

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

На правах рукопису

Мірошник Родіон Валерійович

УДК 94(477)+004.738.5+004.738“1991–2010”

**Інтернет-ресурси історії України в глобальній комп'ютерній мережі:
особливості формування, інформаційне наповнення, проблематика
(1991–2010 рр.)**

07.00.01 – історія України

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Науковий керівник

Борисенко Володимир Йосипович,

доктор історичних наук, професор

Київ – 2010

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1	
ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	10
1.1. Стан наукової розробки теми дисертаційної роботи.....	10
1.2. Джерельна основа дослідження.....	19
РОЗДІЛ 2	
НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ.....	48
2.1. Становлення інформаційної представленості України в інтернет-просторі.....	48
2.2. Офіційна українська комп'ютерна веб-мережа вітчизняної історії.....	62
2.3. Неофіційні історичні мережево-комп'ютерні ресурси України.....	94
РОЗДІЛ 3	
КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ НА ІНОЗЕМНИХ ІНТЕРНЕТ-САЙТАХ.....	118
3.1. Українознавча тематика у світовій комп'ютерній мережі.....	118
3.2. Російські мережеві ресурси історії України.....	138
3.3. Проблематика української історії на веб-ресурсах української діаспори..	158
ВИСНОВКИ.....	175
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	183
ДОДАТКИ.....	239

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ARPA – мережа Агентства прогресивних досліджень міністерства оборони США (англ. Advanced Research Projects Agency Network)

ICANN – Міжнародна організація з присвоєння доменних імен в Інтернеті (англ. Internet Corporation for Assigned Names and Numbers)

ISOC – Інтернет-товариство (англ. Internet Society)

NSF – Національний Науковий Фонд (англ. National Science Foundation)

АІК – Асоціація «Історія і комп'ютер»

АНС – Асоціація по історії та обчисленню (англ. The Association for History and Computing, АНС)

ГДА СБУ – Галузевий державний архів Служби безпеки України

ГУББ – Головне управління по боротьбі з бандитизмом

ІДЗ – інформаційно-довідковий зал

КІУС – Канадський інститут українських студій

НАН – Національна академія наук

НБУВ – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського

РАН – Російська академія наук

РФ – Російська Федерація

СБУ – Служба безпеки України

СІУ – Східний інститут українознавства ім. Ковальських

УІНП – Український інститут національної пам'яті

ЦДВР – Центр досліджень визвольного руху

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах будь-який суспільний інститут із метою ефективного функціонування намагається адекватно реагувати на новітні тенденції, пов'язані з комп'ютеризацією та поширенням глобального інтернет-простору. Не є винятком із цього процесу й історія як система об'єктивних знань про минуле, яка нині все активніше проникає в Інтернет. Цьому сприяє, зокрема, можливість швидкого пошуку необхідної інформації, оперативного розміщення наукових досліджень у мережі, інтерактивного спілкування між вченими, ведення прямої наукової дискусії тощо. Про велике значення глобального інформаційного простору свідчить і той факт, що будь-який солідний науковий інститут має свій веб-сайт, а наукове видання – електронну версію в Інтернеті. У цьому контексті надзвичайно актуальним є розгляд питань, пов'язаних з особливостями формування, інформаційного наповнення та проблематики інтернет-ресурсів української історії. Вони широко представлені як у вітчизняному сегменті всесвітньої мережі, означеному доменом верхнього рівня «.ua», так і в її глобальному масштабі.

Актуальність дисертаційної роботи посилюється відсутністю в сучасній історіографії узагальнюючих досліджень окресленої проблематики.

Аналіз особливостей функціонування ресурсів історії України в мережі Інтернет може бути проведений у кількох аспектах. По-перше, з технічної точки зору: як складової новітніх програмних й інструментальних технологій обміну даними у комп'ютерних мережах. У контексті історичної інформатики можуть бути розглянуті різні шляхи створення інтернет-ресурсів української історії, їх зберігання, обробка, вивчення та передавання за посередництва інформаційних технологій. І, нарешті, ресурси вітчизняної історії в глобальній мережі можуть бути предметом вивчення історії України. У такому разі простежується їх формування, інформаційне наповнення та проблематика. Цей аспект ми і намагаємося розглядати у дисертаційній роботі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота «Інтернет-ресурси історії України в глобальній комп'ютерній мережі: особливості формування, інформаційне наповнення, проблематика (1991–2010 рр.)» виконана в рамках наукового напрямку «Теорія та технологія навчання і виховання в системі освіти», який розробляється у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, а також відповідно до науково-дослідницької тематики кафедри історії України Інституту історичної освіти «Актуальні проблеми вітчизняної історії». Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова 24 грудня 2009 р., протокол № 5.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу, узагальнення, критичного осмислення наявної літературно-джерельної бази визначити особливості формування, інформаційного наповнення, проблематики української історії в глобальній комп'ютерній мережі Інтернет, проаналізувати внесок українознавчих досліджень, розміщених в Інтернеті, у розвиток історичної науки, з'ясувати їх місце та роль у сучасній історіографії.

Реалізація загальної мети дослідження вимагає вирішення наступних **завдань**:

- визначити стан наукової розробки тематики дисертаційної роботи та джерельної бази дослідження;
- охарактеризувати особливості становлення інформаційної представленості України в інтернет-просторі;
- розглянути специфіку інтернет-ресурсів історії України в офіційній комп'ютерній веб-мережі;
- провести аналіз неофіційних вітчизняних інтернет-ресурсів української історії;
- визначити особливості українознавчої тематики у світовій комп'ютерній мережі;
- проаналізувати російські мережеві ресурси історії України;

– охарактеризувати інформаційне наповнення та проблематику української історії в українських діаспорних інтернет-ресурсах.

Об'єктом дослідження є глобальний комп'ютерний інформаційний простір у контексті розвитку історичної науки.

Предметом дисертаційної роботи виступають інтернет-ресурси історії України в глобальній комп'ютерній мережі, особливості їх формування, інформаційного наповнення та проблематики.

Хронологічні рамки дисертації охоплюють період переважно від початку 90-х рр. ХХ ст. до сьогодні (2010 р.). Нижньою хронологічною межею обрано початок останнього десятиріччя ХХ ст., 1991 р., період бурхливого розвитку та масового поширення мережі Інтернет, у тому числі й на території України, що створило передумови для створення перших веб-сайтів з української історичної проблематики. Верхня хронологічна межа дослідження – період сучасності, коли інтернет-ресурси історії України стали невід'ємною частиною та умовою розвитку сучасної вітчизняної історичної науки. Для кращого розуміння тенденцій виникнення Інтернету залучено деякі матеріали у дещо ширших хронологічних рамках (1970-ті – 1980-ті рр.).

Територіальні межі дослідження не вкладаються у звичні просторово-географічні та просторово-політичні рамки, адже у глобальному інформаційному просторі будь-які реальні кордони відсутні. Тому територіальні межі дисертаційної роботи – це віртуальний простір Інтернету, який на сьогодні охоплює практично весь цивілізований світ. Першочергова ж увага зосереджена на українській частині мережі, означеної доменом верхнього рівня «.ua».

Методологічна база дослідження ґрунтується на сукупності й комплексності використання наукових принципів, загальнонаукових і спеціально-історичних методів. Робота спирається на загальнонаукові принципи науковості, об'єктивності, історизму, комплексності, на використання міждисциплінарного підходу. Принцип науковості як один із провідних принципів дослідження передбачав обрання адекватних наукових

методів та понятійного апарату; принцип об'єктивності сприяв побудові системи наукового знання у відповідності з об'єктивною реальністю; принцип комплексності – розгляду поставлених завдань не окремо, а в їх сукупності, органічній внутрішній та зовнішній єдності. Використання ж принципу історизму дало змогу визначити процеси становлення, формування і розвитку глобальної мережі та інтернет-ресурсів історії України у хронологічній послідовності, дозволило визначити внутрішні та зовнішні зв'язки, закономірності та суперечності цих процесів. Важливе значення для висвітлення основних завдань дисертаційної роботи мав міждисциплінарний підхід, адже специфіка досліджуваного питання вимагала звернення до конкретно-наукової методології та термінології не лише історичних, а й інших наук, зокрема, юридичних, культурологічних, соціологічних, філологічних, обчислювальної техніки.

Для розв'язання поставлених у дисертаційній роботі мети та завдань переважно були використані такі загальнонаукові (логічного та теоретичного рівнів) та спеціальні історичні методи: конкретно-пошуковий (оптимальний пошук та використання відповідних історіографічної та джерельної бази), системно-структурний (послідовність та логіка у викладі фактичного матеріалу та узагальнень дослідження), історико-хронологічний (визначення хронологічних та територіальних меж дослідження, дотримання часової логіки у викладі матеріалу), статистичний (кількісна характеристика користувачів українського сегменту Інтернету, їх географічне розміщення, чисельний аналіз веб-сайтів історії України), порівняльний (співвідносна характеристика різних показників інтернет-сайтів української історії), формально-логічний (аналіз особливостей правого регулювання мережі Інтернет, зокрема принципів авторського права), системно-функціональний (шляхи розміщення веб-сайтів історії України та взаємовідносини суб'єктів їх авторського права й користувачів мережі Інтернет), формалізації (відображення об'єктів інтернет-простору у відповідній знаковій формі; вироблення єдиної концепції дослідження, якій відповідають всі досліджувані об'єкти), аналізу (визначення

специфічних рис та інших характерних ознак сайтів українознавчої тематики), синтезу (створення узагальненої єдиної картини тематики досліджуваної роботи), індукції (проекція одиничних характеристик і їх співвідношення у глобальному масштабі), дедукції (визначення спільних ознак загальної кількості веб-сайтів), узагальнення (формування узагальнень основних результатів дисертаційної роботи).

Окремо необхідно відзначити, що методологія бібліографічного опису списку використаних джерел та літератури для дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів кандидата та доктора наук на сьогодні не повною мірою враховує тенденції розвитку сучасного глобального інформаційного простору. Адже тут не враховано значну кількість випадків записів інтернет-ресурсів. На нашу думку, бібліографічний опис позиції списку використаних джерел та літератури веб-ресурсу повинен включати наступні елементи. Окрім авторства (за наявності), назви роботи та зазначення режиму доступу до матеріалу (електронної адреси), необхідно також здійснювати і запис назви самого веб-сайту. Це можна було б оформити за аналогією до оформлення посилань на періодичні видання та частини книги – за допомогою «//». Саме таким чином оформлюються електронні ресурси у дисертаційній роботі.

Також відзначимо, що поняття «інтернет-ресурси» у нашому дослідженні розуміється як сукупність тематично єдиних матеріалів або окремих веб-сайтів – як текстових, так і аудіовізуальних (у даному випадку з української історичної проблематики), – представлених у всесвітній інформаційній мережі. Крім того, у дисертаційній роботі поняття «веб-сайт» та «веб-портал», які, хоча за своєю суттю, відповідно до технічних характеристик, є різними, у багатьох випадках контекстуально вживаються як рівнозначні.

Наукова новизна результатів дисертаційної роботи. На основі широкого кола джерел уперше в історіографії проаналізовано основні етапи становлення інформаційної представленості України в глобальному інформаційному просторі Інтернет крізь призму комп'ютеризації та «адаптації» у ньому сучасної української історичної науки; визначено та обґрунтовано

тематичну диференціацію офіційних і неофіційних мережевих ресурсів української історичної проблематики, встановлено їх специфіку, характерні ознаки та особливості. На основі нових методологічних підходів у контексті розвитку сучасної української історичної науки визначено та проаналізовано групи й підгрупи веб-ресурсів з окремим інформаційним наповненням та проблематикою матеріалів з історії України у глобальному сегменті мережі Інтернет, та частині мережі, означеній доменами верхнього рівня «.ru» та «.рф»; проаналізовано інформаційне наповнення та проблематику української історії діаспорних веб-ресурсів.

Практичне значення дисертаційної роботи. Тематика дисертаційної роботи характеризується не лише як така, що відзначається значною науково-пізнавальною цінністю, а й важливим практичним значенням. Фактичний матеріал та отримані результати дослідження можуть бути використані при подальшому вивченні особливостей функціонування веб-сайтів з історичної проблематики, написанні підручників, монографій, статей, пов'язаних як з комп'ютеризацією історичної науки, так і з історичною інформатикою, розробці нормативних та спеціальних курсів із сучасної української історіографії. Основні положення та результати дослідження могли б стати складовою державної історичної політики у контексті функціонування Інтернету; виступити передумовою вдосконалення відповідної законодавчої бази з регуляції діяльності інституту електронних ЗМІ, інформаційного законодавства загалом.

Апробація результатів дисертації пройшла у формі виступів на
????????????????

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи викладені в 4 статтях у наукових фахових виданнях, що входять до переліку ВАК України в галузі «історичні науки».

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки теми дисертаційної роботи

Особливості формування, інформаційне наповнення та проблематика інтернет-ресурсів історії України в глобальній комп'ютерній мережі ще не виступали предметом окремого історичного дослідження. Тому, фактично, наукова розробка даного напрямку на сьогодні в історіографії відсутня.

Для висвітлення деяких загальних аспектів тематики дисертаційної роботи нами були проаналізовані ряд наукових робіт, які умовно можна поділити на три групи: дослідження українських учених; дослідження науковців країн СНД у контексті діяльності міжрегіональної Асоціації «Історія і комп'ютер» (АІК); та дослідження іноземних фахівців, головним чином, об'єднаних навколо «Асоціації по історії та обчисленню» (The Association for History and Computing, АНС). Частина проаналізованих робіт усіх груп, відповідно до специфіки досліджуваної проблематики, представлена на веб-сторінках інтернет-ресурсів. У деяких випадках вони мають лише друкований варіант або як опубліковану версію, так і її електронне «дзеркальне» відображення (повнотекстова електронна версія) у мережі.

Загальні дослідження українських вчених у контексті тематики дисертаційної роботи представлені кількома напрямками: роботи, у яких аналізуються особливості представлення в Інтернеті української бібліотечної та архівної сфер, висвітлюються правові основи функціонування мережі, зокрема питання захисту авторського права та суміжних прав; а також роботи, які стосуються інших аспектів функціонування глобального інформаційного простору.

Ряд досліджень українських науковців, зокрема О. Башкатової [507], О. Жабіна [532], С. Ковалю [549], Л. Костенка [551; 553; 552], Д. Соловяненка (у тому числі дисертаційна робота на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук «Інтернет-технології бібліотечного сервісу в Україні: становлення і розвиток (1990-ті рр. – початок ХХІ ст.)») [581; 618], М. Сороки [551] та інших, стосуються вивчення особливостей використання Інтернету у бібліотечній сфері України, аналізу представлення ресурсів бібліотек у глобальній мережі, ролі та значення бібліотеки в інформаційному суспільстві загалом. Причому, необхідно відзначити, що найбільша увага українських фахівців присвячена інтернет-представництву Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ). Так, О. Жабін у статті «Web-вузол НБУВ» розглядає особливості програмного забезпечення порталу НБУВ та відзначає, що головною метою роботи з інформатизації Бібліотеки є «досягнення якісно нового рівня повноти й оперативності задоволення інформаційних потреб читачів (українських та зарубіжних) забезпеченням загального доступу до електронних інформаційних ресурсів найбільшої книгозбірні держави» [532]. О. Башкатова, аналізуючи представлення рукописів і стародруків НБУВ в глобальній мережі, відзначає, що введення за посередництва Інтернету у науковий та культурний обіг пам'яток писемності та друку, які містяться у бібліотечних фондах України, буде сприяти їх залученню до розв'язання широкого кола проблем сучасності, сприятиме входженню нашої держави до міжнародного співтовариства [507, с. 159]

У деяких статтях розглядаються питання функціонування в українському сегменті глобальної мережі електронних бібліотек [554], вивчається досвід створення загальноєвропейських онлайн бібліотек та участь у них української сторони [564; 591]. Зокрема, І. Шевченко у статті «Проект «Європейська бібліотека» та перспективи України» узагальнює матеріали міжнародного семінару «Ініціативи Європейської бібліотеки», аналізує технічні, організаційні та інші аспекти формування цифрових фондів Європейської бібліотеки, яка була відкрита для доступу у травні 2005 р. Учений відзначає необхідність

повноцінної співпраці та участі України в проєкті Європейської бібліотеки, адже «євроінтеграційні процеси, представлення світові культурних надбань з фондів національних книгозбірень та прагнення до подолання електронної нерівності стоїть на порядку денному бібліотек України» [591]. Доповнюючи висновок І. Шевченка, Н. Пелегаша у статті «Європейська цифрова бібліотека: проєкт створення» зазначає: «Приєднання України до проєкту створення ЄЦБ (Європейська цифрова бібліотека. – Р. М.) видається необхідним щонайменше з двох причин. По-перше, сьогодні економічний розвиток країни, на відміну від індустріальної ери, визначає рівень доступу до сучасних знань та інформаційних технологій. Тому приєднання до ЄЦБ сприятиме побудові в Україні цифрового суспільства... По-друге, участь України у проєкті ЄЦБ стане реальним кроком, який засвідчить присутність нашої держави в європейському соціокультурному просторі та європейській колективній пам'яті» [564, с. 7].

У контексті аналізу співвідношення «Інтернет – бібліотека» необхідно також звернути увагу на статтю О. Кутузової [474], у якій дослідниця проводить контент-моніторинг англomовних веб-сайтів наукових бібліотек, зокрема визначає основні підходи (засновані на інформатиці, інформаційному дизайні, лінгвістиці, семіотиці, когнітивній психології тощо) інформаційного пошуку в Інтернеті як міждисциплінарної сфери науки.

Відзначимо, що теорія та практика бібліотечно-інформаційної сфери широко розглядається на щорічних (починаючи з 1994 р.) Міжнародних конференціях «Крим». Чинну участь в організації конференції поряд з іноземними колегами бере Міністерство культури і туризму України. Серед головних напрямків роботи Міжнародних конференцій з початку ХХІ ст. – аналіз розвитку мережевих ресурсів бібліотек та їх інформаційне наповнення [529]. Проте загальна кількість матеріалів, які б стосувалися виключно української складової цієї проблематики, досить незначна [543; 563; 550].

Окремі наукові дослідження українських науковців, зокрема Г. Боряка та А. Кисельової, присвячені аналізу різних аспектів функціонування у мережі українських архівних ресурсів. Так, Г. Боряк у статті «Інтернет-ресурси

документально-публіцистичних матеріалів з проблеми Голодомору», яка розміщена на офіційному веб-порталі Державного комітету архівів України [514], вивчає кількісне розміщення та тематичне представлення в Інтернеті сайтів про Голодомор в Україні 1932–1933 рр. (загалом понад 18 тис. веб-сторінок). Різні аспекти представлення національної архівної інформації в мережі Інтернет розглядаються і в інших роботах вченого [513; 570]. Аналіз та характеристику архівних ресурсів України в глобальному інформаційному просторі проводить А. Кисельова [547; 548]. У дисертаційній роботі «Архівні ресурси України в глобальній інформаційній мережі: види, доступ, перспективи» дослідниця вдається до аналізу основних зарубіжних архівних веб-ресурсів, здійснює їх порівняльний аналіз, значну увагу приділяє вивченню формування, структури та наповнення інтернет-ресурсів веб-порталу «Архіви України» [615].

Особливості законодавчого регулювання Інтернету в Україні аналізує Н. Кушаківа, головний спеціаліст Конституційного Суду України, у статті «Законодавче регулювання Інтернет в Україні: проблемні питання й перспективи розвитку» [556]. Дослідниця відзначає, що за умов відсутності відповідної законодавчої бази, ряд нормативно-правових актів Президента України та Кабінету Міністрів України спрямовані на закріплення максимального контролю над українським Інтернетом державою в особі СБУ. Загальнотеоретичні аспекти правового регулювання інтернет-відносин в українському сегменті мережі як окремого виду правового регулювання суспільних відносин у ряді досліджень, у тому числі й у дисертаційній роботі «Основи концепції правового регулювання інтернет-відносин в Україні (загальнотеоретичні аспекти)», розглядає О. Присяжнюк [567; 617]. Авторсько-правові, цивільно-правові аспекти функціонування Інтернету висвітлюються також у дисертаційних дослідженнях М. Гури «Цивільно-правова охорона Інтернет-сайту в Україні» [613], О. Пастухова «Авторське право у сфері функціонування всесвітньої інформаційної мережі Інтернет» [616], а також у

деяких авторських наукових статтях [526; 527; 562]. Проте, вищезазначені дисертації написані на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Серед інших робіт українських вчених необхідно відзначити дослідження представників Української академії друкарства І. Огірко та О. Моцяк «До відома: Вікіпедія – феномен колективного знання» [561], у якій аналізуються історія виникнення, розвитку, технічні характеристики відкритої багатомовної енциклопедії «Вікіпедія», у тому числі її україномовного сегменту. Вчені відзначають її роль як революційну у розвитку мережеских енциклопедій через можливість оперативного написання, уточнення, деталізування будь-якої статті будь-яким користувачем, зважаючи при цьому на всі «за» і «проти» такого технічного «ноу-хау» розробників Вікіпедії. Окремі довідково-енциклопедичні статті Вікіпедії («Віртуальний музей», «Вікіпедія», «Інтернет», «Історія української Вікіпедії», «Домени на національних мовах» тощо) також стали літературною базою дисертаційної роботи [518; 519; 530; 538; 542].

Окрім того, під час написання дисертаційної роботи нами були використані інші дослідження, присвячені історії мережі Інтернет та різним аспектам його функціонування, опублікованих як у періодичних вітчизняних виданнях [565], так і розміщених у глобальному інформаційному просторі [503; 505; 506; 516; 517; 523; 524; 540; 541; 544; 574; 575; 582; 592; 593; 596]. Також окремо необхідно відзначити науковий доробок [544], зокрема дисертаційну роботу Л. Калашнікової «Інтернет-сайти вищих навчальних закладів як інноваційні канали комунікації умовах формування інформаційного суспільства в Україні» (дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук) [614]. У роботі дослідниця стверджує думку, що спеціалізовані веб-сайти вищих навчальних закладів виступають інноваційними каналами комунікації, серед найважливіших завдань яких є реалізація інформаційного потенціалу вищої школи.

Деякі дослідження науковців країн СНД, у тому числі українських, які стосуються загальних аспектів функціонування мережі Інтернет у контексті розвитку історичної науки, і представлені в наукових виданнях міжрегіональної

Асоціації «Історія і комп'ютер», складають другу групу робіт літературної бази дисертаційної роботи. АІК була утворена у 1992 р. як російське відділення міжнародної АНС [451]. На сьогодні АІК об'єднує дослідників-гуманітаріїв, які використовують у своїй роботі комп'ютерні методи і технології у межах відносно нової історичної дисципліни – історичної інформатики.

Видання АІК, зміст яких відображає розвиток історичної інформатики на пострадянському просторі, представлені кількома серіями. Це, зокрема, серія під загальною назвою «Коло ідей», у якій публікуються матеріали щорічних конференцій Асоціації, та дослідження, які об'єднані у «барнаульську» серію (назва за містом видання – Барнаул). Окремо необхідно назвати й понад 30 номерів інформаційного бюлетеня АІК «Історія і комп'ютер», який активно виходив протягом 1990-х – середини 2000-х рр.

Основні напрямки розвитку історичної інформатики на пострадянському просторі були задані науковими конференціями АНС [450; 496; 509; 510; 511] та АІК [603; 604; 605; 606; 607; 608; 609; 610; 611]. Серед них – комп'ютерний статистичний аналіз історичних джерел (квантитативна історія); математичне моделювання історичних процесів; комп'ютерний аналіз текстів та зображень; створення й використання електронних ресурсів, історичних баз даних; електронна археографія й архівознавство тощо.

Окремі наукові дослідження у виданнях АІК, які присвячені особливостям розвитку інтернет-технологій, почали з'являтися із середини 1990-х рр. Зокрема, предметом наукового пошуку вчених у цей час стали історія мережі та її технічні характеристики (Ф. Горбачов, А. Робачевський, М. Сілін) [525; 577; 579], перспективи використання Інтернету з освітньою метою; активно почали обговорюватися можливості широкого формування окремих інформаційних ресурсів глобального інформаційного простору, зокрема археологічних (Ю. Холюшкін, Д. Єкимов) [588], архівних та інших (Є. Злобін) [534]; постало питання про теоретичну розробку та втілення у практику джерелознавчих аспектів використання електронних документів, розміщених в Інтернеті (М. Сілін) [580]. Дуже часто дослідження базувалися на

рівні наукового прогнозу щодо впливу мережі на розвиток історичної науки. Так, член Асоціації В. Владімиров, представник Алтайського університету, в одній зі статей інформаційного бюлетеня асоціації за 1996 р. робить припущення, що з часом інформаційні мережі стануть одним із головних способів інтелектуального забезпечення історичної науки та освіти [522, с. 141]. Водночас Л. Бородкін, аналізуючи використання нових комп'ютерних технологій в історичних дослідженнях за кордоном, відзначає, що «нові форми організації роботи істориків покликані не відмінити, а доповнювати традиційні» [508, с. 63].

Питання взаємодії у системі «Інтернет – історична наука» найповніше розглядалися на наукових конференціях АІК. Особливо необхідно відзначити міжнародну наукову конференцію «Інтернет – нове інформаційне середовище історичної науки» [521; 602], яка проходила у травні 1998 р. На її засіданні В. Владімиров у доповіді «Internet для історика: утвердження нової парадигми» висловив думку, що Інтернет повинен вивчатися у двох основних напрямках. По-перше, це вивчення проблем використання уже існуючих ресурсів в історичних дослідженнях та освіті. Особливий інтерес, на думку вченого, тут викликають питання, пов'язані з авторським правом та з посиланнями на електронні ресурси, розробка і застосування відповідних освітніх методик. Другий напрямок – питання, пов'язані з розробкою самих історичних інтернет-ресурсів [520].

Окрім доповіді В. Владімирова, у якій визначені основні напрямки дослідження мережі в контексті історичної науки, у повідомленнях О. Єгорової [531], І. Кисельова [546], М. Разгона [572], І. Юшина [594] та інших розглядалися стан та перспективи розвитку архівної справи в Інтернеті. У загальному науковці приходять до висновку, що у ході розвитку новітніх інформаційних технологій надзвичайно важливими є процеси широкої репрезентації архівних установ та їх фондів у мережі. Ю. Холюшкін та В. Воронін наголошують на особливостях Інтернету як нового інформаційного середовища і технології в археології та етнографії [587], а С. Тихонов у статті

«Internet» та історичні дослідження» відзначає, що глобальна світова інформаційна система багаторазово збільшує кількість джерел, які можуть бути використані в історичних дослідженнях. Водночас, як зазначає вчений, це породжує проблеми технічного та морального характерів [584]. Окрім того, В. Токарєв на конференції представив роботу, у якій він аналізує особливості, зокрема технічні, створення та розміщення у мережі веб-сторінок історичного сайту [585].

Окремо необхідно відзначити і Всеросійську конференцію «Нові інформаційні ресурси і технології в історичних дослідженнях та освіті» [612], на якій було значно розширено проблематику електронних ресурсів в Інтернеті. Поряд з продовженням розробки теорії та практики архівної справи у мережі (І. Кисельов, Д. Ревінський) [545; 573], яких, зокрема, стосувалося й дослідження Г. Боряка «Документальні архівні інформаційні ресурси: інтелектуальний доступ та інтеграційні підходи (Із досвіду створення Національної архівної інформаційної системи України)» [512], увага також була зосереджена на питаннях геральдики (Ю. Святець, В. Воронов) [578] та історіографії (М. Харитонов) [586] в Інтернеті. Проте, в подальшому чи не найбільшої уваги учені АІК надавали саме архівній справі в Інтернеті.

Відзначимо, що до діяльності АІК широко залучалися й українські фахівці. Окрім уже згаданого дослідження Г. Боряка, в окремих напрямках історичної інформатики в контексті діяльності АІК активно працювали В. Дмитрієва, О. Дмитрієвський, Л. Маленко, В. Підгаєцький, М. Польовий, А. Роцин, Ю. Святець, І. Тарнопольська, О. Шевченко, К. Шихов та інші. Причому, українські дослідники брали активну участь уже на засіданні 1-ї конференції Асоціації «Історія та комп'ютер» на початку квітня 1993 р. у Підмосков'ї [504, с. 61].

Серед робіт українських учених особливо необхідно відзначити статтю запорізьких авторів Л. Маленка та А. Роцина «Науково-дослідний проект «Козацтво XV–XXI ст.», розміщену в інформаційному бюлетені Асоціації «Історія і комп'ютер» [558]. У дослідженні вчені аналізують специфіку

інтернет-ресурсу «Козацтво XV–XXI ст.», висловлюють свої думки щодо перспектив розвитку сайту, розміщеного в українському сегменті мережі, відзначають його важливість у культурній сферах як України, так і Росії.

Проте, незважаючи на досить широкий спектр досліджень членів АІК, вивчення особливостей формування, інформаційного наповнення та проблематики інтернет-ресурсів історії України залишилося поза їх увагою.

Не отримала розвитку дана проблематика також і серед іноземних учених, об'єднаних навколо діяльності АНС та її регіональних відділень (окрім АІК) [451]. Зусилля фахівців організації, зокрема Ш. Андерсона, Д. Бірмана, Л. Брере, Дж. Веллінга, Я. Вінчестера, Д. Грейа, П. Доорна, Х. Ігартуа, Я. ван Керсена, Ф. Колсона, Т. Кука, Л. МакКранка, Х.-Й. Маркера, Т. Маройа, Р. Морріса, Я. Олдерволла, С. Росса, А. Ружьєро, Дж. Сімена, О. Струйве, М. Таллера, С. Таунсенда, Г. Торвальдсена, Ф. Ульвунда та інших, були спрямовані переважно на розвиток питань теорії та практики історичної інформатики. При цьому, вони наголошували на важливості поєднання історичної науки з новітніми інформаційними технологіями. Так, Л. МакКранк відзначав, що з часом історія перетвориться на своєрідну міждисциплінарну науку на перехресті гуманітарного знання та інформаційних технологій [595, с. 17].

Необхідно відзначити, що, як і серед членів АІК, так і серед фахівців АНС та її інших регіональних відділень, зростання уваги до можливостей широкого використання мережі Інтернет в історичній науці, зокрема як для активізації обміну історичною інформацією, так і його використання з освітньою метою, спостерігається з середини 1990-х рр. Так, питання про використання істориками електронних ресурсів постало на засіданні ІХ Міжнародної конференції «History and computing», яка проходила з 30 серпня по 2 вересня 1994 р. у голландському місті Неймегені [509, с. 26]. На засіданні Х щорічної конференції Міжнародної асоціації АНС, яка проходила 24–26 серпня 1995 р. у Монреалі, спостерігалось зростання уваги до Інтернету як до прикладного аспекту історичної інформатики, що, зокрема обговорювалося й

на окремих секціях конференції [510, с. 13–14]. А вже на XI Конференції Асоціації, яка проходила 1996 р. у Москві, одна із центральних секцій була присвячена досвіду використання істориками можливостей мережі Інтернету. Організатором цього напрямку був Я. Олдерволл. Конференція показала зростаючу роль глобальних інформаційних мереж в розвитку історичної інформатики. На цю тематику було представлено понад десять доповідей учасниками із Великобританії (Ш. Андерсон, С. Таунсенд, О. Струйве), США (Дж. Сімен), Норвегії (Я. Одерволл, Ф. Ульвунд, Т. Марой), Данії (Х.-Й. Маркер), Голландії (Я. ван Керсен), Росії (В. Владімиров, А. Пономарьов) [511].

Окремі, загальні напрямки використання інформаційних технологій, у тому числі й Інтернету, в історичній науці отримали розвиток і в подальшому на наукових конференціях АНС у Глазго (XII, 1997), Толедо (XIII, 1998), Гронінгені (XIV, 1999), Познані (XV, 2001), Амстердамі (XVI, 2005) [450; 496].

Таким чином, аналіз історіографії засвідчує, що проблема особливостей формування, інформаційного наповнення та проблематики інтернет-ресурсів в глобальній комп'ютерній мережі Інтернет залишається практично не вивченою. Дослідження як українських, так і зарубіжних (членів міжрегіональної Асоціації «Історія і комп'ютер» й «Асоціації по історії та обчисленню») учених стосуються переважно загальних або окремих специфічних (бібліотечна та архівна справа, захист авторського права, квантитативна історія, історична інформатика в цілому тощо) аспектів функціонування Інтернету.

1.2. Джерельна основа дослідження

Джерельну базу дисертаційної роботи умовно можна поділити на кілька груп: офіційні та неофіційні українські веб-сайти; мережеві ресурси української діаспори; російські електронні ресурси української історії; інтернет-сайти

інших держав. Особливості інформаційного наповнення та проблематики веб-ресурсів історії України різняться у межах кожної з груп.

Звичайно, найповніше вітчизняна історія представлена на веб-сторінках офіційних та неофіційних українських інтернет-сайтів, які доцільно розглядати окремо. Офіційні веб-сайти української історії представляють у мережі історичні матеріали від імені держави та є своєрідним вираженням офіційного погляду – як державно-політичного, так і, власне, наукового – на історію України. За характером представлених державних інституцій ці мережеві ресурси можна виокремити у три тематичні підгрупи: сайти органів державної влади, державних науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів Міністерства освіти і науки України.

Веб-ресурси органів державної влади, на яких певною мірою представлена українська історична проблематика, репрезентовані інтернет-сайтами та окремими мережевими проектами Верховної Ради України [26], Президента України [222; 223], Кабінету Міністрів України [305], Міністерства закордонних справ України [61], Державного комітету телебачення і радіомовлення [24], Державного комітету архівів України [9], Українського інституту національної пам'яті [289], Служби безпеки України [261] та інших. Ці ресурси дають змогу визначити ставлення офіційної державної влади до ряду важливих та дискусійних питань вітчизняної історії, зокрема до Голодомору 1932–1933 рр., проблематики ОУН-УПА тощо.

Основне інформаційне наповнення інтернет-ресурсів органів державної влади представлене у першу чергу короткими енциклопедично-довідковими статтями про становлення та діяльність деяких гілок влади (тематичні розділи «Парламентаризм в Україні», «Історія президентства», «Історія Урядів України» веб-сайтів Верховної Ради України [26], Президента України [222; 223] та Кабінету Міністрів України [305]). Українська історична проблематика на цій підгрупі веб-ресурсів також досить часто присутня в окремих тематичних розділах у контексті відзначення ювілейних подій, зокрема 60-річчя та 65-річчя перемоги у Великій Вітчизняній війні. Так, фактично, на всіх веб-

сайтах органів державної влади, у тому числі й місцевого рівня, навесні 2010 р. були створені тематичні розділи або рубрики, присвячені річниці перемоги. Самостійний інтернет-проект «Велика Вітчизняна війна» був розроблений у 2004 р. Державним комітетом телебачення і радіомовлення України у зв'язку з відзначення 60-річного ювілею перемоги у Великій Вітчизняній війні (тематичні розділи «Герої СРСР», «Випробування вогнем 1941–1942 рр.», «Докорінний перелом 1943 р.», «Шляхом перемоги 1944–1945 рр.», «Партизанський рух», «Окупаційний режим», «Жінки на війні», «Єдність фронту і тилу», «Втрати народу України», «Спогади ветеранів», «Заходи з відзначення», «Нормативні документи» та інші) [24]. Тематика історії Великої Вітчизняної війни також широко представлена на інтернет-сайті «Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років» [153]. Окрім того, з другої половини 2010 р. на офіційному інтернет-представництві Президента України В. Януковича активно почав наповнюватися тематичний розділ, присвячений 25-річчю Чорнобильської трагедії [68].

Здебільшого, починаючи з 2006 р., після прийняття Верховною Радою України Закону України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні» від 28 листопада 2006 р. № 376-V, на офіційних веб-сайтах органів державної влади була широко представлена проблематика Голодомору 1932–1933 рр. Окремий тематичний розділ під назвою «Пам'яті жертв Голодомору в Україні» також розміщувався на офіційному веб-порталі Президента України В. Ющенко [222]. Протягом певного періоду, від часу інавгурації Президента України В. Януковича, з кінця лютого і до середини вересня 2010 р. цей тематичний розділ на офіційному інтернет-представництві Президента України тимчасово був відсутній [223]. Нині він представлений у значно скороченому варіанті [196].

Тематичні розділи, присвячені Голодомору 1932–1933 рр., на сьогодні розміщуються на веб-сайтах Міністерства закордонних справ України [61],

Державного комітету архівів України [55], Служби безпеки України [84] та на частині інтернет-ресурсів обласних державних адміністрацій.

Важливе значення серед матеріалів джерельної бази дисертаційної роботи займає інтернет-портал Державного комітету архівів України. Адже, відповідно до специфіки установи, у широкому спектрі тематичних розділів ресурсу («Головна сторінка», «Архівні установи», «Нормативна база», «Регуляторна акти», «Запобігання проявам корупції», «Державні закупівлі», «Галузеві програми», «Міжнародні контакти», «Громадянське суспільство і влада», «Звернення громадян», «Державні послуги», «Інформуємо громадськість», «Вакансії», «Довідковий апарат», «Розсекречення архівних матеріалів», «Архівна україніка», «Електронні документи, електронні архіви», «Документальні виставки on-line», «Публікації на порталі», «Архіви у ЗМІ», «Архівна освіта», «Спілка архівістів») [9] представлені матеріали, які значною мірою репрезентують у мережі вітчизняну архівну справу. Інформацію, розміщену на порталі, можна поділити на три блоки: загально-довідкову (яка стосується головних напрямків діяльності українських архівів, у тому числі й з щодо розсекречення документів); електронні версії архівних документів: як текстових, так і фотоілюстративних (головним чином, у розділі «Документальні виставки on-line»), які стосуються різних періодів української історії; та електронні наукові публікації, серед яких архівна періодика, зокрема міжархівний довідник «Реєстр архівних фондів України», окремі номери науково-практичного журналу «Архіви України», «Студії з архівної справи та документознавства», археографічного щорічника «Пам'ятки», «Вісника Державного комітету архівів України».

Значним як за своїм інформаційним наповненням (електронні повнотекстові статті, книги, фото-, аудіо- та відеоматеріали, окремі електронні інтернет-проекти тощо), так і за проблематикою української історії є інтернет-портал центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом Українського інституту національної пам'яті (УІНП) [289]. Веб-ресурс спрямований на реалізацію головної мети Інституту: посилення суспільної

уваги до вітчизняної історії, забезпечення усебічного вивчення української державотворчої боротьби у ХХ ст., проведення заходів з ушанування пам'яті учасників національно-визвольної боротьби, жертв голодоморів та політичних репресій в Україні.

Реалізація цієї мети повною мірою представлена у широкому спектрі тематичних розділів мережевого ресурсу УІНП. Окрім загальної інформації про основні напрямки діяльності установи, представленої, головним чином, у рубриках («Керівництво», «Контакти», «Прес-служба», «Звернення громадян», «Нормативно-правова база», «Державні закупівлі», «Вакансії») тематичного розділу «Про УІНП» [231], у ряді інших розділів веб-порталу розглядається проблематика голодоморів в Україні у ХХ ст., у першу чергу Голодомору 1932–1933 рр. («Голодомор 1932–1933 років в Україні») [59], історії Другої світової війни («Друга світова війна») [71], українського національно-визвольного руху ХХ ст. («Національно-визвольний рух ХХ ст.») [175], козацької доби («Інші напрямки діяльності») [111]. На інтернет-ресурсі УІНП широко представлена інформація щодо вшанування пам'яті жертв політичних репресій [51], а також матеріали, присвячені питанню формування національної системи історичної освіти («Концепція історичної освіти в Україні») [141] тощо. Важливе значення також має тематичний розділ «Радіопрোগрама «Відлуння пам'яті», у якому представлені майже 40 авторських радіопрोगрам з української історичної проблематики авторства заступника Голови УІНП В. Верстюка в ефірі Першого каналу Національного радіо [237]. На порталі наявний значний масив тематичного ілюстративного матеріалу, який представлений у розділах «Фотогалерея» (переважно фотоматеріали заходів за участі представників УІНП щодо вшанування жертв політичних репресій) [308] та «Відеогалерея» (3 короткометражні відеофільми – «Гетьман Іван Мазепа», «Митрополит Андрей Шептицький», «Родина Терещенків» – із циклу «Це – наша країна», які були зняті протягом 2009 р. на замовлення УІНП) [32]. Варто також відзначити, що УІНП спільно з Головною редакційною колегією науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» розробили та розмістили в глобальній мережі

«Національний банк даних жертв політичних репресій радянської доби в Україні» [108], у якому представлено понад 41 тис. записів на політичних репресованих осіб на території України в часи радянської влади, та деякі інші матеріали.

На особливу увагу заслуговує окремий тематичний розділ «Галузевий державний архів СБ України» [54] веб-порталу державного правоохоронного органу спеціального призначення Служби безпеки України (СБУ) [261]. Тут, окрім іншого, представлено значну частину розсекречених архівних матеріалів радянських органів державної безпеки: документи щодо участі КДБ УРСР у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС; відомості про репресованих українців на території Казахстану у 20-х – 50-х рр. ХХ ст.; перелік архівних документів, розміщених у фондах Галузевого державного архіву (ГДА) СБУ, про голодомори в Україні; електронна бази даних на 60 тис. військовополонених українців; документи про репресованих представників кримськотатарської еліти та інші. На ресурсі також розміщуються електронні повнотекстові версії номерів журналу «З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КНБ» за період 1994–2001 рр.

Чи не найважливіше місце серед підгруп офіційних українських веб-ресурсів історії України займають інтернет-сайти державних науково-дослідних установ. Вони представлені сайтами ряду установ відділення історії, філософії та права секції суспільних і гуманітарних наук НАН України: Інституту історії України НАН України [102], Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України [103], Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України [105], Інституту археології НАН України [98], Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського [106], Центру пам'яткознавства НАН України та Українського товариства охорони пам'яток історії та культури [33], Інституту енциклопедичних досліджень НАН України [99], Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [170], Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника [147]. Окремо також необхідно відзначити веб-сайт

Національного науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки України [174].

Центральне місце серед вищеназваних веб-ресурсів займає інтернет-портал Інституту історії України НАН України [102]. На ньому станом на другу половину 2010 р. було доступно близько 25 тис. бібліографічних позицій та понад 8,5 тис. повнотекстових електронних версій наукових статей, розділів монографій, збірників, окремих книг, які представляють у мережі досягнення сучасної української історичної науки. Головне меню навігації ресурсу представлене тематичними розділами з інформацією загального змісту щодо діяльності Інституту: «Новини, анонси», «Оголошення», «Про Інститут», «Структура Інституту», «Вчена рада», «Аспірантура», «Спеціалізована рада», «Контакти». Надзвичайно важливими за своїм інформаційним наповненням є тематичні розділи лівого бокового меню навігації «Періодичні та серійні видання» [198], який містить 25 відповідних підрозділів, на яких представлені електронні версії ряду періодичних та серійних видань, здійснених Інститутом; та правого бокового меню навігації «Проекти» [234], на якому презентовані як зміст, анотації і повнотекстові електронні матеріали опублікованих робіт, так окремі електронні проекти Інституту, зокрема «е-Енциклопедія історія України» та «е-Архів голодомору в Україні 1932–1933 рр.». Зміст проаналізованих тематичних розділів охоплює фактично всю проблематику вітчизняної історії. Важливе довідкове інформаційне навантаження має каталог історичних ресурсів з представленими електронними адресами та гіперпосиланнями на провідні світові та вітчизняні спеціалізовані історичні інтернет-сайти. Гіперпосилання також розміщені у різних частинах головної веб-сторінки ресурсу.

За винятком веб-сайту Інституту історії України НАН України, на інших інтернет-ресурсах проблематика вітчизняної історії представлена тематично, тобто відповідно до мети та завдань діяльності тієї або іншої академічної установи. Так, матеріали, розміщені на сайті Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України [103], є важливими

у контексті вивчення сучасної динаміки політичних інститутів та процесів, аналізу співвідношення політики і етнонаціональних відносин, запобігання конфліктності в етнонаціональній сфері тощо. На ресурсі, зокрема, представлені електронні версії «Наукових записок Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України» [164]. Загалом же сайт складається з наступних тематичних розділів: «Головна», «Про Інститут», «Структура», «Співробітники», «Підготовка кадрів», «Вчена рада», «Інститут політичних наук», «Бібліотека», «Події» та «Контакти».

Серед інших важливих веб-сайтів академічних установ НАН, на яких певною мірою представлена українська історична проблематика, необхідно відзначити офіційні мережеві ресурси Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (тематичні розділи «Новини», «Історія», «Керівництво», «Відділи», «Аспірантура», «Наші видання», «Український національний комітет істориків при НАН України», «Корисні лінки», «Контакти») [105]; Інституту археології НАН України (тематичні розділи: «Новини», «Науково-популярний розділ», «Наукові дослідження», «Охорона археологічних пам'яток», «Журнал «Археологія» сайт», «Особисті сторінки») [98]; Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського (головні тематичні розділи: «Загальні матеріали», «Структура і штат Інституту», «Основні напрямки діяльності та науково-дослідної роботи й видавничі проекти», «Серії видавничої програми Археографічної комісії і Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України», «Видання, що готуються до друку») [106]; спільне веб-представництво Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (УТОПІК) та Центру пам'яткознавства НАН України «Відлуння віків» (тематичні розділи: «Головна», «Пам'яткоохоронні організації», «Пам'яткознавчі дискусії», «Наші інтерв'ю», «Наш конкурс», «Законодавча база», «Наукові конференції», «Тематичні видання», «Тематичні інтернет-проекти» та інші) [33]; Інституту енциклопедичних досліджень НАН України (тематичні розділи: «Головна», «Новини», «Структура»,

«Енциклопедистика», «Контакти», «Наш Форум!», «Різне») [99]; а також веб-сайт Національного науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки України [174], на якому найбільшу увагу привертає електронне наукове фахове видання «Українознавство» [278]. Водночас, необхідно відзначити, що в окремих випадках певна частина вищеназаних інтернет-ресурсів українських академічних установ не відповідає новітнім тенденціям представлення на їхніх веб-сторінках проблематики історії України.

Як уже зазначалося, важливе значення серед офіційних мережеских ресурсів установ відділення історії, філософії та права секції суспільних і гуманітарних наук НАН України мають веб-портали Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [170] та Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника [147]. Електронні матеріали на сайті НБУВ умовно поділені на три блоки – бібліографічні (основні вихідні дані), реферативні (реферативні інформація, у якій відображено зміст публікації) і повнотекстові (повнотекстові електронні версії опублікованих або лише електронно репрезентованих робіт) та представлені у наступних тематичних розділах: «Електронний каталог», «Спеціалізовані каталоги», «Реферативна база даних», «Електронний фонд», «Тематичні зібрання», «Аналітичні матеріали служби інформаційно-аналітичного забезпечення», «Бібліотечні новини», «Передплачені ресурси», «Електронні наукові фахові видання», «Наукова періодика України», «Наукові установи», «Наукові біографії учених», «Про В. І. Вернадського», «Про бібліотеку».

Інтернет-сайти вищих навчальних закладів МОН дають змогу визначити рівень інтегрованості українських навчально-освітніх історичних ресурсів у глобальну комп'ютерну мережу, характер окремих історичних інтернет-проектів, у тому числі рівень «мережевого» співробітництва між окремими університетськими центрами України. Серед цієї підгрупи сайтів, як джерел дисертаційного дослідження, веб-сайти ряду історичних факультетів, окремі тематичні розділи загальноуніверситетських ресурсів навчальних і дослідницьких установ історичного профілю: Київського національного

університету ім. Т. Г. Шевченка [113], Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова [101], Львівського національного університету ім. І. Франка [100; 107; 115], Запорізького національного університету [112], Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна [116], Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника [167], Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка [306], Луганського національного університету ім. Т. Шевченка [114].

Інформаційне наповнення проаналізованих тематичних розділів веб-сайтів вищих навчальних закладів представлено, головним чином, навчально-методичними матеріалами з окремих історичних дисциплін в електронних бібліотеках, які спрямовані на користувача студента-історика. Тому й проблематика ресурсів зумовлена відповідними навчальними програмами. На частині інтернет-сайтів вна МОН присутні зміст, анотації, окремі повнотекстові електронні версії наукових фахових історичних журналів та збірників. Такі матеріали присутні, зокрема, на веб-ресурсах Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова («Наукові записки. Історичні науки», «Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 6. Історичні науки») [165], історичного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка («Археологічні дослідження Львівського університету») [7], Інституту історичних досліджень Львівського національного університету ім. І. Франка («Україна модерна») [276], Інституту славістики Львівського національного університету ім. І. Франка («Проблеми слов'янознавства») [233]. Привертають увагу також окремі мережеві проекти веб-сайтів вна МОН, зокрема проекти інтернет-ресурсу «Міжвузівський науково-координаційний центр історичних досліджень студентів, аспірантів і молодих викладачів педагогічних навчальних закладів України», який реалізується на базі кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін Інституту історичної освіти НПУ ім. М. П. Драгоманова [230], «Електронна енциклопедія українського козацтва» на базі Науково-дослідного

інституту українського козацтва при Запорізькому державному університеті [78] тощо.

Неофіційні українські інтернет-ресурси вітчизняної історії – це сайти, які не представляють у мережі будь-які державні інституції. Вони розміщені на вітчизняних серверах і означені доменом верхнього рівня «.ua». За характером історичної проблематики їх умовно можна поділити на дві підгрупи: інтернет-ресурси загальної історичної проблематики та тематичні історичні веб-сайти.

Веб-ресурси загальної історичної проблематики, інформаційне наповнення яких стосується різних періодів української історії, репрезентовані окремими інтернет-сайтами, серед яких і персональні веб-сторінки, україномовним розділом вільної багатомовної онлайн енциклопедії Вікіпедія та електронними бібліотеками.

У загальній сукупності, окремих неофіційних інтернет-сайтів української історії порівняно мало, а їх інформаційне наповнення та проблематика досить одноманітні: переважає довідкова інформація з висвітленням проблематики окремих хронологічних періодів (веб-сайти «Історія України» за електронною адресою «www.uahistory.narod.ru» [120] та «Українська історія» [283]), зокрема Голодомору, української визвольної боротьби ХХ ст. (інтернет-сайт «Історія України» за електронною адресою «www.historyua.narod.ru» [119]), часто на різних ресурсах використовується обмежена кількість та подібні літературні й джерельні матеріали (веб-сайт «Правителі України: портрети, життєписи, матеріали» [220]) тощо. Частина сайтів, зокрема інформаційно-освітній ресурс «Гайдамака» [52], подає українську історичну проблематику у науково-популярній формі. Важливим сайтом цієї підгрупи є «Український історичний портал», який має широкий спектр тематичних розділів: «Новини», «Конференції», «Історичний огляд», «Персоналії», «Форум» [290]. Проте, частина з них тривалий час перебуває на стадії розробки та інформаційного наповнення. У такій ситуації з'явилися сайти загального інформаційного спрямування, на яких створені окремі тематичні розділи з висвітлення історії України (інтернет-портал «Аратта. Вікно в Україну» [291]) та персональні веб-

сторінки, які, презентуючи у мережі окремих фізичних осіб, мають значний обсяг ресурсів української історії (персональний веб-сайт В. Лисенка «1000 років української культури» [271]).

Важливим джерелом дисертаційної роботи виступає україномовний розділ вільної загальнодоступної багатомовної універсальної онлайн енциклопедії Вікіпедія. На її ресурсах міститься категорія «Історія України», яка включає 45 підкатегорій («Незавершені статті з історії України», «Алани», «Археологія України», «Булгари», «Білі Хорвати», «Велика Булгарія», «Війни в історії України», «Голодомори в Україні», «Довідник з історії України», «Історичні відносини України з іншими країнами», «Історичні громадські організації України», «Історичні місця України», «Історичні політичні партії та рухи України», «Історія України за регіоном», «історія України за часом», «Історія за районом», «Історія міст України», «Історія промисловості в Україні», «Історія українського війська», «Історія української науки», «Довідник з історії України», «Київська митрополія», «Козацтво», «Колишні державні утворення України», «Колишні населені пункти України», «Колонізація України», «Конфлікти в Україні», «Народи в Україні», «Історія науки в Україні», «Історія освіти в Україні», «Пам'ятки в Україні», «Персоналії: Україна», «Печеніги», «Полки України», «Польсько-литовські унії», «Роки в Україні», «Русь», «Світова спадщина в Україні», «Скіфи», «Українська шляхта», «Український національно-визвольний рух», «Український родовід», «Українсько-польська війна в Галичині 1918–19», «Уряди України», «Фракійці», «Хозарський каганат») з поділом на менші тематичні одиниці, та 168 окремих сторінок [127]. Інформаційне наповнення ресурсу у формі довідково-енциклопедичних статей стосується фактично усіх важливих подій української історії, починаючи від найдавніших часів до початку XXI ст.

Важливими у контексті тематики дисертаційної роботи є ресурси українських історичних онлайн бібліотек та окремі тематичні історичні розділи онлайн бібліотек загального гуманітарного спрямування. Вони представляють у

глобальному інформаційному просторі як повнотекстові електронні версії опублікованих джерельних матеріалів, що стосуються історії України починаючи від IX ст., так і значний обсяг літературної бази українських, та, меншою мірою, іноземних учених. Серед таких бібліотек ресурси «Історія України» [117], «Українська історична бібліотека» [282], «Українські сторінки: Історія національного руху України 1800–1920 рр.» [275], «Електронна бібліотека Українського центру» [76], «Ізборник» [96], «Українське життя в Севастополі: бібліотека ім. Марії Фішер-Слиж» [288], «Exlibris: українська електронна бібліотека: історія, публіцистика, художня література» [365], «Історія та гуманітарні дисципліни» [118].

Найбільш популярною історичною проблематикою сучасних українських тематичних мережевих ресурсів є історія козацтва, Голодомору 1932–1933 рр. та український національно-визвольний рух XX ст. Історія козацтва найповніше представлена на сайтах «Козацтво XV–XXI ст.» (тематичні розділи «Про проект», «Козацькі війська», «Козацтво XX–XXI ст.», «Бібліотека», «Козацький портрет», «Бібліографія», «Карти», «Ілюстрації», «Культурна спадщина», «Геральдика», «Співробітництво», «Посилання», «Новини» та інші) [135], інформаційне наповнення якого представлено широким спектром літератури та джерел. Переважно джерельний характер має ресурс «Подорож Гійома Левассера де Боплана» [205], а сайт «Ім'я Івана Мазепи: минуле, сьогодення, майбутнє» [97] подає електронні версії як літератури, так і джерел, присвячених життєвому шляху та діяльності українського гетьмана І. Мазепи.

Проблематика українського Голодомору неофіційної підгрупи веб-сайтів найповніше представлена на загальноукраїнських ресурсах «Уроки історії: Голодомор 1932–33 рр.» [304], «Голодомор 1932–33 років – геноцид українського народу» [62], «Голодомор в Україні 1932–1933» [63]. Їх інформаційне наповнення подібне у плані літературної, так і джерельної бази. Воно також включає інформацію про заходи з відзначення цієї події. Назвемо і тематичні веб-сайти, які відображають регіональний аспект трагедії, – «Голодомор 1932–1933 рр. Харківська область» [60], «Сайт, присвячений

пам'яті жертв терору та голодомору на Полтавщині» [253] та інші. Окремі тематичні веб-сайти, присвячені Голодомору, створені на основі спеціальних досліджень: «Сергійчук Володимир Іванович: як нас морили голодом» [257], «Роберт Конквест: жнива скорботи: радянська колективізація і голодомор» [240].

У межах тематичних веб-ресурсів з історії українського національно-визвольного руху ХХ ст. виділяються інтернет-сайти, які хронологічно стосуються проблематики усього періоду, зокрема персональний сайт В. Кіпіані (тематичний розділ «ГУЛАГ») [65]; Української революції 1917–1921 рр. та міжвоєнного періоду (веб-сайт «Крути 1918» [143] і ресурс, присвячений С. Петлюрі [257]); та історії ОУН і УПА (інтернет-сайти наукової громадської організації Центр досліджень визвольного руху [312], «ОУН-УПА: легенда спротиву» [280], сайт, присвячений С. Бандері [252], окремі тематичні розділи загальних інформаційних інтернет-сайтів «Український формат» [293], «Майдан» [149], «Націоналістичний портал» [169] тощо). Їх інформаційне наповнення дуже широке і включає наукові дослідження українських та діаспорних авторів, публіцистику, джерельні матеріали, у тому числі відео та аудіо. Так, зокрема, на веб-сайті, присвяченому С. Бандері, міститься оригінальний аудіозапис його інтерв'ю.

Серед тематичних історичних веб-ресурсів окреме місце посідають «меморіальні» веб-сайти: сайти Товариства пошуку жертв війни «Пам'ять» [272], львівського товариства «Пошук» [154], «Бабин Яр – пам'ять та безпам'ятність» [17], Всеукраїнського Товариства «Меморіал» ім. В. Стуса [226]. Це ресурси організацій, перед якими стоїть мета виявлення та перепоховання жертв бойових дій, інших лих або вшанування пам'яті цих осіб, дослідження репресій та геноциду тощо. Тематично близькими до них, і які у першу чергу стосуються подій Другої світової війни, є інформаційно-пошукові ресурси «Книга Пам'яті України» [132] та «Книга Пам'яті України: електронна база даних: 1941–1945» [134].

Тематичні сайти з історії українських міст та регіонів представлені у першу чергу інтегральним веб-порталом провідного недержавного науково-аналітичного центру України Інституту трансформації суспільства «Українські міста в Інтернеті» [297]. На сьогодні проект, який створений за підтримки Нідерландів, представляє у всесвітній мережі понад 40 українських міст: Алушту, Алчевськ, Бахмач, Бердичів, Білу Церкву, Бориспіль, Бровари, Васильків, Вишгород, Вінницю, Вознесенськ, Волочиськ, Гадяч, Городня, Житомир, Золотоношу, Калуш, Київ, Ковель, Коростень, Куп'янськ, Миколаїв, Миргород, Нетішин, Ніжин, Нікополь, Новоград-Волинський, Пирятин, Прилуки, Ромни, Сарни, Свалява, Світловодськ, Севастополь, Сєверодонецьк, Скадовськ, Смілу, Фастів, Хмільник, Черкаси, Чернігів, Южноукраїнськ, а також Куп'янський та Прилуцький райони. Практично кожен із сайтів міст має тематичну рубрику або розділ, на яких подається історична довідка про місто або регіон. Відзначимо, що проект «Українські міста в Інтернеті» може розглядатися як і неофіційні історичні веб-ресурси, так і, певною мірою, як офіційні. Важливе значення мають також інші мережеві ресурси з історії українських міст та регіонів: «Сайт історії Києва» [251], «Ваш Київ» [22], «Старий Херсон» [263], «Галицька Україна» [53], «Полтава історична» [207], «Крим і кримські татари» [142], «Одессика» [192] тощо.

Серед неофіційних інтернет-ресурсів української історії, проаналізованих у процесі написання дисертаційної роботи, також сайти військово-історичної реконструкції (реконструкторів Легіону УСС [34], військово-історичної реконструкції УПА «Повстанець» [216], молодіжної громадської організації «Київський клуб «Червона зірка» [160]), віртуальних музеїв (гетьмана П. Скоропадського [38], гетьмана І. Мазепи [37], С. Петлюри [40], дисидентського руху в Україні [39]) та історичних форумів (воєнно-історичний форум «Military Ukraine» [428], форум визвольних змагань «Україна на шляху до волі» [277], форум Альянсу клубів реконструкції «АКРА» [4]).

Проаналізовані в дисертаційній роботі веб-сайти української діаспори представлені 3 підгрупами: ресурси навчальних та наукових установ і

організацій; інформаційно-аналітичні веб-ресурси, а також тематичні історичні веб-сайти, електронні версії українських діаспорних періодичних видань та електронні інформаційні видання; інтернет-сайти різних форм громадських об'єднань української діаспори.

Значними за інформаційним наповненням та проблематикою є веб-сайти Канадського інституту українських студій [336], Наукового товариства ім. Шевченка у США [445], Форуму дослідів історії УПА «Літопис» [146] як мережеві ресурси українських діаспорних навчальних та наукових установ і організацій. Так, веб-сайт Канадського інституту українських студій (КІУС) Альбертського університету [336] у ряді розділів містить інформацію про основні напрямки діяльності установи, зокрема гранти та стипендії тощо. Важливе значення має тематичний блок «Центри та програми» [352], у якому представлено широкий спектр розділів («Друк КІУС» [356], «Журнал українських студій» [399], «Програма досліджень з питань релігії та культури» [442] та інші), який репрезентує бібліографію та анотацію видавничих проектів КІУСу. Доповнює цю інформацію також тематичний розділ «Новини та події» [433]. Важливим інтернет-проектом Інституту є Інтернет-енциклопедія України [397], яка була створена на базі п'ятитомної англійської Енциклопедії України (Торонтський університет, 1984–1993). Співпраця КІУСу з українськими науковими та освітніми центрами, що відображено і на мережевому рівні, проявилася у створенні Східного інституту українознавства ім. Ковальських (СІУ), який проводить свою діяльність на базі Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна [266]. Інтернет-сайт Наукового товариства ім. Шевченка у США [445] у ряді розділів інформує як про науково-видавничі проекти Товариства [417], так і подає інформацію про круглі столи, наукові конференції, електронні повнотекстові версії окремих доповідей [434], періодичних видань, книг [435], бібліографію англійської літератури з проблематики Голодомору [460]. Тематичний розділ «Архів» у 8 частинах-течках містить електронні версії 373 одиниць зберігання, які хронологічно переважно охоплюють період 1928–1935 рр. і об'єднані назвою «Архів

Колективізації, райони Кам'янський, Криничанський, Солом'янський та Васильківський Дніпропетровської округи 1928–1935 (документи штучного голоду, 1933)» [320]. Важливим також є інший, окремий інтернет-проект Товариства Центр демографічних і соціоекономічних досліджень українців у США, який розміщується за окремою електронною адресою «www.inform-decisions.com/ukrstat» [350]. Електронне видання Форуму дослідів історії УПА «Літопис» [146] у двох частинах («попередній випуск» електронного квартальника Форуму дослідів історії УПА та «Нова серія» видання) надає доступ до електронних версій літератури та джерел з проблематики українського визвольного руху періоду першої половини 1940-х рр., зокрема діяльності ОУН-УПА. На частині інших інтернет-сайтів українських діаспорних навчальних та наукових установ й організацій у контексті тематики дисертаційної роботи, зокрема на ресурсах Українського наукового інституту Гарвардського університету [373], Української вільної академії наук у США [470], Українського вільного університету в Німеччині [27] та видавництва «Літопис УПА» «Літопис УПА онлайн» [423], представлені матеріали, які відображають, головним чином, науково-видавничі проекти відповідних організацій.

Інформаційно-аналітичні діаспорні інтернет-ресурси, окрім іншого, містять окремі тематичні розділи та рубрики, присвячені українській історичній проблематиці. Так, веб-портал «Ukemonde» [464] містить розділи «Голодомор» [384], «Герої України» [374], «УПА – (Українська Повстанська Армія)» [487], «Чорнобиль» [353]; «InfoUkes» [391] – об'ємний тематичний розділ «Історія» [378]. Важливими інформаційно-аналітичними ресурсами також є портали «UkieTalks.com» [465] та «ArtUkraine.com» [322].

Фактично усі тематичні історичні веб-сайти української діаспори присвячені проблематиці Голодомору 1932–1933 рр., який розглядається як акт геноциду по відношенню українського народу і який мав штучний характер. Серед таких веб-ресурсів, які наповнені як електронними версіями літературних джерел, так і документів, зокрема, сайти «Голодомор: геноцид

голодом» [386], «Голод-геноцид в Україні 1932–1933» [378]. Необхідно відзначити, що тематичні розділи, присвячені Голодомору, містяться також і на значній частині інших діаспорних ресурсів усіх підгруп.

Електронні версії діаспорних періодичних видань, на яких містяться статті з української історичної проблематики, у першу чергу історії еміграції та особливостей її сучасного життя, у переважній більшості є дзеркальним відображенням відповідних друкованих періодичних видань з додаванням інтерактивних розділів на зразок форумів, опитувань тощо. Лише окремі з них містять додаткові історичні інтернет-проекти. Провідною проблематикою електронних інформаційних видань, які мають лише цифровий варіант, також є історія української еміграції: «В центрі уваги знаходиться тема діаспорського життя і пошуки діаспорської тотожності в сучасному часовому і буттєвому розрізі» [239]. Серед таких ресурсів веб-сайти «Українського тижневика» [461], часопису «Свобода» [294], щомісячника «Оттавський вісник» [315], тижневика «Новий шлях» [478], тижневика «Гомін України» [473], «Вісника» Спільки українців Латвії [43], порталу «Українська газета» [280], часопису «Над Бугом і Нарвою» [161], інформаційної інтернет-служби «Брама» [332], інтернет-часопису «Хата скраю» [309] та інші.

Веб-сайти різних форм об'єднань української діаспори за кордоном є важливими ресурсами з вивчення історії діаспори в різних країнах світу (інтернет-сайти Асоціації українців Португалії «Собор» [15], «Українці Росії «Кобза» [179], українців Італії «Лелеки» [180], «Форуму українців Чеської Республіки» [209], «Український Портал у Польщі» [292], «Українсько-німецький портал» [299], «Українці Аргентини» [300], «Ukrainians.ca» [484], «Українці в США» [301], «Українці у Скандинавії (Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія)» [302], «Українці Угорщини» [303], «Den Ukrainske forening på vestlandet» [358], «Ukrainian Society of Switzerland» [476], «Związek Ukraińców w Polsce» [497], «Asociación Juvenil en la República Argentina» [323], «Inmigracion Ucraina» [393]); діяльності еміграційних осередків українського життя за кордоном (мережеві ресурси «League of Ukrainian Canadians» [417], «The

Ukrainian World Congress» [462], «Ukrainian world coordinating council» [479], «Ukrainian Canadian Congress» [472], «Ukrainian Canadian Civil Liberties Association» [471]); у тому числі молодіжного (веб-сайти «Ukrainian Youth Association of Australia» [481], «Ukrainian Youth Association of Canada» [482], «Vereinigung der Ukrainischen Jugend in Deutschland» [488], «Ukrainian Youth Association in Great Britain» [480], «Ukrainian Youth Association of USA» [483], «Пласт Канада» [200]). Окрім того, інформаційне наповнення (переважно у формі статей) веб-сайтів різних форм об'єднань української діаспори спрямоване також на висвітлення Голодомору, зв'язків України з країною представників діаспори, іншої проблематики.

Важливими для загального розуміння тенденцій представлення у мережі української історичної проблематики є російські інтернет-ресурси. У порівнянні з іншими іноземними веб-сайтами, вони надають питанням української історії найбільшої уваги, що стало важливою причиною їх виділення в окрему тематичну групу. Відповідно до специфіки представлення української історичної проблематики в Інтернеті, російські мережеві ресурси умовно можна поділити на дві підгрупи: веб-сайти, на яких українознавча проблематика представлена у контексті історії Росії, та російські інтернет-ресурси всесвітньої історії.

Перша, найчисельніша підгрупа російських веб-сайтів, – це як офіційні (веб-ресурси російських органів державної влади; академічних наукових установ і організацій; бібліотечних та архівних установ; вищих навчальних закладів), так і неофіційні ресурси (спеціалізовані історичні інтернет-сайти, електронні бібліотеки та персональні веб-сторінки). Офіційні російські мережеві ресурси, як і офіційні веб-ресурси будь-якої іншої країни, виражають офіційний державний погляд – як на політичному, так і на науковому рівнях – на окремі складні й суперечливі моменти історії та на історичний процес загалом.

Офіційні інтернет-ресурси, на яких розміщені деякі матеріали української історії, російських органів державної влади представлені у ряді тематичних

рубрик та окремими сайтами Міністерства закордонних справ РФ [155] (рубрика «Нові публікації» [184] тематичного розділу «Архівна служба» [10], яка також продубльована у лівому боковому меню навігації під назвою «Про діяльність ОУН-УПА. Документи»); Міністерства оборони РФ [156] (рубрика «Історія: проти брехні та фальсифікацій» [94] тематичного розділу «Військова Енциклопедія» [44], сайт «Велика Вітчизняна війна 1941–1945 рр.» [25], загальнодоступний електронний банк документів «Подвиг народу у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» [203], узагальнений комп'ютерний банк даних «Меморіал» [152]); а також веб-сайт «1941–1945. Хроніка Перемоги» [269], створений Міністерством зв'язку і масових комунікацій РФ. Інформаційне наповнення зазначених мережових ресурсів російських органів державної влади представлено як електронними версіями архівних матеріалів (головним чином, архівних установ РФ), так і аналітичними дослідженнями, які стосуються голоду в СРСР на початку 1930-х рр. загалом та в Україні зокрема, українського визвольного руху 40-х – 50-х рр. ХХ ст., участі України у Великій Вітчизняній війні; а також пошуковими системами, які допомагають за різними пошуковими параметрами віднайти осіб, громадян України та українців за походженням, які загинули у роки ВВВ тощо.

На ряді інтернет-ресурсів російських академічних наукових установ й організацій також певною мірою представлена проблематика української історії. Це, зокрема, сайти Російської академії наук (РАН) [241] та Інституту російської історії РАН (тематичні розділи: «Інститут російської історії РАН та його структура», «Програма «Відродження Росії», «Із опублікованого і підготовлено», «Актуально», «Конференції та Круглі столи», «Інформація дисертаційних рад ІРІ РАН») [89]. Матеріали, які тут розміщені у контексті тематики дисертаційної роботи, – бібліографія, анотації, електронні версії наукових, публіцистичних, науково-публіцистичних статей, розділів книг, авторефератів дисертацій, які присвячені окремим питанням української історії, історії України в контексті загальноросійського історичного процесу, українсько-російським відносинам у різні роки тощо.

Веб-ресурси української історії певною мірою представлені на сайтах російських бібліотечних та архівних установ: Російської національної бібліотеки у Санкт-Петербурзі [243] (електронні версії авторефератів дисертацій, які були захищені у різні роки на засіданнях спецрад РФ, частина з яких стосується української історичної проблематики), Російської державної бібліотеки у Москві (переважно бібліографічні записи авторефератів дисертацій, захищених як на території РФ, так і в Україні) [242], на інтегральному порталі «Архіви Росії» [208] (довідкова інформація про наявність джерельної бази з вивчення історії України в російських архівах, електронні версії документів російських архівних установ з проблематики голоду початку 30-х рр. ХХ ст. в СРСР [137]), а також на інтернет-сайті «Перемога. 1941–1945» [201]. Останній містить значний масив фотоілюстративного матеріалу, присвяченого ВВВ, у тому числі й на території Української РСР.

Українська історична проблематика на веб-ресурсах вищих навчальних закладів РФ представлена лише частково на сайтах бібліотеки електронних ресурсів історичного факультету Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова [18] та електронної бібліотеки історичного факультету Санкт-Петербурзького державного університету [316]. Представлені тут матеріали, головним чином, першоджерела, стосуються історії України в контексті розгляду історії Росії, зокрема періоду Київської Русі, меншою мірою – питання українсько-російських відносин (матеріали, які стосуються Переяславської Ради січня 1654 р.).

Неофіційні інтернет-ресурси історії України на російських веб-сайтах позиціонуються першочергово як матеріали з історії Російської Федерації, які водночас можна розглядати і як веб-ресурси історії України окремих хронологічних періодів. На переважній частині таких ресурсів представлені матеріали (електронні версії першоджерел, зокрема літописів, наукових статей, книг, ілюстративні матеріали тощо), які хронологічно охоплюють період Київської Русі IX–XII ст. (веб-сайти «Давньоруська література. Антологія» [70],

електронної архітектурно-краєзнавчої бібліотеки Руського Міста [249], «Від Русі давньої до Імперії Російської» [194], «Аннали, хроніки, історії» [5], «Знати історію» [85], «Слово о полку Ігоровім» [260], персональних інтернет-сторінках О. Ланцова [145], К. Єгорова [190] тощо). Серед неофіційних російських веб-ресурсів історії періоду Великої Вітчизняної війни 1941–1944 рр. виділяється відеоархів спогадів бойових ветеранів Великої Вітчизняної війни «Наша перемога» [176]. Матеріали, які стосуються участі України та українців у ВВВ, на ресурсі можна виділити у два блоки: спогади громадян України, які брали участь у бойових діях на території УРСР та поза її межами [255] та спогади ветеранів, громадян інших республік СРСР, які брали участь у бойових діях на території України [256]. Окремо необхідно відзначити веб-ресурси некомерційної громадської організації Фонду «Історична пам'ять»: однойменний сайт Фонду «Історична пам'ять» [91] та електронну базу даних «Жертви націоналістичного терору в західних регіонах СРСР» (створена спільно з Держархівом РФ) [79]. Матеріали, які тут представлені: дані оперативних зведень Головного управління по боротьбі з бандитизмом (ГУББ), розміщені в Державному архіві РФ; звіти про діяльність націоналістичних формувань, підготовлені регіональними партійними структурами, органами внутрішніх справ та державної безпеки, серед яких і матеріали з архівів України й Білорусі; повнотекстові електронні версії тематичних книг, висвітлюють «терористичну» діяльність українських національних формувань середини 1940-х рр. Ряд російських інтернет-ресурсів, на яких представлені матеріали з історії України радянської доби, представлені сайтами «Правителі Росії та Радянського Союзу» [219], «Історія російської/радянської космонавтики» [92] та іншими. На веб-порталі міжнародного історико-просвітницького, правозахисного та благодійного товариства «Меморіал» [151] (та на оновленій версії порталу [150]), представлена значна кількість матеріалів з історії політичних репресій радянської доби, у тому числі в Україні. Зазначені матеріали порталу представлені у 4 тематичних блоках: «Загальна інформація», «Захист прав людини», «Історія», «Реабілітація». На інтернет-порталі

товариства «Меморіал» також розміщуються сайти «Російські соціалісти та анархісти після Жовтня 1917 року: історія, ідеї традиції демократичного соціалізму та долі учасників лівого спротиву більшовицькому режиму» [244] та «Сталінські розстрільні списки» [262]. Останній ресурс створений спільно товариством «Меморіал» та Архівом Президента РФ. Проблематика історії України інших хронологічних періодів на російських веб-ресурсах представлена слабо.

Російські інтернет-ресурси всесвітньої історії, у яких певна увага присвячена проблематиці історії України, представлені веб-сайтами «Всесвітня історія: єдиний науково-освітній простір» [47], «Всесвітня історія» [46], «Historic.Ru: Всесвітня історія» [375], «Хронос. Всесвітня історія в Інтернеті» [311], російськомовним розділом Вікіпедії [93] та іншими. За винятком останнього, більшість із російських мережевих ресурсів всесвітньої історії, як і неофіційні ресурси російської історії, здебільшого розглядають українську історичну проблематику в контексті історії Росії.

Окрім російських, інші світові історичні веб-ресурси також не обходять увагою українську історичну проблематику. На сьогодні вона представлена на світових спеціалізованих інтернет-сайтах (електронні інформаційні проекти та інтегральні портали електронних версії наукових видань), веб-сайтах електронних енциклопедій, традиційних та онлайн бібліотек.

Важливою джерельною базою дисертаційної роботи є спеціалізовані історичні веб-ресурси з окремими інформаційними проектами. Так, веб-портал «Історія ХХ століття» [463] станом на середину 2010 р. містив маже 1800 тем (статей) з історії України, які у свою чергу іноді поділяються на рубрики [389], ресурс також включає картографічний матеріал з української історії [426]. Картографічний ілюстративний матеріал міститься і на сайті «Історичний атлас ХХ ст.» [376]. Дві групи довідково-енциклопедичних матеріалів з історії України (окремі загальні теми та рубрика «Цей день в історії») містить веб-сайт «History.com» [383]. Тематичну рубрику «Історія Україна» містить також сайт «Архів світової історії» [455]. Окремо необхідно відзначити портал

Міжнародної мережі молодих істориків «Eustory» [364], на ресурсі якої за електронною адресою «eustory.org» [183] відображено співпрацю організації з її українськими партнером Всеукраїнською асоціацією викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова доба» (інформація про львівську конференцію Eustory (19–22 березня 2009 р.), проект «Багатокультурна історія України», спеціальний випуск журналу «Доба» «Посібник з історії, створений школярами» тощо).

Інформаційне наповнення спеціалізованих історичних веб-ресурсів, які містять окремі інформаційні проекти, представлене як науковими статтями іноземних авторів, так і джерельними матеріалами, які, однак, стосуються в основному історії ХХ – початку ХХ ст. Окремо зазначимо, що важливою українською історичною проблематикою, яка присутня на більшості сайтів, – Голодомор 1932–1933 рр. Вона також є однією з провідних і на сайті Центру досліджень Голокосту і Геноциду американського університету штату Міннесота [351] та в рубриці одного з персональних сайтів, присвяченій валлійському журналісту Г. Джонсу [366]. Зазначимо, що іноді на світових спеціалізованих веб-сайтах історія України розглядається в контексті історії СРСР.

Інтегральні інтернет-портали електронних версій наукових видань, об'єднуючи від кількох десятків до кількох сотень таких видань, надають можливість доступу до їх анотацій, змісту та повнотекстових електронних версій статей. Ці ресурси за відповідними пошуковими параметрами дають можливість доступу і до матеріалів авторитетних світових видань, які у тому числі стосуються українознавчої проблематики. Серед таких ресурсів, які проаналізовані під час написання дисертаційної роботи, портали «Європейського журналу з американських студій» [362], «Муза» [439], проекти Університету Чикаго «Журнали Чикаго» [355] та Кембриджського університету «Міжнародний огляд соціальної історії» [395].

Увага до української історичної проблематики серед сайтів світових мережевих енциклопедій найбільшою мірою представлена на ресурсі

багатомовної універсальної онлайн енциклопедії Вікіпедія. Українська історична проблематика у Вікіпедії представлена категорією «Історія України» у понад 40 мовних версіях (у тому числі, як уже зазначалося, україномовній та російськомовній). Під назвою «Історія України» також виступає основна тематична стаття у різних національних та мовних вікіпедіях. У межах категорії виділяються тематичні підкатегорії (які можуть ділитися на менші тематичні одиниці) та окремі сторінки. Категорія «Історія України» на сьогодні міститься у таких мовних версіях: академічному варіанті білоруської мови (6 підкатегорій та 14 сторінок) [128], альтернативному варіанті білоруської мови тарашкевіца (19 підкатегорій та 15 сторінок) [129], болгарській (13 підкатегорій та 40 сторінок) [125], хорватській (3 сторінки) [411], каталанській (1 підкатегорія та 23 сторінки) [341], чеській (11 підкатегорій та 62 сторінки) [409], валлійській (10 сторінок) [337], данській (4 сторінки) [402], німецькій (12 підкатегорій та 158 сторінок) [410], англійській (34 підкатегорії та 317 сторінок) [348], португальській (17 підкатегорій та 172 сторінки) [340], естонській (2 підкатегорії та 21 сторінка) [400], баскській (8 сторінок) [407], фінській (5 підкатегорій та 23 сторінки) [425], французькій (10 підкатегорій та 152 сторінки) [345], галісійській (10 сторінок) [339], на івриті (6 підкатегорій та 51 сторінка) [500], хорватській (8 підкатегорій та 104 сторінки) [412], угорській (3 підкатегорії та 36 сторінок) [408], італійській (4 підкатегорії та 68 сторінок) [343], японській (17 підкатегорій та 73 сторінки) [499], грузинській (3 підкатегорії та 20 сторінок) [498], корейській (9 підкатегорій та 36 сторінок) [502], латинській (2 підкатегорії та 4 сторінки) [336], литовській (10 підкатегорій та 13 сторінок) [414], мальтійській (7 підкатегорій та 18 сторінок) [413], македонській (7 підкатегорій та 9 сторінок) [123], голландській (7 підкатегорій та 41 сторінці) [344], норвезькій (4 підкатегорії та 11 сторінок) [403], польській (25 підкатегорій та 192 сторінки) [406], португальській (7 підкатегорій та 40 сторінок) [338], румунській (7 підкатегорій та 69 сторінок) [346], словацькій (7 підкатегорій та 39 сторінок) [405], словенській (1 підкатегорія та 9 сторінок) [415], сербській (3 підкатегорії та 22 сторінки) [124],

шведській (6 підкатегорій та 35 сторінок) [401], турецькій (14 підкатегорій та 21 сторінка) [404], мовою урду (1 підкатегорія та 1 сторінка) [501], в'єтнамській (1 підкатегорія та 8 сторінок) [457], китайській (12 підкатегорій та 50 сторінок) [349] та інших. Важливе значення також має єдиний варіант ілюстративного матеріалу (фотоілюстрації та електронні версії карт) до всіх мовних версій категорії «Історія України», який розміщений у 21 підкатегорії та 112 окремих файлах ВікіСховища [347].

Серед інших мережевих енциклопедій, на яких містяться веб-ресурси історії України, – онлайн енциклопедія Британніка [333], яка має тематичний розділ «Історія України» [381]; спеціалізована інтернет-енциклопедія масового насильства (проблематика Голодомору, депортація кримських татар, нацистські злочини на території України в період Другої світової війни, аварія на чорнобильській АЕС) [437; 459; 491]; та Електронна єврейська енциклопедія (7 статей, присвячених переважно історії єврейської діаспори в Україні та українсько-єврейським відносинам у різні часи) [318]. Статті мережевих енциклопедій мають переважно довідково-енциклопедичний характер, а деякі ресурси, зокрема онлайн енциклопедія Британніка, носять комерційний характер.

Мережеві ресурси історії України на сайтах бібліотек різних країн світу представлені у формі бібліографічних записів книг та інших публікацій іноземних, діаспорних та українських авторів, розміщених у відповідних бібліотечних фондах; в окремих випадках – їх електронними версіями. Серед таких сайтів – електронні ресурси національних, державних та університетських бібліотек. Ресурси національних бібліотек представлені інтернет-представництвами Національної бібліотеки Австралії [431], Британської бібліотеки [452], Національної бібліотеки Данії [357], Азербайджанської національної бібліотеки [1], Національної бібліотеки Аргентини [327], Національної бібліотеки Болгарії [168], Національної бібліотеки Канади [418], Національної бібліотеки Китаю [432], Національної бібліотеки Нідерландів [416], Німецької національної бібліотеки [359],

Корейської національної бібліотеки [458], Національної бібліотеки Франції [329], Бібліотеки Конгресу [456]. Веб-портал останньої, зокрема, містить об'ємний список як бібліографічних записів видань з історії України (більше 4300 позицій), так і цифрові варіанти деяких робіт та джерел [443]. На сьогодні у всесвітній мережі також представлені спеціальні інтегральні портали, які дозволяють швидко ознайомитися з ресурсами національних світових бібліотек та здійснити до них доступ. Серед таких проекти Європейської бібліотеки [453] та бібліотечний портал ЮНЕСКО [486]. Джерельною базою написання дисертації також стали сайтів державних та університетських бібліотек: Баварської державної бібліотеки [360], Берлінської державної бібліотеки [446], Бібліотеки фонду ім. Фрідріха Еберта [328] (які є частиною міждисциплінарного порталу «Віртуальна бібліотека «Східна Європа» [489]), бібліотеки Кембриджського університету [335] та Бодлеанської бібліотеки Оксфордського університету [330].

Серед світових електронних бібліотек, які містять ресурси історії України, сайти Всесвітньої цифрової бібліотеки (електронні версії книг, карт, фотографій у рубриці «Україна» тематичного блоку «Європа») [468; 493], бібліотеки «Questia» [441] (електронні версії книг та статей у рубриках «Українська історія», «Колишні радянські республіки», «Історія Радянського Союзу», «Чорнобильська катастрофа») [354; 368; 380; 441; 474], бібліотеки «Gallica» (книги та карти) [369]; а також бібліографічні записи та електронні версії ряду опублікованих робіт на сайтах Europeana [363] та Вільної бібліотеки [436]. Деякі з електронних бібліотек, зокрема Всесвітня онлайн бібліотека [495] та «EuroDocs», при наданні доступу до матеріалів з української історії побудовані за принципом гіперпосилань на відповідні веб-ресурси, у тому числі українські. Окремо необхідно назвати проект електронної пошукової системи Google «Пошук книг Google» [214], яка дозволяє отримувати доступ до значної кількості електронних версій книг, присвячених українській історичній проблематиці, у тому числі україномовних.

Таким чином, аналіз джерельної бази засвідчує, що інформаційне наповнення та проблематика інтернет-ресурсів історії України досить широко представлені в кількох значних за обсягами групах: українські сайти офіційного та неофіційного характеру; діаспорні мережеві ресурси; ресурси української історії, які представлені на російських сайтах та сайтах інших держав. Вони, у свою чергу, залежно від специфіки та особливостей, поділяються на окремі тематичні підгрупи.

Підводячи загальний підсумок до розділу, відзначимо, що наукова розробка тематики дисертаційної роботи не знайшла свого належного наукового вираження в історіографії. Дослідження окремих вітчизняних науковців, зокрема фахівців бібліотечної, архівознавчої та юридичної сфер; учених країн СНД, у тому числі українських, членів міжрегіональної Асоціації «Історія і комп'ютер»; а також іноземних дослідників з «Асоціації по історії та обчисленню» є лише загальнотеоретичною базою окресленою проблематики. Адже, по суті, особливості формування, інформаційне наповнення та проблематика інтернет-ресурсів української історії в глобальній комп'ютерній мережі залишилися поза увагою їх наукових пошуків.

Джерельна база дисертаційної роботи представлена офіційними (представництва органів державної влади, державних науково-дослідних установ, вищих навчальних закладів Міністерства освіти і науки України) та неофіційними (сайти загальної та тематичної історичної проблематики) ресурсами українського сегменту глобальної комп'ютерної мережі; сайтами української діаспори (інтернет-представництва навчальних й наукових установ та організацій; інформаційно-аналітичні сайти, тематичні історичні ресурси, електронні версії діаспорних періодичних видань, електронні інформаційні видання; ресурси різних форм громадських об'єднань української діаспори); веб-ресурсами історії України, розміщеними в російському (підгрупи офіційного та неофіційного характеру) та інформаційному інтернет-просторах інших держав (спеціалізовані історичні сайти, ресурси світових електронних енциклопедій, традиційних та електронних бібліотек). Вони є порівняно

репрезентативними, пройшли специфічні шляхи формування, залежно від тематичної групи різняться за своїм інформаційним наповненням та проблематикою. Тому, незважаючи на те, що особливості формування, інформаційне наповнення та проблематика інтернет-ресурсів історії України в глобальній комп'ютерній мережі ще не піддавалися науковому аналізу, виявлена джерельна база дозволяє повною мірою реалізувати поставлені в дисертаційній роботі мету та завдання.

Водночас ми свідомі того, що охопити в даній роботі весь глобальний інформаційний простір у контексті функціонування сайтів української історичної проблематики в силу ряду причин (динамічність Інтернету, його постійний розвиток, поява нових та зникнення існуючих веб-сайтів тощо) неможливо. Тому дисертант намагається дати своє бачення особливостей формування, інформаційного наповнення та проблематики інтернет-ресурсів історії України в глобальній комп'ютерній мережі станом на 1991–2010 р

РОЗДІЛ 2

НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

2.1. Становлення інформаційної представленості України в інтернет-просторі

На сьогодні глобальна комп'ютерна мережа Інтернет (від. англ. *Interconnected Networks* – об'єднані мережі) стала невід'ємною частиною життя суспільства. Вона надає практично необмежені можливості для операцій, пов'язаних із інформацією у будь-яких її проявах, розширює перспективи людства для розв'язання багатьох життєвоважливих питань, у тому числі й у загальносвітовому масштабі, стає основою якісно нового етапу цивілізаційного інформаційного розвитку. Проте у науковому світі й досі відсутній єдиний підхід, чіткі критерії до визначення самого поняття «Інтернет» («Всесвітня мережа», «глобальна мережа», «мережа»), яке розглядається і як засіб обміну даними, і як комплекс технічних засобів, і як віртуальний аналог нашого повсякденного життя [556]. На нашу ж думку, глобальну мережу Інтернет нині перш за все необхідно означити як новітній етап розвитку мас-медійного інформаційного середовища, яке за своєю суттю об'єднує усі існуючі інституції засобів масової інформації: і пресу, і телебачення, і радіо. Такий синкретизм призводить як до різних трансформацій та поєднань у межах уже сформованих ЗМІ, так і до появи на цій основі їх нових форм.

Мережа є предметом аналізу науковців різних галузей, починаючи від програмістів й закінчуючи соціологами та філософами, які виділяють дві головні сторони Інтернету – технічну та гуманітарну. Практично всі дефініції поняття «Інтернет» – це його технічні характеристики та можливості. Зокрема, відповідно до визначення відкритої багатомовної мережевої електронної енциклопедії «Вікіпедія», «Інтернет» – це всесвітня система об'єднаних

комп'ютерних мереж (за різними даними більше 40 тис. мереж), побудована на використанні протоколу IP (англ. Internet protocol) і маршрутизації пакетів даних. Інтернет утворює глобальний інформаційний простір, є фізичною основою доступу до веб-сайтів і багатьох систем (протоколів) передачі даних [538]. Із гуманітарної ж точки зору, «Інтернет» – це новий вимір культури, новий спосіб зберігання та поширення знань й інформації, новий спосіб існування самого людства [535]. Виходячи з цього, можна стверджувати, що всесвітня мережа є квінтесенцією процесів глобалізації та інформатизації сучасного людства.

Історія становлення Інтернету як явища розпочинається в кінці 60-х – на початку 70-х рр. ХХ ст. у США. Проте частина фахівців-дослідників цього питання (у тому числі модератори спеціалізованих сайтів) вважають, що ключовою датою, яка в умовах «холодної війни» стала початком технологічної гонки між СРСР та США і яка в результаті призвела до появи у майбутньому глобальної комп'ютерної мережі, стало 4 жовтня 1957 р. – запуск Радянським Союзом першого в історії штучного супутника Землі [536; 537]. Це та інші досягнення СРСР у галузі передових технологій, зокрема випробування новітньої ядерної зброї, призвели до створення у 1958 р. за наказом американського президента Д. Ейзенхауера при Міністерстві оборони США двох особливих органів: Національної аерокосмічної адміністрації NASA (англ. National Aeronautics and Space Administration) та Агентства прогресивних досліджень міністерства оборони (англ. Advanced Research Projects Agency, ARPA) [537].

Головним завданням ARPA стали теоретичні дослідження та їх практичне застосування у сфері забезпечення безпеки зв'язку і комунікації на випадок ядерної атаки, у першу чергу зі сторони СРСР. Зусиллями фахівців Агентства прогресивних досліджень для міністерства оборони США наприкінці 1960-х рр. була створена перша широкомасштабна комп'ютерна мережа під назвою «ARPANET». Її головне завдання полягало в тому, щоб дати можливість підрядникам, університетам і співробітникам Міністерства оборони, які брали

участь у дослідженнях і розробках оборонного характеру, підтримувати зв'язок за посередництва комп'ютерних мереж та спільно використовувати обчислювальні ресурси небагатьох на той час потужних комп'ютерів, що розміщувалися у різних географічних точках країни [583]. Перший сервер ARPANET був встановлений у Каліфорнійському університеті Лос-Анджелесу у вересні 1969 р. Тоді ж було вперше здійснено зв'язок між двома комп'ютерами університету: на відстань у 5 метрів було передано дві літери слова «LOGIN» [541]. Протягом майже десятиліття послугами мережі користувалися фахівці військової сфери та університети й дослідні установи, що брали участь в розробці та вдосконаленні системи ARPANET (Каліфорнійський університет, Стенфордський дослідний центр, Університет штату Юта, Університет штату Каліфорнія) [538].

У 1971 р. у рамках функціонування мережі ARPANET програміст Р. Томлісон розробив першу програму для відправки електронної пошти SENDMSG. Це стало початком створення e-mail, пізніше у цій технології було запропоновано використовувати нині широковідомий значок «@» («собака») [536; 541].

Із 1973 р. діяльність мережі ARPANET набуває міжнародного масштабу, коли до її через трансатлантичний кабель були приєднані перші іноземні організації з Великобританії (лондонський University College) та Норвегії (норвезький Royal Radar Establishment) [541]. Уже роком пізніше була відкрита і перша комерційна версія ARPANET – мережа Telenet [559]. Поряд із ARPANET у США відбувався швидкий розвиток локальних комп'ютерних мереж. Цьому, зокрема, сприяла розробка у 1973 р. співробітником дослідної лабораторії Хероу Р. Меткалфом пакетної технології комп'ютерних локальних мереж Ethernet [566].

Наприкінці 1980-х рр. фахівцями американського Національного Наукового Фонду (англ. National Science Foundation, NSF) було створено 5 обчислювальних центрів, обладнаних суперкомп'ютерами. Перед NSF стояло завдання підключити до їхніх ресурсів сотні наукових лабораторій. Здійснити

цей проект через ARPANET не вдалося, оскільки застаріла мережа не справлялася з величезними потоками інформаційних даних. Тому NSF прийняв рішення створити нову національну мережу на основі технології ARPANET, яка була б орієнтована на широке коло різних користувачів, у тому числі приватних. Так почав формуватися Інтернет (вперше цей термін для назви мережі ARPANET став широко використовуватися із 1983 р., коли відбувся перехід на єдину мережеву мову протокол TCP/IP, який і досі успішно використовується для об'єднання мереж), «мережа мереж», глобальне об'єднання комп'ютерів [536; 538].

Надзвичайно важливою для розвитку Інтернету стала діяльність англійського вченого Т. Бернерса-Лі. У 1989 р. він, працюючи в Європейській організації з ядерних досліджень (англ. European Center for nuclear Research, CERN), запропонував ідею проекту, відомого під назвою «Всесвітня павутина» (англ. World Wide Web). Проект передбачав систему гіпертекстових документів, пов'язаних між собою гіперпосиланнями, що мало на меті полегшити пошук та консолідацію інформації. Т. Бернерс-Лі також розробив мову гіпертекстової розмітки документів – HTML. А вже 6 серпня 1991 р. за електронною адресою «www.info.cern.ch» він розмістив перший у світі веб-сайт. На ньому описувалося, що таке всесвітня павутина, як встановлювати веб-сервер тощо. Сайт став також першим у світі інтернет-каталогом, оскільки пізніше Т. Бернерс-Лі розмістив та підтримував тут список гіперпосилань на інші сайти [390; 597].

У 1993 р. в університеті штату Іллінойс М. Андрессеном був створений перший графічний інтернет-браузер (програмне забезпечення для перегляду веб-сайтів) Mosaic, який у порівнянні зі своїми попередниками (Lynx, Cello, Amaya, Viola) був набагато ефективніший [559]. На сьогодні ж серед найбільш поширених браузерів виділяються: Internet Explorer, Mozilla Firefox, Safari, Google Chrome, Opera.

На початку 1990-х рр. Інтернет з'являється і в Україні. Масове підключення до мережі перших українських абонентів розпочалося навесні

1991 р. зусиллями інженерів Міжгалузевого Наукового Центру Технології Програмування «Технософт», які розгорнули перший український вузол RELCOM. Із 1992 р. відповідно до міжнародного стандарту ISO 3166 Україна отримала власний дволітерний домен верхнього (першого) рівня «.ua», відмінний від загального для всього колишнього СРСР – «.su». Цей код є засобом ідентифікації географічної території (Юанет). Адміністратором українського національного домену виступило товариство з обмеженою відповідальністю «Хостмайстер» [270; 538].

Водночас відзначимо, що на сьогодні, в умовах швидкого розвитку інтернет-індустрії, актуальним виглядає питання реєстрації у мережі доменів верхнього рівня шрифтами національних мов, у тому числі кириличним. Нині вони вже успішно працюють у деяких країнах, зокрема у Російській Федерації. 5 листопада 2008 р. у рамках 33-ї конференції Міжнародної організації з присвоєння доменних імен в Інтернеті (Internet Corporation for Assigned Names and Numbers, ICANN) російська делегація в особі Координаційного центру домену «.ru» за дорученням Міністерства зв'язку і масових комунікацій РФ передала до ICANN офіційну попередню заявку на делегування Росії домену верхнього рівня «.рф». А 22 січня 2010 р. ICANN затвердив російський кириличний домен (поряд з доменами національними мовами для Єгипту, Саудівської Аравії та Об'єднаних Арабських Еміратів) [530; 599].

8 грудня 2008 р. український реєстратор доменних імен компанія «Центр інтернету-імен України» оголосила про запуск двох доменних зон загального призначення на кирилиці «.укр» та «.блог» [569]. Причому, планується, що всі літери українського алфавіту будуть доступними при реєстрації доменів [516]. 16 листопада 2009 р. Український мережевий інформаційний центр, маючи повноваження від уряду України, подав до ICANN заявку на реєстрацію українського національного кириличного домену «.укр» [530]. На сьогодні питання присвоєння Україні кириличного національного домену має як своїх прихильників, так і противників й активно обговорюється у середовищі інтернет-фахівців [506].

Серед різних країн світу Інтернет найбільш поширений у США, Китаї, Південній Кореї, країнах Євросоюзу, де він розвивається еволюційно. Тому чисельність носіїв різних мов, які користуються глобальною мережею, станом на березень 2009 р. виглядає наступним чином. У загальному списку лідирує англійська мова, на другому та третьому місці стоять китайська та іспанська мови відповідно. Далі у порядку зменшення – японська, французька, португальська, німецька, арабська, російська, корейська, італійська та інші мови. За загальною мовною ознакою існуючих веб-сайтів, відповідно до статистичних даних 2004 р., англійськомовні сторінки склали 68,4% від їх загальної сукупної кількості (313 млрд. одиниць); японською мовою створено 5,9% сайтів; німецькою – 5,8%; китайською – 3,9%; французькою – 3,0%; іспанською – 2,4%; російською – 1,9%; італійською – 1,6%; португальською – 1,4%; корейською – 1,3%; нідерландською – 1,0%; шведською – 0,9% тощо [557]. Кількість україномовних веб-сторінок у загальній сукупності веб-сайтів світу є мінімально репрезентативною. Адже можна стверджувати, що в Україні, як і в більшості пострадянських країн, процеси інформатизації, поширення та розвитку Інтернету випереджають розвиток самого суспільства. Це, у свою чергу, створює ряд проблем: обмеженість аудиторії користувачів в Україні; прояви «комп'ютеробії», особливо у представників старшого покоління, тощо.

Кількість користувачів глобальної інформаційної мережі постійно зростає. Так, якщо у 1986 р. Інтернет (ARPANET) зв'язував менше 6 тис. комп'ютерів лише на території США, то в 1994 р. їх кількість в усьому світі зросла до понад 1 млн. [592]. У грудні 2008 р. – січні 2009 р. кількість користувачів Інтернету перевищила цифру в 1 млрд. осіб. На сьогодні ж кількість користувачів мережі в усьому світі складає, за різними підрахунками, від 1,5 до 2 млрд. осіб.

У силу різних причин, головним чином, технічних та економічних, протягом першої половини 1990-х рр. – на початку 2000-х рр. кількість користувачів українського Інтернету зростала відносно повільно. Так, станом

на 2002 р. кількість користувачів Інтернету в Україні складала лише 0,75% від загальної кількості населення [539]. А вже за підсумками грудня 2009 р., відповідно до результатів дослідження української компанії BIGMIR-Internet, аудиторія українського Інтернету склала більше 15 млн. користувачів. Географія вітчизняного Інтернету за цей період виглядає наступним чином: київський регіон – 58,81% від загальної аудиторії. Далі у порядку зменшення йдуть наступні регіони: Одеса, Дніпропетровськ, Донецьк, Харків, Львів, Крим, Запоріжжя (їх сумарна частка складає 30,43%). Аудиторія решти регіонів у грудні 2009 р. склала 10,24% від загальної кількості [523]. У межах кількох місяців чисельність української інформаційної мережі дещо зростає. Вже у лютому 2010 р. вона становила понад 16 млн. осіб, а її аудиторія, за статистичними звітами BIGMIR-Internet, складала: київський регіон – 58,13% від загальної чисельності аудиторії; одеський, донецький, дніпропетровський, харківський, львівський, кримський, запорізький регіони у сукупності склали 30,65% аудиторії; найменшу активність склали волинський (0,09%), житомирський (0,12%) та чернівецький регіони (0,23%). Чисельна аудиторія решти регіонів склала 10,78% користувачів [524].

За результатами досліджень Лабораторії соціального маркетингу «Сарафанное радио», рейтинг 10 найбільш популярних сайтів в Україні за підсумками 2009 р. виглядає наступним чином: «google.com.ua», «vkontakte.ru», «google.com», «mail.ru», «yandex.ua», «yandex.ru», «youtube.com», «wikipedia.org», «odnoklassniki.ru», «ukr.net» [574].

Ресурси в Інтернеті не обмежуються будь-якими кордонами за винятком мовних. Відсутній також глобальний контроль над мережею. За відсутності централізованого керівництва Інтернетом, роль його координатора взяла на себе ISOC (англ. Internet Society – Інтернет товариство) – міжнародна професійна організація, яка займається питаннями теорії та практики мережі Інтернет, її розвитку та доступності у світовому масштабі. ISOC була заснована у 1992 р. і має свої офіси у США та Швейцарії. До Товариства входять більше 100 організацій зі 180 країн світу. Офіційно воно є некомерційною освітньою

структурою і займається інформаційно-освітньою діяльністю, пов'язаною з популяризацією та освоєнням навиків роботи в Інтернеті по всьому світі. «Забезпечувати відкритий розвиток, еволюцію і використання Інтернету на благо всіх людей в усьому світі», – проголошується в офіційних документах ISOC [398].

Окрім ISOC, розвитком Інтернету та комп'ютерних мереж займаються ряд інших організацій, зокрема Консорціум Всесвітньої павутини (World Wide Web Consortium, W3C), Робоча група по проектуванню Інтернет (The Internet Engineering Task Force, IETF), Відкриті стандарти (OpenStandards.net), Міжнародна організація по стандартизації (International Organization for Standardization, ISO), Корпорація Інтернет з присвоєння доменних назв та номерів (Internet Corporation For Assigned Names and Numbers, ICANN) та інші.

Як уже зазначалося, Інтернет є чільною ознакою інформаційного (постіндустріального, технократичного, техногенного) суспільства. Його роль та значення неодноразово підкреслювалося як на міжнародному, так і на державному рівнях. Так, 22 липня 2000 р. у м. Окінава лідерами країн G8 була прийнята «Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства», у якій було проголошено: «Інформаційно-телекомунікаційні технології (ІТ) є одним з найбільш важливих факторів, котрі впливають на формування суспільства XXI сторіччя. Їх революційний вплив стосується способу життя людей, їх освіти й роботи, а також взаємодії уряду та громадянського суспільства» [193]. 12 грудня 2003 р. у Женеві на Всесвітній зустрічі на вищому рівні з питань інформаційного суспільства під егідою ООН була прийнята декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячолітті» [213], у якій закріплювалися основні цілі та принципи розвитку інформаційного суспільства, у тому числі Інтернету.

Враховуючи міжнародний досвід, Україна з початку 2000-х рр. розпочала розробку власної стратегії розвитку складової глобальної мережі. У посланні Президента України до Верховної Ради України «Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000–2004 рр.» від 23

лютого 2000 р. зазначається: «Особливу увагу слід приділити розвитку мережі Інтернет в Україні» [211]. Водночас, у постанові Верховної Ради України «Про рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні» № 3175-IV від 1 грудня 2005 р. констатується, що «рівень інформаційної представленості України в Інтернет-просторі є низьким, а присутність в Інтернеті україномовних інформаційних ресурсів – недостатньою» [212]. Тому учасники парламентських слухань визначили розвиток інформаційного суспільства в Україні та впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема Інтернету, в усі сфери суспільного життя одним із пріоритетних напрямів державної політики. Така позиція була закріплена й у Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» № 537-V від 9 січня 2007 р. У Законі передбачається необхідність забезпечити «гідну інформаційну ідентифікацію України у глобальному Інтернет-просторі» [82].

А 3 червня 2010 р. Президент України В. Янукович у палаці «Україна» виступив з Посланням до українського народу, у якому, окрім іншого, визначив стратегічні напрямки розвитку конкурентних переваг вітчизняної освіти та науки (другий пріоритет Послання), у тому числі й щодо розвитку інформаційного простору та інформаційного суспільства загалом. Головною умовою його поширення повинні стати «сучасні технології, економія коштів, доступність освіти». Президент відзначив, що національним проектом є створення Національної електронної бібліотеки, яка б об'єднала освітні, наукові, університетські та музейні ресурси в єдину мережу. Головним соціальним результатом цього проекту повинна стати максимальна доступність Бібліотеки «для кожної родини і кожної школи». Причому, створена у майбутньому Національна електронна бібліотека повинна буде органічно включитися до загальноєвропейської мережі, що є запорукою прориву в освіті та науці. Головним же міжнародним партнером України у співробітництві щодо реалізації подібних програм, на думку Президента, повинна стати Російська Федерація [210].

Можна стверджувати, що реалізація цієї мети значною мірою залежить і від широкого розповсюдження та ефективності функціонування в мережі спеціалізованих українських історичних веб-сайтів, поширення у глобальному масштабі інтернет-ресурсів української історії.

Незважаючи на міжнародні принципи щодо вільного використання Інтернету в усьому світі, у ряді країн існує законодавче обмеження доступу до певних веб-ресурсів, зокрема до опозиційних або іноземних ЗМІ (т. зв. інтернет-цензура, або модерація), а у деяких випадках – і до всієї мережі. Саме ж поняття «цензура в Інтернеті» досить широке і в загальному розуміється як контроль або заборона матеріалів, які будь-хто може розмістити чи переглянути (скачати) в Інтернеті [571]. Не викликає заперечення бажання деяких держав убезпечити своїх громадян від пливку аморальних та шкідливих за своїм змістом веб-сайтів (порнографічного, екстремістського характеру тощо). Проте важливо, щоб це не було прикриттям для влади з метою контролю над ідеологічного та політично небажаними матеріалами.

12 березня 2009 р. міжнародна правозахисна організація «Репортерів без кордонів» опублікувала доповідь «Вороги Інтернету», у якій було визначено 12 країн з найвищим рівнем інтернет-цензури: М'янма, Китай, Куба, Єгипет, Іран, Північна Корея, Саудівська Аравія, Сирія, Туніс, Туркменістан, Узбекистан, В'єтнам [576]. У доповіді зазначено, що «всі ці країни відзначилися не тільки в цензурі новин, розповсюджуваних у Інтернеті, але й у систематичному переслідуванні «незручних» користувачів Інтернету» [575]. Крім того, з ініціативи «Репортерів без кордонів» 12 березня було оголошено Всесвітнім днем боротьби з цензурою в Інтернеті.

Серед найбільш важливих питань, які постали перед людством з розвитком глобального інформаційного простору є питання про захист авторських прав та суміжних прав у мережі. В уже згаданій «Окінавській хартії глобального інформаційного суспільства», прийнятій лідерами країн G8 22 липня 2000 р. у м. Окінава, проголошено: «...захист прав інтелектуальної власності у сфері інформаційних технологій життєво важливий для

впровадження ІТ-інновацій, розвитку конкуренції та поширення нових технологій; ми вітаємо спільну роботу, що вже реалізується представниками органів влади щодо захисту прав інтелектуальної власності й надалі будемо заохочувати наших експертів обговорювати напрямки майбутньої роботи у цій сфері» [193].

Самі ж правовідносини (об'єкти та суб'єкти авторського права) в мережі Інтернет досить різносторонні. Серед найбільш поширених прав суб'єктів (власників) прав виділяють:

- авторські права провайдерів на комп'ютерні програми і бази даних, які реалізують сам доступ до Інтернету або розміщення веб-сайтів на їх технічних майданчиках (серверах);

- авторські права виробників програмного забезпечення для серверів провайдерів;

- авторські права власників веб-сайтів на контент сайту, як його програмну частину, так і інші об'єкти авторського права – статті, зображення, музику, бази даних тощо;

- авторські права конкретних власників прав на об'єкти, які розміщені на інтернет-сайтах: комп'ютерні програми, музику, статті, зображення, бази даних тощо [505].

Проте всі спроби створити ефективне законодавство захисту авторських прав та суміжних прав а Інтернеті в силу його специфіки поки що не увінчалися серйозними успіхами. І, мабуть, найефективніший засіб їх захисту – це представлення у мережі відповідної роботи, яка вже опублікована та захищена з точки зору авторського права.

На сьогодні відсутня ефективна законодавча база регуляції інтернет-простору і в Україні. Окремі аспекти відносин, які пов'язані з електронним документообігом та використанням електронних документів в Україні регулюються Конституцією України, Цивільним кодексом України, законами України «Про інформацію», «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про державну таємницю», «Про телекомунікації», «Про

обов'язковий примірник документів», «Про Національний архівний фонд та архівні установи», «Про електронні документи та електронний документообіг» [81], «Про електронний цифровий підпис» [80]. Проте, усесторонні дії з інформацією в Інтернеті (отримання, поширення, пошук, продукування тощо) повною мірою не відображені в національному інформаційному законодавстві [556]. Тому, у зв'язку з появою та широким поширенням веб-сайту як нового об'єкта авторського права українські фахівці висловлюють думку про необхідність внесення змін до чинного законодавства, зокрема до Цивільного кодексу України, Закону України «Про авторське право і суміжні права», інших нормативно-правових актів з метою їх приведення у відповідність до сучасних вимог [613, с. 16; 616, с. 14–15].

Інтернет відкриває широкі можливості для розвитку суспільних та гуманітарних наук, у тому числі й історичної, широкого розповсюдження у мережі національних інтернет-ресурсів. На нашу думку, головними перевагами застосовування глобального комп'ютерного простору в наукових історичних дослідженнях є:

- оперативний пошук інформації;
- широке розповсюдження наукових досліджень з мінімальною затратою фінансових ресурсів (економічний аспект);
- можливість ведення прямої наукової дискусії між ученими, проведення інтерактивних наукових інтернет-конференцій, у тому числі й на міжнародному рівні;
- зменшення реальної друкованої продукції і, відповідно, збереження лісів (екологічний аспект).

У той же час при використанні глобальної мережі в історичних дослідженнях виникають певні проблеми:

- відсутність повноцінної термінологічної бази у контексті суспільно-гуманітарних наук, у тому числі й щодо чіткого визначення дефініцій уже існуючих понять («інтернет-ресурс», «веб-сайт», «веб-портал» тощо);

- відсутність адекватних методологічних підходів роботи з історичними інтернет-ресурсами;
- нерозробленість повноцінного бібліографічного запису позицій літературно-джерельної бази інтернет-ресурсів;
- змінний характер інформаційного наповнення та проблематики інтернет-ресурсів, швидка поява нових та зникнення вже існуючих веб-сайтів, зміна їх електронних адрес тощо;
- відсутність ефективного законодавчого забезпечення авторських прав;
- несприйняття та різного роду фобії у певної частини дослідників, особливо у представників старшого покоління, до Інтернету;
- відмирання самого «духу дослідження» внаслідок відмови від роботи з реальними документами.

Серед загальної сукупності веб-ресурсів, розміщених у мережі, наявна значна кількість сайтів історичної проблематики, які стосуються як минуло окремих країн й регіонів, так і всесвітньої історії загалом. Здійснити ж їх точний підрахунок практично не можливо. Проте, можна припустити, що їх чисельність у глобальному масштабі може обраховуватися тисячами. Серед провідних світових історичних інтернет-ресурсів виділяються: «Американський історичний огляд» («The American Historical Review») [449], «Асоціація по історії і обчисленню» («The Association for History and Computing») [451], «Всесвітня історія: єдиний науково-освітній простір» («Всемирная история: единое научно-образовательное пространство») [47], «Європейський журнал з американських студій» («European Journal of American Studies») [362], «Історичний лінк 101» («History Link 101») [379], «Міжнародний інститут соціальної історії» («International Institute of Social History») [394], «Міжнародний комітет історичних наук» («International Committee of Historical Sciences») [383], «Найкращі веб-сайти з історії» («Best of History Web Sites») [326], Онлайн енциклопедія Британніка (Britannica – The Online Encyclopedia) [333], Російський електронний журнал «Світ історії» (Российский электронный журнал «Мир истории») [247] та інші.

Значна частина веб-ресурсів з вітчизняної історії розміщена в українському сегменті мережі Інтернет. Серед головних мережевих ресурсів – сайти Українського інститут національної пам'яті [289], Інституту історії України НАН України [102], Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України [103] та інших. Причому значна кількість веб-сайтів, присвячених українській історичній проблематиці, представлена в глобальному масштабі. Це як мережеві ресурси інших країн (Інтернет-енциклопедія масового насильства [459], Електронна єврейська енциклопедія [318], онлайн бібліотека «Questia» [441], Світова цифрова бібліотека [493], веб-сайт Інституту російської історії РАН [89], інтернет-портал «Архіви Росії» [208]), так і веб-сайти української еміграції за кордоном (Канадського інституту українських студій [336], Наукового товариства ім. Шевченка у США [445], Форуму дослідів історії УПА «Літопис» [146]).

Якщо з технічної сторони веб-ресурси історії України є типовими, зокрема у використанні форматів сторінок «HTML», «TXT», «PHP», «DOC», «RTF», «PDF» тощо, то їх інформаційне наповнення та проблематика залежать від інституційної приналежності (офіційні та неофіційні) та рівня представлення матеріалів (загальна історична проблематика чи тематичні ресурси) тощо.

Роль та значення Інтернету в усіх сферах життя людства, у тому числі й науковій, з часом буде лише посилюватися. Розвиток глобальної мережі стає пріоритетом як державного, так і міжнародного рівнів. Тому у 1998 р. римський папа Іоанн Павло II оголосив дату 30 вересня Всесвітнім днем Інтернету. У 1999 р. він офіційно визнав покровителем Інтернету та заступником користувачів комп'ютерів католицького святого Ісидора Севильського, іспанського єпископа (560–636 рр.), який був автором першої у світі енциклопедичної 20-томної праці «Етимологія». Обираючи його заступником Інтернету, католицька церква ґрунтувалась насамперед на переконанні, «що всесвітня мережа – це величезна скарбниця людського знання» [582].

Отже, у кінці 60-х – на початку 70-х рр. ХХ ст. у США була створена та з часом набрала поширення перша у світі широкомасштабна комп'ютерна мережа ARPANET. Пізніше вона стала основою для формування єдиного глобального інформаційного простору Інтернет, кількість користувачів якого у світі на сьогодні досягла близько 2 млрд. осіб, серед яких більше 16 млн. – громадяни України. Український сегмент мережі, означений доменом першого рівня «.ua», який почав активно розвиватися на початку 1990-х рр., є важливою частиною глобального інформаційного простору.

2.2. Офіційна українська комп'ютерна веб-мережа вітчизняної історії

Залежно від інституційної приналежності національні інтернет-ресурси історії України умовно поділяються на дві великі групи – офіційні та неофіційні. Офіційні веб-сайти різних рівнів (державного, наукового-дослідного, навчально-освітнього тощо), репрезентуючи певні державні інституції, подають відповідну інформацію (у даному випадку – українську історичну) у глобальній комп'ютерній мережі від імені держави Україна. Серед них можна виділити 3 основні підгрупи: інтернет-ресурси органів державної влади в Україні; державних академічних науково-дослідних установ (у першу чергу ряду установ відділення історії, філософії та права секції суспільних і гуманітарних наук НАН України); вищих навчальних закладів Міністерства освіти і науки України. Більшість із цих сайтів була створена починаючи із середини 90-х рр. ХХ ст. із поширенням процесів інформатизації та глобального інформаційного простору в Україні. Їхнє загальне інформаційне наповнення залежить від характеру зазначеної установи, а, власне, проблематика української історії, за винятком спеціалізованих веб-сайтів історичного спрямування (Українського інституту національної пам'яті,

Інституту історії України НАН України та інших), як правило, представлена окремими тематичними розділами.

Деякою мірою веб-ресурси вітчизняної історії представлені на веб-сайтах органів державної влади в Україні: Верховної Ради України [26], Президента України [222; 223], Кабінету Міністрів України [305], Міністерства закордонних справ України [61], інтернет-проекті Державного комітету телебачення і радіомовлення «Велика Вітчизняна війна» [24], Державного комітету архівів України [9], деяких центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом (Український інститут національної пам'яті [289], Служба безпеки України [261]) та інших.

Так, веб-сайти Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України мають окремі тематичні розділи («Парламентаризм в Україні», «Історія президентства», «Історія Урядів України»), на яких представлена довідково-енциклопедична інформація з історії цих державних інституцій. Причому, поряд із висвітленням діяльності вищих органів державної влади в Україні в період незалежності, значна увага приділена становленню інституту президентства та урядів України починаючи з 1917 р.

Серед названих вище веб-сайтів додаткова історична проблематика широко була представлена лише на офіційному порталі Президента України В. Ющенка розділом «Пам'яті жертв Голодомору в Україні», який містив інформацію про заходи, присвячені пам'яті жертв Голодомору; офіційні події за участі Президента України; пряму мову Президента України; звернення та заходи, присвячені 75-м роковинам Голодомору; міжнародні та національні нормативні акти, які визнають Голодомор 1932–1933 рр. в Україні злочином та геноцидом; архівні документи та свідчення очевидців про Голодомор; результати соціологічних досліджень з питань Голодомору тощо. Після офіційної інавгурації Президента України В. Януковича 25 лютого 2010 р., змінився і формат офіційного веб-сайту новообраного Президента України, який розміщується за електронною адресою його попередника [223]. Логічно, що за нових політичних умов на сайті перш за все представлена інформація

(текстова, фото- й відеоілюстративна), яка відображає державно-політичну діяльність В. Януковича. Тематичний розділ «Пам'яті жертв Голодомору в Україні», який розміщувався на офіційному інтернет-представництві Президента України, з кінця лютого і до середини вересня 2010 р. тимчасово був відсутній. Після поновлення розділу на порталі Президента України В. Януковича його інформаційне наповнення звузилося лише до двох рубрик: «Міжнародні та національні нормативні акти» й «Голодомор мовою фотодокументів» [196]. А вже напередодні, 16 березня 2010 р., заступник глави Адміністрації Президента Г. Герман на брифінгу, коментуючи цю ситуацію, відзначила: «Ми не займаємося Голодомором. Ми вважаємо, що ця проблема достатньо вивчена попереднім Президентом» [596]. Водночас на ресурсі з'явився розділ «До 25-річчя Чорнобильської трагедії», у якій переважно представлені матеріали, які стосуються участі Президента у заходах щодо ліквідації наслідків аварії [68].

На сьогодні серед веб-сайтів органів державної влади України спеціальні тематичні розділи про Голодомор 1932–1933 рр. присутні на офіційних веб-ресурсах Міністерства закордонних справ України [61], Державного комітету архівів України [55], Служби безпеки України [84], на частині веб-сайтів обласних державних адміністрацій.

Показово, що деякі установи державної влади в Україні беруть участь не лише у створенні тематичних розділів, а й у розробці окремих «ювілейних» історичних інтернет-проектів. Так, інтернет-проектом Державного комітету телебачення і радіомовлення України є веб-сайт «Велика Вітчизняна війна», який був розроблений 2004 р. у зв'язку з ювілейними заходами щодо відзначення 60-річчя перемоги у Великій Вітчизняній війні [24]. На тематичних розділах сайту подана здебільшого довідкова інформація (довідково-енциклопедичні статті) практично про усі аспекти цієї події: «Герої СРСР» (список Героїв Радянського Союзу за алфавітом); «Випробування вогнем 1941–1942 рр.» (статті про перший етап Великої Вітчизняної війни); «Докорінний перелом 1943 р.» (матеріали про бойові дії 1943 р.); «Шляхом перемоги 1944–

1945 рр.» (дані про головні бої завершального етапу Великої Вітчизняної війни); «Партизанський рух» (інформація про партизанський рух та підпілля на окупованих територіях СРСР, зокрема в Україні); «Окупаційний режим» (статті про німецьку окупаційну політику в Україні, оstarбайтерів тощо); «Жінки на війні» (участь жінок у бойових діях на фронті та в тилу); «Єдність фронту і тилу» (матеріали про підтримку фронту з тилу); «Втрати народу України» (статті, присвячені втратам українського народу внаслідок війни); «Спогади ветеранів» (10 спогадів учасників Великої Вітчизняної війни); «Заходи з відзначення» (інформація про підготовку до святкування 60-ї річниці Перемоги у ряді регіонів України); «Нормативні документи» (представлені електронні варіанти «Плану заходів з відзначення 60-річчя Перемоги та пам'ятних подій Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років», відповідних законів України, указів Президента України та розпоряджень Кабінету Міністрів України). Ілюстративний матеріал, зокрема світлини періоду війни, зображення медалей, орденів й нагород «Герой Радянського Союзу», представлений у розділах «Фотогалерея» та «Нагороди» відповідно.

Серед інших веб-ресурсів з історії Великої Вітчизняної війни офіційного характеру необхідно також назвати сайт «Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років» [153]. Відповідно до специфіки, на ньому, головним чином, представлена інформація про діяльність меморіального комплексу, а також бібліографія статей та монографій, присвячених проблематиці Великої Вітчизняної війни.

У контексті відзначення 65-ї річниці перемоги у Великій Вітчизняній війні тематичні матеріали (офіційні документи, історичні довідки тощо) були представлені фактично на всіх названих веб-сайтах органів державної влади, а також на частині порталів обласних державних адміністрацій.

Важливим у структурі офіційних інтернет-ресурсів вітчизняної історії органів державної влади в Україні є веб-портал Державного комітету архівів України «Архіви України» [9]. Він містить як довідкові матеріали щодо наявності відповідної джерельної бази української історії в архівних установах

держави, так і електронні версії окремих документів. Ресурс був утворений 24 грудня 2000 р. відповідно до Указу Президента України від 31 липня 2000 р. № 928/2000 «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» та Розпорядження Президента України Л. Кучми від 2 вересня 2000 р. № 273/2000-рп «Про невідкладні заходи щодо розвитку архівної справи». Як уже зазначалося, особливості формування, а також структура та наповнення офіційного веб-порталу Державного комітету архівів України виступали предметом дисертаційного дослідження А. Кисельової «Архівні ресурси України в глобальній інформаційній мережі: види, доступ, перспективи» [615]. Дослідниця відзначала важливе значення порталу в українському інформаційному просторі зокрема та світовому в цілому.

Інтернет-ресурс має значну кількість тематичних розділів, рубрик, підрубрик, які повною мірою представляють у глобальній мережі здобутки національної архівної справи. У лівому боковому меню навігації веб-портал надає, головним чином, довідкову інформацію про діяльність архівних установ України, зокрема щодо розсекречення архівних документів, матеріали щодо архівної україніки тощо. Окрім того, на сайті представлено ряд тематичних розділів, у яких містяться електронні версії документів українських архівів, фотографії, статті, які присвячені різним періодам вітчизняної історії: «Документальні виставки on-line» (рубрики «Автограф української історії», «Голодомор», «Історія державності», «Радянський тоталітаризм», «Вибори», «Персоналії», «Друга світова війна», «Чорнобиль», «Пам'ятні дати» та інші) [69]; «Публікації на порталі» («Нові видання», «Документальні видання», «Дослідження», «Матеріали конференцій, збірники наукових праць», «Періодичні та продовжувані видання», «Архівні зібрання України», «Довідкові видання», «Бібліографічні посібники», «Підручники і словники», «Тематичні публікації», «Документи меморіального характеру» тощо) [236]; «Архіви у ЗМІ» (у пресі, на радіо і телебаченні) [14]. Як уже зазначалося, на веб-порталі Державного комітету архівів України міститься також спеціальний

тематичний розділ, присвячений Голодомору 1932–1933 в Україні [55]. У ньому представлена значна кількість рубрик, які присвячені висвітленню цієї події, головним чином, крізь призму архівних матеріалів.

У правому боковому меню навігації представлені електронні повнотекстові версії архівної періодики та інших видань: 1-й та 2-й (у 3 кн.) томи міжархівного довідника «Реєстр архівних фондів України», ряд номерів науково-практичного журналу «Архіви України», «Студій з архівної справи та документознавства», археографічного щорічника «Пам'ятки», «Вісника Державного комітету архівів України». Інтернет-портал також містить гіперпосилання на тематичні матеріали інших веб-сайтів.

Важливими інтернет-ресурсами з історії України є веб-портали двох центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом: Українського інституту національної пам'яті [289] та державного правоохоронного органу спеціального призначення Служби безпеки України [261]. Інтернет-портал УІНП на сьогодні є одним із найкращих за своїм інформаційним наповненням та проблематикою веб-ресурсів вітчизняної історії. Необхідно також відзначити зразкове зовнішнє оформлення та навігацію порталу, який був створений 2009 р. Він в електронному форматі повною мірою відображає наукові досягнення Інституту у виконанні його головних завдань:

- посилення уваги суспільства до власної історії, поширення об'єктивної інформації про неї в Україні та світі;
- реалізація державної політики та координація діяльності у сфері відновлення та збереження національної пам'яті українського народу;
- забезпечення всебічного вивчення етапів боротьби за відновлення державності України у ХХ ст., історичного минулого українського народу, в тому числі усіх форм репресій;
- здійснення комплексу заходів з увічнення пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій, учасників національно-визвольної боротьби [232].

На головній сторінці офіційного веб-сайту УІНП розміщено рубрику новин та представлено надзвичайно широкий спектр тематичних розділів. У

розділі «Про УІНП» представлена загальна інформація про основні напрямки діяльності Інституту: «Керівництво», «Контакти», «Прес-служба» тощо. Досить об'ємною є рубрика «Нормативно-правова база» (Закони України, укази й розпорядження Президента України, постанови Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України), у якій відображено як саме створення та основні принципи роботи Інституту (Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Українського інституту національної пам'яті» № 764 від 31 травня 2006 р.; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Український інститут національної пам'яті» № 927 від 5 липня 2006 р.), так і нормативно-правові документи, що стосуються різних суспільно-політичних заходів у контексті завдань Інституту (Закон України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні» № 376–V від 28 листопада 2006 р.; Закон України «Про жертви нацистських переслідувань» № 1584-III від 23 березня 2000 р.; Указ Президента України «Про відзначення 20-ї річниці створення Народного Руху України за перебудову» № 155/2009 від 13 березня 2009 р.; Указ Президента України «Про відзначення 64-ї річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років» № 242/2009 від 15 квітня 2009 р.; Указ Президента України «Про вшанування учасників боротьби за незалежність України у XX столітті» № 75/2010 від 28 лютого 2010 р.; Постанова Верховної Ради України «Про тлумачення Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні» № 3812-XII від 24 грудня 1993 р.; Постанова Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2009 році» № 825-VI від 25 грудня 2008 р. та інші) [231].

Проблематика питань голодоморів в Україні у XX ст., у першу чергу Голодомору 1932–1933 рр., представлена в тематичному розділі «Голодомор 1932–1933 років в Україні». Інформаційне наповнення розділу дуже широке і повною мірою відображає головні досягнення української історичної науки, зокрема УІНП, у дослідженні цих подій. Так, в окремій рубриці представлена повнотекстова електронна версія одного із найбільш амбіційних проектів УІНП – Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр. Тут у форматі

«PDF» у вільному доступі розміщені загальнонаціональний зведений том «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні» та 18 регіональних томів: «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Вінницька область», «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Дніпропетровська область», «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Донецька область», «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область», «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Запорізька область», «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Київська область», «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Кіровоградська область», «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Луганська область», «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Миколаївська область», «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Одеська область», «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Полтавська область», «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Сумська область», «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Харківська область», «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Херсонська область», «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Хмельницька область», «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Черкаська область», «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Чернігівська область», «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Місто Київ» [171].

Електронним інформаційним проектом розділу є «Геоінформаційна система: «Голодомор 1932–1933 років в Україні», яка дає можливість за спеціальною програмою здійснити пошук людей (головні параметри заданого пошуку: прізвище, ім'я; область; район; населений пункт), померлих від голоду.

Система дозволяє також ефективно віднайти список померлих осіб у певних населених пунктах. Крім того, у межах геоінформаційної системи представлені 2 карти: «Області – 1933, кордон – 2008» та «Області – 2008, кордон – 1933» [57]. «Геоінформаційна система: «Голодомор 1932–1933 років в Україні» представлена й окремим розділом на правому боковому меню навігації веб-ресурсу. На сайті у електронному текстовому форматі («DOC») розміщена також довідкова інформація про населені пункти, які були занесені до так званих «чорних дощок» [313].

Книги, брошури (повнотекстові електронні версії книг і брошур, присвячених питанням Голодомору, частина із яких має багатомовний варіант), електронні версії буклетів виставок та статей (повнотекстові електронні версії статей, узятих як з опублікованих видань, так і з тих, які вперше у текстовому вигляді представлені на сайті) розміщуються у рубриці «Видання» [28]. Окрім того, в окремій рубриці («Бібліографія») здійснений реєстр видань з теми Голодомору, виданих протягом 2007–2008 рр. в Україні та за кордоном (Словаччина, Хорватія, Польща, Німеччина) – загалом 269 позицій [20]. Окремо представлені інтернет-ресурси (гіперпосилання) на спеціалізовані розділи офіційних веб-сайтів інститутів державної влади України, інші веб-сайти, у тому числі закордонні.

У межах розділу «Голодомор 1932–1933 років в Україні» важливе місце займає тематична рубрика «Інформація щодо осіб, причетних до організації голодоморів в Україні», де, зокрема, подається список осіб вищої керівної ланки комуністичної партії СРСР та УСРР, які були причетні до організації голодоморів в Україні на початку ХХ ст. [110].

У розділі чільне місце займає інформація щодо вшанування жертв Голодомору, зокрема про Всеукраїнську акцію «Людяність у нелюдяний час». Акція була зініційована УІНП і тривала з квітня по листопад 2009 р. Її метою було виявлення та вшанування пам'яті про осіб, що допомагали виживати постраждалим у роки Голодомору та чинили опір політиці геноциду. В організації та проведенні акції взяли участь обласні державні адміністрації,

наукові та архівні установи, вищі навчальні заклади, школи, а також місцеві краєзнавчі осередки. Тут також представлено Положення про Всеукраїнську акцію «Людяність у нелюдяний час» та інформацію про її головні результати [48]. На стадії розробки знаходиться рубрика «Вшанування пам'яті жертв геноциду: світлини пам'ятників і пам'ятних знаків». У ній планується розміщення світлин пам'ятників і пам'ятних знаків, які встановлені в різних регіонах України в пам'ять про жертв Голодомору 1932–1933 рр. [50].

В окремому розділі представлена проблематика питань Другої світової війни. У рубриці «Конференції, круглі столи» на сьогодні подана інформація про проведені останніми роками понад 10 круглих столів на базі Українського інституту національної пам'яті, які присвячені практично усім аспектам участі України у війні («Актуальність дослідження історії Другої світової війни в контексті досягнення консолідації українського народу» (6 лютого 2009 р.), «Україна у Другій світовій війні: формування національної пам'яті Українського народу» (25 червня 2009 р.), «Звільнення України від нацистських загарбників (до 65-ї річниці)» (29 жовтня 2009 р.), «Формування ялтинсько-потсдамської системи міжнародних відносин і доля України» (9 грудня 2009 р.) та інші). Інформація про самі круглі столи доповнена повними тезами виступів та фотоілюстративними матеріалами (дискусії, доповіді вчених тощо) [139]. Інформаційно доповнює тези виступів круглих столів рубрика «Наукові праці та статті», де представлені електронні версії досліджень відповідної проблематики, взятих з інших, переважно українських веб-ресурсів [166]. Крім того, у довідкових рубриках «Бібліографія» та «Інтернет-ресурси» розміщуються відповідно бібліографічний каталог основних опублікованих робіт, присвячених Другій світовій війні (українська бібліографія, бібліографія української діаспори, зарубіжна бібліографія та матеріали конференцій) та гіперпосилання на інші веб-ресурси, присвячені проблематиці світової війни.

Значним як за інформаційним наповненням, так і за проблематикою є тематичний розділ «Національно-визвольний рух ХХ ст.», де представлені рубрики, на яких висвітлюються основні етапи українського національно-

визвольного руху ХХ ст.: «Українська революція 1917–1921 років», «Карпатська Україна», «ОУН і УПА», «Рух шістдесятників», «УГС», «НРУ за перебудову» [175]. Рубрики, у свою чергу, поділяються на ряд підрубрик. В основному, в підрубриках, за певними винятками, представлена наступна інформація: історична довідка про той або інший етап української визвольної боротьби; інформація про заходи УІНП з відзначення ювілейних та пам'ятних дат відповідних подій; конференції, круглі столи, проведені УІНП (у тому числі електронні повнотекстові версії доповідей); видання (брошури, статті, книги), які є або електронною версією опублікованих, або взятих з інших сайтів робіт, або представлені тут вперше; в окремих випадках документи. Окремо необхідно виділити «Всеукраїнський конкурс мультимедійних проєктів, присвячених 90-річчю подій Української революції 1917–1921 років», проведений УІНП (рубрика «Українська революція 1917–1921 років»). Окрім інформації про сам конкурс та його переможців, на сайті розміщені кращі мультимедійні проєкти, які були представлені на конкурс [49]. Більшість рубрик має гіперпосилання на головні вітчизняні тематичні інтернет-ресурси.

У тематичному розділі «Концепція історичної освіти в Україні» у ряді рубрик представлена інформація щодо моніторингу шкільних підручників з історії України та розробки концепції історичної освіти Робочою групою істориків (голова д.і.н., проф. Н. Яковенко), яка була створена при УІНП. За результатами I та II Робочих нарад (19–21 жовтня 2007 р.), проведених з ініціативи Інституту, було видано книгу «Шкільна історія очима істориків-науковців: матеріали Робочої наради з моніторингу шкільних підручників історії України». Окрім опублікованих тут дискусій, які були висловлені 19–21 жовтня 2007 р. у книзі наявний текст кількох статей щодо розвитку різних точок зору з приводу висловлених дискусій [314]. Відгуки та дискусії щодо книги були результатом III Робочої наради 18 жовтня 2008 р. «Пропозиції до концепції історичної освіти в Україні: матеріали III Робочої наради з моніторингу шкільних підручників історії України» [235]. У червні 2009 р. відбулося засідання IV та V Робочих нарад, на яких обговорювалися головні

питання дидактичної складової концепції історичної освіти та робочі матеріали щодо проекту концепції історичної освіти в Україні. Їх результатом став проект «Концепції та програми викладання історії України в школі» [140].

Інші, менш масштабні напрямки діяльності Інституту, представлені в окремому розділі рубриками «Козацька доба», «Вшанування пам'яті жертв політичних репресій» та «Видатні постаті України». У рубриці «Козацька доба» подана інформація про участь УІНП у тематичних загальнодержавних заходах (Всеукраїнське свято козацької звитяги «Слава золота» у с. Виграїв Корсунь-Шевченківського району Черкаської області (24 травня 2008 р.)); про 4 наукові конференції (зокрема Міжнародну наукову конференцію «Іван Мазепа та його доба» (Київ – Полтава, 15-16 жовтня 2008 р.) та інші). Тут також розміщуються повнотекстові електронні версії кількох брошур та статей, які тут представлені або з інших веб-сайтів (В. Горобець «Конотопська битва 1659 року», www.day.kiev.ua), або написані спеціально для цього ресурсу (В. Верстюк «Гетьман Мазепа в історичній пам'яті України»), та текст конституції П. Орлика 1710 р. [136].

У рубриці «Вшанування пам'яті жертв політичних репресій» представлена інформація про заходи за участі представників УІНП щодо вшанування пам'яті жертв політичних репресій (зокрема, «Відзначення Дня пам'яті жертв політичних репресій в Україні. 17 травня 2009 року», «Соловецька площа – 2009» та інші); розміщено 10 електронних повнотекстових статей, які представлені з інших сайтів (І. Сюдюков «Дух розриває кайдани», «www.day.kiev.ua»), або опубліковані тут вперше (В. Овсієнко «Пам'яті соловецького етапу»); міжнародні документи (Резолюція Європейського Парламенту від 2 квітня 2009 р. щодо європейської свідомості та тоталітаризму; Резолюція ПА ОБСЄ «Возз'єднання розділеної Європи») [51].

Рубрика «Видатні постаті України» включає коротку довідкову інформацію про 3 державно-політичних діячів (Бандера С. А., Березняк С. І., Мазепа І. С.), 1 військовика (Гандзюк Я. Г.), 5 діячів науки, культури і мистецтв

(Гоголь М. В., Івасюк В. М., Параджанов С. Й., Ревуцький Л. М., Чубинський П. П.) [29].

Веб-портал Українського інституту національної пам'яті містить значний масив ілюстративного фото та відеоматеріалу, який представлений відповідно у фото- та відеогалереях. У фотогалереї в 15 тематичних рубриках (зокрема, «Відзначення Дня пам'яті жертв політичних репресій в Україні. 17 травня 2009 року», «IV Робоча нарада з моніторингу шкільних підручників історії України. 12–14 червня 2009 року», «Соловецька площа. 2–10 серпня 2009 року», «Перепоховання 10 останків вояків Карпатської України на Верецькому перевалі. 14 вересня 2009 року» та інших) здебільшого розміщені фотографії подій, акцій, наукових заходів, які відбувалися з ініціативи УІНП [308]. Відеогалерея – це 3 короткометражні фільми 2009 р. із циклу «Це – наша країна»: «Гетьман Іван Мазепа», «Митрополит Андрей Шептицький» та «Родина Терещенків». Над зйомками фільмів на замовлення УІНП працювала знімальна група кіностудії «Контракт» Національної спілки кінематографістів України на чолі з режисерами О. Фроловим та В. Хмельницьким. Фільми мають спільну композиційну структуру, яка складається з двох частин. Перша частина – вступ, який є своєрідною панорамою різних регіонів України; друга частина (основна) – документальний матеріал про конкретну історичну постать, рід. Зазначені фільми можна переглянути або зберегти у DVD якості у відеогалереї [32].

Окрім ілюстрацій у формі фото та відеофільмів, на веб-сайті представлений розділ «Радіопроект «Відлуння пам'яті». Це щотижнева авторська радіопроект заступника Голови УІНП В. Верстюка в ефірі Першого каналу Національного радіо. На сайті розміщено текстові варіанти близько 40 програм, які присвячені актуальним проблемам національної пам'яті (світові реакції на тему Голодомору 1932–1933 рр. в Україні (програма № 7); 90-та річниця створення Національної академії наук України (програма № 8); програми, присвячені Дню соборності України (програма № 11);

М. Грушевському (програма № 25); Другій світовій війні (програма № 28) тощо [237].

Крім того, за електронною адресою «www.reabit.org.ua» розміщується спільний інтернет-проект Українського інституту національної пам'яті та Головної редакційної колегії науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» «Національний банк даних жертв політичних репресій радянської доби в Україні» [108]. На веб-сайті представлений електронний «Національний банк репресованих», який за різними пошуковими параметрами (вибірка за алфавітом, вибірка за місцем народження, вибірка за місцем проживання, повнотекстовий пошук, розширений пошук) дозволяє віднайти інформацію про осіб, репресованих з політичних мотивів на території України у часи радянської влади. Загалом у базі даних національного банку репресованих на сьогодні представлено 41112 записів [172]. Також на порталі представлена електронна версія науково-документальної 27-томної серії книг «Реабілітовані історією» (Автономна республіка Крим, Вінницька область, Дніпропетровська область, Донецька область, Житомирська область, Київська область, Львівська область, Миколаївська область, Рівненська область, Тернопільська область, Харківська область, Херсонська область, Хмельницька область, Чернівецька область, Чернігівська область) [238] та електронний архів журналу «З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ» за 1994–2009 рр.

Отже, веб-портал Українського інституту національної пам'яті є важливим інтернет-ресурсом історії України, займає чільне місце в українському гуманітарному просторі. Його інформаційне наповнення представлено як літературною, так і джерельною базою у формі текстових, аудіовізуальні матеріалів та окремих електронних проєктів. Проблематика ж мережевого представництва УІНП стосується переважно історії української державності ХХ ст. та різних форм репресій, зокрема Голодомору 1932–1933 рр. Матеріали, представлені на веб-порталі, мають значне наукове, навчальне та методичне значення.

Значна кількість історичної інформації, головним чином архівної, широко представлена в окремому тематичному розділі «Галузевий державний архів СБ України» [54] на офіційному веб-сайті державного правоохоронного органу спеціального призначення СБУ [261]. Тут досить широко представлені документи ГДА СБУ, з яких знято гриф таємності (матеріали щодо участі підрозділів КДБ УРСР у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС); відомості про репресованих українців на території Казахстану протягом 1920-х – 1950-х рр.; перелік архівних документів меморіального характеру ГДА СБУ про голодомори в Україні; список осіб, причетних до організації та проведення голодомору 1932–1933 рр. в Україні; електронної бази даних на 60 тис. військовополонених – уродженців України; матеріали про репресованих представників кримськотатарської еліти тощо. Окрім того, тематичний розділ «Галузевий державний архів СБ України» вміщує матеріали про діяльність робочої групи істориків з розслідування діяльності ОУН і УПА та електронні версії видання «З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КНБ» за 1994–2001 рр. В інших тематичних розділах подається інформація про заснування СБУ, історію її приміщень тощо.

Особливо необхідно виділити рубрику «Злочини Геноциду-Голодомору 1932–1933 рр. в Україні» [84] тематичного розділу «Галузевий державний архів СБ України», де представлені, головним чином, українські («Постанова Апеляційного суду м. Києва за кримінальною справою, порушеною за фактом вчинення геноциду в Україні у 1932–1933 роках» від 13 січня 2010 р.) та міжнародні (доповідь Комітету з правових питань та прав людини Парламентської Асамблеї Ради Європи «Вшанування пам'яті жертв Великого Голоду (Голодомору) на території колишнього СРСР» від 26 січня 2010 р.) документи, що визнають Голодомор 1932–1933 рр. в Україні актом геноциду, а також інформація про тематичні заходи СБУ.

Таким чином, основа інформаційного наповнення тематичного розділу «Галузевий державний архів СБ України» офіційного веб-сайті СБУ – розсекречені архівні матеріали радянських органів державної безпеки.

Із метою спрощення доступу до розсекречених архівних документів та їх ефективного використання (перш за все у наукових цілях) при СБУ у м. Києві, обласних управліннях СБУ та у м. Севастополі із жовтня 2008 р. Указом Президента України щодо всебічного вивчення та об'єктивного висвітлення історії українського народу в СБ України були створені локальні інформаційно-довідкові зали (ІДЗ). Ці відкриті електронні архіви працюють на основі спеціально розробленої програмної оболонки, яка дозволяє оперативно віднаходити необхідні документи за різними категоріями пошуку. У межах проекту ІДЗ триває постійне розсекречення та оцифрування архівних матеріалів, що сприяє постійному розширенню бази. Матеріали ІДЗ систематизовані та об'єднані тематично (Голодомор 1932–33 рр.; Діяльність ОУН-УПА; Репресії на Україні; Дисидентський рух тощо). Загалом же на сьогодні тут представлено більше 13 тис. розсекречених документів, близько 2 тис. фотоматеріалів, понад 100 науково-довідкових видань (усього 25 гігабайт інформації) [109; 540].

На нашу думку, тематичний розділ «Галузевий державний архів СБ України» офіційного веб-сайту СБУ має значний потенціал свого розвитку. Зокрема, доцільним вбачається зміна локального статусу ІДЗ та перенесення його матеріалів у глобальний комп'ютерний простір, наприклад, в окрему тематичну рубрику розділу «Галузевий державний архів СБ України». Це повною мірою сприяло б як реалізації названого Указу Президента України щодо всебічного вивчення та об'єктивного висвітлення історії українського народу, так і відповідало б сучасним умовам розвитку інформаційного інтернет-простору.

Завершуючи аналіз мережевих ресурсів органів державної влади в Україні, необхідно також відзначити, що на офіційних веб-сайтах обласних державних адміністрацій та міських органів влади представлені історичні довідки про українські регіони та міста. Окрім того, як уже зазначалося, частина офіційних інтернет-ресурсів облдержадміністрацій мають тематичні розділи (рубрики), які присвячені Голодомору 1933–1933 рр. (75-й річниці

вшанування пам'яті жертв трагедії) в Україні та 65-й річниці перемоги у Великій Вітчизняній війні. Ці матеріали цінні у першу чергу тим, що, відображаючи загальноукраїнські аспекти обох трагедій, – як Голодомору, так і Великої вітчизняної війни, – водночас наголошують на їх регіональних проявах та особливостях, що є свідченням процесу перенесення українського історичного краєзнавства в Інтернет.

Нині до процесів інформатизації та поширення глобального інтернет-простору все активніше включаються українські академічні установи. Одним із важливих наслідків цих тенденцій стало порівняно широке представлення їх у всесвітній мережі. Створені академічними установами інтернет-представництва у формі сайтів (порталів) виконують не лише функцію репрезентації основних напрямків їх діяльності, а й широко представляють в Інтернеті ресурси української історії. Інтернет-ресурси української історії державних науково-дослідних установ першочергово представлені веб-порталами ряду установ відділення історії, філософії та права секції суспільних і гуманітарних наук НАН України. Це, зокрема, веб-сайти Інституту історії України НАН України [102], Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України [103], Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України [105], Інституту археології НАН України [98], Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського [106], Центру пам'яткознавства НАН України та Українського товариства охорони пам'яток історії та культури [33], Інституту енциклопедичних досліджень НАН України [99]. Крім того, важливі історичні ресурси містить веб-сайт Національного науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки України [174]. Структурно до відділення історії, філософії та права секції суспільних і гуманітарних наук НАН України належать Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського [170] та Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника [147].

Серед спеціалізованих вітчизняних історичних веб-ресурсів академічних установ провідне місце займає офіційний сайт Інституту історії України НАН

України [102]. Керівником цього проекту виступив д.і.н., академік НАН України В. Смолій, а його концепція належить д.і.н., проф. Г. Боряку. Портал Інституту історії України НАН України динамічно розвивається та поповнюється новими матеріалами. Так, якщо станом на кінець 2009 р. – на початок 2010 р. на ньому було доступно майже 22 тис. бібліографічних позицій та близько 6 тис. повнотекстових статей, розділів монографій, збірників, окремих книг, то станом на другу половину 2010 р. цей показник значно зріс: понад 24 тис. бібліографічних позицій та близько 8 тис. повнотекстових статей, розділів монографій, збірників та окремих книг.

Тематично веб-ресурс Інституту історії України НАН України поділяється на такі розділи: «Новини, анонси», «Оголошення», «Про Інститут», «Структура Інституту», «Вчена рада», «аспірантура», «Спеціалізована рада», «Контакти». Це стандартна група розділів, у яких міститься довідкова інформація, що стосується діяльності Інституту історії України НАН України. Крім того, двома найбільш важливими та інформаційно наповненими тематичними блоками веб-сайту є: «Періодичні та серійні видання» [198] і «Проекти» [234]. Їх інформаційне наповнення, власне, і відображає основні досягнення Інституту у сфері історичних досліджень.

Загальний обсяг тематичного розділу «Періодичні та серійні видання» на початок 2010 р. складав майже 18 тис. бібліографічних позицій журналів та збірників Інституту, серед яких близько 4 тис. мали повнотекстові електронні версії, а станом на другу половину 2010 р. – понад 18500 бібліографічних позицій журналів та збірників Інституту історії України НАН України, у тому числі більше 4500 повнотекстових електронних версій. Основна особливість розділу – виключне представлення у ньому бібліографічних позицій та електронних повнотекстових версій наукових журналів та збірників Інституту історії України НАН України. Серед таких: «Український історичний журнал», «Ейдос: альманах теорії та історії історичної науки», «Запорозька старовина», «Історико-географічні дослідження в Україні», «Історіографічні дослідження в Україні», «Історія України: маловідомі імена, події, факти», «Краєзнавство»,

«Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки», «Надчорномор'я у IX ст. до н. е. – на початку XIX ст.: студії з історії та археології», «Проблеми історії України XIX – на початку XX ст.», «Проблеми історії України: факти, судження, пошуки», «Регіональна історія», «Ruthenica», «Соціум: альманах соціальної історії», «Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики», «Сторінки воєнної історії України», «Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика», «Україна в Центрально-Східній Європі: з найдавніших часів до кінця XVIII ст.», «Україна соборна», «Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку», «Український історичний збірник» [198]. Таким чином, можна стверджувати, що, оскільки вищеназвані статті наукових журналів та збірників Інституту історії за своїм змістом охоплюють різноманітні, практично усі аспекти історичного життя України, то проаналізований тематичний розділ «Періодичні та серійні видання», який вони інформаційно наповнюють (відповідні бібліографічні позиції та електронні повнотекстові версії), має універсальну українську історичну проблематику.

На відміну від розділу «Періодичні та серійні видання», який в глобальному інформаційному просторі дублює опубліковані матеріали Інституту, тематичні рубрики розділу «Проекти» побудовані як за аналогічним принципом, так і у вигляді окремих електронних проєктів. Так, зміст, анотації та повнотекстові електронні матеріали опублікованих робіт представлені у рубриках «Дискусії», «e-Бібліотека видань Інституту історії України», «Бібліографія основних видань з 1936 р.», «Історичні зошити», «Історія державної служби в Україні», «Урядова комісія з вивчення ОУН і УПА», «Хроніка XX століття», «Реабілітовані історією: науково-документальна серія книг», «З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ», «Звід пам'яток історії та культури України», «Нариси історії України» vis-à-vis «Нарисів історії Росії», «Регіональна історія», «Українські історики XX ст.: бібліографічний довідник», «Енциклопедія голодомору 1932–1933 років в Україні». Проте, відзначимо, що у деяких випадках у представлених рубриках враховані й широкі можливості інтерактивного простору. Так, у рубриці «Українські історики XX ст.:

бібліографічний довідник», поряд із електронною версією відповідного бібліографічного довідника, міститься анкета, яку можна завантажити у форматі «DOC». Її цільове призначення визначено у супровідній нотатці: «Інститут історії України Національної академії наук України запрошує Вас («Шановні колеги!» – Р. М.) взяти участь у створенні чергового випуску біобібліографічного довідника «Українські історики ХХ ст.». Пропонована Вам анкета містить базовий перелік питань, які дають змогу структурувати і уніфікувати інформацію про дослідника. Перелік питань спрямований на з'ясування основних біографічних даних про вченого. Особлива увага приділяється науковому шляху вченого та фіксації його наукових здобутків. Анкета заповнюється кандидатами і докторами історичних наук, іншими професійними істориками. На вчених, які пішли з життя, анкета подається з інформацією про дату і місце смерті (поховання). Фотографії надсилати не потрібно. Надана інформація буде опрацьована, біографія вміщена у черговому випуску біобібліографічного довідника «Українські історики ХХ ст.» [296]. Саму ж заповнену анкету можна відправити на вказану електронну адресу Інституту.

Серед окремих інформаційних проєктів однойменного тематичного розділу: «е-Енциклопедія історія України» та «е-Архів голодомору в Україні 1932–1933 рр.». Один із наймасштабніших проєктів на сайті Інституту – створення «е-Енциклопедії України» як повноцінного електронного інформаційного продукту, «живої» електронної Енциклопедії історії України на базі виданих томів багатотомної «Енциклопедії історії України», постанова про підготовку якої була ухвалена Президією НАН України у червні 1997 р. У супровідній нотатці редакційної колегії до цього проєкту зазначено: «...будь яке друковане довідкове видання, в силу своєї закінченості і, відповідно, незмінності, не відповідає швидким змінам, що характеризують сучасний український науковий гуманітарний простір. Сподіваємося, що електронний формат видання дозволить не лише якнайширше розповсюдити даний інтелектуальний продукт, але й з часом витворити цілком новий довідковий

інформаційний ресурс, який може оперативнo коригуватися і доповнюватися відповідно до новітніх наукових знахідок, відкриттів, ідей, концепцій тощо» [75]. Загалом же на ресурсі нині у PDF-форматі міститься 6 томів видання.

Інший важливий електронний проект сайту Інституту історії України НАН України – «е-Архів голодомору в Україні 1932–1933 рр.» [72]. Тут представлені гіперпосилання на відповідні документи архівних установ України, електронні версії яких розміщені на спеціальному розділі офіційного веб-порталу Державного комітету архівів України «Геноцид українського народу: Голодомор 1932–1933 рр.» [55]; документи російських архівів, об'єднані темою «Голод в СРСР. 1930–1934 рр.» на веб-порталі «Архіви Росії» [137] та Міністерства закордонних справ Російської Федерації [254], які супроводжуються статтями та коментарями російських учених. Окрім посилань на архівні матеріали, представлені гіперпосилання на останні дослідження цієї тематики як в Україні, так і закордоном, зокрема на спеціальний випуск часопису Інституту Гаррімана при Колумбійському університеті (*The Harriman Review*, 2008, Vol. 16, № 2), який присвячений Голодомору і розміщений на сайті Інституту Гаррімана [454] тощо.

Розділ «Проекти» мережевого представництва Інституту історії України НАН України також має інформацію про конференції, дискусії та каталог історичних ресурсів з гіперпосиланнями на провідні світові та українські веб-ресурси [234].

Отож, відзначимо, що на інтернет-сайті Інституту історії України НАН України в основному представлені електронні версії (зміст, анотації, повнотекстові статті або окремі частини книг) опублікованих матеріалів з історії України, перш за все виданих самим Інститутом. Водночас важливе місце на ресурсі займають окремі електронні проекти, серед яких «Енциклопедія історія України» та «е-Архів голодомору в Україні 1932–1933 рр.».

Як уже зазначалося, на відміну від інтернет-представництва Інституту історії України НАН України, на інших сайтах установ відділення історії,

філософії та права секції суспільних і гуманітарних наук НАН України, за винятком бібліотечних ресурсів, зокрема мережевого представництва НБУВ, проблематика української історії представлена тематично, відповідно до мети та завдань діяльності відповідної академічної установи, чим зумовлена також і проблематика матеріалів ресурсу. Однак у ряді випадків сайти виконують передовсім інформаційно-репрезентативну функцію академічних установ, оскільки їх загальне інформаційне наповнення досить слабке, не враховує тенденцій розвитку глобального інформаційного простору. Все ж таки зупинимося на структурному аналізі деяких веб-ресурсів установ відділення історії, філософії та права секції суспільних і гуманітарних наук НАН України.

Українська історична проблематика широко представлена на офіційному інтернет-сайті Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Він повною мірою представляє досягнення Інституту у сфері наукового вивчення сучасної динаміки політичних інститутів і процесів, співвідношення політики і етнонаціональних відносин, запобігання конфліктності в етнонаціональній сфері тощо [103]. Веб-ресурс Інституту структурно складається з наступних розділів: «Головна» (представлена коротка історична інформація про Інститут, тут також подаються новини, головним чином, інформація про вихід нових номерів наукових збірників Інституту, та анонси подій); «Про Інститут» (законодавча база, історія, напрямки діяльності); «Структура» (дирекція, відділи, центри); «Співробітники» (список наукових співробітників Інституту); «Підготовка кадрів» (аспірантура, докторантура); «Вчена рада» (Вчена Рада інституту, Спеціалізована Вчена Рада, інформація про захищені дисертації Спеціалізованої Вченої Ради); «Інститут політичних наук» (загальна інформація про Інститут політичних наук – вищий навчальний заклад, створений у 2001 р. при Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України); «Бібліотека» (електронний каталог, журнал «Сучасна українська політика», монографії, «Наукові записки», корисні посилання); «Події» (новини, анонси подій); «Контакти». Така широка навігація сайтом призвела до однієї, на перший погляд, досить непомітної «тавтології»:

тематичний розділ «Головна» [58] протягом певного часу повною мірою включав у себе розділ «Події» [204].

У контексті розкриття мети та головних завдань дисертаційної роботи найбільшої уваги на веб-сайті Інституту політичних і етнопонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України заслуговує тематичний розділ «Бібліотека» [21], у якому, зокрема міститься електронний каталог, що дозволяє за основними заданими параметрами (автор, назва документу, рік видання, мова тощо) віднайти відповідний документ у Науковій бібліотеці Інституту. У рубриці «Монографії» представлена інформація про монографії українських учених, які стосуються дослідних завдань Інституту, їх основні вихідні дані, анотація видання та повний зміст книг, а також електронне зображення її титульної сторінки. За подібною схемою розроблена рубрика журналу «Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї» (основні вихідні дані та зміст видання починаючи із вип. 15 (2009 р.)).

Найбільш повно в електронному вигляді представлені друковані версії «Наукових записок Інституту політичних і етнопонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України» (їх повну версію можна завантажити із сайту починаючи із вип. № 29 (2006 р.)). Розміщення «Наукових записок» в електронному форматі на сайті Інституту було дозволено рішенням Дирекції Інституту у 2006 р. після офіційної розсилки друкованої версії збірника [164].

Сучасна наука, у тому числі українська історична, не може повноцінно розвиватися відокремлено від інших наук різного спрямування, перш за все гуманітарного циклу. Вивченням українознавчої проблематики за методологією гуманітарних дисциплін займається українознавство. У цьому контексті на офіційному сайті Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України зазначається: «Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України – єдина в Україні академічна науково-дослідна установа, в якій спільно працюють відділи історичного, соціокультурного та літературно-мовознавчого спрямування. Така багатогранність сприяє реалізації інтердисциплінарних досліджень, полегшує залучення, представників різних гуманітарних наук для

вирішення актуальних комплексних проблем» [105]. Деякі загальні аспекти цих досліджень представлені на офіційному сайті Інституту. Веб-ресурс виконує інформаційно-репрезентативну функцію діяльності установи і має наступні тематичні розділи: «Новини», «Історія», «Керівництво», «Відділи», «Аспірантура», «Наші видання», «Український національний комітет істориків при НАН України», «Корисні лінки», «Контакти».

За електронною адресою «www.iananu.kiev.ua/index.html» розміщується офіційний веб-сайт Інституту археології НАН України [98], який також здебільшого виконує інформаційно-репрезентативну функцію самого Інституту, а серед тематичних розділів («Новини», «Науково-популярний розділ», «Наукові дослідження», «Охорона археологічних пам'яток» тощо) на найбільшу увагу заслуговує розділ «Журнал «Археологія» сайт» [8], де представлені деякі електронні повнотекстові версії видання. Електронна версія забезпечує доступ до анотованих матеріалів поточного року та повнотекстовий доступ до матеріалів минулих років

Важливою науково-дослідною установою у структурі НАН України є Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Перед ним поставлені «завдання систематичного і цілеспрямованого виявлення, опрацювання і публікації документів і пам'яток писемної історико-культурної спадщини, тобто створення своєрідної фундаментальної джерельної енциклопедії українського народу, координацію та науково-методичне керівництво археографічною діяльністю інших наукових, освітніх, культурологічних установ в Україні, розробку теоретико-методичних проблем сучасної археографії та джерелознавства» [225]. Проте, результати наукової діяльності Інституту (зокрема, електронні повнотекстові версії книг та наукових збірників) не представлені на його офіційному веб-ресурсі [106]. Сайт Інституту має загальну описову інформація, яка представлена у розділах: «Загальні матеріали», «Структура і штат Інституту», «Основні напрямки діяльності та науково-дослідної роботи й видавничі проекти», «Серії видавничої програми Археографічної комісії і Інституту української

археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України», «Видання, що готуються до друку». Цей веб-ресурс не відповідає тенденціям розвитку сучасного глобального інформаційного простору.

Із 2006 р. за електронною адресою «www.pamjatky.org.ua» розміщується український пам'яткоохоронний веб-ресурс «Відлуння віків» – спільне інтернет-представництво Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (УТОПК) та Центру пам'яткознавства НАН України [33]. На головній сторінці, окрім рубрики «Факти, події, коментарі», розміщений тематичний розділ «Пам'яткоохоронні організації», у якому подається загальна інформація про УТОПК та Центр пам'яткознавства, у тому числі про їх керівництво, Вчену раду та співробітників. Оремо представлена законодавча база пам'яткоохоронної діяльності в Україні (переважно закони України, постанови Кабінету Міністрів України та укази Президента України).

В окремому розділі представлені матеріали 15 засідань «Пам'яткознавчих дискусій». Це цикл тематичних зустрічей фахівців та аматорів пам'яткознавчої справи, які присвячені важливим проблемам збереження історико-культурної спадщини держави. У розділі представлені стенограми засідань та, у деяких випадках, післямови до них («Відбудова Десятинної церкви: за та проти» (К., 17 лютого 2006 р.), «Чи є майбутнє у старого Глухова?» (Глухів, 18 травня 2007 р.), «Дерев'яні храми України: сучасний стан і шляхи порятунку» (Львів, 26 березня 2009 р.) та інші) [197]. У подібному форматі представлений також розділ «Наші інтерв'ю», де розміщуються тексти більше 20 інтерв'ю з відомими фахівцями пам'яткознавства на актуальні теми (розмова з О. Іоаннісяном, завідувачим сектором архітектурної археології Державного Ермітажу (РФ) «В вопросе восстановления Десятинной церкви лучше не рисковать» від 25 вересня 2007 р.; інтерв'ю з Л. Виногородською, старшим науковим співробітником Інституту Археології НАН України «Археологія кам'янецького замку: все тільки починається» від 4 грудня 2008 р. тощо) [178].

У розділі «Тематичні видання» представлені повнотекстові електронні версії номерів всеукраїнського часопису «Відлуння віків» за 2008–2009 рр.

(вип. 9-11), яке видає УТОПК, зміст інших часописів та періодичних видань («Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні» (1992–2009 рр., вип. 1-18), «Вісник Українського товариства охорони пам'яток історії та культури» (1998–2003, вип. 1-11), у тому числі «Відлуння віків» (1998–2007, вип. 1-8)). Крім того, у розділі розміщуються електронні версії кількох назв інших видань, головним чином, представлених тут з інших веб-ресурсів [267].

Остання група тематичних розділів українського пам'яткоохоронного веб-ресурсу «Відлуння віків» («Тематичні інтернет-проекти», «Наші партнери» та інші) – це, головним чином, гіперпосилання на українські та світові тематичні веб-ресурси.

Офіційний веб-сайт Інституту енциклопедичних досліджень НАН України [99] переважно репрезентує Інститут та його видавничу діяльність. Центральне місце ресурсу займає інформація про першу загальноукраїнську енциклопедію, яка відображає «цілісний багатогранний образ України 20-го століття», 25-томну «Енциклопедію Сучасної України» (ЕСУ), друк якої розпочато у 2001 р. Електронні ж повнотекстові статті представлені слабо (на сьогодні наявні лише окремі електронні статті з 7 тому ЕСУ на літери «Г» та «Д»).

Серед електронних ресурсів історії України, представлених на сайті Національного науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки України [174], необхідно виділити електронне наукове фахове видання «Українознавство». На веб-сайті розміщено більше 30 номерів видання за 2001–2009 рр. У ряді його рубрик («Історія, теорія, методологія», «Суспільно-політична думка», «Національна культура», «Україна – етнос») постійно публікуються статті з різної проблематики усіх періодів історичного минулого України [278].

У загальній сукупності вітчизняних офіційних веб-сайтів з представленням на них українознавчої інформації дуже важливим є веб-портал Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [170], яка разом із Львівською національною науковою бібліотекою ім. В. Стефаника [147]

структурно належить до відділення історії, філософії та права секції суспільних і гуманітарних наук НАН України. Робота зі створення мережевого представництва НБУВ розпочалася із 1996 р. Серед перших інформаційних ресурсів Бібліотеки була переважно довідково-історична інформація про НБУВ, пізніше – юридична, бібліографічна, матеріали міжнародних конференцій тощо [532, с. 314–315].

На веб-сайті НБУВ основні інформаційні ресурси бібліотеки представлені у розділах: «Електронний каталог», «Спеціалізовані каталоги», «Реферативна база даних», «Електронний фонд», «Тематичні зібрання», «Аналітичні матеріали служби інформаційно-аналітичного забезпечення», «Електронні наукові фахові видання», «Наукова періодика України» тощо. Усі інформаційні ресурси бібліотеки умовно можна виділити у три блоки: бібліографічні (головні вихідні дані роботи), реферативні (реферативна інформація, у якій відображено зміст публікації) та повнотекстові (повнотекстові електронні версії опублікованих або лише електронно репрезентованих робіт).

Важлива частина цих розділів – головні вихідні та реферативні дані (у тому числі шифр одиниці зберігання у бібліотеці), електронні версії опублікованих (дисертації, автореферати дисертацій, статті тощо) та власне електронних матеріалів з історії України. Так, у електронному каталозі НБУВ представлено більше 42 тис. електронних бібліографічних записів за тематичним розділом «Історія. Історичні науки», включаючи шифр одиниці зберігання в бібліотеці. Це головні вихідні дані книг, збірників, дисертацій, авторефератів дисертацій тощо з історичних наук [215]. Дана інформація полегшує пошук необхідного джерела у фондах бібліотеки. Окремо бібліографічні записи (каталог) дисертацій і авторефератів дисертацій з 1994 р. представлені у спеціалізованих каталогах. З історичних наук пошукова система надає інформацію про майже 6 тис. таких записів [217]. Відзначимо, що електронні версії авторефератів дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата та доктора історичних наук (починаючи з 2004 р.) також широко представлені на відкритому гуманітарному порталі «Ucrainica» [221].

Реферативна інформація з тематичного розділу сайту НБУВ «Історія. Історичні науки» представлена у реферативній базі даних «Україніка наукова», головним призначенням якої є формування національних реферативних ресурсів, підготовка до друку галузевих серій Українського реферативного журналу «Джерело», забезпечення вільного доступу до інформації про результати наукової діяльності вітчизняних учених, активізація входження України до міжнародної системи наукових електронних комунікацій. Галузь «Історія. Історичні науки» включає близько 13 тис. записів (близько 4% від загальної кількості усіх записів) надходжень у бібліотеку починаючи з 1998 р. [218].

Повнотекстові електронні версії опублікованих робіт з історичних наук (статті, автореферати дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора наук) представлені у розділі електронний фонд. Він робить можливим доступ до текстів більш, ніж 2600 документів, у тому числі більше 2 тис. авторефератів дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора наук [216]. Електронна бібліотека авторефератів дисертацій також окремо представлена у рубриці «Тематичні та видові зібрання публікацій». Крім того, тут також представлена рубрика «Українська класика, рукописи, стародруки», де розміщуються електронні повнотекстові версії кількох першоджерел з історії України (Київські глаголичні листки (IX–X ст.), Почаївські стародруки (XVIII ст.), Пересопницьке Євангеліє (1556–1561), Львівський Апостол (1574)) та ряд творів класики вітчизняної літератури [268]. Як зазначає О. Башкатова: «Фонди рукописних та стародрукованих книг НБУВ виконують не лише історичну функцію, а й є науковою базою досліджень, частиною загальносвітової книжно-рукописної культури від найдавніших часів до XX ст. Саме тому у НБУВ приділяється значна увага проблемі представлення цих фондів в мережі інтернет» [507, с. 159].

У розділі «Електронні наукові фахові видання» представлені наукові фахові видання (24 назви), які існують лише в електронному форматі. Вони проходять редакційно-видавниче опрацювання, призначені для поширення у

незмінному вигляді, мають вихідні відомості та затверджені ВАК України як фахові видання, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук [77]. Основні підходи бібліотеки до роботи з цим видом документів визначені «Положенням про електронні наукові фахові видання», відповідно до якого Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського та Національна парламентська бібліотека України створюють зведений електронний каталог статей з усіх Видань, представляють його в Інтернет на свої веб-сайтах і забезпечують безкоштовний доступ до каталогу та повних текстів статей [206]. Електронне наукове фахове видання з історичних наук (поряд з технічними та економічними) на веб-сайті НБУВ представлено «Вісником Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля» (№ 1-6, 2008–2009 рр.) [41].

У розділі «Наукова періодика України» представлені електронні версії вітчизняних журналів та збірників наукових праць (понад 1200 назв) [163]. Їх розміщення на веб-сайті бібліотеки визначається Порядком передавання електронних копій періодичних друкованих наукових видань на зберігання до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [162]. З історичних наук у загальному списку періодики представлено більше 100 назв (близько 10% від загальної кількості представлених) журналів та збірників: періодика академічних установ, галузеві видання, видання вищих навчальних закладів тощо.

Як уже зазначалося, 3 червня 2010 р. Президент України В. Янукович у Посланні до українського народу заявив, що важливим національним проектом у контексті стратегічного напрямку розвитку конкурентних переваг вітчизняної освіти і науки повинно стати створення Національної електронної бібліотеки, яка б об'єднала освітні, наукові, університетські та музейні ресурси в єдину мережу. Важливим також було б органічне включення Бібліотеки до загальноєвропейського інформаційного простору, що є запорукою прориву в освіті та науці [210]. Тому, можна стверджувати, що реалізація цього проекту

найбільш оптимальною була б на базі веб-порталу Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Адже цей інтернет-ресурс є центральним та інтегральним не лише для ресурсів бібліотечних установ України, а й усього освітньо-навчального та наукового простору держави.

Серед інших бібліотек загальнодержавного значення, у фондах яких представлена значна кількість видань з української історії – Львівська національна бібліотека України ім. В. Стефаника [147] та Національна історична бібліотека України [67]. Проте електронні фонди цих бібліотек на сьогодні не відповідають технічним вимогам представлення у мережі відповідної електронної бази опублікованих видань. Веб-сайти виконують переважно інформаційно-ознайомлюючу функцію з роботою самих бібліотек.

Як відзначають деякі фахівці, зокрема Л. Калашнікова, на сьогодні, за умов активізації інформаційних потоків важливе значення починає відігравати представництво в глобальній комп'ютерній мережі суб'єктів освітньої сфери. Веб-ресурси вищих навчальних закладів у такому випадку, на думку дослідниці, виступають як інноваційні канали комунікації, як канали формування, реалізації та трансляції інформаційного потенціалу вищої школи [614, с. 16]. На нашу думку, важливу роль в цілому у реалізації цього загального потенціалу вітчизняних вишів та у формуванні й розвитку інтернет-ресурсів української історії зокрема, відіграють веб-сайти вищих навчальних закладів Міністерства освіти і науки України, перш за все історичних факультетів (або окремі розділи у межах загальних сайтів), навчальних та дослідницьких інститутів історичного профілю.

Серед провідних історичних веб-ресурсів вищих навчальних закладів України виділяються сайти: історичного факультету Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка [113], Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова [101], історичного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка [115], Інституту історичних досліджень Львівського національного університету ім. І. Франка [100], Інституту славістики Львівського

національного університету ім. І. Франка [107], історичного факультету Запорізького національного університету [112], історичного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна [116], Науково-дослідного інституту історії, етнології і археології Карпат Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника [167], факультету історії та права Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка [306], історичного факультету Луганського національного університету ім. Т. Шевченка [114].

Найпоширенішим видом спеціальних ресурсів на цих сайтах є формування внутрішніх електронних історичних бібліотек, у яких представлені навчальні посібники, підручники, монографії, статті, інші навчальні матеріали, у тому числі наочного характеру, з відповідних історичних спеціальностей. На глобальному рівні на означених веб-сторінках здебільшого представлені зміст, анотації, в окремих випадках електронні версії відповідних друкованих наукових періодичних видань та збірників (як правило фахових з історичних дисциплін), книг тощо. Серед повнотекстових електронних версій історичних наукових видань, розміщених на веб-сайтах факультетів та інститутів, можна виділити «Наукові записки. Історичні науки» (Вип. 36, 47) та «Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 6. Історичні науки» (Вип. 2, 4) (Інститут історичної освіти Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова) [165], «Археологічні дослідження Львівського університету» (Вип. 7-11) (історичний факультет Львівського національного університету ім. І. Франка) [7], «Україна модерна» (Вип. 1-13) (Інститут історичних досліджень Львівського національного університету ім. І. Франка) [276], «Проблеми слов'янознавства» (Інститут славістики Львівського національного університету ім. І. Франка) (Вип. 50-57) [233]. Окрім цього, як уже зазначалося, електронні версії наукових видань, у тому числі університетських, представляються на офіційному веб-сайті НБУВ у тематичному розділі «Наукова періодика України (журнали та збірники наукових праць)» [163]. Останнім часом університети також беруть активну

участь у створенні електронних наукових фахових видань. Проте, з історичних наук на сьогодні, як уже зазначалося, наявне лише одне електронне видання – «Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля» [41].

Історичні факультети, історичні навчальні й дослідницькі інститути вназ України у контексті їх представлення в Глобальній комп'ютерній мережі мають значний потенціал розвитку й співпраці як на державному, так і міжнародному рівнях. Перш за все, вони можуть проявитися у проведенні наукових інтернет-конференцій, в утворенні спільних дослідницьких центрів тощо. Зокрема, із березня 2008 р. на базі кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін Інституту історичної освіти НПУ ім. М. П. Драгоманова під керівництвом д.і.н., проф. О. В. Потильчака реалізується проект інтернет-ресурсу «Міжвузівський науково-координаційний центр історичних досліджень студентів, аспірантів і молодих викладачів педагогічних навчальних закладів України». Основною метою створення проекту є координація наукових досліджень молодих істориків педагогічних навчальних закладів України; обмін їх результатами, популяризація та впровадження у навчальний процес вузівської історичної освіти; обмін досвідом у царині наукової методології, методики і техніки історичного дослідження; узгодження зусиль із вивчення актуальних проблем історичної науки [230]. Науково-дослідний інститут українського козацтва при Запорізькому державному університеті реалізує проект «Електронна енциклопедія українського козацтва» [78], яка містить 1276 статей, 739 ілюстрацій, 77 тематичних історичних карт, 130 картосхем. Причому, планується постійно доповнювати Енциклопедію новими матеріалами, її постійне оновлення та розвиток. Енциклопедія призначена для наукової, навчальної, освітньої роботи у галузі історії та українознавства.

Таким чином, важливе значення у загальній сукупності національних веб-ресурсів історії України займає офіційна комп'ютерна інтернет-мережа. Адже інформаційне наповнення її підгруп – цифрових ресурсів органів державної влади, академічних науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів

Міністерства освіти і науки України – є загальним вираженням офіційного державного погляду на проблематику української історії.

2.3. Неофіційні історичні мережево-комп'ютерні ресурси України

Неофіційні українські веб-сайти історичного спрямування – це значний масив інформації у межах вітчизняного сегменту глобальної комп'ютерної мережі Інтернет, які не представляють у ній будь-які державні інституції. Тематично їх можна поділити на дві великі підгрупи: веб-ресурси загальної історичної проблематики та тематичні історичні веб-сайти, які присвячені проблематиці окремих подій, осіб, міст, регіонів. Спробуємо в загальному охарактеризувати специфіку, особливості інформаційного наповнення та проблематики історії України веб-сайтів окреслених підгруп.

Веб-ресурси загальної історичної проблематики в основному тяжіють до охоплення різних періодів вітчизняної історії, від найдавніших часів до сьогодення, і представлені окремими сайтами, у тому числі персональними, електронною енциклопедією «Вікіпедія» та онлайн бібліотеками. Проте, на сьогодні окремих веб-сайтів, які б були присвячені загальним проблемам історії України різних періодів, порівняно, приміром, з аналогічним класом ресурсів інших європейських держав, зокрема Російської Федерації, мало, а більшість із тих, що існують є досить слабкими як за своїм інформаційним наповненням, так і за проблематикою. Як приклад, зокрема, можна навести два веб-ресурси з однаковою назвою «Історія України» за різними електронними адресами – «www.uahistory.narod.ru» [120] та «www.historyua.narod.ru» [119]. Перший із них містить загальну довідкову інформацію з історії України від найдавніших часів до кінця ХХ ст., на другому ж переважно представлені матеріали з історії ХVІІІ–ХХ ст., при чому головна проблематика сайту – питання Голодомору 1932–1933 рр., визвольної боротьби ХХ ст. тощо. Надзвичайно бідним як за

інформаційним наповненням, так і за проблематикою є також веб-ресурс «Українська історія», який «створений для допомоги при вивченні історії України, всесвітньої історії та суміжних дисциплін» [283].

Відзначимо, що частина веб-сайтів підгрупи загальної історичної проблематики протягом тривалого часу перебуває на стадії розробки та формування. У такому контексті можна стверджувати, що у загальному неофіційні мережеві ресурси історії України не відзначаються динамічністю, що в сучасних умовах інформаційного суспільства знижує їх загальну конкурентоздатність у глобальному масштабі. Зокрема, одним із таких є інтернет-ресурс Український історичний портал [290], перед яким поставлено завдання пропаганди історичних знань серед широкого суспільного загалу, і який на сьогодні представлений лише 3 випусками від 2006 р., хоча запланована періодичність видання – раз на два місяці. Варто зазначити, що гіперпосилання на портал міститься на офіційному веб-сайті Інституту історії України НАН України [102].

Серед основних тематичних розділів Українського історичного порталу: «Новини», «Конференції», «Історичний огляд», «Персоналії» (перебуває на стадії розробки) та «Форум». «Новини» – це, головним чином, анонси останніх новин на історичну та пов'язану з нею тематику з гіперпосиланнями на повну новину. Причому користувачі сайту мають можливість надсилати інформацію про місцеві новини (регіону, міста, села), з життя українців за кордоном. «Конференції» – інформація про наукові конференції, семінари, симпозіуми тощо. «Історичний огляд» – наукове періодичне видання, яке прагне залучати до співпраці представників всіх регіонів України та сусідніх держав. Як зазначають адміністратори порталу, його важливим принципом «є загальноцивілізаційна цінність представлених в ньому матеріалів та відсутність в них очевидних радянських методологічних, тематичних і концептуальних пережитків. Враховуючи це, головними критеріями при відборі надісланих матеріалів будуть актуальність і новизна досліджень, їх широка, а не тематично локальна чи вузько регіональна інформаційна значущість, відкритість до нових

методологій, інтегрованість до сучасного гуманітарного дискурсу, а також – відповідність існуючим вимогам до оформлення наукових праць» [229]. Висловити власну думку з приводу матеріалів, розміщених на порталі та дати їм свою оцінку, вступити в дискусію з авторами може будь-який користувач на форумі сайту.

Окремі веб-ресурси історії України, розробники яких ставлять перед собою мету хронологічно охопити значний часовий період, ґрунтуються на використанні обмеженої кількості опублікованої літературно-джерельної бази, не надаючи належної уваги розвитку власне електронних (цифрових) історичних проєктів. Так, на використанні лише кількох книг, зокрема «Історія України в особах: XI–XVIII ст.» (К., 1993) й «Володарі гетьманської булави: Історичні портрети» (К., 1995) побудований веб-сайт «Правителі України: портрети, життєписи, матеріали» [220]. У різних тематичних розділах ресурсу («Великі київські князі IX–XII ст.», «Київські князі доби занепаду», «Галицько-волинські князі і королі», «Козацькі гетьмани XVI – поч. XVII ст.», «Гетьмани України XVII–XVIII ст.», «Визвольні змагання 1918–1920 рр.») містяться історичні матеріали у формі статей про українську політичну еліту з IX до початку XX ст. Статті відповідних тематичних розділів – це дослідження істориків О. Субтельного, Н. Полонської-Василенко, Д. Дорошенка, І. Крип'якевича, М. Антоновича, В. Замлинського. Більшість із цих статей доповнені електронними версіями досліджень М. Котляра («Олег Віщий», «Ігор Старий», «Княгиня Ольга», «Святослав», «Володимир Святославич» та інші), В. Сергійчука («Дмитро Вишневецький»), О. Левицького («Богдан Хмельницький»), Ю. Мицика («Іван Виговський», «Юрій Хмельницький» та інші), О. Апанович («Українець з доби Відродження», «Світова велич і фатальна помилка Богдана Хмельницького» та ін.), В. Степанкова («Петро Дорошенко»), Т. Чухліба («Михайло Ханенко»), В. Борисенка («Дем'ян Многогрішний»), В. Смолія («Іван Мазепа»), О. Гуржія («Іван Скоропадський») та інших із книг «Історія України в особах: XI–XVIII ст.» (К., 1993) й «Володарі гетьманської булави: Історичні портрети» (К., 1995). Відповідні рубрики іноді

доповнюються певними матеріалами з інших джерел та творами художньої літератури.

Прикметно, що висвітлення української історичної проблематики часто представлено не на спеціалізованих веб-сайтах, а в окремих тематичних розділах інших інформаційних інтернет-ресурсів. Проте, на нашу думку, це є свідченням не стільки відсутності широкої неофіційної мережі репрезентації історичної проблематики, скільки бажанням модераторів загальноінформаційних веб-порталів надати таким ресурсам універсальності. Так, з 1 березня 2006 р. за електронною адресою «www.aratta-ukraine.com» розміщується український національний інтернет-портал «Аратта. Вікно в Україну» [291]. Його метою є «презентація України, як держави у світовому інформаційному просторі максимально неупереджено й наближено до реальності, формування у відвідувачів позитивного іміджу України, як держави, на території якої формувалися перші засади демократичного суспільства, створення інтерактивної привабливості культурних, історичних, духовних, краєзнавчих пам'яток, традицій, цінностей і досягнень власної етнокультури та індоєвропейської цивілізації, відкриттю «білих плям» історії» [227]. Зокрема на порталі у тематичних розділах «Книги» (ліве бокове меню навігації) та «Святині» (праве бокове меню навігації) представлені електронні повнотекстові матеріали ряду історичних досліджень (М. Рябчук «Від Малоросії до України: парадокси запізненого націєтворення», К., 2000; О. Палій «Ключ до історії України», К., 2005 та інші). Крім того, в окремій рубриці-рейтингу «Найцікавіше», яка сформована на основі індексу відвідуваності, представлені виключно українознавчі публікації: О. Машинець «Українські імена та прізвища» (більше 32 тис. переглядів), А. Богород «Святковий календар українців» (понад 17 тис. переглядів), «Історико-археологічний музей «Прадавня Аратта – Україна» в с. Трипілля» (більше 15 тис. переглядів) тощо.

Особливість неофіційних веб-сайтів вітчизняної історії – подача значної частини історичних досліджень не у суто науковому підвиді наукового стилю мови, а у науково-популярній формі. Наявну тенденцію, очевидно, можна

пояснити тим, що ці ресурси спрямовані у першу чергу не на фахівця-історика, а на пересічного реципієнта, користувача мережі. Так, з метою поширення інформації про історії України у науково-популярній формі у березні 2002 р. створений інформаційно-освітній ресурс «Гайдамака» [52]. Проблематика представлена трьома основними напрямками: історія України від часів Київської Русі до XVIII ст.; історія і сучасне життя українських етнічних земель поза політичними кордонами держави; генеалогія українських або тісно пов'язаних у Україною родів. Інформаційне наповнення ресурсу в основному представлене статтями, книгами, текстами окремих документів XIV–XVIII ст., ілюстративним матеріалом (фотоілюстрації, графічний матеріал, карти) тощо [228].

У контексті представлення історичної проблематики в Інтернеті останнім часом з'явилися і набирають популярності так звані персональні веб-ресурси. Це тип сайтів, які репрезентують у мережі окремих фізичних осіб. Як важливу особливість такої «персоніфікації», на відміну від інших типів історичних мережевих ресурсів, відзначимо тенденцію, за якої історична проблематика подається крізь призму власного життєвого досвіду конкретної особи. Серед персональних сайтів, на яких присутній значний обсяг матеріалів загальної історичної проблематики, виділяється ресурс В. Лисенка «1000 років української культури» [271]. Серед головних тематичних розділів веб-сайту: «Моя преса» (статті на актуальну тематику, у тому числі українську історичну); «Рідний край» (матеріали краєзнавчого характеру з історії окремих міст та регіонів). Останній розділ персонального веб-сайту В. Лисенка – «Про людей» – фактично являє собою електронну бібліотеку (літературного спрямування).

На сьогодні серед різних веб-ресурсів історії України найповнішим як за своїм інформаційним наповненням, так і за проблематикою є україномовний розділ вільної загальнодоступної багатомовної універсальної онлайн енциклопедії Вікіпедія (англ. Wikipedia). Вікіпедія була започаткована 15 січня 2001 р. як англomовний проект онлайн енциклопедії. Назва утворена від слів

«вікі» (технології для створення сайтів) та «енциклопедія». В енциклопедії на сьогодні розміщено більше 15 млн. статей, написаних користувачами усього світу – загалом 270 розділів вікіпедій різними мовами [519]. Історія україномовної Вікіпедії була започаткована 30 січня 2004 р., коли було створено першу статтю «Атом» [542]. На сьогодні кількість статей українського розділу Вікіпедії перевищила 200 тис. За їх чисельністю українська Вікіпедія займає 16 місце серед усіх вікіпедій на національних мовах. Щомісячно статті україномовної енциклопедії переглядають близько 20 млн. інтернет-користувачів в усьому світі [517]. За підсумками ж 2009 р., як уже зазначалося, сайт «wikipedia.org» стоїть на 8 місці серед найбільш популярних сайтів в Україні [574].

Ключовий принцип організації Вікіпедії та її найголовніша особливість – будь-який користувач може вільно створювати нові та редагувати існуючі статті. Принцип вільного доступу до написання та редагування статей Вікіпедії має як своїх противників, так і прихильників. Головний аргумент першої сторони полягає у твердженні, що статті енциклопедії, створені таким чином, не можуть претендувати на істинність та об'єктивність. Узагальнюючий контраргумент прихильників Вікіпедії виразимо обґрунтованою думкою І. Огірка та О. Моцяк: «Сьогоднішні наукові знання, представлені у вигляді текстів, відбивають учорашній день, що пов'язано з технологією їхнього створення. Вікі-технологія дозволить підтримувати інформацію в актуальному стані. Нинішня технологія створення наукових текстів, до того ж, дозволяє презентувати думку лише обмеженої, нехай навіть і висококваліфікованої, групи авторів. Відновлення окремих записів, ходу дискусій через історію створення документа, надасть можливість враховувати різноманітну думку з будь-якого питання. Можливість обговорення непевностей і спірних моментів у найкоротший термін на спеціально відведених для цього web-сторінках дасть величезний ефект у розвитку наукових ідей» [561].

Українські вчені, громадсько-політичні та культурні діячі постійно заявляють про необхідність підтримки та розширення українського сегменту

Вікіпедії [565, с. 17]. 9 березня 2010 р. міністр освіти і науки України І. Вакарчук у своєму зверненні закликав академічну спільноту України активно долучитися до формування української складової електронної енциклопедії. Урядовець зазначив: «Створення повноцінної україномовної Вікіпедії не лише стане в пригоді мільйонам користувачів – школярам, студентам, людям найрізноманітніших професій, а й сприятиме формуванню й утвердженню сучасної української наукової та фахової термінології». Він також підкреслив, що україномовна Вікіпедія повинна стати національним пріоритетом [83].

У контексті тематики дисертаційної роботи необхідно відзначити, що україномовна Вікіпедія має окрему категорію «Історія України», яка відповідно до наявної проблематики містить 45 підкатегорій (які у деяких випадках поділяються на категорії меншого розряду) та 168 окремих сторінок. Інформаційне наповнення категорії «Історія України» україномовної Вікіпедії представлено довідково-енциклопедичними електронними статтями, зміст яких відображає практично усіх хронологічні етапи та проблематику української історії, у тому числі у загальносвітовому історичному контексті. Серед підкатегорій категорії «історія України» «національної» Вікіпедії станом на другу половину 2010 р. були наявні такі: «Незавершені статті з історії України», «Алани», «Археологія України», «Булгари», «Білі Хорвати», «Велика Булгарія», «Війни в історії України», «Голодомори в Україні», «Довідник з історії України», «Історичні відносини України з іншими країнами», «Історичні громадські організації України», «Історичні місця України», «Історичні політичні партії та рухи України», «Історія України за регіоном», «історія України за часом», «Історія за районом», «Історія міст України», «Історія промисловості в Україні», «Історія українського війська», «Історія української науки», «Довідник з історії України», «Київська митрополія», «Козацтво», «Колишні державні утворення України», «Колишні населені пункти України», «Колонізація України», «Конфлікти в Україні», «Народи в Україні», «Історія науки в Україні», «Історія освіти в Україні», «Пам'ятки в Україні», «Персоналії: Україна», «Печеніги», «Полки України», «Польсько-литовські

унії», «Роки в Україні», «Русь», «Світова спадщина в Україні», «Скіфи», «Українська шляхта», «Український національно-визвольний рух», «Український родовід», «Українсько-польська війна в Галичині 1918–19», «Уряди України», «Фракійці», «Хозарський каганат» [127].

Серед «вибраних статей» з історії України, найкращих за визначенням самих користувачів україномовної Вікіпедії (важливою умовою означення їх такими є також загальний індекс відвідуваності): «Виступ полуботківців», «Всеукраїнський національний конгрес», «Галицько-Волинське князівство», «Голодомор в Україні 1932–1933», «Історія української гривні», «Історія ювелірної справи в Україні», «Український військовий клуб імені гетьмана Павла Полуботка», «Гіпотези про заснування Кам'янця-Подільського»¹ [35].

Значний масив літературно-джерельної бази з історії України представлений на веб-сайтах онлайн (електронних) бібліотек. Головна перевага їх використання – спрощення пошуку необхідної інформації як у часовому плані, так і географічному. Адже на сьогодні дослідник, перебуваючи у будь-якій точці планети, за посередництва Інтернету при мінімальній затраті часу може знайти потрібну йому інформацію на серверах будь-якої країни світу.

Найповніше повнотекстові аналогові електронні матеріали з історії України представлені як на веб-сайтах історичних електронних бібліотек, так і в окремих тематичних розділах в інших електронних бібліотеках: «Історія України» [117], «Українська історична бібліотека» [282], «Українські сторінки: Історія національного руху України 1800–1920 рр.» [275], «Електронна бібліотека Українського центру» (тематичний розділ «Історична тематика») [76], «Ізборник» (першоджерела та інтерпретації історії України IX–XVIII ст. у тематичних розділах «Літописи», «Історія», «Політологія», «Історичні мапи») [96], «Українське життя в Севастополі: бібліотека ім. Марії Фішер-Слиж» (тематичні розділи «За Україну!», «Наука», «Історія», «1654», «Голод», «Крим», «Флот») [288], «Exlibris: українська електронна бібліотека: історія,

¹ Інформаційне наповнення та особливості української історичної проблематики в іншомовних вікіпедіях розглядаються у розділах 3.1. та 3.2.

публіцистика, художня література» (тематичні розділи «Історичні дослідження», «Мемуаристика», «Публіцистика») [365], «Історія та гуманітарні дисципліни» (тематичний розділ «Історія України») [118] та інших.

На зазначених веб-сайтах українських електронних бібліотек представлені повнотекстові електронні версії опублікованих історичних видань IX–XXI ст., від літописів періоду Київської Русі до досліджень сучасних українських істориків. Їх інформаційне наповнення здебільшого представлено першоджерелами, монографіями, брошурами, статтями як українських, так і, меншою мірою, іноземних авторів.

Проте використання матеріалів онлайн бібліотек в історичних дослідженнях має одну особливість: у переважній більшості вони рідко зберігають нумерований поділ на сторінки свого друкованого аналогу.

Серед найбільш поширеної на сьогодні проблематики тематичних сайтів вітчизняної історії українського сегменту мережі Інтернет є українське козацтво; Голодомор 1932–1933 рр.; національно-визвольний рух, зокрема періоду Другої світової війни. Інша ж історична проблематика, зокрема історія дохристиянського періоду, Київської Русі [144], Великої Вітчизняної війни тощо репрезентована на мінімальній кількості тематичних сайтів або ж узагалі не представлена. У межах окремої проблематики представлені сайти, які присвячені певним особам, переважно військово-політичним діячам. Важливими для розвитку сучасної історичної науки є поширення тематичних веб-сайтів з історії українських міст та регіонів. Тематичні веб-сайти є досить різноманітними: це і звичайні веб-ресурси (класичні сайти), персональні, «меморіальні» сайти, сайти військово-історичної реконструкції, віртуальні музеї, історичні форуми.

Проблематика історії українського козацтва найбільш повно представлена на веб-сайті «Козацтво XV–XXI ст.» [135], який можна вважати центральним у своєму роді. Адже, як зазначено у анотації ресурсу: «У проекті представлені сторінки сучасного і минулого козацтва. Рідкісні архівні документи, монографії, огляди, карти з історії козацтва. Тут Ви можете взяти

активну участь у обговоренні на форумах актуальних питань відродження козацтва» [135]. На думку фахівців, веб-сайт може стати об'єднуючим фактором для наукових та культурних центрів різних регіонів України та Росії [558, с. 32]. Не маловажливою умовою набуття ресурсом такого статусу сприяє його трьохмовна версія – українською, російською та англійською.

Сайт «Козацтво XV–XXI ст.», окрім головного меню навігації, де представлено загальну інформацію про сайт, має значну кількість тематичних розділів: «Козацькі війська» (в алфавітному порядку подана інформація з історії козацьких формувань XVI–XX ст., у тому числі електронні версії наукових статей та монографій); «Козацтво XX–XXI ст.» (представлено наукові дослідження, у яких висвітлюються стан, оцінки та перспективи розвитку сучасних козацьких формувань); «Бібліотека» (містить значний об'єм електронних версій статей, документів, оглядів, монографій, рецензій, енциклопедичних видань з історії козацтва); «Козацький портрет» (матеріали, присвячені життєвому та творчому шляху діячів козацтва); «Бібліографія» (представлена бібліографія козацької проблематики); «Карти» (електронні карти Запорозжя, інших регіонів України, Росії та Польщі XVI –XX ст.); «Ілюстрації» (ілюстративний матеріал з історії козацтва); «Культурна спадщина» (тексти козацьких та присвячених козацькій проблематиці пісень, культурологічні дослідження); «Геральдика» (зображення гербів та печаток різних козацьких формувань); «Співробітництво» (матеріали з історії козацтва, представлені для веб-ресурсу авторами з Франції, Бельгії та Придністров'я) тощо. Крім того, веб-сайт «Козацтво XV–XXI ст.» має значну кількість тематичних гіперпосилань.

Важливо відзначити, що окремі тематичні веб-ресурси, у тому числі з історії козацтва, за своїм інформаційним наповненням мають переважно джерельний характер. Серед таких – веб-сайт «Подорож Гійома Левассера де Боплана» [205], на якому у електронному вигляді представлені «Опис України, кількох провінцій королівства польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансильванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення

воєн...» та «Спеціальний і докладний план України з належними до неї воєводствами, округами і провінціями...».

У межах тематичних історичних веб-сайтів неофіційного інтернет-простору можна відзначити наявність певної кількості ресурсів, які присвячені окремим особам. Так, виключно життю та діяльності І. Мазепи присвячений сайт «Ім'я Івана Мазепи: минуле, сьогодні, майбутнє» [97]. Інформаційне наповнення ресурсу – це матеріали з біографії, діяльності І. Мазепи, його участі у Північній війні (тематичний розділ «Історія»), бібліографія, збірники статей, історіографія, монографії та науково-популярні видання, публіцистика, художня література («Бібліотека»), зображення пам'ятників та пам'ятних знаків, відео та аудіо («Мазепіана») тощо.

На значній кількості веб-сайтів українського сегменту мережі Інтернет представлена проблематика Голодомору 1932–1933 рр. Як уже зазначалося, окремі спеціальні розділи, присвячені Голодомору, присутні на багатьох офіційних веб-ресурсах вітчизняної історії. Серед неофіційних тематичних сайтів з історії Голодомору 1932–1933 рр. виділяються: «Уроки історії: Голодомор 1932–33 рр.» [304], «Голодомор 1932–33 років – геноцид українського народу» [62], «Голодомор в Україні 1932–1933» [63] та інші. Їх інформаційне наповнення, за незначними винятками, дуже подібне: нормативно-правова база визнання Голодомору 1932–1933 рр. геноцидом, свідчення очевидців, фотоматеріали, матеріали фотовиставок, інформація про заходи з відзначення 75-річниці Голодомору тощо. Ряд веб-сайтів висвітлюють регіональні аспекти цієї трагедії [60; 253].

Деякі інтернет-ресурси з проблематики Голодомору створені на основі спеціальних досліджень, представляючи їх електронні версії: «Сергійчук Володимир Іванович: як нас морили голодом» [257], веб-сайт «Роберт Конквест: жнива скорботи: радянська колективізація і голодомор» [240]. На останньому ресурсі, окрім електронної версії видання Р. Конквеста, розміщені також тематичні додатки: наукові дослідження, художні твори та Закон України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні».

Аналіз тематичних неофіційних ресурсів з проблематики Голодомору 1932–1933 рр. дає підставу стверджувати, що вони за інформаційним наповненням практично на відрізняються від аналогічних тематичних розділів офіційний веб-сайтів.

Найбільш поширена група українських тематичних веб-ресурсів, яка активно почала розвиватися у кінці 1990-х – на початку 2000-х рр., присвячена проблематиці українського національно-визвольного руху ХХ ст. Поява значної кількості цих тематичних сайтів співпадає з поширенням широкої суспільної дискусії щодо питань українського самостійницького руху, зокрема в часи Другої світової війни та в післявоєнний період, та діяльністю робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН-УПА. За таких обставин ця підгрупа тематичних ресурсів стала полем інтерактивного діалогу та дискусій, що знайшло вираження на відповідних форумах.

Найбільш поширеними мережевими ресурсами проблематики ОУН та УПА є веб-сайти наукової громадської організації Центр досліджень визвольного руху (ЦДВР) [312] й «ОУН-УПА: легенда спротиву» [195]. Головне інформаційне наповнення веб-сайту ЦДВР представлене у лівому боковому меню навігації у тематичних розділах «Архів світлин» (фотоілюстративний матеріал діяльності українського визвольного руху) [13]; «Словник Українського Визвольного Руху» (перебуває на стадії розробки) [259]; «Архів документів» (електронні версії тематичних документів, переданих до ЦДВР еміграційними організаціями або приватними особами, у яких висвітлюються різні напрямки діяльності ОУН та УПА у період Другої світової війни та післявоєнний час) [11]. Крім того, на головному меню інтернет-ресурсу поряд з новинами подана інформація про ЦДВР, його діяльність, основні події, бібліотеку (інформація про книги, які стосуються української визвольної боротьби) та тематичні інтернет-ресурси.

Серед найголовніших тематичних розділів веб-ресурсу «ОУН-УПА: легенда спротиву» [195]: «Історія» (історична довідка про ОУН та УПА); «Організація» (структура та символіка ОУН, структура УПА, її військові ранги

та звання, однострої тощо; крім того у розділі представлено близько 20 тематичних досліджень); «Персоналії» (24 статті, присвячені різних діячам визвольного руху); «Документи» (значна кількість тематичних джерельних матеріалів, зокрема документи ОУН, УПА, УГВР тощо); «Фотоархів» (тематичний фотоілюстративний матеріал); «Енциклопедія» (електронна версія довідкової книги Б. Тригука про український визвольний рух); «Книги» (близько 20 повнотекстових електронних версії тематичних книг, зокрема роботи П. Мірчука, А. Кентія, Ю. Киричука, В. В'ятровича та інших; у розділі також представлені гіперпосилання на інші тематичні роботи); «Статті» (представлена значна кількість тематичних статей, у тому числі гіперпосилання) тощо.

Ресурси, які присвячені окремим особам, також представлені у межах тематичних сайтів з історії ОУН-УПА. Серед таких – «Сайт про Степана Бандеру» [252]. Його особливість полягає у тому, що значна частина розміщених тут матеріалів належить до творчості самого С. Бандери. Серед головних тематичних розділів інтернет-ресурсу: «Життєпис» (автобіографічна інформація С. Бандери та стаття І. Набитовича «Степан Бандера. Життя і діяльність»); «Творчість» (електронна версія книги С. Бандери «Перспективи української революції»); «Соратники» (електронна версія книги П. Полтави «Хто такі бандерівці та за що вони борються»); «Сучасні автори» (кілька тематичних досліджень сучасних учених); «Публіцистика» (2 публіцистичні статті, присвячені С. Бандері); «Інтернет-видання» (гіперпосилання на статтю Вікіпедії «Бандера Степан Андрійович»); «Світові класики про націоналізм» (Д. Оруелл «Нотатки про націоналізм»). Додатково у меню навігації розміщується оригінальний аудіозапис інтерв'ю С. Бандери, у якому він висловлює свої думки з приводу української визвольної боротьби.

Тенденція представлення матеріалів загальної історичної проблематики в тематичних розділах та рубриках загальноінформаційних ресурсів, які проаналізовані вище, простежується і в тематичних неофіційних сайтах. Так, на частині загальноінформаційних неофіційних веб-ресурсів, поряд із

висвітленням сучасних суспільно-політичних, економічних та культурних подій України, представлене значне інформаційне наповнення, присвячене проблематиці української визвольної боротьби, зокрема ОУН-УПА. Серед таких «Націоналістичний портал» [169], веб-сайти «Український формат» [293], «Майдан» [149] та інші.

Необхідно зазначити, що окремі сайти у межах цієї загальної проблематики стосуються історії Української революції 1917–1921 рр. та міжвоєнного періоду. Так, зокрема, історія бою під Крутами січня 1918 р. представлена на веб-сайті «Крути 1918» [143]. Тут розміщені електронні версії як історіографічних досліджень, так і першоджерел. Життя та діяльність С. Петлюри широко висвітлюється на спеціальному веб-сайті [258] у тематичних розділах: «Комітет» (інформація про комітет з увічнення пам'яті С. Петлюри та інформація, яка стосується комітету, ухвали, рішення, публікації); «Біографія» (8 біографічних статей про С. Петлюру); «ЗМІ про Петлюру» (головним чином, публіцистичні статті інших веб-ресурсів, які стосуються особи С. Петлюри); «УНР» (довідкова інформація про різні аспекти історії УНР); «Галерея» (фотоілюстративний матеріал) тощо.

Яскравим свідченням «персоніфікації» історії, у даному випадку проблематики українського національного руху ХХ ст., є персональний сайт В. Кіпіані [199]. На ресурсі у ряді рубрик («Антирадянщини», «Антисоветчики», «Василь Стус», «Вячеслав Чорновіл», «Левко Лук'яненко», «Лесь Танюк», «Люстрація», «Микола Руденко», «Михайло Горинь», «Національні репресії», «Оксана Мешко», «ОУН-УПА», «Правозахист сьогодні», «Релігійні репресії», «Сандармох і Соловки», «УГГ-УГС», «ЧК-ЧКГ») тематичного розділу «ГУЛАГ» у авторських публіцистичних статтях, опублікованих у різних виданнях, поданий погляд журналіста на різні аспекти українського самостійницького руху зазначеного періоду [66].

На сьогодні в українському сегменті мережі Інтернет присутні «меморіальні» веб-сайти ряду організацій, які займаються виявленням і перепохованням жертв бойових дій та інших трагедій. Своєрідність цих

організацій полягає у тому, що вони займаються виявленням та перепохованням жертв воєнних дій, учасників різних сторін конфлікту, а не виключно представників повних військово-політичних сил (що відображено і в матеріалах їхніх інтернет-представництв). Зокрема основною метою Товариства пошуку жертв війни «Пам'ять» є виявлення та перепоховання жертв воєнних дій Першої та Другої світових воєн, української визвольної боротьби, політичних репресій, відновлення та упорядкування військових меморіальних цвинтарів, наукове дослідження ходу бойових операцій та конкретних місць боїв з історико-просвітницькою ціллю [272]. Відповідно, й основне інформаційне наповнення веб-ресурсу Товариства представлено матеріалами (статті, новини тощо), які висвітлюють його діяльність. Окрім того, на веб-сайті розміщені окремі історичні дослідження (статті). Особливо необхідно звернути увагу на тематичний розділ «Кіно & відео студія», де представлені відеоматеріали, створені кіностудією «Товариства пошуку жертв війни «Пам'ять», а також фільми, у створенні яких узяли участь члени товариства «Пам'ять» і львівського магазину зброї та спорядження «Штурм». Це кілька документально-художніх фільмів («Бандерівці», «Війна Мирослава Симчича») та відеокліпів, присвячених тематиці ОУН-УПА [131].

«Пошуком і дослідженням безвісних доль та місць поховання жертв війн і репресій, відновленням історичної правди, увічненням пам'яті загиблих» займається львівське товариство «Пошук» [154]. На його веб-сайті у лівому боковому меню навігації представлений широкий спектр тематичних розділів, на яких представлено інформацію щодо реалізації товариством цієї мети [148]: «Хроніка подій» (головним чином, тематичні новини); «Жертви» (списки жертв розстрілів НКВС у Західній Україні в 1941 р.; жертв ГУЛАГу, уродженців українських земель; Золочівської тюрми; мартиролог політв'язнів Львівської області за 1944–1954 рр. тощо); «Тюрми НКВС» (інформація про в'язниці НКВС на території Західної України); гіперпосилання на веб-сайт інтегрального проекту Санкт-Петербурзького Науково-інформаційного Центру «Меморіал» «Віртуальний музей ГУЛАГу» (із 2005 р. до реалізації проекту

включилося товариство «Пошук»); «Книги і статті» (переважно інформація про тематичні статті та книги); «Свідчення» (спогади очевидців); «Пошук поєднав» (список поєднаних «Пошуком» родин); «В розшуку» (перелік осіб, про яких розшукується додаткова інформація) тощо. У головному меню навігації серед ряду розділів виділяється також фотогалерея.

Меморіальний характер має також веб-ресурс «Бабин Яр – пам'ять та безпам'ятність». Він був створений 2002 р. у зв'язку з розгортанням дискусій навколо питання побудови у Києві на території Бабиного Яру єврейського общинно-культурного центру «Спадщина» (пізніше перейменований у Меморіально-просвітницький центр). На ресурсі у ряді тематичних розділів («Масові вбивства 1941–1943 рр.», «Куренівська трагедія», «Жертви», «Свідчення», «Меморіали», «Уроки пам'яті») представлялися дослідження, які максимально повно давали уявлення про суть дискусії, різні позиції сторін учасників конфлікту, про сам Бабин Яр. У 2005 р. після розпорядження Президента України В. Ющенка забезпечити підготовку і проведення у 2006 р. заходів, пов'язаних з 65-ю річницею трагедії Бабиного Яру та розглянути питання про створення державного історико-культурного заповідника «Бабин Яр», веб-сайт припинив свою роботу щодо поповнення новими матеріалами, залишившись доступним для перегляду [17]. Для розміщення нових матеріалів був створений інтернет-журнал «Державний історико-культурний заповідник «Бабин Яр» [65]. Відзначимо, що веб-сайти «Бабин Яр – пам'ять та безпам'ятність» й «Державний історико-культурний заповідник «Бабин Яр», поряд з деякими іншими, складають на сьогодні незначну групу інтернет-ресурсів, яка присвячена проблематиці життя національних менших України.

Тематично близьким до меморіальних інтернет-ресурсів є офіційний веб-сайт київської міської організації Всеукраїнське Товариства «Меморіал» ім. В. Стуса [226]. Адже основною метою діяльності організації є дослідження репресій та геноциду українського народу в ХХ ст. Проте на її офіційному інтернет-сайті головні результати пошукової роботи Товариства представлені досить слабо. Варто відзначити лише електронну версію виставки «Забуттю не

підлягає. Хроніка комуністичної інквізиції 1917–1991» та відеосервер, на якому у вільному доступі представлено десятки найменувань документальних та художніх фільмів, які відображають досліджувану Товариством проблематику. Крім того, меню навігації веб-сайту доповнене гіперпосиланнями на інші тематичні веб-ресурси [130].

Окремим різновидом меморіальних сайтів можна назвати ресурси, які ґрунтуються на використанні інформаційно-пошукових систем певних осіб, перш за все тих, які загинули або пропали без вісти в період Другої світової війни. Як правило, інформаційно-пошукові системи створюються на основі опублікованих довідкових матеріалів, зокрема томів Книги Пам'яті України. Так, 22 липня 2004 р. у Верховній Раді України відбулася презентація інформаційного веб-сайту «Книга Пам'яті України» [132]. Це стало одним із заходів по пропаганді науково-пошукової роботи щодо увічнення пам'яті українців, які загинули у роки Великої Вітчизняної та Другої світової воєн. Веб-сторінка містить основні результати науково-пошукової роботи, викладені у томах Книги Пам'яті України, хронологію подій війни тощо. У майбутньому ж планується розмістити на веб-ресурсі поіменну інформацію про понад 10 млн. загиблих громадян України [503]. Зібрання та представлення в електронній версії томів Книги Пам'яті України поставили собі за мету також розробники електронної бази даних «Книга Пам'яті України» [134]. Проте обидва електронні проекти створення електронної пошукової системи на основі Книги Пам'яті України знаходяться у стадії розробки.

Важливими у загальній структурі тематичних веб-ресурсів є сайти військово-історичної реконструкції, які спрямовані на висвітлення військової проблематики «зсередини». Серед ресурсів військово-історичної реконструкції виділяються веб-сайти реконструкторів Легіону УСС [34], групи військово-історичної реконструкції УПА «Повстанець» [216] та молодіжної громадської організації «Київський клуб «Червона зірка» (реконструкція різних аспектів діяльності Червоної армії) [160]. Їх особливістю є те, що поряд з відповідною

тематичною реконструкцією на веб-ресурсах розміщена додаткова довідкова тематична інформація, статті, монографії, документи тощо.

Окремо необхідно відзначити веб-сайт «Українське військо у ХХ–ХХІ сторіччі» [287], який присвячений військової історичній проблематиці. На електронному ресурсі представлені матеріали з історії українського війська починаючи з 1914 р. до сучасності (тематичний розділ «Історія»), короткі біографічні відомості командирів українських військ різних періодів («Командири»), довідкова інформація про українські національно-визвольні військові формування («Війська»), тематичні фотографії, малюнки, карти, схеми, музика та пісні («Мультимедіа»), статті, присвячені уніформі українських військових формувань («Однострій»), електронні версії книг та статей на військові та військово-політичні теми, пов'язані з історією українського війська («Бібліотека») тощо.

Останнім часом набирають все більшого поширення веб-сайти віртуальних (онлайн, електронний, цифровий) музеїв як особливий вид сайту, що адаптований для демонстрації музейних експонатів в глобальній комп'ютерній мережі. На сьогодні українські віртуальні музеї знаходяться на етапі становлення, а їх окремі зразки мало відповідають класичному поняттю «віртуальний музей», який повинен мати дві характерні особливості: віртуальний тур та просунутий пошук (специфічне програмне забезпечення) [518]. Тому більшість вітчизняних віртуальних музеїв є звичайними тематичними веб-сайтами. Серед таких – віртуальний музей гетьмана П. Скоропадського [38] та електронний музей гетьмана І. Мазепи [37], які було створено у рамках програми «Музейний сайт» журналу «Музеї України». Вони містять, головним чином, статті, присвячені відповідним особам, або статті на загальну козацьку тематику, огляд матеріалів журналу «Музеї України» за 2008–2009 рр. Причому, деякі статті розміщуються на обох музейних веб-сайтах. Фотоілюстративний матеріал представлений слабо. Подібним за структурою є також віртуальні музеї С. Петлюри [40] та дисидентського руху в

Україні [39]. Останній із них був створений за сприяння міжнародного фонду «Відродження».

Із 2004 р. Санкт-Петербурзьким Науково-інформаційним Центром «Меморіал» розробляється сайт інтегрального проекту «Віртуальний музей ГУЛАГу» [30]. Він об'єднує музеї країн Східної Європи та Азії, які працюють над темами історії радянського терору, ГУЛАГу та історії опору. Сайт дозволяє отримати уявлення і інформацію про експозиції, виставки, музейні ініціативи, ознайомитися з експонатами фондів і колекцій [186]. Із 2005 р. у реалізацію проекту включилося львівське товариство «Пошук», член Міжнародного товариства «Меморіал». На сьогодні серед українських музеїв учасників проекту – музеї Львівщини (Історичний музей, Музей Інституту Історії Церкви, Музей Історії релігії, Золочівський замок-в'язниця), Тернопільщини (Музеї політв'язнів у Тернополі та Бучачі, Історико-краєзнавчий музей у Тереховлі, Державний краєзнавчий музей м. Чортків), а також приватні колекції Д. Коцур і Н. Мудрої [86].

Краєзнавче спрямування мають веб-сайти з історії окремих українських міст та регіонів. Фактично кожний значний населений пункт України, як правило, місто, має сайти, які можна віднести до розряду офіційної української мережі (сайти облдержадміністрацій, органів місцевого самоврядування тощо), присвячені різним аспектам його життя, у тому числі й історії. Ресурси неофіційного характеру на даний момент здебільшого відіграють інформаційно-довідкову функцію, зокрема у контексті розвитку туристичного бізнесу. Наймасштабнішим інтернет-проектом представлення українських міст у комп'ютерній мережі є інтегральний веб-портал Інституту трансформації суспільства «Українські міста в Інтернеті» [297]. Оскільки Інститут є недержавним провідним науково-аналітичним центром України [104], то проект «Українські міста в Інтернеті» виступає як неофіційний. Він об'єднує 42 міста (Алушта, Алчевськ, Бахмач, Бердичів, Біла Церква, Бориспіль, Бровари, Васильків, Вишгород, Вінниця, Вознесенськ, Волочиськ, Гадяч, Городня, Житомир, Золотоноша, Калущ, Київ, Ковель, Коростень, Куп'янськ, Миколаїв,

Миргород, Нетішин, Ніжин, Нікополь, Новоград-Волинський, Пирятин, Прилуки, Ромни, Сарни, Свалява, Світловодськ, Севастополь, Сєверодонецьк, Скадовськ, Сміла, Фастів, Хмільник, Черкаси, Чернігів, Южноукраїнськ, а також Куп'янський та Прилуцький райони), що становить близько 10% від загальної кількості українських міст. Веб-сайти цих міст розробив та підтримує Інститут трансформації суспільства. Сайт створено у рамках програми посольства Королівства Нідерланди в Україні. Окрім місцевих та загальноукраїнських новин, економічної та політичної інформації тощо, практично на сайті кожного міста представлено тематична рубрика, де подається історія того або іншого населеного пункту.

Серед інших, найбільш поширених веб-сайтів історії українських міст та регіонів, виділяються: «Сайт історії Києва» [251], «Ваш Київ» [22], «Старий Херсон» [263], «Галицька Україна» [53], «Полтава історична» [207], електронна енциклопедія про Одесу «Одессика» [192], «Крим і кримські татари» [142]. Останній, поряд з із проаналізованими вище сайтами «Бабин Яр – пам'ять та безпам'ятність» і «Державний історико-культурний заповідник «Бабин Яр», виступає інтернет-ресурсом, присвяченим життю етнічних менших України, – у даному випадку кримськотатарської.

Окремо необхідно зазначити про історичні форуми. Це спеціальні веб-сайти, на яких, як правило, зареєструвавшись, будь-який користувач має змогу висловити свою думку з приводу певної події загалом, включитися у відповідну дискусію з іншими користувачами. Взагалі форуми, як окремий тематичні розділи, представлені на більшості проаналізованих інтернет-сайтів. Проте й існують окремі спеціальні ресурси – історичні форуми: воєнно-історичний форум «Military Ukraine» [428], форум визвольних змагань «Україна на шляху до волі» [277], форум Альянсу клубів реконструкції «АКРА» [4] тощо.

На даних форумах, як на будь-яких інших, запропоновані набір розділів для обговорення, а користувачі формують у межах розділів теми, які можна обговорювати. Серед найбільш активних тем українських історичних веб-форумів: «Чи був українським Львів», «8 квітня у Києві відкриття «виставки

про жертви» ОУН-УПА», «Бойовий клич та вітання українського війська» (воєнно-історичний форум «Military Ukraine»); «Військове мистецтво антів», «Визвольна боротьба Богдана Хмельницького», «Гетьманська держава», «Українська Повстанська Армія» та інші (форум визвольних змагань «Україна на шляху до волі») та інші.

Існують також проекти створення міжнародних форумів, на яких би обговорювалися важливі питання спільного історичного минулого різних держав. Зокрема, ще у березні 2008 р. Міжнародне Товариство «Меморіал» у зверненні «Про «національні образи минулого» запропонувало створити історичний форум, який би набув статусу міжнародного: «Товариство «Меморіал» пропонує всім, хто зацікавлений у змістовій і доброзичливій дискусії на теми, пов'язані зі спільним історичним минулим, взяти участь у створенні такого майданчика – Міжнародного історичного форуму. Цей Форум бачиться нам як вільна асоціація громадських організацій, дослідницьких центрів, культурно-просвітницьких установ тощо, усередині якої постійно триває обмін думками навколо конфліктних історичних подій ХХ століття...» [568].

Водночас, варто зауважити, що на сьогодні в Україні відсутні спеціальні академічні історичні форуми, на сторінках якого б науковці могли б вести наукові дискусії.

Необхідно відзначити, що в українському сегменті мережі Інтернет є спроби інтеграції різних наукових веб-ресурсів, у тому числі історичних. Зокрема завдання інтегрувати та об'єднати українську науку в глобальній комп'ютерній мережі взяла на себе «Українська Наукова Інтернет-Спільнота» [284]. Метою веб-сайту проголошено організацію онлайн-спільноти українських науковців, обговорення актуальних проблем української науки, розміщення публікацій, обмін досвідом та пошук партнерів. Проте історична наука на порталі, за винятком окремих статей, фактично не представлена. Очевидно, головні причини цього – порівняно слабка розвинутість неофіційних

історичних мережево-комп'ютерних ресурсів України та, водночас, «розпорошеність» наявних «фахових» сайтів історичної проблематики.

В окремих випадках поділ між офіційними та неофіційним інтернет-ресурсами є досить умовним. Так, сьогодні Інтернет відкриває широкі можливості для реалізації, перш за все в організаційному відношенні, масштабних історичних проектів у межах усєї країни. Одним із багатьох можливих напрямків реалізації таких проектів є видання фундаментальних книг з української історичної проблематики. Зокрема за посередництва Українського видавничого порталу «Who-is-Who» [473] українські вчені запрошується до участі в проекті багатотомного видання серії «Міста і села України» (розрахованого на 2006–2012 рр.). Це історико-краєзнавче видання реалізується за підтримки Секретаріату Президента України, Українського фонду культури, обласних державних адміністрацій та обласних рад [158].

Отже, мережеві ресурси загальної історичної проблематики та тематичні історичні веб-сайти як підгрупи неофіційного українського комп'ютерного простору є важливою складовою розвитку сучасної української історіографії. Водночас, проходячи, по суті, лише один із етапів свого становлення, вони є досить бідними як за своїм інформаційним наповненням, так і за проблематикою.

Таким чином, узагальнюючи головні положення розділу, можна стверджувати, що складовою частиною глобального комп'ютерного інформаційного простору є український сегмент Інтернету. Його основи були закладені на початку 90-х рр. ХХ ст., і на сьогодні він, пройшовши 20-річний період становлення, охоплює понад 16 млн. користувачів громадян України.

Можливості Інтернету стали передумовою для створення й поширення значної кількості веб-ресурсів, як в українському сегменті комп'ютерного простору, так і в його глобальному масштабі, на яких представлена українська історична проблематика. І в перспективі, незважаючи на деякі проблеми, які все-таки будуть подолані (розробка ефективної законодавчої бази діяльності Інтернету як складової частини інформаційного законодавства України,

підвищення рівня комп'ютерної грамотності населення тощо) у найближчому часі переважна більшість історичних досліджень, як і досліджень в інших сферах, буде проводитись та представлятись за посередництва Інтернету.

Національні ресурси історії України, представлені в Інтернеті, умовно можна поділити на дві великі групи: офіційні та неофіційні. Офіційна українська комп'ютерна мережа репрезентує у глобальному інформаційному просторі вітчизняну історичну проблематику від імені держави Україна. Залежно від характеру представленої державної інституції, ці веб-ресурси умовно поділяються на три підгрупи: веб-сайти органів державної влади; академічних науково-дослідних установ (у першу чергу ряду установ відділення історії, філософії та права секції суспільних і гуманітарних наук НАН України); вищих навчальних закладів Міністерства освіти і науки України.

Кожна з підгруп має свою специфіку й особливості інформаційного наповнення та проблематики історії України. Так, на мережевих ресурсах частини органів державної влади в Україні представлена довідково-енциклопедична інформація з історії окремих гілок української влади; наявна постійна присутність розділів та рубрик, присвячених річницям окремих історичних подій (Голодомору 1932–1933 рр., Великої Вітчизняної війни); порівняно широка представленість архівних матеріалів (веб-портали Державного комітету архівів України та Служби безпеки України); а також створення спеціалізованого історичного веб-ресурсу на базі центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом Українського інституту національної пам'яті. Повноцінне представлення досягнень сучасної української історичної науки з реалізацією окремих інтернет-проектів в глобальній комп'ютерній мережі наявне лише на частині веб-ресурсів науково-дослідних установ, зокрема на веб-сайті Інституту історії України НАН України; більшість же з них не відповідає тенденціям розвитку глобального інформаційного простору. Матеріали веб-сайтів інститутів та факультетів історичного профілю вищих навчальних закладів України мають переважно

навчально-науковий характер, а деякі навчально-наукові центри успішно реалізують окремі історичні інтернет-проекти.

Неофіційні ж вітчизняні веб-ресурси української історії, не представляючи в глобальній комп'ютерній мережі будь-які державні інституції, репрезентовані двома підгрупами: сайтами загальної історичної проблематики та тематичними історичними веб-ресурсами. На сайтах загальної історичної проблематики представлені матеріали спрямовані на висвітлення різноманітних періодів української історії, однак частина з них тривалий час перебуває на стадії розробки та формування, не містить окремих значних електронних проектів. Окрім того, ця підгрупа сайтів, за винятком україномовного розділу вільної загальнодоступної багатомовної універсальної онлайн енциклопедії Вікіпедія та електронних бібліотек, є порівняно малочисельною і в більшості випадків за своїм інформаційним наповненням є дуже слабкою. Тематичні історичні веб-ресурси, у формі класичних, персональних, «меморіальних» сайтів, сайтів військово-історичної реконструкції, віртуальні музеїв та історичних форумів присвячені історії окремих періодів, осіб, міст і регіонів. У межах підгрупи тематичних історичних сайтів представлена, головним чином, проблематика козацтва, Голодомору 1932–1933 рр., національно-визвольного руху ХХ ст., у тому числі сайтами, з історії життя та діяльності окремих осіб. Інша ж проблематика представлена дуже слабо, або й узагалі відсутня. Останнім часом набувають поширення тематичні веб-сайти з історії українських міст та регіонів.

Загальна кількість представлених в українському сегменті мережі Інтернет веб-сайтів вітчизняної історії є порівняно низькою. Наявні ж ресурси у своїй більшості не відповідають новітнім технічним вимогам представлення історичної інформації у всесвітній мережі.

РОЗДІЛ 3

КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ В ІНОЗЕМНИХ ІНТЕРНЕТ-САЙТАХ

3.1. Українознавча проблематика у світовій комп'ютерній мережі

Українознавча проблематика широко представлена на іноземних історичних веб-ресурсах, які присвячені питанням загальноєвропейської та світової історії. Залежно від інформаційного наповнення та проблематики української історії їх умовно можна виділити у кілька підгруп: спеціалізовані історичні веб-сайти (портали), які у свою чергу можна диференціювати на електронні інформаційні проекти та інтегральні веб-портали електронних версій наукових видань; інтернет-ресурси всесвітніх мережових енциклопедій; мережові ресурси традиційних та онлайн бібліотек.

На сьогодні значної популярності у межах глобальної інформаційної мережі набули спеціалізовані історичні інтернет-проекти загальноєвропейської та світової історії. Маючи окремі тематичні розділи та рубрики, присвячені проблематиці історії України, вони таким чином розглядають український історичний процес як складову загальноцивілізаційного розвитку. Залежно від представлених матеріалів, ці спеціалізовані історичні веб-сайти, як уже зазначалося, можна диференціювати на мережові ресурси, які містять переважно електронні інформаційні проекти та інтегральні ресурси, які є широко репрезентують електронні версії статей опублікованих наукових видань, їх анотації та зміст.

Інформаційне наповнення спеціалізованих історичних веб-ресурсів з електронними проектами у контексті проблематики історії України включає переважно повнотекстові цифрові версії опублікованих або лише електронно репрезентованих наукових робіт, бібліографію та анотацію наукових видань

переважно іноземних учених, в окремих випадках – джерельні матеріалами, які висвітлюють різні аспекти української історії ХХ – початку ХХІ ст. Іноді проблематика української історії означеного хронологічного періоду висвітлюється у контексті історії СРСР. Серед світових спеціалізованих історичних веб-ресурсів, на яких піднімається українська історична проблематика ХХ – початку ХХІ ст. – «Історія ХХ століття» [463], «History.com» [383], «Архів світової історії» [494], «Історичний атлас ХХ ст.» [376], «Сучасна світова історія» [429].

Так, українська історичні проблематика ХХ – початку ХХІ ст. представлена на спеціалізованому історичному веб-порталі «Історія ХХ століття» [463]. Його особливістю є те, що значна частина розміщених тут тематичних матеріалів – представлена з інших веб-сайтів (із зазначенням відповідного гіперпосилання). Загалом же, на ресурсі представлено близько 1800 тем чи статей, які або безпосередньо стосуються історичного минулого України («Аварія на Чорнобильській АЕС», «Україна: доповідь про свободу віросповідання у 1999 р.» тощо), або на яких є контекстуальні матеріали з історії України («Міжнародне право голосу для жінок. Хронологія», «Результати з боксу на олімпіаді 2000») новітньої доби. В окремих випадках теми мають поділ на рубрики («Козацтво», «Росія та Україна – історія Росії та України», «Українська генеалогія та сімейна історія» та інші) [389]. На ресурсі також розміщене електронне зображення карт східноєвропейських країн, у тому числі й України [426]. Спеціалізованим історичним веб-сайтом є англomовний ресурс «History.com» [383]. Певну кількість довідково-енциклопедичних матеріалів з історії України, які тут представлені у формі статей, можна розділити на дві групи. Перша група матеріалів присвячена окремим темам («Леонід Каденюк», «Кримська війна», «Договори у Брест-Литовську» та інші) і фактично повністю запозичена з електронної енциклопедії Британніка [333], про що свідчать, зокрема, і гіперпосилання. Інша група статей об'єднана у рубрику «Цей день в історії», у якій представлені матеріали відносно до конкретної історичної дати («Січ. 26, 1918: Україна

заявляє про свою незалежність»; «Серп. 28, 1941: Масові вбивства в Україні»; «Квіт. 26, 1986: Ядерний вибух на Чорнобильській АЕС» тощо). Веб-сайт «Архів світової історії» («World History Archives»). Рубрика «Історія Україна» розділу «Історія Східної Європи» тематичного блоку «Європа» [455]. Підрубрики: «Ретроспективна історія України», «Сучасна політична історія України», «Економічна історія України», «Історія робочого класу України», «Соціальна історія України», «Ресурси вивчення історії України». Це англійські електронні статті іноземних дослідників відповідної проблематики (А. J. Mendes «Geopolitics of the Ukrainian Breadbasket» та інші), документальних матеріалів (V. Tkachuk, Ukrainian Republican Party, 23 January 1995 «Ukraine again signs «zero variant», but is it the final decision?»; Reuters, 25 April 2000 «UN labor body sees Ukraine in deep crisis» тощо), а також електронна версія політичної карти України. Окремий картографічний матеріал з української історії, зокрема періоду СРСР, представлений на веб-сайті «Історичний атлас ХХ ст.» [376]. Проблематика історії України у контексті розгляду історії СРСР представлена також у тематичному розділі «Росія у 1917–1941 рр.» [444] веб-сайту «Сучасна світова історія» [429].

Окремо відзначимо, що певна частина іноземних інтернет-сайтів звертаються до подій українського Голодомору 1932–1933 рр. не контекстуально, а як до однієї з головних тем. Окрім широкого представлення цієї проблематики на ресурсах проаналізованих нижче онлайн енциклопедій, матеріали про Голодомор представлені на веб-сайті Центру досліджень Голокосту і Геноциду американського університету штату Міннесота [351]; на одній із рубрик персонального сайту, присвяченій валлійському журналісту Г. Джонсу, який протягом 1930–1933 рр. тричі відвідував СРСР, значну увагу приділив опису Голодомору в Україні. На веб-сайті міститься факсимільне зображення нотаток його щоденника [366].

На особливу увагу заслуговує веб-ресурс «Eustory: Міжнародна мережа молодих істориків» [364] як інтернет-представництво Міжнародної мережі молодих істориків, яка була заснована у вересні 2001 р. і на сьогодні об'єднує

22 громадські організації із 22 європейських країн. Адже на ресурсі відображено співпрацю організації з її українським партнером – Всеукраїнською асоціацією викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова доба». Веб-сайт останньої міститься на порталі Eustory [183].

Загалом, Eustory виступає «проти зловживання історією як ідеологічною зброєю, та пропагує погляд на історію як міст для міжкультурного взаєморозуміння в Європі». Активну участь у реалізації цієї мети бере і українська «Нова доба», інформація про проекти якої міститься на загальному ресурсі Eustory. Так, на порталі міститься інформація про конференцію Eustory, яка проходила з 19 по 22 березня 2009 р. у Львові і була організована українським партнером організації «Нова доба», та анотація спеціального випуску журналу «Доба» «Посібник з історії, створений школярами», який був опублікований 2005 р. українською та англійською мовами за результатами 4-го Всеукраїнського конкурсу учнівських пошукових робіт «Дорогами життя. Міграції в історії України». Окремо у лівому боковому меню навігації порталу міститься інформація про проект «Багатокультурна історія України», який розрахований на 2010–2011 рр. і метою якого є ініціювання суспільної дискусії щодо ролі історії задля розвитку багатокультурного громадянського суспільства. Проект реалізується Всеукраїнською асоціацією викладачів історії та суспільних дисциплін у партнерстві з Європейською Асоціацією викладачів історії Euroclio та міжнародною мережею молодих істориків Eustory за підтримки представництва Європейського Союзу.

Особливістю інтегральних веб-порталів електронних версій наукових видань як одного з видів спеціалізованих історичних інтернет-ресурсів, є те, що вони можуть об'єднувати до кількох сотень наукових видань. Окрім доступу до повнотекстових електронних версій статей, вони також часто надають їх анотації та зміст. У такому випадку інтернет-портали електронних версій наукових видань мають можливості розширеного пошуку, що дозволяє, зокрема, швидко та ефективно віднайти матеріали, присвячені історії України, які були опубліковані у тому чи іншому науковому виданні. Так, веб-портал

«Європейський журнал з американських студій» на сьогодні надає доступ до електронних повнотекстових версій статей 250 наукових журналів різних країн світу [362] (водночас частина з яких має власні інтернет-сайти). Ресурс також представляє у мережі понад сотню інших досліджень. Серед дуже масиву історичних досліджень можна також виділити окремі електронні повнотекстові статті з української історичної проблематики: К. Каурінкоскі «Греки Маріуполя (Україна). Роздуми про ідентичності в діаспорі», *Revue Européenne des Migrations Internationales*, 2003, Т. 19, № 1; А. Бек «Роздуми про поліцейську діяльність в пострадянській Україні: приклад безперервності», *The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies*, 2005, Вип. 2; Ф. Десперс «Острів Зміїний: джерело спору між Румунією та Україною», *Balkanologie*, 2002, Т. 6, № 1-2 та інші. Важливим також є інтегральний веб-проект «Муза» («Muse»), який надає доступ до 460 видань різних країн світу [439]. Розширений пошук надає доступ до матеріалів з української історії, опублікованих у різних світових наукових виданнях. Загалом, на ресурсі представлено близько 15 статей та майже 20 оглядів з української історичної проблематики різних хронологічних періодів, найбільше ХХ ст., зокрема проблематика Голодомору 1932–1933 рр., німецької окупації 1941–1944 рр., президентської передвиборної кампанії кінця 2004 – початку 2005 рр. тощо у виданнях «Критика: дослідження історії Росії та Євразії» («Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History»), «Квартальник Університету Торонто» («University of Toronto Quarterly»), «Журнал досліджень холодної війни» («Journal of Cold War Studies»), «Студії з Голокосту та геноциду» («Holocaust and Genocide Studies»), «Журнал військової історії» («The Journal of Military History»), «Журнал демократії» («Journal of Democracy») та інших.

Подібні проекти інтегральних інтернет-порталів матеріалів усіх друкованих видань мають також деякі університетські центри. Серед таких: проект «Журнали Чикаго» («Chicago Journals») [355], який об'єднує періодичні наукові видання Університету Чикаго, та проект «Міжнародний огляд соціальної історії» («International Review of Social History»), який містить

відомості про наукові періодичні видання Кембриджського університету [395]. На відміну від останнього, який містить лише окремі бібліографічні записи робіт з української історії (Д. Вернадський «Богдан, гетьман України», 1941 (G. Vernadsky «Bohdan, Hetman of the Ukraine»), М. Грушевський «Історія України», 1941 (M. Hrushevsky «A History of Ukraine»)), на веб-порталі «Журнали Чикаго» присутня значна кількість повнотекстових електронних версій статей та оглядів, присвячених проблематиці історії України, зокрема козацької доби, історії ХХ ст. тощо у виданнях «Американський історичний огляд» (The American Historical Review), «Журнал сучасної історії» («The Journal of Modern History») та інших.

Важливу групу інтернет-ресурсів української історії у межах глобального комп'ютерного простору складають всесвітні мережеві енциклопедії – електронна енциклопедія Вікіпедія, онлайн енциклопедія Британніка [333], Інтернет-енциклопедія масового насильства [459] та Електронна єврейська енциклопедія [318]. Проте, у порівнянні з тематичними історичними веб-сайтами та сайтами традиційних і онлайн бібліотек, їх кількість значно менша. Матеріали цих ресурсів у формі статей здебільшого мають довідково-енциклопедичний характер. Їх важлива ознака (за винятком Вікіпедії) – побудова на основі відповідних друкованих аналогів або опублікованих статей, а також комерційний характер окремих ресурсів (онлайн енциклопедія Британніка). Охарактеризуємо названі вище мережеві енциклопедії з точки зору інформаційного наповнення та проблематики української історії.

Найповнішою за представленістю української історичної проблематики є багатомовна універсальна онлайн енциклопедія Вікіпедія. У ній історія України представлена в однойменній категорії «Історія України» різними мовами (яка, як уже зазначалося, має поділ на підкатегорії та сторінки), загалом – більш ніж у 40 іноземних вікіпедіях: академічному варіанті білоруської мови (6 підкатегорій: «Гетьмани України», «Історичні області України», «Дворянства України», «Козаки», «Козацтво», «Русь»; та 14 сторінок) [128]; альтернативному (тарашкевіца) варіанті білоруської мови (19 підкатегорій:

«Історія України з XIV ст. до 1917», «Історія України 1917–1991», «Історія України після 1991 р.», «Вибори в Україні», «Велике князівство Литовське», «Історичні області України», «Історичні регіони України», «Українські історики», «Історія народів України», «Історія регіонів України», «Київська Русь», «Київські князі», «Молода гвардія», «Повстання 1830–1831 рр.», «Повстання 1863–1864 рр.», «Польська республіка (1918–1939)», «Русь», «Українська РСР», «Чорнобильська катастрофа»; та 15 сторінок) [129]; болгарському (13 підкатегорій: «Австро-Угорщина», «Бессарабія», «Вінницька трагедія», «Голодомор», «Запорізька Січ», «Козаки», «Київська Русь», «Фортеці та замки України», «Жовтнева революція», «Прото-болгари», «Смутні часи», «Радянський союз», «Чорнобильська аварія», та 40 сторінок) [125]; хорватському (3 сторінки) [411]; каталанському (1 підкатегорія: «Скіфи», та 23 сторінки) [341]; чеському (11 підкатегорій: «Історія Криму», «Козаки», «Крим», «Київська Русь», «Помаранчева революція», «Підкарпатська Русь», «Світова спадщина», «Татарські держави», «Угорщина», «Українські історичні території», «Війни України», та 62 сторінки) [409]; валлійському (10 сторінок) [337]; данському (4 сторінки) [402]; німецькому (12 підкатегорій: «Археологія України», «Археологічні об'єкти в Україні», «Історія радянської України», «Велике князівство (Київ)», «Велике князівство (Литва)», «Київська Русь», «Член парламенту (Галичина)», «Ордени та медалі України», «Польща-Литва», «Українська колаборація», «Українська військова історія», «Волинь», та 158 сторінок) [410]; англійському (34 підкатегорії: «Археологія України», «Боспорське царство», «Історія Буковини», «Аварія на чорнобильській АЕС», «Історія міст України», «Конституції України», «Українські козаки», «Повіти в Королівстві Угорщина», «Лиха в Україні», «Східнослов'янська історія», «Східнослов'янська історія за алфавітом», «Вибори в Україні», «Галицько-Волинське князівство», «Готи», «Велика Моравія», «Гетьмани українського козацтва», «Історики України», «Українські історичні регіони», «Історія Криму», «Голокост в Україні», «Голодомор», «Королівство Угорщина», «Гуни», «Єврейська українська історія», «Хазари», «Повстання

Хмельницького», «Історія Києва», «Київська Русь», «Кипчаки», «Революціонери», «Карти історії України», «Різанина в Україні», «Військова історія України», «Організація українських націоналістів», та 317 сторінок) [348]; португальському (17 підкатегорій: «Історія Західноукраїнської Народної Республіки», «Століття в Україні», «Анархізм в Україні», «Роки в Україні», «Археологія України», «Козаки», «Держави татар», «Губернаторства Російської імперії в Україні», «Гетьмани», «Російська імперія», «Історія Харкова», «Хозари», «Дворяни України», «Русь», «Київська Русь», «Договори України», «Радянський Союз», та 172 сторінки) [340]; естонському (2 підкатегорії: «Вибори в Україні», «Русь», та 21 сторінка) [400]; баскському (8 сторінок) [407]; фінському (5 підкатегорій: «Козаки», «Кримське ханство», «Україна в колишніх державних утвореннях», «Рейхскомісаріат Україна», «Вибори в Україні», та 23 сторінки) [425]; французькому (10 підкатегорій: «Хронологія України в ХХІ ст.», «Козаки», «Українське козацтво», «Кордони України», «Польсько-литовські гетьмани», «Українська історіографія», «Історія євреїв в Україні», «Збройні сили України», «Русь», «Польсько-литовська унія», та 152 сторінка) [345]; галисійському (10 сторінок) [339]; на івриті (6 підкатегорій: «Україна в Другій світовій війні», «Галичина», «Війни України», «Холодний старт: історія», «Русь», «Київська Русь», та 51 сторінка) [500]; хорватському (8 підкатегорій: «Австро-Угорщина», «Габсбурзька імперія», «Історичні регіони України», «СРСР», «Давньоруські правителі», «українські публікації», «Українські правителі», «СНД», та 104 сторінки) [412]; угорському (3 підкатегорії: «Радянський Союз», «Битви України», «Український народ», та 36 сторінок) [408]; італійському (4 підкатегорії: «Русь», «Київська Русь», «Археологічні об'єкти України», «Історія Криму», та 68 сторінок) [343]; японському (17 підкатегорій: «Українська православна церква», «Минуле української держави», «Історія Києва», «Київська Русь», «Авіакатастрофи України», «Козаки», «Релігія в Україні», «Народна історія України», «Українські війни», «Битви України», «Потоп», «Донські козаки», «Біла армія», «Повстання Хмельницького», «Історичні області України», «Російська

революція», «Російська православна церква», та 73 сторінки) [499]; грузинському (3 підкатегорії: «Археологічні об'єкти в Україні», «Вибори в Україні», «Київська Русь», та 20 сторінок) [498]; корейською (9 підкатегорій: «Російська імперія», «Радянський Союз», «Скіфи», «Австро-Угорська імперія», «Битви України», «Київська Русь», «Золота Орда», «Кіпчаки», «Українські революціонери», та 36 сторінок) [502]; латиною (2 підкатегорії: «Русь», «Радянський Союз», та 4 сторінки) [342]; литовському (10 підкатегорій: «Козаки», «Велике князівство Литовське», «Історія понтійського степу», «Русь і Київська Русь», «Українська РСР», «Українська археологія», «Українські історики», «Історичні держави України», «Українські історичні землі», «Українські правителі», та 13 сторінок) [414]; мальтійському (7 підкатегорій: «Австро-Угорщина», «Українські гетьмани», «Київська Русь», «Руські князівства», «Руські князі», «Історія Криму», «Українська РСР», та 18 сторінок) [413]; македонському (7 підкатегорій: «Незавершені статті з української історії», «Австро-Угорщина», «Історія Криму», «Татарські землі», «Українська революція», «Королівство Угорщина», «Чорнобиль», та 9 сторінок) [123]; голландському (7 підкатегорій: «Історія Києва», «Історія Львова», «Історія Русі», «Закриті міста», «Київська Русь», «Битви України», «Друга світова війна в Україні», та 41 сторінка) [344]; норвезькому (4 підкатегорії: «Австро-Угорщина», «Київська Русь», «Русь», «Українські війни», та 11 сторінок) [403]; польському (25 підкатегорій: «Битви України», «Боспорське царство», «Українська еміграція», «Генерал-губернаторство», «Історія Києва», «Кримська історія», «Історія Львова», «Історичні політичні партії і політичні групи в Україні», «Катастрофи в Україні», «Комуністичні репресії в Україні», «Козаки», «історичні області України», «Український націоналізм», «Булгари», «Русь», «Археологічні об'єкти в Україні», «Польсько-українські відносини», «Українська допоміжна поліція», «Українська Народна Республіка», «Українська РСР», «Українські колабораціоністські утворення на службі нацистської Німеччини», та 192 сторінки) [406]; португальському (7 підкатегорій: «Роки в Україні», «Закриті міста», «Історія Австро-Угорщини»,

«Голодомор», «Історичні області України», «Українська революція», та 40 сторінок) [338]; румунському (7 підкатегорій: «Незавершені статті з історії», «Козаки», «Катастрофи в Україні», «Українські кордони», «Масові вбивства в Україні», «Історичні області України», «сармати», та 69 сторінок) [346]; словацькому (7 підкатегорій: «Археологічні об'єкти в Україні», «Битви України», «Київська Русь», «Австрійська монархія», «Радянський Союз», «Президенти України», «Золота Орда», та 39 сторінок) [405]; словенському (1 категорія: «Історія Радянського Союзу», та 9 сторінок) [415]; сербському (3 категорії: «Козаки», «Монастирі в Україні», «Сармати», та 22 сторінки) [124]; шведському (6 підкатегорій: «Роки в Україні», «Україна в 1990-х», «Україна в 2000-х», «Київська Русь», «історія Києва», «Вибори в Україні», та 35 сторінок) [401]; турецькому (14 підкатегорій: «Періоди історії України», «Археологія в Україні», «Історія регіонів України», «Революції в Україні», «Хозари», «Козаки», «Київські князі», «Московські князі», «Україна в період Османської імперії», «Сармати», «Татарські держави», «Військова історія України», «Єврейська історія України», «Історія міст України», та 21 сторінка) [404]; на мові урду (1 підкатегорія: «Татарські держави», та 1 сторінка) [501]; в'єтнамському (1 категорія: «Вибори в Україні», та 8 сторінок) [457]; китайському (12 підкатегорій: «Історичні області України», «Князі переяславські», «Князі Чернігівські», «Аварія на Чорнобильській АЕС», «Правителі Галичини», «Готи», «Київська Русь», «Київські князі», «Волидимир-Волинські князі», «Авіаційні катастрофи в Україні», «Вибори в Україні», «Новгород-Сіверські князі», та 50 сторінок) [349] тощо.

Таким чином, інформаційне наповнення категорії «Історія України» всіх названих вище «національних» вікіпедій представлено довідково-енциклопедичними статтями. Їх цільова аудиторія – населення тієї або іншої країни, носії відповідних мов. Проблематика ж історії України у ряді випадків охоплює більшість основних подій усіх хронологічних періодів. Проте, найбільша увага надається періоду Київської Русі та історії козацтва; значна увага приділена також Голодомору 1932–1933 рр., історії українських міст,

зокрема Києву, окремих регіонів, у першу чергу Криму тощо. Серед історії національних меншин України найбільше розглядається єврейська історія України. Варто також відзначити, що в окремих випадках автори статей вносять у категорію «Історія України» підкатегорії, які стосуються історії інших країн, зокрема Росії. Так, підкатегорія «Смутні часи» у болгарській вікіпедії містить матеріали з історії Росії періоду кін. XVI – поч. XVII ст. [125], у голландському і португальському варіанті вікіпедій у категорії «Історія України» містяться підкатегорії «Закриті міста», у яких переважно представлено інформацію про російські міста Півночі та Далекого Сходу [338; 344], турецька вікіпедія містить підкатегорію «Московські князі» [404] тощо. Окрім того, у багатьох випадках історія України тут розглядається у контексті історії Російської імперії та СРСР.

Окремо варто звернути увагу і на значну кількість ілюстративного матеріалу до статей Вікіпедії, головним чином, фотоілюстрацій та електронних версій карт, розміщеного у ВікіСховищі. ВікіСховище – це загальне централізоване сховище для вільно поширюваних зображень, аудіо та відеозаписів, інших файлів [36]. Матеріали, представлені у ньому (21 підкатегорія: «Історія України за джерелами», «Історія України за містами», «Історія України за регіонами», «Україна за десятиліттями», «Століття в Україні», «Історичні герби України», «Конституції України», «Адміністративний поділ Російської імперії в Україні», «Правителі України», «Голодомор», «Правова історія України», «Старі карти України», «Карти історії України», «Меморіали в Україні», «Військова історія України», «Історичні народи України», «Історія народів України», «Русофіли», «Історичні держави України», «Українці», «Об'єднання України з Росією», та 112 файлів, розміщених окремо), є ідентичними для усіх мовних версій вікіпедії категорії «Історія України» [347].

Важливе значення у контексті представлення веб-ресурсів історії України в глобальній комп'ютерній мережі є сайт онлайн енциклопедії Британніка, який був запущений 1994 р. [333]. Основою електронної енциклопедії стало повне

багатотомне видання найстарішої британської енциклопедії, атласи, словники тощо. Онлайн енциклопедія Британніка містить значну кількість матеріалів з української проблематики, у тому числі історичної. Так, на ресурсі представлено тематичний розділ «Історія України», у статтях якого подано енциклопедично-довідкову інформацію з української історії [381]. Однак, здійснити його повноцінний аналіз досить складно, адже, на відміну від Вікіпедії, яка характеризується вільним доступом та відкритістю, енциклопедія Британніка є переважно комерційним проектом, лише в окремих випадках надаючи користувачам безкоштовні електронні версії. Водночас, за умов реєстрації на офіційному сайті та отримання підписки, користувач отримує безкоштовний доступ до онлайн версії видання на основі програми Britannica Webshare. Проте важлива умова отримання підписки: користувач повинен бути особою, зокрема журналістом, яка регулярно створює у комп'ютерній мережі власні матеріали [593]. Зазначене програмне забезпечення також дозволяє розмістити матеріали Британніки на інший сайт, що дозволяє, не залишаючи останній, переглядати статті Британніки. Саме за таким принципом і побудований спеціалізований історичний англomовний інтернет-ресурс «History.com» [383].

Спеціалізованими, тематично спрямованими, є переважно англо-франкомована Інтернет-енциклопедія масового насильства (представлені матеріали, головним чином, енциклопедичні статті, які присвячені історії масового насильства у різних народів та держав різних хронологічних періодів, серед яких і Україна) [459] та Електронна єврейська енциклопедія (одне з найповніших зібрань, яке присвячене різним аспектам життя єврейської нації, у тому числі єврейської етнічної меншини на території України) [318]. Так, зокрема, на Інтернет-енциклопедія масового насильства містить ряд статей, які широко висвітлюють питання масових злочинів сталінського режиму, у тому числі й по відношенню до громадян УРСР: Голодомор 1932–1933 рр., депортації кримських татар тощо. Приміром, у великій за обсягом англomовній статті «Український Голодомор 1932–1933 рр.» її автор Н. Верт проводить

думку про штучний характер Голодомору, за допомогою якого сталінський режим знищив понад 4 млн. українців. Він стверджує, що Голодомор є єдиною європейською історичною подією ХХ ст., яку можна прирівняти до інших геноцидів, таких як вірменський та Голокост [491]. Певна увага в онлайн енциклопедії масового насильства також приділена нацистським злочинам воєнного періоду на окупованій території України. Не обходять увагою автори цього веб-проекту й аварію на Чорнобильській АЕС 26 квітня 1986 р., яка розглядається у контексті «екоциду», терміну, який вживається на означення умисних дій щодо руйнування навколишнього середовища, а також діяльності, яка за своєю природою може призвести до екологічної катастрофи [437].

Електронна єврейська енциклопедія була створена на базі російськомовної «Короткої єврейської енциклопедії» в 11 т. (Єрусалим, 1976–2005). На основі найновіших історичних досліджень та публікацій, архівних матеріалів та фотодокументів відбувається постійне оновлення та поповнення сайту. А ряд статей (з позначкою «Copyright © ЭЕЭ») написані спеціально для електронної версії енциклопедії. В Електронній єврейській енциклопедії українській тематиці присвячено 7 об'ємних статей, у яких відображено історію єврейської діаспори на території України від перших століть до нашої ери до сьогодення, та взаємовідносини між євреями та представниками інших народів на території України, в тому числі й українцями. Більшість статей – це електронна версія статей енциклопедії. Дві статті («Євреї України в роки Другої світової війни (1939–45)» та «Євреї в незалежній Україні» (з 1991 р.)) мають оновлений електронний варіант. Значну увагу автори статей енциклопедії приділяють проявам антисемітизму в Україні. Причому, у даному випадку, власне, прояви антисемітизму не розрізняються із звичайним розбоєм та грабежами. Перебільшена увага приділяється антисемітській кампанії в друкованих виданнях Міжрегіональної академії управління персоналом (МАУП), яка особливо розгорілася на початку 2000-х рр. [274].

Таким чином, значна увага проблематиці історії України надається в довідково-енциклопедичних статтях всесвітніх мережевих енциклопедій. Її

представленість у глобальному інформаційному просторі сприяє включеності української історії у загальносвітовий історичний процес та її популяризації серед носіїв різних мов, користувачів Інтернету.

Інтернет-ресурси історії України у межах глобального інформаційного простору певною мірою представлені веб-сайтах традиційних та онлайн бібліотек. Сайти традиційних бібліотек різних країн світу – національних, державних, університетських тощо – як правило, містять бібліографічні записи (в окремих випадках анотації) публікацій з української історії (іноземних, діаспорних та українських авторів), які присутні в бібліотечних фондах тієї або іншої бібліотеки; в окремих випадках – бібліографічні записи авторефератів дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата та доктора наук, які захищалися в Україні і були надіслані відповідно до списку розсилки ВАК України у деякі національні бібліотеки, зокрема ряду країн пострадянського простору. Відповідно до чинних вимог, автореферати дисертацій, які захищаються на засіданнях українських спеціалізованих учених рад, окрім Російської державної бібліотеки², надсилаються до Державної бібліотеки Республіки Білорусь, Національної бібліотеки Узбекистану ім. А. Навої, Національної бібліотеки Грузії, Національної бібліотеки Республіки Казахстан, Державної бібліотеки Азербайджану ім. М. Ф. Ахундова, Національної бібліотеки Республіки Молдова, Національної бібліотеки Республіки Киргизстан, Національної бібліотеки Таджикистану ім. Фірдоусі, Державної бібліотеки Вірменії ім. А. Ф. Мяснікяна та інших. Проте, незважаючи на це, бібліографічні записи авторефератів дисертацій містяться лише на сайтах кількох вищеназваних бібліотек. Окрім того, в окремих випадках на мережевих ресурсах деяких бібліотек представлена незначна кількість повнотекстових електронних версій статей та джерельних матеріалів. Тому, вважаємо, що таке інформаційне наповнення веб-сайтів традиційних бібліотек виконує переважно

² Інформаційне наповнення веб-сайтів російських бібліотек у контексті української історичної проблематики розглядається у розділі 3.2.

довідкову функцію про наявність відповідної літературно-джерельної бази історії України у фондах тієї або іншої бібліотеки.

Так, веб-портал Національної бібліотеки Австралії [431] містить рубрику електронного каталогу «Україна – Історія», на якій розміщено 488 бібліографічних записи видань, присвячених історії України, представлених у фондах бібліотеки [447]. Бібліографія видань, присвячених українознавчій проблематиці, міститься також і в інших рубриках електронного каталогу Національної бібліотеки Австралії, зокрема «Світова війна, 1939–1945 – Україна – Конгреси» [448]. Бібліографія українознавчих робіт на інтернет-ресурсі Британської бібліотеки [452] – національної бібліотеки Великобританії – найповніше представлена у рубриці «Україна» [467] тематичного розділу «Європа» блоку «Регіон» у підрубриках: «Список кирилических книг, виданих до 1701 р. в Британській бібліотеці», «Євреї в Україні: вибрана бібліографія Британської бібліотеки», «Українські колекції» та «Українські видання в Британській бібліотеці»; а також у рубриці «Українська мова» [469] тематичного блоку «Мови». Тема «Україна – Історія» (10 записів) [466] присутня на інтернет-ресурсі Національної бібліотеки Данії [357]. Бібліографія робіт, присвячених проблематиці історії України, присутня також на веб-сайтах Азербайджанської національної бібліотеки [1], Національної бібліотеки Аргентини [327], Національної бібліотеки Болгарії [168], Національної бібліотеки Канади [418], Національної бібліотеки Китаю [432], Національної бібліотеки Нідерландів [416], Німецької національної бібліотеки [359] (окремні роботи на сайті представлені у вигляді електронних ресурсів [334]), Корейської національної бібліотеки [458], Національної бібліотеки Франції [329] та інших. Особливе місце серед національних бібліотек світу у контексті тематики дисертаційної роботи займає веб-портал національної бібліотеки США – Бібліотеки Конгресу [456]. На ресурсі міститься понад 4300 бібліографічних записів видань з історії України [422], електронні версії окремих робіт та джерельних матеріалів. Серед останніх, зокрема, інтернет-виставка радянських

архівних документів, присвячених проблематиці Голодомору 1932–1933 рр. [443].

Інтегральним інтернет-проектом для національних бібліотек європейських країн є Європейська бібліотека [453]. Робота над її створенням розпочалася з 2001 р., а доступ до її цифрових фондів був відкритий у травні 2005 р., які на сьогодні включають кількасот електронних колекцій з понад 30 національних бібліотек країн Європи. Станом на 2010 р. у її межах мають бути доступними близько 6 млн. документів (книг, фільмів, фотографій, манускриптів тощо) [591]. На ресурсі представлено також бібліографію кількох сотень книг з української історичної проблематики, присутніх у національних бібліотечних мережах країн Європи. Доступ до веб-сайтів світових бібліотечних установ світу, у першу чергу національних, відкриває також бібліотечний портал ЮНЕСКО [486]. Він виступає своєрідним міжнародним шлюзом до інформації для бібліотекарів і користувачів, міжнародного співробітництва у цій сфері [319].

Окрім того, бібліографія робіт з історії України представлена також на мережевих ресурсах інших державних бібліотек різних країн світу, зокрема на веб-сайтах Баварської державної бібліотеки [360], Берлінської державної бібліотеки [446], Бібліотека фонду ім. Фрідріха Еберта (окрім бібліографії, містить також електронні повнотекстові версії деяких досліджень з української історії сучасних європейських та українських видань) [328] тощо. Ресурси цих бібліотек поряд з банками даних деяких інших наукових центрів входять до міждисциплінарного порталу «Віртуальна бібліотека «Східна Європа», який присвячений вивченню Східної Європи [489]. Детальні пошукові функції порталу дають релевантний доступ до відповідних матеріалів з історії, мови, літератури, політики і культури країн і регіонів Східної та Південно-Східної Європи, у тому числі й України, які представлені у вищеназваних європейських бібліотечних центрах. Бібліографічні дані видань з проблематики української історії частково міститься і на бібліотечних інтернет-ресурсах ряду європейських університетських центрів. Зокрема, на веб-сайті бібліотеки

Кембриджського університету [335] за пошуковими словами «історія України» («history of Ukraine») в універсальному каталозі представлено понад 1200 записів різних видань. Бібліографія книг з української історичної проблематики наявна також на університетських бібліотечних веб-ресурсах Бодлеанської бібліотеки Оксфордського університету [330] тощо.

На нашу думку, наявність певної кількості літератури з української історичної проблематики у фондах національних (або у деяких випадках – державних) бібліотек багатьох країн світу, що відображено, зокрема, бібліографічними записами на відповідних проаналізованих веб-ресурсах, можна пояснити тим, що національні бібліотеки, ставлячи перед собою та реалізуючи функцію світової пам'яті, намагаються максимально наповнити власні фонди спеціалізованою літературою, яка висвітлює різні аспекти життя, у тому числі й історію, інших держав, зокрема й України.

Водночас, необхідно відзначити, що у порівнянні з літературно-джерельною базою з історії інших європейських країн (бібліографічні записи, анотації, електронні повнотекстові версії опублікованих робіт та джерельної бази тощо), яка наведена на сайтах національних бібліотек, інформаційне наповнення з проблематики історії України представлено порівняно слабо. Так, якщо, на веб-порталі Бібліотеки Конгресу представлено 4,3 тис. бібліографічних записів видань з історії України [422], то з історії Франції [419], Німеччини [420] чи Росії [421] – майже по 10 тис. записів.

На відміну від мережевих ресурсів традиційних бібліотек, на сайтах глобальних електронних бібліотек, переважно представлені не бібліографічні записи, а повнотекстові електронні версії статей і книг з проблематики української історії, деяких документів, ілюстративних матеріалів (карт, фотографій тощо) відповідною іноземною мовою, переважно англійською та французькою. Окрім того, необхідно зазначити, що матеріали з української історії на сайтах електронних бібліотек часто представлені у контексті розгляду певних періодів історії Російської імперії та історії СРСР. В окремих випадках,

у зв'язку з комерційним характером деяких ресурсів, доступ до матеріалів української історії, як і матеріалів з історії інших країн, є платним.

Так, на багатомовному мережевому ресурсі, проекті бібліотеки Конгресу, веб-сайті Всесвітньої цифрової бібліотеки (World Digital Library) [493] матеріали з українознавчої проблематики представлені у рубриці «Україна» [468] тематичного блоку «Європа». Це електронні версії книг (Н. К. Істоміна «Сибір і переселенці», Харків, 1892; 4-х томне франкомовне видання «Альбом подорожі по півдню Росії і Криму через Угорщину, Валахію і Молдову», Париж, 1840–1842); зображення карт (карти Київської губернії та Бессарабії із «Географічного атласу Російської імперії, королівства Польського і великого князівства Фінляндського», Санкт-Петербург, 1827; карта укладача Г. Л. де Боплана гравера В. Гондіуса «Загальне зображення пустих рівнин (в просторіччі – України) разом із сусідніми областями», 1648); фотографій (С. М. Прокудін-Горський «Ластівчине гніздо», «Хата поселенця із Харківської губернії», «В Малоросії», «В Алушці. Крим», між 1905–1915); листівок (листівки «Чернігівська губернія», «Кам'янець-Подільська губернія», «Херсонська губернія», «Київська губернія», «Полтавська губернія», «Таврійська губернія», «Харківська губернія», «Волинська губернія», «Катеринославська губернія» із сувенірного набору губерній Російської імперії, Санкт-Петербург, 1856). На веб-сайті електронної бібліотеки «Gallica», яка утворена на базі Національної бібліотеки Франції [369], поряд з окремими текстами переважно франкомовних книг, які стосуються українознавчої проблематики (В. Тіссо «Україна. Київ», Париж, 1897; Д. Мургочі «Румуни в Україні», Париж, 1919 тощо), наявна значна кількість картографічного матеріалу (електронні версії карт регіонів України авторства Г. Л. де Боплана, Ч. Гарольда та інших). На веб-сайті онлайн бібліотеки «Questia» [441] міститься рубрика «Українська історія», на якій представлені 12 електронних англomовних версій книг та журнальних статей з історії України (головними чином, еміграційних українських та іноземних авторів) [474]. Українська історична проблематика також широко представлена у рубриках «Колишні

радянські республіки» (цифрові версії 13 назв книг та журнальних статей) [368], «Історія Радянського Союзу» (15 електронних версій книг) [380] та «Чорнобильська катастрофа» (13 електронних версій книг та журнальних статей) [354]. Варто відзначити, що бібліотека є комерційною і у більшості випадків до матеріалів немає вільного доступу за винятком безкоштовних пробних версій.

Бібліографічні записи та електронні версії окремих публікацій з історії України присутні й на веб-ресурсах інших цифрових бібліотек, зокрема Europeana та Вільної бібліотеки. Europeana [363] – європейська цифрова бібліотека, відкрита 20 листопада 2008 р. Вона була 2007 р. під назвою «European digital library network». До кінця 2010 р. на її серверах, головний із яких розміщується у Нідерландах, планується розмістити близько 10 млн. об'єктів (книг, картин, архівів, фото та відеоматеріалів) [598]. Вільна бібліотека (Open Library) [436] – це проект некомерційної організації Internet Archive [396] у співпраці з Open Content Alliance. Переважно за принципом гіперпосилань на інші веб-ресурси з матеріалами історичної проблематики побудована тематична рубрика «Україна» розділу «Європа» в історичному каталозі Всесвітньої онлайн бібліотеки [495] та веб-сайт «EuroDocs: онлайн джерела європейської історії» («EuroDocs: Online Sources for European History»), на якому представлено тематичні розділи джерельних матеріалів 48 європейських країн [361], у тому числі розділ «Історія України: первинні документи» [382]. Це – гіперпосилання на понад 100 джерельних матеріалів з української історії, які переважно містяться на сайтах українських онлайн бібліотек (Історія України : Історія та гуманітарні дисципліни [118]; Ізборник – історія України IX – XVIII ст. : першоджерела та інтерпретації [96]) та тематичних історичних веб-сайтах (Козацтво XV–XXI ст. [135]).

Окремо необхідно відзначити проект найпопулярнішої у світі пошукової системи Google «Пошук книг Google» («Google Book Search») [214]. У межах проекту у вільному доступі представлено значний обсяг електронних версій книг (понад 10 млн.), оцифрованих компанією Google, серед яких книги з

української історичної проблематики. До проекту, який був започаткований 2006 р., увійшли бібліотеки Оксфордського університету, Мадридського університету Комплутенсе, Національна бібліотека Каталонії, університетська бібліотека Лозанни, Гентський університет та японський університет Кейо. Водночас, з метою збереження авторських прав, частина матеріалів у пошуковій системі «Пошук книг Google» представлена в обмеженому вигляді. Так, за пошуковими параметрами «Історія України» різними мовами в системі «Пошук книг Google» станом на 2010 р. було представлено: англійською – 324 тис. результатів, російською – 180 тис., французькою – 105 тис., німецькою – 103 тис., польською – 85,5 тис., іспанською – понад 23 тис, італійською – близько 16 тис., білоруською 175. Українською мовою за параметрами «Історія України» приблизна кількість результатів пошуку становила понад 78 тис.

На сьогодні у глобальній мережі активно створюються альтернативні проекти системи Google «Пошук книг Google». Так, у 2005 р. між Yahoo та некомерційною організацією Internet Archive (пізніше до проекту приєдналися Microsoft та значна кількість університетів і комерційних установ) було утворено Альянс Відкритий контент (Open Content Alliance) як консорціум з організацій та фірм, метою якого є оцифрування бібліотечних фондів та їх розміщення у відкритому доступі [601].

Отже, проблематика української історії широко представлена на іноземних веб-ресурсах: спеціалізованих інтернет-сайтах (як окремі електронні інформаційні проекти, так й інтегральні портали електронних версії наукових видань), сайтах всесвітніх мережових енциклопедій та традиційних і онлайн бібліотек. Інформаційне наповнення цих веб-ресурсів, залежно від окресленої підгрупи, включає бібліографію, анотацію наукових досліджень з історії України, їх електронні версії, зміст відповідних періодичних видань, ілюстративні матеріали тощо.

3.2. Російські мережеві ресурси історії України

Українознавча проблематика широко представлена в російському сегменті Всесвітньої мережі. Значна увага до окремих питань історії України на веб-ресурсах, означених доменами верхнього рівня «.ru» та «.рф», на нашу думку, зумовлена рядом причин. По-перше, це наявність «спільної історії» – окремих питань, які однаковою мірою стосуються історичного минулого як Росії, так і України. Українські землі протягом тривалого часу перебували у складі Російської імперії, УРСР була складовою частиною СРСР, спадкоємцем якого вважається Російська Федерація, тому логічно, що окремі аспекти історії цих періодів можуть розглядатися як частина російської історіографії. Окрім того, на території Російській Федерації проживає значна кількість громадян Росії, які за національним походженням є українцями, і проявляють природний інтерес до історії своєї етнічної батьківщини. З іншої сторони, на території України присутня значна російська діаспора. І, врешті-решт, це цікавість до історичного минулого сусідньої держави, з якою розбудовуються тісні політичні, економічні та культурні взаємини.

Відповідно до особливостей подачі українознавчої проблематики, російські історичні веб-ресурси умовно можна поділити на дві великі підгрупи: веб-сайти, які стосуються переважно питань російської історії, та ресурси, що присвячені всесвітній історії.

Перша підгрупа мережевих ресурсів російської історії, на яких певною мірою присутня українська історична проблематика, є найчисельнішою і представлена як офіційними, так і неофіційними веб-сайтами. Офіційні – це ресурси деяких вищих органів влади РФ; російських наукових установ та організацій; бібліотечних й архівних установ; вищих навчальних закладів. Неофіційні російські інтернет-ресурси з українознавчої проблематики представлені тематичними веб-сайтами, у тому числі електронними бібліотеками, та персональними веб-сторінками.

Офіційні мережеві ресурси вищих органів влади Російської Федерації, які репрезентовані веб-порталами та окремими інтернет-проектами Міністерства закордонних справ РФ [155], Міністерства оборони РФ [156], Міністерства зв'язку і масових комунікацій РФ [157], і на яких представлені окремі дослідження та джерельні матеріали з історії України, є надзвичайно важливими у контексті функціонування сучасної української історичної науки. Адже вони значною мірою виражають погляди офіційної російської влади на ряд складних та суперечливих моментів історії України. Серед таких центральних питань офіційних веб-ресурсів вищих органів влади Росії – проблематика діяльності українських повстанських формувань 40-х – 50-х рр. ХХ ст. та Голодомору 1932–1933 рр. Так, матеріали, які розміщені на офіційному інтернет-порталі Міністерства закордонних справ Російської Федерації [155], досить односторонні, представляють український визвольний рух переважно як деструктивний. Така позиція російської сторони є діаметрально-протилежною до висновків сучасної української історичної науки. Так, у рубриці «Нові публікації» [184] тематичного розділу «Архівна служба» [10] у 3-х частинах розміщені електронні версії документів під назвою «Діяльність ОУН-УПА». 1-ша та 2-га частини – це, головним чином, розсекречені у 2008 р. Центральним Архівом Федеральної служби безпеки РФ архівні матеріали НКВД-МГБ, які відображають діяльність українського визвольного руху в часи Другої світової війни та в післявоєнний період. 3-тя частина – це «Надані Держархівом Російської Федерації документи, які свідчать про співробітництво націоналістичних формувань на Україні в роки Другої світової війни з нацистами та їх злочиння». Крім того, у рубриці представлені статті, які стосуються національних рухів у Латвії та Естонії, звідний перелік документів ряду архівів РФ з теми «Голодомор в СРСР. 1930–1934 рр.», та стаття В. Кондрашина по проблематиці масового голоду в СРСР, у якій автор опонує з концепцією українських істориків про голод 1932–1933 рр., як «геноцид голодомором народу України» [138]. Гіперпосилання на зазначені

матеріали рубрики «Нові публікації» під назвою «Про діяльність ОУН-УПА. Документи» винесено окремо в ліве бокове меню навігації веб-ресурсу.

Окрім питань українського визвольного руху та Голодомору, інша українознавча проблематика, за винятком окремих досліджень з історії українсько-російських відносин, на веб-сайтах окресленої підгрупи практично не представлена. Так, на веб-порталі Міністерства оборони Російської Федерації [156] у тематичному розділі «Військова Енциклопедія» [44] представлена рубрика «Історія: проти брехні та фальсифікацій» [94], у якій виражені погляди російських істориків на ряд дискусійних питань періоду Великої Вітчизняної та Другої світової воєн, меншою мірою – іншої проблематики. Тут, зокрема, розміщена стаття російського підполковника юстиції І. Б. Бабуліна «Події під Конотопом літом 1659 року», у якій автор приходиться до загального висновку про те, що поразка російських військ під Конотопом – «повний вимисел». На думку дослідника, ця «битва також не могла мати жодного значення ні для розвитку української державності, ні для «відродження Української держави». З іншої сторони, у сучасній українській історіографії поразка російських військ під Конотопом у червні 1659 р. не ставиться під сумнів і розглядається як один із етапів складних українсько-російських взаємин другої половини XVII ст.

У межах підгрупи офіційних інтернет-ресурсів вищих органів влади Російської Федерації окремо необхідно виділити переважно джерельні за інформаційним наповненням веб-ресурси з історії Великої Вітчизняної війни, які, однак, не присвячені виключно українському аспекту цієї проблематики, а торкаються її контекстуально. Такі сайти у російському інтернет-просторі були розроблені та відкриті для вільного доступу напередодні відзначення 65-річчя перемоги у Великій Вітчизняній війні у травні 2010 р. за підтримки Міністерства оборони (сайт «Велика Вітчизняна війна 1941–1945 рр.») й Міністерства зв'язку і масових комунікацій (сайт «1941–1945. Хроніка Перемоги»). Міністерством оборони Російської федерації також у цей період були відкриті два електронні банки документів «Подвиг народу у Великій

Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» та «Меморіал», які спрямовані не лише на висвітлення основних етапів війни, а й на широкий вільний доступ до оцифрованого архіву нагородних справ, на пошук інформації про осіб, які загинули або пропали без вісти у період війни тощо. Їх важлива особливість – сформованість переважно на основі наявних джерельних документів воєнного періоду, які розміщені в архівних установах Росії. За своєю суттю вони подібні до української електронної бази даних «Книга Пам'яті України».

Так, веб-сайти «Велика Вітчизняна війна 1941–1945 рр.» [25] і «1941–1945. Хроніка Перемоги» [269], відкриті з ініціативи Міністерства оборони та Міністерства зв'язку і масових комунікацій відповідно, у тому числі висвітлюють практично усі аспекти історії Великої Вітчизняної війни на території України: перебіг фронтових бойових дій, діяльність партизанських формувань та відділів націоналістичного руху опору, особливості окупаційного режиму тощо. Ресурси є важливою джерельною базою для об'єктивного вивчення подій першої половини 40-х рр. ХХ ст. на території України. На інтернет-сайті «Велика Вітчизняна війна 1941–1945 рр.» [25] матеріали, які стосуються окремих аспектів історії Великої Вітчизняної війни на території УРСР, містяться у ряді рубрик розділів «Хід війни» («Хронологія», «Радінформбюро», «Бої та операції», «Карти і схеми», «Бойовий склад») [310] та «Збройні сили» («Підрозділи», «Бойовий склад», «Роди військ», «Фронти», «Армії», «Корпуси», «Дивізії», «Бригади та полки», «Флоти, флотилії, бригади») [45]. На веб-ресурсі «1941–1945. Хроніка Перемоги» в окремих тематичних розділах («Карти», «Документи», «Фотографії», «Газети», «Відео/аудіо») в електронному вигляді представлені повні колекції періодичних видань: «Известия», «Красная звезда», «Ведомости Верховного Совета СССР», у яких опубліковані головні державні постанови, іменні списки нагороджених орденами та медалями СРСР, десятки тисяч фронтових матеріалів інформаційного і нарисового характерів тощо [185]. Цей інтернет-проект об'єднав архівні матеріали Державного архіву РФ, Російського державного архіву кінофотодокументів, Російського державного архіву фотодокументів,

Національного архіву США, Центрального архіву Міністерства оборони РФ, Російського державного архіву літератури та мистецтв.

Не менш важливі джерельні матеріали участі України у Великій вітчизняній війні, зокрема архівні документи щодо нагороджених громадян України містить загальнодоступний електронний банк документів «Подвиг народу у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» [203]. Проте, на сьогодні веб-ресурс знаходиться на стадії розробки, його ж активне інформаційне наповнення розпочалося лише з квітня 2010 р. У подальшому воно буде включати наявні у військових архівах РФ документи про результати основних бойових операцій, подвиги і нагороди всіх воїнів Великої Вітчизняної війни. У ході реалізації проекту передбачено переведення в електронний формат Архіву нагородних справ з документами про 30 млн. нагород військового часу, та Архів документів з оперативного управління бойовими діями (фонди Центрального архіву Міністерства оборони Російської Федерації). У системі будуть доступними понад 200 тис. архівних справ загальним об'ємом близько 100 млн. листів [187]. Узагальнений комп'ютерний банк даних «Меморіал» [152], також перебуваючи у режимі постійного поповнення та поповнення, містить архівну інформацію про воїнів, які загинули або пропали без вісти в роки Великої Вітчизняної війни та у післявоєнний період, значна частина з яких були громадянами УРСР. Сайт надає інформацію про звання загиблого, частини, якій він служив, дату та причину смерті. На сайті також представлені відскановані копії всіх оброблених документів, які містять інформацію по персоналіях. На сьогодні ж на ресурсі доступно 11,8 млн. цифрових копій документів із близько 36 тис. архівних справ російських архівів і понад 31 тис. паспортів військових поховань існуючих місць військових поховань на території Російської Федерації та за її межами. Основною джерельною базою реалізації проекту стали оцифровані архівні матеріали Центрального архіву Міністерства оборони РФ та Військово-меморіального центру ВС РФ.

Проте, визначити точну кількість громадян України, матеріали на яких представлені на сайтах «Подвиг народу у Великій Вітчизняній війні 1941–

1945 рр.» та «Меморіал» досить непросто, адже спеціальні пошукові параметри за громадянством чи за національністю на ресурсах відсутні.

Проблематика української історії певною мірою представлена на веб-ресурсах російських наукових установ та організацій, зокрема на порталах Російської академії наук, її структурних підрозділів, інших закладів. На веб-порталі Російської академії наук [241] розміщені переважно електронні версії публіцистичних, наукових та науково-публіцистичних робіт російських авторів, присвячених російсько-українському діалогу з приводу написання спільного підручника з історії; дискусіям щодо приналежності історичного та культурного спадку Київської Русі; аналізу поглядів на російську історію в сучасній українській історіографії тощо (О. Новоселова «Недрукована історія»; О. Сабов «Як нам зібрати свою історію»; О. Палій «Суперечка Русі з Московією завершиться перемогою України»; В. Рогачов «Перемога в Полтавській битві стала початком відліку нової епохи в історії Росії, вважає глава Інституту російської історії» та інші). Можна припустити, що проблематика, яка представлена на ресурсі академії наук Росії, є однією з центральних у сучасному російсько-українському історичному діалозі.

Серед центральної проблематики російсько-українського історичного діалогу також та, яка піднята на веб-сайті Інституту російської історії РАН. Так, у тематичному розділі «Актуально», де розміщуються найбільш важливі та актуальні історичні дослідження [89], представлена стаття російського доктора історичних наук М. Івницького «Правда про голод 1932–1933 рр.». Автор аналізує різні аспекти цієї трагічної події для ряду регіонів СРСР, стверджуючи думку, що голодомор – це явище, яке однаковою мірою зачепило не лише українців, а й представників інших народів Радянського Союзу [2]. У розділі «Інформація дисертаційних рад ІРІ РАН» представлена інформація про захищені дисертаційні роботи на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора історичних наук на дисертаційній раді при Інституті російської історії РАН. Окрім того, в розділі у вільному доступі представлені електронні версії відповідних авторефератів дисертацій. Чільне місце у загальній кількості

представлених робіт займають дослідження, які стосуються українознавчої проблематики, зокрема українсько-російських відносин (А. П. Федорових «Проблема Чорноморського флоту в російсько-українських відносинах (1991–2000 рр.)», М., 2008; Д. Г. Дитяткин «С. О. Геденов та його концепція початкової історії Русі», М., 2010 та інші) [90].

Водночас, варто відзначити, що на веб-сайті головної академічної установи РФ, яка займається розробкою актуальних питань всесвітньої історії, Інституту всесвітньої історії РАН [88], українознавча ж проблематика фактично не представлена.

Найповніше веб-ресурси бібліотечних й архівних установ РФ у контексті висвітлення на них проблематики історії України на сьогодні представлені веб-сайтами Російської національної бібліотеки у Санкт-Петербурзі, Російської державної бібліотеки у Москві та інтегральним веб-порталом «Архіви Росії». Окрім іншого, особливість сайтів зазначених російських бібліотечних установ полягає у широкому представленні бібліографічних записів та електронних версій авторефератів дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата та доктора історичних наук російських учених, серед яких певна частина стосується українознавчій проблематиці. Зокрема, на інтернет-ресурсах Російської національної бібліотеки у Санкт-Петербурзі [243] та Російської державної бібліотеки у Москві [242] представлені бібліографічні записи (РДБ) або електронні версії (РНБ) захищених у Російській Федерації авторефератів дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів кандидата та доктора історичних наук. Серед окремих авторефератів, які стосуються української історичної проблематики, як приклад, можна відзначити: Яковлева Т. Г. «Соціально-політична боротьба на Україні в 60-ті роки XVII століття. Внутрішні та зовнішні фактори Руїни», СПб., 2004; Ходирева Г. В. «Взаємовідносини Росії і гетьманів України з Туреччиною у 1666–1681 рр.», М., 2001; Вікторов Ю. Г. «Українська історіографія про взаємовідносини Московської держави і Запорозького війська у 1648–1654 роках та її джерельна база», М., 2009; Дворников В. В. «Історія нових релігійних рухів в Україні в 90-

ті роки ХХ століття», Воронеж, 2006; Гузенкова Т. С. «Верховна Рада в 1991–2001 роках: Історичний розвиток новітнього парламентаризму на Україні», М., 2002 та інші [122; 317]. На веб-сайті РДБ у Москві також наведений бібліографічний запис відповідних дисертаційних робіт.

Необхідно відзначити, що на інтернет-ресурсі РДБ наведені повні бібліографічні записи окремих представлених у бібліотеці авторефератів дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата та доктора історичних наук, захищених в Україні, які потрапили сюди відповідно до обов'язкового списку розсилки авторефератів дисертацій ВАК України. У той же час, не дивлячись на те, що РДБ є обов'язковою у списку розсилки для українських авторефератів дисертацій, наявність останніх на ресурсі порівняно незначна. Можливо, це зумовлено тим, що даний розділ веб-сайту бібліотеки перебуває на етапі становлення і повне електронне опрацювання з подальшим представленням бібліографічних записів усіх надісланих українськими істориками авторефератів дисертацій ще попереду. На нашу думку, відповідно до новітніх тенденцій розвитку глобального інформаційного простору, який відзначається значним рівнем інтеграції тематичних ресурсів різних країн, доцільним вбачається конструктивне співробітництво інтернет-порталів (зокрема, створення відповідної системи гіперпосилань) національних бібліотек України та Російської Федерації – Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського й Російської державної бібліотеки – у спільній популяризації історичних ресурсів обох країн.

Також можливим інтернет-співробітництво вбачається між веб-порталами «Архіви України» та «Архіви Росії». Адже останній, будучи інтегральним російським інтернет-проектом, який об'єднує архівні установи РФ [208], містить важливу довідкову інформацію щодо архівної джерельної бази з вивчення історії України, переважно періодів Російської імперії та СРСР. Така інформація на порталі наявна у контексті аналізу фондів державних архівів РФ: Державного архіву РФ (документи вищих органів влади та органів державного управління СРСР з 1917 р. до 1991 р.) [64]; Російського державного архіву

давніх актів (документи за період з XI до початку XX ст., у тому числі ряд пам'яток періоду Київської Русі) [245]; Російського державного історичного архіву (фонди вищих та центральних органів державної влади і управління Російської імперії переважно з початку XIX ст. до 1917 р., в окремих випадках – матеріали й інших періодів, зокрема документи греко-католицької церкви в Україні, а також Білорусії та Литви за період з XV ст. – до 1839 р.) [246] тощо.

Окрім довідкової інформації з наявності відповідної джерельної бази в російських архівних установах, українські вчені мають змогу використовувати повнотекстові електронні версії ряду архівних документів, розміщених на порталі «Архіви Росії». Це, зокрема, як уже зазначалося, матеріали рубрики «Голод в СРСР. 1930–1934 рр.», у якій представлені електронні версії документів російських архівів з тематики голоду початку 1930-х рр. Тут у вільному доступі розміщені окремі документи, які хронологічно охоплюють період 1930–1934 рр., зокрема ряд матеріалів загального характеру (Постанова Політбюро «Про хлібозаготівлі» (для національних ЦК, крайкомів і обкомів про необхідність продовження хлібозаготівель понад план) від 11 січня 1932 р. (РГАСПИ) та інші) та документів, які стосуються різних регіонів СРСР, у тому числі й українського аспекту трагедії (Доповідна записка інформаційного відділу Державного Політичного Управління Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про продовольчі труднощі на Україні» до інформаційного відділу Об'єднаного Державного Політичного Управління СРСР від 26 червня 1930 р. (ЦА ФСБ РФ), Постанова Політбюро «Про насіння для України» від 4 квітня 1932 р. (РГАСПИ), Рішення Політбюро про необхідні заходи для відвантаження Україні хліба за телеграмою Косіора С. В. від 16 травня 1932 р. (РГАСПИ), Рішення Політбюро про вільний продаж хліба в Києві від 20 березня 1933 р. (РГАСПИ) та інші) [137]. Представлені документи підтверджують позицію сучасної російської історіографії про те, що голод початку 30-х рр. XX ст. був загальносоюзним явищем, у якому постраждали багато народів СРСР, а також те, що центральна комуністична влада всіляко підтримувала голодуючих, у тому числі й населення України.

Інтернет-портал «Архіви Росії» також реалізував окремі мережеві проекти, інформаційне наповнення яких стосується проблематики історії України. Серед таких – веб-сайт «Перемога. 1941–1945» [201]. Він містить експозицію найбільш яскравих архівних фотодокументів воєнних років, а також інформацію про їх склад та обсяг в державних архівосховищах Російської Федерації. Окремі фотографії, представлені у різних тематичних розділах та рубриках («Суворі випробування літа – осені 1941 року», «На окупованій території», «Партизанський рух»), ілюструють різні аспекти історії Великої Вітчизняної війни на території України. Значна кількість фотографій, присвячених українознавчій проблематиці, розміщена в підрозділі «Приєднання західних територій до СРСР» [224] тематичного розділу «Напередодні» («Населення м. Львів вітає війська Червоної армії, які вступили до міста», «Президія Народного зібрання Західної України», «Мітинг жителів м. Львів біля пам'ятника Адаму Міцкевичу» та інші).

Отож, важливі довідкові та окремі джерельні матеріали української історії представлені на веб-ресурсах бібліотечних і архівних установ Росії. У цьому контексті загальний потенціал їх розвитку вбачається можливим, зокрема, у конструктивному співробітництві з відповідними мережевими ресурсами Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського та Державного комітету архівів України.

Офіційні веб-сайти вищих навчальних закладів РФ, на яких відображена українська історична проблематика, на сьогодні представлені кількома університетськими електронними бібліотеками. Так, бібліотека електронних ресурсів історичного факультету Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова [18] містить ряд електронних версій першоджерел з історії України. Специфіка цих матеріалів полягає у тому, що вони переважно стосуються або історії періоду Київської Русі (електронні версії текстів редакцій Руської правди), або відображають окремі аспекти російсько-українських відносин (тексти листа Б. Хмельницького до російського царя Олексія Михайловича від 8 червня 1648 р., «Рішення Земського собору про

возз'єднання України з Росією» від 1 жовтня 1653 р. тощо). Електронні версії першоджерел з історії України представлені також на веб-сайті електронної бібліотеки історичного факультету Санкт-Петербурзького державного університету («Потомство Рюрика. Материали для составления родословий. Т. 1. Князья Черниговские. Ч. 2.», СПб, 1906 та інші) [316].

На нашу думку, мінімальна репрезентативність, а в більшості випадків відсутність матеріалів з української історії на веб-сайтах російських вищих навчальних закладів зумовлена відсутністю окремих нормативних курсів з історії України в освітніх програмах вищої школи РФ [307]. Адже інформаційне наповнення та проблематика мережевих ресурсів вищих навчальних закладів зумовлена перш за все потребами навчального процесу.

На веб-сторінках російських неофіційних історичних інтернет-сайтів проблематика української історії як така практично не представлена. Проте, проаналізовані ресурси дають підставу стверджувати, що окремі матеріали, які стосуються історії України, все ж наявні і можуть бути означені такими у контексті розгляду кількох періодів сучасної історії Росії: періоду Київської Русі IX–XII ст., Великої Вітчизняної війни (веб-сайт «Наша перемога»), радянської доби. Українська історична проблематика інших хронологічних періодів на інтернет-ресурсах російської історії представлена порівняно слабо [31]. На нашу думку, така особливість зумовлена наявністю вже згадуваної «спільної історії», тобто окремих питань, які повною мірою стосуються як історії Росії, так й історії України. Спробуємо, таким чином, охарактеризувати головні особливості російських неофіційних історичних веб-сайтів окреслених хронологічних періодів у контексті їх інформаційного наповнення та проблематики.

Період Київської Русі IX–XII ст. як один із початкових етапів історії Росії найповніше представлений на ряді веб-сайтів російських електронних бібліотек. Проте, на відміну від українських історичних онлайн бібліотек, на яких представлені переважно джерельні матеріали, інформаційне наповнення російських електронних бібліотек включає як повнотекстові електронні версії

джерельних матеріалів, так і наукові дослідженнями російських учених, а також – українських дослідників, зокрема Б. Тимощука (у післявоєнний період працював завідуючим відділу дорадянського періоду Чернівецького обласного краєзнавчого музею, пізніше – на історичному факультеті університету м. Чернівці, очолюючи його археологічну експедицію), академіка П. Толочка та інших, які безпосередньо стосуються історії українських земель; а також додаткову довідкову інформацію (зображення карт, таблиць, фотоілюстративний матеріал). Також необхідно відзначити наявність певної кількості персональних сайтів окресленої проблематики. Щодо цього зауважимо, що на відміну від російського інтернет-простору, в його українському сегменті персоніфікація веб-ресурсів дуже незначна.

Характерним інтернет-ресурсом цієї підгрупи є сайт онлайн бібліотеки «Давньоруська література. Антологія» [70], на якому представлено електронні версії 333 творів давньої літератури та історії, написаних починаючи від дохристиянських часів до XVII ст., та ряд досліджень сучасних учених. Серед творів, які стосуються історії України, тексти «Велесової книги», «Повісті минулих літ», «Слова про закон і благодать», «Слова о полку Ігоревім» та інших. Частина тематичних досліджень, представлених у розділі «Статті та дослідження», також торкаються історичного минулого Київської Русі. Тут також наявні дослідження українських учених, зокрема стаття П. Толочка «Спірні питання ранньої історії Київської Русі» [264]. Додаткова довідкова історична інформація, яка стосується історії українських земель, переважно часів Київської Русі, міститься також у тематичних розділах «Великі князі і царі» (хронологічні таблиці правління князів); «Архітектура Давньої Русі» (фотоілюстрації церков та монастирів Київщині і Чернігівщини); «Історичні карти» (картографічне зображення територій Київської Русі за часів правління Олега, Святослава, Володимира, Ярослава та інших) тощо.

Щодо інших веб-ресурсів онлайн бібліотек з проблематики історії Київської Русі, відзначимо електронну архітектурно-краєзнавчу бібліотеку Руського Міста [249], яка, окрім іншого, у розділі «Загальні роботи» містить

кілька повнотекстових версій опублікованих робіт, які присвячені окремим аспектам історії Київської Русі (В. Брюсова «Русько-Візантійські відносини середини XI століття», М. Бълхова «Монастирі на Русі XI – середини XIV століття», М. Тихомиров «Давньоруські міста» та інші). У тематичному розділі «Інші міста та землі» представлені електронні версії досліджень з давньої історії ряду українських міст: «П. Толочко «Масова забудова Києва X–XIII ст.», В. Коваленко «До історичної топографії чернігівського дитинця», І. Антіпов «Оборонні башти «волинського типу» в системі укріплень міст Західної Русі», Б. Тимощук «Давньоруські міста Північної Буковини» та інші. Значний масив довідкової інформації з історії Київської Русі та її князів розміщений також на веб-сайті «Від Русі давньої до Імперії Російської» [194]. На ресурсі також представлені ряд карт і повнотекстових електронних версій першоджерел («Повість минулих літ», «Слово о полку Ігоревім») та тематичних досліджень (А. Ужанков «Життєпис Данила Галицького»). Значна кількість повнотекстових електронних версій першоджерел з історії періоду Київської Русі, а також окремих наукових праць, розміщується і на веб-сайтах «Аннали, хроніки, історії» [5], «Знати історію» [85], «Слово о полку Ігоровім» [260], а також на персональних інтернет-ресурсах О. Ланцова [145], К. Єгорова [190] та інших.

У російському сегменті мережі Інтернет спостерігається тенденція, що веб-ресурси з історії Великої Вітчизняної війни носять у переважній більшості офіційний характер. Така закономірність, на нашу думку, пояснюється тим, що інформаційне наповнення таких веб-сайтів вимагає представлення ряду електронних версій документів архівних установ РФ. Проте, існують й одиничні інтернет-проекти неофіційного характеру, інформаційне наповнення яких позбавлене архівних матеріалів, зокрема відеоархів спогадів бойових ветеранів Великої Вітчизняної війни «Наша перемога» [176]. Це своєрідний проект «живої історії», який присвячений подіям 1941–1944 рр. За задумом розробників проекту, веб-сайт «Наша перемога» – це унікальна технологія патріотичного виховання молоді, найбільш масштабний в історії відеоархів очевидців подій, боротьба з фальсифікацією історії [188]. Щодо фальсифікації

історії Великої Вітчизняної війни, на протидію якій виступають спогади ветеранів, то, на думку розробників проекту, активну участь у цьому взяла і Україна. Так у короткому відеоролику про проект, який розміщується у нижньому правому меню навігації ресурсу, стверджується: «Історію переписували щогодини. Існують ті, хто зацікавлений у поверненні фактів, є ті, кому вигідна наша байдужість до перемоги. Саме наша байдужість знову відкриває двері перед фашизмом... Україна. Заборона телевізійного мовлення і показу фільмів з російським перекладом. В. Ющенко присвоїв посмертно звання «Героя України» одному із лідерів Організації українських націоналістів С. Бандері. Але ще живі ті, хто бачив війну. Розповідь ветеранів – це шанс спасти історію від фальсифікацій» [176].

У контексті тематики дисертаційного дослідження частину електронного архіву спогадів ветеранів війни, який представлений на інтернет-ресурсі «Наша перемога», умовно можна на дві групи: спогади ветеранів, громадян України, які брали участь у бойових діях як на території УРСР, так і за її межами [255] та спогади громадян інших республік колишнього СРСР, які брали участь у бойових діях на території України [256].

Отож, не зважаючи на неофіційний характер, інформаційне наповнення ресурсу «Наша перемога», у формі спогадів містить важливу джерельну базу з історії Великої вітчизняної війни, у тому числі на території України та територій інших держав, на яких у складі регулярних частин Червоної армії воювали українці.

Тематично близьким до періоду Великої Вітчизняної (Другої світової) війни, а також післявоєнного часу є загальнодоступна електронна база даних «Жертви націоналістичного терору в західних регіонах СРСР» [79]. Він створений некомерційною громадською організацією Фондом «Історична пам'ять», метою якого є «сприяння об'єктивним науковим дослідженням актуальних сторінок російської та східноєвропейської історії ХХ століття», та Державним архівом РФ. Веб-ресурс, репрезентуючи «терористичну» діяльність українських повстанських формувань середини 1940-х рр. на

західноукраїнських землях, продовжує радянські історичні традиції у висвітленні проблематики українського самостійницького руху. Загалом же, до загальнодоступної електронної бази даних «Жертви націоналістичного терору в західних регіонах СРСР» внесені відомості про осіб, які постраждали через діяльність націоналістичних збройних формувань на територіях Західної України, а також в інших регіонах – Західній Білорусі, Латвії, Литви та Естонії. В облікових картках жертв міститься інформація про їх статус і національність; місце, результат та дату агресії тощо. Джерелами ресурсу є матеріали оперативних зведень ГУББ, розміщених в Державному архіві РФ. Окрім зведень, при підготовці бази даних використовувалися звіти про діяльність націоналістичних формувань, які готувалися регіональними партійними структурами, органами внутрішніх справ і державної безпеки, у тому числі із архівів України та Білорусі [191; 515].

Додатково цей ресурс містить електронну версію збірника документів «Повсякденність терору: Діяльність націоналістичних формувань в західних регіонах ССРСР. Кн. 1. Західна Україна, лютий-червень 1945 року» (М., 2009). Це перша книга із запланованого багатотомного російського видання матеріалів оперативних зведень ГУББ із Державного архіву РФ на території західноукраїнських земель у післявоєнний період. Електронна версія цієї ж книги, поряд з іншими (О. Дюкова «Другорядний ворог. ОУН, УПА і вирішення «єврейського питання» (М., 2008) та О. Яковлева «Забутий геноцид. «Волинська різанина» 1943–1944 років: збірник документів та досліджень» (М., 2008)), розміщена на мережевому представництві Фонду «Історична пам'ять» [91] у тематичному розділі «Наші видання» [177].

Порівняно незначна частина російських тематичних інтернет-ресурсів, на яких містяться окремі матеріали з історії України радянського періоду, присвячена окремим аспектам історії СРСР (не включаючи період Великої Вітчизняної війни). Серед таких – окремі матеріали з життя та діяльності осіб керівного складу СРСР та КПРС на сайті «Правителі Росії та Радянського Союзу» [219], метою якого є виклад історії у контексті архонтології –

історичної дисципліни, яка вивчає історію посад в державних, міжнародних, політичних, релігійних та інших суспільних структурах, і який виступає частиною багатостороннього англomовного проекту «Archontology» [321]; української складової радянської космонавтики на сайті «Історія російської/радянської космонавтики» [92]. На останньому, окрім іншого, розміщена інформація про радянських конструкторів (С. П. Корольов) та космонавтів (А. П. Арцебарський, Г. Т. Береговий, В. В. Бондаренко, В. В. Васютін, В. М. Жолобов, А. С. Левченко, Ю. І. Маленченко, Л. І. Попов, П. Р. Попович, Г. С. Шонін та інші) українців за походженням.

Окремо необхідно відзначити веб-портал міжнародного історико-просвітницького, правозахисного та благодійного товариства «Меморіал» [151], активну участь у діяльності якого окрім Російській Федерації, Казахстану, Латвії, Грузії, Польщі та Німеччині бере і українська сторона, яка має свої веб-ресурси (львівське товариство «Пошук» [154], київська міська організація Всеукраїнського Товариства «Меморіал» ім. В. Стуса [226]). Головними завданнями міжнародного «Меморіалу» є збереження пам'яті про політичні репресії, що проявляється через відновлення історичної правди про політичні репресії в СРСР, збір та публікація документальних джерел, проведення наукових досліджень; реабілітація жертв політичних репресій та увіковічення їх пам'яті. Інтернет-портал товариства «Меморіал» в глобальному інформаційному просторі відображає його головні досягнення у реалізації поставленої мети. Інформацію на веб-ресурсі умовно можна поділити на чотири головні тематичні блоки: «Загальна інформація», «Захист прав людини», «Історія», «Реабілітація» [121]. Найбільшу увагу у контексті українознавчої проблематики привертають два останні. Зокрема, у блоках «Історія» (розділи «Історія репресій», «1937-й», «Історія каральних органів», «Історія радянських дисидентів», «Архів», «Музей», «Бібліотека» та інші) та «Реабілітація» (розділи «Списки жертв», «Книги пам'яті», «Місце поховань. Пам'ятники та пам'ятні знаки» тощо) крізь призму наукових і публіцистичних публікацій, фотоілюстрацій, карт тощо висвітлюється й український аспект цієї трагедії.

Зазначимо, що на сьогодні за електронною адресою «www2.memo.ru» з'явилася оновлена версія веб-порталу Товариства [150], яка відрізняється навігацією та має дещо ширше інформаційне наповнення.

Важливими для вивчення окремих аспектів історії України радянського періоду є окремі інтернет-проекти веб-порталу товариства «Меморіал», зокрема сайти «Російські соціалісти та анархісти після Жовтня 1917 року: історія, ідеї традиції демократичного соціалізму та долі учасників лівого спротиву більшовицькому режиму» (дослідження, присвячені соціалістичному й анархічному руху на території України, зокрема праці Г. І. Григорова «Махно» та Я. Яковлева «Махновщина та анархізм» тощо) [244], а також спільний проект товариства «Меморіал» й Архіву Президента РФ «Сталінські розстрільні списки» [262]. Так звані «сталінські списки» – це перелік осіб, які були засуджені у 30-х рр. ХХ ст. до різних мір покарання, переважно розстрілу, за особистою санкцією Й. В. Сталіна та його найближчих соратників по Політбюро ЦК ВКП(б). Основою джерельної бази публікації стали 383 списки (на 44,5 тис. імен) Архіву Президента РФ [23]. Серед осіб, які числяться у списках – значна кількість громадян Української РСР (представники Вінницької, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Кам'янець-Подільської, Київської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Харківської, Чернігівської областей та Молдавської АСРР). Пошук їх прізвищ здійснюється двома способами: за іменним та географічним покажчиками у розділах «Іменний покажчик» [87] та «Географічний покажчик» [56]. На сайті також представлена інформація про окремі аспекти історії репресії 1930-х рр. та самих списків.

Як уже зазначалося, окрему підгрупу російських історичних веб-ресурсів складають інтернет-сайти, на яких проблематика української історії висвітлюється у контексті всесвітньої історії. Варто відзначити, що в російському сегменті мережі Інтернеті не без успіхів робляться спроби створення єдиного координаційного інтегрального веб-порталу ресурсів всесвітньої історії. На сьогодні на роль такого претендує веб-проект «Всесвітня

історія: єдиний науково-освітній простір» [47], який задуманий як єдиний освітній ресурс для координації науково-дослідницької і викладацької діяльності істориків Росії. Ідея його створення була підтримана представниками 62 університетів РФ, учасниками Всеросійської науково-методичної наради деканів та завідуючих кафедр історичних факультетів державних університетів у Москві 29–31 січня 2003 р. [189]. На відміну від Росії, в Україні спроби створення єдиних інтеграційних історичних інтернет-проектів, зокрема неофіційного характеру, позитивних результатів не принесли [284].

Серед російських веб-ресурсів, присвячених всесвітній історії, у першу чергу необхідно виділити сайти «Всесвітня історія» [46], «Historic.Ru: Всесвітня історія» [375] та «Хронос. Всесвітня історія в Інтернеті» [311], які є типовими для веб-ресурсів окресленої підгрупи. На особливу увагу заслуговує російськомовний розділ багатомовної універсальної онлайн енциклопедії Вікіпедія.

Матеріали цих ресурсів спрямовані перш за все на російського користувача мережі Інтернет, адже історія України тут представлена переважно у контексті розгляду історії Росії. Інформаційне наповнення російських сайтів всесвітньої історії у переважній більшості наявних тематичних розділів (рубрик), присвячених історії України, представлено електронними версіями досліджень деяких українських учених, довідковими та науково-публіцистичними статтями, частина з яких представлена з інших мережевих ресурсів. Так, зокрема, на сайті «Всесвітня історія» [46] в рубриці «Україна» тематичного розділу «Країни» представлено 8 статей на українську історичну проблематику періоду XII–XVIII ст. («Галицько-Волинське князівство у XII–XIV ст.», «Україна у складі Польщі у XVI ст. Розвиток українського козацтва», «Українські землі на початку XVII ст.», «Повстання Богдана Хмельницького і війна за звільнення України», «Розкол України після Переяславської ради», «Українські землі в кінці XVII ст.», «Політика російських царів на Україні у першій третині XVIII ст.», «Україна. Ліквідація гетьманства і знищення Запорозької Січі»). Усі розміщені на ресурсі статті – це електронна версія

московського видання книги М. Грушевського «Ілюстрована історія України» (М., 2001). У самих представлених статтях наявні гіперпосилання на довідкову інформацію про ряд українських державних, політичних та військових діячів окресленого періоду [273]. Причому, на сайті зазначено, що рік заснування України – «1199» (дата заснування Галицько-Волинського князівства). На противагу, зазначено, що рік заснування Росії – «862» (відповідно до «Повісті минулих літ», 862 р. Рюрик разом з братами Синеусом і Трувором був запрошений племенами чудь, словене та кривичі на князювання до Новгороду) та подано більше 10 статей, які стосуються періоду Київської Русі. Сама ж Русь на веб-сайті часто називається «Росією» («Утворення норманських князівств на території Росії у IX ст.», «Виникнення Києва», «Слов'янські племена на території Росії у X ст.», «Русь у другій половині X ст. Проникнення християнства» та інші) [248].

Окрему рубрику «Європа/Україна» містить російський веб-сайт «Historic.Ru: Всесвітня історія» [375]. Проте розміщені тут 10 статей, які присвячені історичному минулому України, представлені з інших веб-ресурсів, головним чином, українських, і супроводжуються відповідними гіперпосиланнями («Дві дружини батька Махно», «Таємниці київських гробниць», «51 рік тому Крим став частиною України» та інші). Переважна ж кількість цих статей написана у публіцистичному стилі і пов'язана не стільки з історичними дослідженнями, скільки з останніми новинами на історичну тематику («В Криму знайдено військовий корабель часів Візантійської імперії», «Виявлено золото кримського хана», «Професіонали-історики просять Ющенка сприяти формуванню україноцентричної концепції історії», «На Україні відкрився лицарський турнір» тощо) [74]. Інший російський веб-ресурс всесвітньої історії «Хронос. Всесвітня історія в Інтернеті» [311] представляє українську історичну проблематику, як і сайти неофіційного характеру, у контексті історії Росії. Адже на ресурсі відсутній окремий тематичний розділ (рубрика), присвячений історії України.

На відміну від проаналізованих російських історичних веб-ресурсів всесвітньої історії, українознавча проблематика найповніше представлена в російськомовному розділі онлайн енциклопедії Вікіпедія. На сьогодні у ній міститься понад 550 тис. статей російською мовою. Як і інші мовні версії Вікіпедії, її російськомовний варіант має окрему категорію «Історія України», яка поділена на 34 підкатегорії, та 94 окремі статті. У свою чергу підкатегорії поділяються на окремі менші за рівнем узагальнення підкатегорії з окремими статтями. Серед підкатегорій категорії «Історія України» російськомовної Вікіпедії станом на другу половину 2010 р. були такі: «Незавершені статті з історії України» (2 категорії та 55 сторінок), «Історія українських земель до VII ст.» (5 категорій та 27 сторінок), «Історія України з VIII ст. до XIV ст.» (7 категорій та 22 сторінки), «Історія України з XIV ст. до 1917 р.» (10 категорій та 86 сторінок), «Історія України після 1991 р.» (2 категорії та 26 сторінок), «Археологічні об'єкти на Україні» (6 категорій та 22 сторінки), «Археологія на Україні» (4 категорії та 24 сторінки), «Війни України» (4 категорії та 7 сторінок), «Повстання на Україні» (2 категорії та 21 сторінка), «Вибори на Україні» (4 категорії та 9 сторінок), «Гетьманщина» (2 сторінки), «Роки на Україні» (15 категорій), «Закриті трамвайні системи України» (6 сторінок), «Західнорусизм» (23 сторінки), «Історики України» (2 категорії та 89 сторінок), «Історичні залізниці України» (5 сторінок), «Історичні землі України» (3 сторінки), «Історичні області України» (1 категорія та 38 сторінок), «Історія міст України» (12 категорій та 14 сторінок), «Історія євреїв України» (3 категорії та 3 сторінки), «Історія регіонів України» (26 категорій), «Історія економіки України» (1 сторінка), «Зниклі населені пункти України» (6 категорій), «Катастрофи на Україні» (2 категорії та 1 сторінка), «Лемки» (2 сторінки), «Історія населених пунктів України» (3 категорії), «Історія пошти України» (2 категорії та 10 сторінок), «Революції на Україні» (1 категорія та 1 сторінка), «Російсько-українські відносини» (3 категорії та 10 сторінок), «Руський рух в Прикарпатській Русі» (94 сторінки), «Русь» (3 категорії та 18 сторінок), «Битви на Україні» (2 категорії та 79 сторінок), «Українські

літописи» (3 сторінки). Основною ж статтею категорії є стаття «Історія України» [93].

Представлені веб-ресурси історії України в російськомовній версії Вікіпедії, як і у вікіпедіях іншими мовами, мають переважно довідково-енциклопедичний характер, стосуються практично усіх хронологічних періодів, основних подій, життєписів осіб української історії. Авторство цих матеріалів, очевидно, належить не лише російським користувачам глобальної мережі, а й українським історикам, які зацікавлені в поширенні об'єктивних знань про Україну в світовому інформаційному просторі. Водночас, необхідно відзначити наявність у межах категорії «Історія України» російськомовної Вікіпедії підкатегорії «Російсько-українські відносини». Її довідково-енциклопедичні статті (3 категорії та 10 сторінок) висвітлюють різні аспекти відносини двох сусідніх народів у різні хронологічні періоди.

Таким чином, проблематика історії України в російській частині мережі Інтернет представлена текстовими й аудіовізуальними матеріалами на веб-ресурсах, які присвячені питанням всесвітньої російської та всесвітньої історії. У свою чергу сайти з російської історичної проблематики залежно від інституційної приналежності мають як офіційний, так і неофіційний характер.

3.3. Проблематика історії України на веб-ресурсах української діаспори

В умовах комп'ютеризації веб-ресурси української історії є важливим засобом збереження національної пам'яті української еміграції. Вони є загальним вираженням погляду діаспори на історію батьківщини своїх предків, дозволяють їй осмислити своє місце в українській історії та роль України у світовому історичному процесі.

Відповідно до інституційної організації та специфіки подачі українознавчої інформації у мережі, еміграційні інтернет-ресурси умовно можна умовно поділити на 3 підгрупи: веб-сайти діаспорних навчальних і наукових установ й організацій; інформаційно-аналітичні веб-ресурси (у тому числі тематичні історичні веб-сайти, електронні версії українських діаспорних періодичних видань, електронні інформаційні видання); інтернет-сайти різних форм громадських об'єднань української діаспори за кордоном.

Основною проблематикою діаспорних інтернет-ресурсів є історія самої української еміграції починаючи з кінця XIX ст., а також її нинішнє життя у різних країнах світу. Друга найпоширеніша проблематика – Голодомор в Україні 1932–1933 рр., яка особливо отримала розповсюдження у мережі після прийняття Верховною Радою України Закону України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні» № 376-V від 28 листопада 2006 р. Важливою для діаспорних веб-сайтів є також історія української державності XX ст., зокрема діяльність українських національних військово-політичних формувань в період Другої світової війни. На нашу думку, її наявність можна пояснити самими причинами міграції. Багато представників української діаспори емігрувало у міжвоєнний період, на завершальному етапі Другої світової війни не лише з соціально-економічних причин, а й виключно з політичних мотивів. Це як активні учасники українського національного руху опору, члени їх сімей, так і їх прихильники тощо.

На сьогодні серед першої підгрупи діаспорних інтернет-ресурсів виділяються веб-сайти Канадського інституту українських студій [336], Наукового товариства ім. Шевченка у США [445], Українського наукового інституту Гарвардського університету [373], Української вільної академії наук у США [470], Українського вільного університету в Німеччині [485], Форуму дослідів історії УПА «Літопис» [146], а також мережеве представництво видавництва «Літопис УПА» «Літопис УПА онлайн» [423]. Вони були створені відповідними навчально-науковими або науковими інституціями починаючи з другої половини 1990-х рр. Так, наприклад, засновником сайту

«www.shevchenko.org» є Наукове товариство ім. Шевченка у США, «www.ualberta.ca/CIUS» – Канадський інститут українських студій тощо.

Специфіка діаспорних інтернет-сайтів навчальних та наукових установ і організацій полягає у тому, що тут, окрім загальної інформації, містяться тематичні розділи та рубрики, на яких подається інформація про їх видавничі проекти, які стосуються, у тому числі й історії України. Окрім того, на окремих веб-ресурсах, зокрема на інтернет-сайті електронного видання Форуму дослідів історії УПА, представлені наукові дослідження та джерельні матеріали, базою для створення яких стали як українські, так і іноземні архіви. Часто серед опублікованих робіт не лише праці еміграційних та іноземних учених, а й сучасних українських дослідників.

Один із найпотужніших центрів вивчення українознавчої тематики за кордоном – Канадський Інститут українських студій (The Canadian Institute of Ukrainian Studies), заснований у 1976 р. при Альбертському університеті м. Едмонтон. Інститут проводить дослідницьку і видавничу діяльність про Україну та українську діаспору. У 2003 р. Інститут заснував однойменний англomовний веб-портал [336], де на сьогодні представлена загальна інформація про Інститут, основні напрямки його діяльності, гранти та стипендії тощо.

В окремому блоці «Центри та програми» («Centres and Programs») [352] містяться тематичні розділи наукових центрів та програм, зокрема розділ «Друк КІУС» («CIUS Press») [356], у якому представлена бібліографія та анотація близько 50 видавничих проектів Інституту, присвячених історії України: окремі томи англomовного варіанту праці М. Грушевського «Історія України-Русі» («History of Ukraine-Rus'»); книги І. Шевченка «Україна між Сходом і Заходом: нариси з історії культури до початку XVIII століття» («Ukraine between East and West: Essays on Cultural History to the Early Eighteenth Century»); В. Кучабського «Західна Україна у конфлікті з Польщею та більшовизмом, 1918–1920» («Western Ukraine in Conflict with Poland and Bolshevism, 1918–1920») та інші. У більшості випадків анотація супроводжується електронними версіями опублікованих у різних періодичних виданнях статтями-рецензіями

відповідних праць [377]. Окрім того, опис книг доповнює інформація про ціну видання, оскільки через ресурс є можливість його придбати. Подібним чином також представлена бібліографія (за винятком статей-рецензій) «Журналу українських студій» («Journal of Ukrainian Studies») за період 1976–2007 рр. [399]. Інформація про тематичні видавничі проекти КІУС, у тому числі з української історії, розміщена також у деяких інших розділах блоку, зокрема в розділі «Програма досліджень з питань релігії та культури» («Research Program on Religion and Cultural») [442], та інших. На ресурсі у тематичному розділі «Новини та події» («News and events») також присутні повнотекстові електронні версії україномовних та англomовних Бюлетенів КІУСу за період 2003–2009 рр. та деяких інших матеріалів [433].

Зусиллями науковців Канадського інституту українських студій за окремою електронною адресою «www.encyclopediaoукраїни.com» реалізований масштабний проект «Інтернет-енциклопедія України» («Internet Encyclopedia of Ukraine») [397]. Вона була створена на основі п'ятитомної фундаментальної англomовної Енциклопедії України, яка вийшла друком в Торонтському університеті протягом 1984–1993 рр. В Інтернет-енциклопедії подана довідкова ілюстрована інформація про найрізноманітніші аспекти буття українського народу, в тому числі й про його історію.

Варто також відзначити співробітництво КІУС з українськими науково-освітніми центрами, зокрема з Харківським національним університетом ім. В. Н. Каразіна, що проявляється і на мережевому рівні. У 2000 р. у рамках Програми досліджень Східної України ім. Ковальських КІУС було засновано Східний інститут українознавства ім. Ковальських. Створений як громадська організація, СІУ проводить свою діяльність на базі Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Головною метою Інституту є дослідницька, популяризаторська та організаційна робота у галузі українознавства. Результати діяльності СІУ повною мірою відображені на його офіційному веб-сайті у тематичних розділах «Новини», «Заходи», «Схід-Захід», «Бібліографія», «Конкурси», «Партнери», «Архів», «WWW» [266]. Особливо необхідно

відзначити розділ «Усна історія» як інтернет-представництво недержавної добровільної громадської організації Українська асоціація усної історії [279], яка діє на базі Східного інституту українознавства ім. Ковальських.

Українська історична проблематика широко присутня також на двомовному (англійською та українською мовами) веб-сайті (відкритий у 1997 р.) [445] Наукового товариства ім. Шевченка у США (Shevchenko Scientific Society, inc.). Окрім традиційної інформації про наукові видання Товариства, серед яких ряд досліджень з історії України, що знаходяться у вільному продажі (Р. Ліндхайм, Д. Лакій «На шляху інтелектуальної історії України: антологія української думки від 1710 до 1995 рр.» («Towards an Intellectual History of Ukraine: an Anthology of Ukrainian Thought from 1710 to 1995»), Торонто, Буфало, Лондон, 1995; Л. Соневицький «Студії з історії України» («Studies from the History of Ukraine»), Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто, 1982 та інші) [331], у розділі «Інформаційні бюлетені» («Newsletters») [434] містяться відомості про круглі столи («Українські архіви в Америці», 19 листопада 2005 р.; «Журнал «Сучасність» та українське інтелектуальне життя на еміграції 60–80 рр.», 7 жовтня 2007 р.; «Україна після Президентських виборів 2010: результати та перспективи», 10 квітня 2010 р. та інші), наукові конференції («Михайло Грушевський: життя і діяльність (у 70-ліття смерті)», 2 квітня 2005 р.; «До 70-річчя проголошення Незалежності Карпатської України», 14 березня 2009 р. та інші), електронні версії текстів окремих повідомлень (С. Кульчицький «Реконструкція механізму Голодомору в Україні», 12 квітня 2008 р.; В. Мезенцев «Садиба гетьмана Мазепи в Батурині у світлі нових досліджень», 6 лютого 2010 р. та інші) тощо, які супроводжуються фоторепортажами. У тематичному розділі «Періодика та книги онлайн» («Online Periodicals and Books») у форматі «pdf» розміщуються електронні повнотекстові версії 182 чисел українського еміграційного часопису «Вісник Союзу визволення України» (Відень) за 1914–1917 рр. та збірника наукових праць «Конотопська битва 1659 року» (К., 1996) [435]. На сайті також

представлена бібліографія англomовних видань, присвячених Голодомору 1932–1933 рр. [460].

Значним за інформаційним наповненням є тематичний розділ «Архів», у якому у 8 частинах-течках (течка 1 «Справи заготівлі продуктів, накази, обіжники, телефонограми, виписи з протоколів, відомо мості», течка 2 «Протоколи засідань Президії Криничанського районного виконавчого комітету», течка 3 «Протоколи засідань Райтехнаради Криничанського районного виконавчого комітету», течка 4 «Матеріали до протоколу № 1 Пленуму Криничанського райвиконкому», течка 5 «Анкети, заяви, посвідки, виписки з протоколів в справі позбавлення виборчих прав (1928–1931 рр.)», течка 6 «Акти смертності села Романково від 1.08.1933 до 3.01.1934», течка 7 «Справи заготівлі продуктів, накази, обіжники, телефонограми, виписи з протоколів, відомості про виконання плану і т. п. 1931–1935 рр.», течка 8 «Історія міст і сіл Української РСР. Дніпропетровська область»), представлені архівні матеріали, об'єднані темою «Архів Колективізації, райони Кам'янський, Криничанський, Солом'янський та Васильківський Дніпропетровської округи 1928–1935 (документи штучного голоду, 1933)». Це оцифровані і представлені у вільному доступі 373 одиниці зберігання, які хронологічно охоплюють період 1928–1935 рр. (за винятком течки № 8) й віддзеркалюють діяльність адміністративних та партійних органів ряду районів Дніпропетровської округи УРСР. За своїм змістом вони пов'язані з періодом колективізації у східних областях України, показують різку картину суспільно-економічних перетворень цієї доби. Документи поділяються на оригінали, копії й відписи, як машинодруки, так і рукописи. У 1952 р. архів викупило НТШ в Нью-Йорку у мешканця м. Бірмінгем Г. Махова [320].

Важливим інтернет-проектom Наукового товариства ім. Шевченка у США є веб-сайт Центру демографічних і соціоекономічних досліджень українців у США [350], який був утворений при Товаристві з метою вивчення різних аспектів життя української діаспори у США. На ресурсі, зокрема, представлена інтегрована база даних, яка включає статистику, дані переписів, різні аспекти

аналізу американського соціуму у контексті суспільного життя української етнічної меншини.

На ряді інтернет-сайтів діаспорних навчальних й наукових установ та організацій, окрім загальної інформації, подаються переважно дані про їх науково-видавничі проекти. Так, на англomовному веб-сайті (заснований Гарвардським університетом у 1999 р.) Українського наукового інституту Гарвардського університету (Harvard Ukrainian Research Institute) [373] міститься інформація про публіцистично-видавничу діяльність установи, у тому числі серію українських студій, присвячених Голодомору (Н. Вогіак «Sources for the Study of the Great Famine in Ukraine», Cambridge, 2009 (Г. Боряк «Джерела з вивчення Голодомору в Україні», Кембридж, 2009)) [477]. Інформація про видавничу діяльність, у тому числі й з українознавчої проблематики, містить веб-сайт Української вільної академії наук (Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the US, Inc.), який був заснований Академією у 2001 р. [470]. У тематичному розділі «Публікації» («Publications») [440] подана бібліографія видань членів УВАН за 2000–2001 рр. (О. Мороз «Модерна нація: українець у просторі і часі», Львів, 2001 та інші). На веб-сайті Українського вільного університету в Німеччині, окрім інформації про останні видання установи (тематичний розділ «УВУ») [27], у розділі «Бібліотека та архіви УВУ» міститься «Бібліографія видань УВУ у 1921–2006 рр.», «Бібліографія рідкісної періодики, яка знаходиться в архіві УВУ» та «Описи фондів архіву Українського Вільного Університету» [19]. На веб-сайті «Літопис УПА онлайн» [423] подається повний каталог книг видавництва «Літопис УПА», а також публікації деяких інших видавництв.

Електронне видання Форуму дослідів історії УПА «Літопис» [146], відповідальним редактором якого є Є. Штендера (у минулому відповідальний редактор багатотомного проекту «Літопис УПА»), повністю присвячене проблематиці українського національного руху опору. Адже Форум поставив перед собою мету публікації джерел, досліджень та мемуарів, присвячених у першу чергу історії ОУН-УПА.

Структурно інформаційне наповнення веб-ресурсу представлено 2 частинами: 8 номерів «попереднього випуску» електронного квартальника Форуму дослідів історії УПА (2000–2002 рр.) та його «Нова серія». У попередніх 8 випусках електронного видання розміщені дослідження діаспорних (П. Содоль, Є. Штендера) та українських учених (Ю. Шаповал), документи (у номерах із 6 по 8 опубліковані лише документи) та мемуари учасників подій, присвячені діяльності ОУН-УПА. Інша група матеріалів, документів про УГВР і УПА, статті й промови про УПА, переслідування греко-католиків тощо представлені у тематичному розділі «Нова серія» під рубриками «Капелян Михайло Горошко» та «Українські воїни на теренах Франції».

Інформаційно-аналітичні діаспорні веб-ресурси, на яких присутня українська історична проблематика, окрім окремих інтернет-сайтів, представлені також кількома тематичними історичними веб-сайтами, головним чином, присвячених Голодомору 1932–1933 рр. в Україні, електронними версіями українських діаспорних періодичних видань та сайтами електронних інформаційних видань.

Найбільш поширеними діаспорними інформаційно-аналітичними мережевими ресурсами є портали «UkieTalks.com» [465], «ArtUkraine.com» [322], «Ukemonde» [464], «InfoUkes» [391]. Окрім широкого висвітлення суспільно-політичного та економічного життя в Україні, становища української діаспори в різних країнах світу, на цих ресурсах присутні тематичні розділи з української історичної проблематики, значна кількість гіперпосилань на тематичні діаспорні та українські веб-сайти. Так, на сайті «Ukemonde» присутні кілька тематичних розділів з української історії: «Голодомор» («Holodomor») [384], «Герої України» («Heroes of Ukraine») [374], «УПА – (Українська Повстанська Армія)» («UPA – (Ukrainian Insurgent Army)») [487], «Чорнобиль» («Chernobyl») [353]. Тут подається відповідна тематична інформація як довідкового характеру, так і публіцистичні статті та наукові дослідження, головним чином, еміграційних авторів. Значний як за проблематикою, так і інформаційним наповненням є тематичний розділ «Історія» («History») [378]

інтернет-порталу «InfoUkes». У розділі представлено значну кількість тематичних рубрик та підрубрик, на яких крізь призму наукових статей, окремих документів, ілюстративного матеріалу подається широка панорама української історії, починаючи від дохристиянських часів до новітньої доби. У розділі також розміщується електронна версія книги В. Г. Буткевича «Хто має право на Крим?» (V. G. Butkevych, Who Has A Right To Crimea?, 1992). Тематичний розділ, присвячений Голодомору, містить також сайт-каталог мистецьких ресурсів «ArtUkraine.com» [370].

На сьогодні діаспорні тематичні історичні веб-сайти в Інтернеті представлені лише рядом сайтів, які присвячені Голодомору 1932–1933 рр. в Україні. Їх характерною ознакою, як і тематичних розділів, присвячених Голодомору, інших діаспорних веб-ресурсів, є думка про Голодомор 1932–1933 рр. в Україні як геноцид українського народу та його штучний характер. Саме ж слово «геноцид» по відношенню до цих веб-сайтів часто присутнє у їхній назві: «Голодомор: геноцид голодом» («Holodomor: Genocide by Famine») [386], «Голод-геноцид в Україні 1932–1933» («Famine-Genocide in Ukraine 1932–1933») [378] та інші. Їх інформаційне наповнення досить широке і включає як різного роду джерельні матеріали, так і дослідження. Так, зокрема, на веб-сайті «Голод-геноцид в Україні 1932–1933» представлені висновки Комісії Конгресу США з Голоду в Україні (1998 р.); британські дипломатичні звіти про Голод в Україні (1933 р.); публікації кореспондента газети «New York Times» У. Дюранті про ситуацію на Північному Кавказі і Україні (1933 р.); Постанова Раднаркому УРСР від 6 грудня 1932 р.; Указ Президента України Л. Кучми від 28 листопада 1998 р. № 1310/98 «Про встановлення Дня пам'яті жертв Голодомору»; Звернення Президента України Л. Кучми з нагоди Дня пам'яті жертв Голодомору і політичних репресій 24 листопада 2002 р.; Заява Постійного представника України в ООН В. Єльченка від 2 грудня 1998 р.; Резолюція Світового Конгресу Українців від 24 жовтня 2002 р.; матеріали слухань в Палаті громад (Канада, 1998 р.) та Конгресі США (1998 р.) з нагоди 65-річчя Голодомору; спогади про Голодомор; свідчення очевидців перед

Комісією Державного Департаменту США з Голоду в Україні (8 жовтня 1986 р.); посібник В. Курилів «Невідомий Голокост»; фотодокументи газети «Chicago American»; тексти публікації про Голод в Україні; бібліографія; матеріали комісій та комітетів; аудіовізуальні матеріали [514].

Електронні версії українських діаспорних періодичних видань та електронні інформаційні видання представлені за електронними адресами «www.ukrweekly.com» («Український тижневик», США, мова англійська) [461], «www.svoboda-news.com» (український часопис «Свобода», США, мова українська) [294], «www.ov.ottawa-litopys.org» (щомісячник «Оттавський вісник», Канада, мова українська) [315], «www.infoukes.com/newpathway» (український тижневик «Новий шлях», Канада, мови англійська, українська) [478], «www.homin.ca» (тижневик «Гомін України», Канада, мова українська, англійська) [473], «visnyk.ukr.lv» («Вісник» Спілки українців Латвії, Латвія, мова українська) [43], «www.gazetaukrainska.com» (портал для українців Італії «Українська газета», Італія, мова українська) [280], «nadbuhom.free.ngo.pl» (Український часопис Підляшшя «Над Бугом і Нарвою», Польща, мова українська, польська) [161], «www.brama.com» (інформаційна інтернет-служба «Брама», США, мова англійська, українська) [332], «www.ukrajinciberlinu.wordpress.com» (інтернет-часопис українців Німеччини «Хата скраю», Німеччина, мова українська, німецька) [309] та інших.

На інтернет-сторінках цих видань, окрім іншого, постійно розміщуються статті публіцистичного та науково-публіцистичного стилів, присвячені українській історичній проблематиці (на веб-сайтах періодичних видань – їх електронні версії), зокрема історії української еміграції у різних країнах, української державності тощо. Так, наприклад, на сайті «Вісника» Спілки українців Латвії розміщені два тематичні розділи «Спілка» та «Діаспора», у яких, відповідно, відображено історію створення Спілки українців у Латвії та історію української діаспори в латвійській державі тощо [43], на веб-ресурсі інформаційної інтернет-служби «Брама» у відповідних розділах представлена хронологія основних подій історії України, матеріали з історії українських

традицій [332] тощо. Тому головну тематику цієї підгрупи діаспорних веб-ресурсів можна проілюструвати словами редактора блог-часопису «Хата скраю» О. Самборської по відношенню до власного інтернет-видання, але які можуть бути віднесені і до інших видань: «...збирає інформацію з усіх ділянок українського громадського, релігійного, культурного життя... з метою відтворення образу української діаспори в сучасному моменті. В центрі уваги знаходиться тема діаспорського життя і пошуки діаспорської тотожності в сучасному часовому і буттєвому розрізі» [239].

Перевага електронних версій відповідних друкованих періодичних видань та, власне, електронних інформаційних видань у тому, що тут читачі мають змогу постійно залишати свої коментарі з приводу певних публікацій та брати участь в опитуваннях з приводу важливих подій суспільно-політичного, економічного та культурного життя в Україні.

Іноді на цій підгрупі інтернет-ресурсів, зокрема на веб-сайтах електронних версій періодичних видань реалізуються окремі проекти редакцій з української історичної проблематики. Зокрема на сайті щомісячника «Оттавський вісник» представлений перший документальний фільм про голодомор в Україні 1932–1933 рр. «Незнаний голод» (1983 р.) канадського режисера Т. Гукала. Стрічка побудована на інтерв'ю очевидців та дослідників голодомору в Україні, зокрема з відомим дослідником цього питання Д. Мейсом. На сайті фільм представлений у трьох мовних версіях: українській, французькій та англійській [182]. Окремі тематичні розділи (рубрики) про Голодомор присутні й на інших веб-сайтах електронних версій українських діаспорних періодичних видань та електронних інформаційних видань. Окрім того, за електронними адресами «www.ov.ottawa-litopys.org/poshtivkyupa» та «www.ov.ottawa-litopys.org/voyaky» представлені відповідно два інтернет-проекти «Українська повстанська армія в поштових листівках» [285] та «Українські військовики в мініатюрі» [295]. Це спільні проекти «Оттавського вісника» та Форуму дослідів історії УПА. Вони ілюстровані значною кількістю фото та мініатюр, які відображають відповідні тематики (поштові листівки УПА різних

періодів, історія українського війська від доісторичних часів до сучасної української армії.

Українознавча інформація широко представлена на веб-сайтах різних форм об'єднань української діаспори. Вони у першу чергу зорієнтовані на пересічного користувача, представника діаспори. На таких інтернет-сайтах, головним чином, представлені публіцистичні, науково-публіцистичні, меншою мірою наукові статті, присвячені історії самої діаспори, певним історичним ювілеям, річницям народження та смерті визначних діячів української державності, певним подіям тощо. Тому матеріали, які тут розміщуються, як правило, висвітлюють події досить односторонньо, уникаються дискусійні та суперечливі моменти.

Як зазначалося, у першу ж чергу ці веб-ресурси є важливим джерелом з вивчення історії самої української діаспори в різних країнах (Аргентині, Данії, Італії, Німеччині, Норвегії, Польщі, Португалії, Росії, США, Угорщині, Фінляндії, Чехії, Швейцарії, Швеції та інших) [15; 95; 179; 180; 209; 265; 292; 299; 300; 301; 302; 303; 323; 358; 392; 476; 484; 497] від першої хвилі еміграції з кінця XIX ст. до сьогодення, у тому числі й організацію та діяльність українських еміграційних осередків за кордоном (Конгресу Українців Канади, Ліги Українців Канади, Світового Конгресу Українців, Українського Народного Союзу, Українсько-канадська асоціація громадянських свобод, Української всесвітньої координаційної ради тощо) [378; 417; 462; 471; 472; 479], українського молодіжного життя в еміграції (Пласту, Спілки української молоді) [200; 480; 481; 482; 483] тощо.

Серед найважливішої української історичної проблематики веб-сайтів об'єднань української діаспори, як і ресурсів інших підгруп, – Голодомор 1932–1933 рр. в Україні. Окремі тематичні розділи або рубрики, присвячені цій події, містяться на більшості ресурсів. Так окремі розділи про Голодомор мають сайти Ліги українців Канади [387], Союзу українців у великій Британії [385], Спілки українців Португалії [371], Товариства української діаспори у Греції [181] тощо. Тут представлені класичні дослідження Д. Мейса, Р. Сербіна,

Р. Конквеста та інших. Причому розглядаються не лише історичні аспекти цієї події, а й сучасні заходи, спрямовані на вшанування жертв трагедії, як в Україні, так і за її межами. Часто історичні події ілюструються відповідним ілюстративним матеріалом (фотографіями, іноді фільмами) та коментарями до нього. Загальний висновок усіх діаспорних інтернет-сайтів об'єднань української діаспори: Голодомор 1932–1933 рр. в Україні – штучна політика радянської влади, спрямована на знищення основної маси українства.

Окрема важлива історична проблематика веб-сайтів об'єднань української діаспори – висвітлення зв'язків, як сучасних, так і в історичній перспективі, країни представників діаспори (Польщі, Росії, Чехії) й України та історичних подій, що стосуються обох сусідніх країн. Зокрема на сайті Об'єднання українців у Польщі є розділ, присвячений акції «Вісла» [3]. У розділі представлена історична довідка про цю сумнозвісну подію, інформація про відзначення її 60 річниці та гіперпосилання на інтернет-сторінки польських й український друкованих та електронних ЗМІ, у яких висвітлювалися річниця («Dziennik zachodni», «TVP Lublin», «Gazeta.pl», «Radio Katowice», «TVP3 Katowice», «Polskie radio Wrocław», «TVP3 Krakow», «Gazeta wyborcza», «Львівська газета», «Україна молода», «Дзеркало тижня» та інші).

На окрему увагу заслуговує веб-сайт «Українці Росії «Кобза» як чи не єдине на сьогодні інтернет-представництво української діаспори на території Російської Федерації [179]. Ресурс має значну кількість тематичних рубрик, які розміщені у кількох блоках: «Інформація, аналітика» (серед рубрик: «Бібліотека української літератури», «Дослідження», «Історія», «Культура», «Лазаревський центр української культури», «Мова», «Національний культурний центр України в Москві» та інші), «Порушення прав українців» (серед рубрик «Голодомор» та інші), «Публіцистика» (рубрики «Полеміка», «Російсько-українські відносини», «Українська культура в РФ», «Україна: погляд з діаспори», «Українці в Росії»), «Регіональні видання», «Українські організації в РФ» та інші. Інформаційне наповнення веб-сайту представлене, головним чином, публіцистичними, науково-публіцистичними та науковими статтями, у

тому числі представленими й з інших веб-ресурсів, певна частина з яких присвячена українській історичній проблематиці: історії та сучасному життю української діаспори в різних регіонах РФ (Р. Коваль «До 90-річчя першого уряду і парламенту Кубанської Народної Республіки»,); власне, історії України («Блискуча перемога з сумними наслідками: до 350-річчя Конотопської битви», Д. Рибаків «Із історії останньої Січі Запорізької», Т. Таїрова-Яковлева «Вітчизна» у розумінні козацької старшини (кінець XVII – початок XVIII століть)); українсько-російським відносинам у різні історичні періоди (О. Широпаєв «Історія і сучасність взаємовідносин Росії та України в оцінці російського націоналіста», М. Дмитрієв «Відгук на статтю Станіслава Кульчицького «Україна та Росія: історія і образ історії» в київській газеті «День», В. Мироненко «Чинник «Росія» в роки четвертої і п'ятої українських республік (1991–2007 рр.)») тощо.

Про важливу роль та значення української діаспори у різних країнах світу світі свідчить те, що на інтернет-ресурсах деяких країн, які присвячені різним аспектам життя цих країн та її регіонів, у тому числі і їх історії, розміщуються тематичні розділи, присвячені українській діаспорі. Як приклад можна назвати веб-сайти бразильських міст Курітіба [427] та Прудентополіс [490], які розміщені у штаті Парана, регіоні розселення переважної більшості етнічних українців у Бразилії. На ресурсі розміщені матеріали з історії української еміграції в Бразилії, відомості про українську культуру, звичаї, традиції тощо. На іншому веб-сайті – «Мультикультурна Канада» [430], – на якому розглядаються етнічні особливості Канади, значна увага приділена українцям, які проживають на території цієї держави.

Проаналізовані діаспорні веб-ресурси української історії дозволяють зробити ряд узагальнень. На сьогодні у глобальній комп'ютерній мережі відсутній єдиний інтегральний веб-портал української діаспори. На роль такого частково може претендувати мережеве представництво Міжнародної асоціації українців, інтернет-портал у межах українського сегменту глобального інформаційного простору, який містить значну кількість гіперпосилань на

ресурси української діаспори в усьому світі [158]. У переважній більшості діаспорні інтернет-сайти створюються у середовищі західної української еміграції, яка найповніше зберегла свою національну ідентичність, має значну кількість українських наукових та навчальних установ й організацій, різних форм громадського об'єднання діаспори [15; 95; 180; 209; 265; 292; 299; 300; 301; 302; 303; 323; 336; 358; 392; 445; 476; 484; 497]. Східна ж українська діаспора має мінімальну репрезентативність історичних сайтів [179], що, на нашу думку, зумовлено втратою основною масою емігрантів інтересу до вітчизняної історії внаслідок десятиліть політики русифікації та слабою матеріальною базою для реалізації подібних інтернет-проектів.

У переважній більшості проблематика діаспорних веб-сайтів досить широка. За винятком окремих сайтів [146; 350; 367; 386; 423], історична проблематика тут представлена поряд з іншою (зокрема з мовознавчою, літературознавчою тощо). Інформаційне наповнення включає як історіографічну базу, так і джерельні матеріали вітчизняної історії. Деякі діаспорні веб-сайти української історії створені на українських серверах з доменом першого рівня «.ua», а не на відповідних іноземних [179; 298].

Значний відсоток діаспорних веб-ресурсів використовують як основну українську мову [6; 43; 180; 200; 280; 294; 298; 301; 302; 303; 315; 479]. Проте більшість із них, будучи дво-, тро- та чотиримовними, орієнтуються як на україномовного представника сучасної четвертої економічної хвилі емігрантів, так і на місцеву у мовному аспекті аудиторію або українську діаспору, яка не розуміє української мови: англomовну [146; 332; 386; 417; 423; 438; 445; 462; 465; 470; 473; 476; 478; 484], португаломовну [15; 324], франкомовну [438; 476], німецькомовну [299; 309; 476; 485], чеськомовну [209], іспаномовну [462], польськомовну [161; 292; 497], норвезькомовну [358], російськомовну [179] тощо. Деякі ж сайти мають лише іншомовний (неукраїнський) варіант, переважно англomовний [322; 325; 336; 350; 367; 373; 388; 391; 397; 461; 464; 471; 472; 475].

Отже, проблематика історії України на веб-ресурсах української діаспори представлена на інтернет-сайтах трьох підгруп: навчальних та наукових установ й організацій; інформаційно-аналітичних сайтах та на сайтах різних форм громадського об'єднання української діаспори за кордоном. Водночас, вони практично всі є мережевим представництвом західної української діаспори.

Як загальний висновок до розділу відзначимо, що, окрім вітчизняного сегменту всесвітнього інформаційного простору, інтернет-ресурси української історії широко представлені у його глобальному масштабі, у тому числі на сайтах Російської Федерації та української діаспори за кордоном.

Українознавча проблематика у світовій комп'ютерній мережі представлена на веб-ресурсах трьох підгруп: спеціалізованих інтернет-сайтах і порталах (електронні інформаційні проекти та інтегральні портали електронних версій наукових видань), мережевих енциклопедіях та веб-сайтах традиційних і онлайн бібліотек. На спеціалізованих ресурсах у формі окремих електронних інформаційних проектів представлені історіографічні та джерельні матеріали висвітлюють історію України в основному періоду ХХ – початку ХХІ ст., іноді у контексті історії СРСР. Інтегральні ж портали електронних версій наукових видань надають можливість швидкого пошуку публікацій (анотацій та змісту окремих збірників) з українознавчої проблематики у значній кількості світових наукових видань. Переважно довідково-енциклопедична інформація з української історії різних хронологічних періодів та подій міститься на ресурсах інтернет-енциклопедій, зокрема багатомовної онлайн енциклопедії Вікіпедія. На веб-ресурсах традиційних (національних, державних та університетських) і онлайн бібліотек різних країн світу в основному представлена бібліографія (іноді анотація) розміщених у їх фондах робіт (сайти традиційних бібліотек), а також електронні версії літератури й ілюстрацій (цифрові бібліотеки).

Інформаційне наповнення (електронні повнотекстові версії архівних документів, статей, книг, фото та відеоматеріалів тощо) веб-ресурсів

російського сегменту глобальної мережі Інтернет незалежно від тематичної підгрупи – сайти, які стосуються питань російської історії (як офіційного, так і неофіційного характеру), або ресурси, які присвячені всесвітній історії – спрямоване переважно на розгляд історії України в контексті історії Росії чи представлення погляду сучасної російської історіографії на окремі проблеми української історії, які кардинально різняться від поглядів української історичної науки, зокрема щодо Голодомору 1932 – 1933 рр. в Україні та діяльності українських повстанських формувань 40-х – 50-х рр. ХХ ст. Водночас, частина проаналізованих російських історичних мережевих ресурсів, присвячених, зокрема, історії Великої Вітчизняної війни, у тому числі електронні бази даних загиблих та зниклих без вісти протягом 1941–1945 рр., репресіям радянської доби тощо, є важливою джерельною базою об'єктивного вивчення історії України.

Складовою частиною інтернет-ресурсів вітчизняної історії є сайти української діаспори за кордоном. У межах кожної з їх підгруп (веб-сайтів навчальних й наукових установ та організацій; інформаційно-аналітичні інтернет-ресурсів, серед яких тематичні історичні веб-сайти, електронні версії українських діаспорних періодичних видань та електронні інформаційні видання; інтернет-сайти різних форм громадських об'єднань української діаспори за кордоном), з наявністю, головним чином, спільної історичної проблематики (історія української діаспори, Голодомору 1932–1933 рр., українського визвольного руху ХХ ст.) існують деякі відмінності в особливостях їх формування та інформаційного наповнення. Водночас історичні дослідження, представлені на діаспорних веб-ресурсах є важливим внеском у розвиток української історичної науки та джерельною базою вивчення життя українців за кордоном.

ВИСНОВКИ

Отже, головні наукові результати та підсумки проведеного дисертаційного дослідження зводяться до наступного:

1. Визначено, що в сучасній історіографії відсутнє комплексне дослідження, предметом якого виступали б особливості формування, інформаційне наповнення та проблематика інтернет-ресурсів історії України в глобальній комп'ютерній мережі Інтернет. Вчені-гуманітарії, досліджуючи окремі аспекти функціонування Інтернету (веб-сайти бібліотечних та архівних установ України, систему авторського права тощо), фактично не торкалися окресленої проблематики. В той же час виявлена та проаналізована джерельна база дисертаційної роботи є досить широкою як за кількістю представлених веб-ресурсів (офіційні та неофіційні вітчизняні інтернет-сайти; веб-ресурси української діаспори; російські мережеві ресурси української історії; веб-сайти інших держав), так і за характером їх інформаційного наповнення та проблематики історії України. Їх глибокий науковий аналіз, який намагається здійснити дисертант, є умовою для повноцінного розкриття поставлених у дисертаційній роботі мети та завдань. Водночас, у силу різних причин (динамічна поява нових веб-сайтів історичного змісту, повне або тимчасове зникнення існуючих тощо) ми свідомі факту неможливості охоплення у рамках даного дисертаційного дослідження всього обсягу інтернет-ресурсів української історії. Проте, проаналізовані у межах кожної з груп веб-ресурси є типовими як за своїм інформаційним наповненням, так і за проблематикою.

2. З'ясовано, що представленість України в глобальній комп'ютерній мережі з'явилася на початку 1990-х рр. У цей час Інтернет як явище поширився і в українському інформаційному просторі, а дволітерний домен верхнього рівня «.ua» ідентифікував український сегмент мережі, прирівнявши новітні віртуальні кордони держави до географічно-політичних. Проте практично до кінця ХХ ст. через технічні та економічні обмеження, а також у зв'язку з певними психологічними чинниками, зокрема через випереджаючий характер

комп'ютеризації над розвитком самого суспільства, кількість українських користувачів зростала досить повільно. А вже на початку XXI ст., новітнє явище, охопивши понад третину дієздатного населення-користувачів України, стало важливою складовою політичної стратегії держави. Прийняті на найвищому політичному рівні національні документи, у яких враховано міжнародний досвід, проголошують розвиток національної складової Інтернету найвищим пріоритетом, визначають необхідність повноцінного включення у простір національних освітніх, наукових, університетських, архівних, музейних ресурсів, їх доступність для усіх верств населення. Інтегральною інституційною основою цього процесу повинні стати Національна електронна бібліотека.

Інтернет відкрив широкі можливості для розвитку наук суспільно-гуманітарного циклу, серед яких й історична. Оперативний пошук інформації, мінімальна затрата фінансових ресурсів у процесі широкого розповсюдження наукових досліджень, можливість прямих наукових дискусій, інтерактивних наукових інтернет-конференцій, у тому числі й міжнародних, важлива екологічна складова тощо на сьогодні стали важливими передумовами поширення у мережі історичної науки та створення спеціалізованих веб-сайтів, на яких широко представлена українська історична проблематика. Водночас, незважаючи на окремі тимчасові проблеми, які виникли у зв'язку з розвитком гуманітарної складової мережі (відсутність можливості належного збереження авторських прав та суміжних прав, проблеми методологічного та суто психологічного характерів), презентація української історичної науки та інтернет-ресурсів української історії у глобальному масштабі буде постійно розширюватися.

3. Встановлено, що офіційна українська комп'ютерна інтернет-мережа вітчизняної історії, яка почала формуватися з другої половини 90-х рр. XX ст., представлена веб-ресурсами органів державної влади; академічних науково-дослідних установ; вищих навчальних закладів Міністерства освіти і науки України. У глобальному інформаційному просторі вона репрезентує інтернет-ресурси від імені держави. Як правило, веб-сайти у межах кожної з підгруп

офіційної української інтернет-мережі пов'язані між собою системою гіперпосилань, що спрощує навігацію та пошук необхідної тематичної інформації.

Історична проблематика на офіційних веб-сайтах органів державної влади в Україні, головним чином, представлена довідково-енциклопедичною інформацією в окремих тематичних розділах про становлення тієї або іншої гілки влади. Єдина загальна проблематика, яка присутня у більшості проаналізованих веб-сайтів цієї підгрупи, – Голодомор 1932–1933 рр. в Україні та Велика Вітчизняна війна. Переважно архівні матеріали представлені на веб-порталах Державного комітету архівів України та державного правоохоронного органу спеціального призначення Служби безпеки України. Одним із найкращих веб-ресурсів вітчизняної історії є інтернет-сайт центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом Українського інституту національної пам'яті. Інформаційне наповнення та проблематика веб-сайтів державних науково-дослідних установ, які у першу чергу представлені інтернет-ресурсами ряду установ відділення історії, філософії та права секції суспільних і гуманітарних наук НАН України, залежать від завдань, які стоять перед конкретною установою і відображають сучасний стан розвитку історичної науки в Україні. У загальній сукупності, на цих веб-сайтах повною мірою представлені матеріали (електронні версії статей, спеціалізованих збірників, журналів, монографій, власне електронні проекти тощо), які відображають вітчизняну історію різних хронологічних періодів. Провідним інтернет-ресурсом вітчизняної історії цієї підгрупи веб-сайтів є портал Інституту історії України НАН України, на якому, окрім іншого, реалізуються ряд електронних інформаційних проектів. Головне ж інформаційне наповнення веб-сайтів історичних факультетів, навчальних та дослідницьких інститутів історичного профілю Міністерства освіти і науки України – навчально-методична література, меншою мірою – зміст та електронні версії наукових журналів та збірників. Водночас, новітні інформаційні технології надають широкі можливості щодо розвитку веб-ресурсів вищих навчальних закладів, зокрема

формування електронних наукових видань, перспективи співробітництва як на державному, так і на міжнародному рівнях.

4. Визначено, що неофіційні українські інтернет-ресурси вітчизняної історії, не представляючи у глобальному інформаційному просторі будь-які державні інституції, поділяються на дві основні підгрупи: мережеві ресурси загальної історичної проблематики та тематичні історичні веб-сайти. Перша підгрупа ресурсів, серед яких окремі веб-сайти, у тому числі персональні, україномовний розділ вільної загальнодоступної багатомовної універсальної онлайн енциклопедії Вікіпедія та електронні бібліотеки, за своєю проблематикою охоплюють переважно усі хронологічні періоди, від найдавніших часів до періоду сучасності. Проте ресурси цієї підгрупи в основному є малочисельними, а їх інформаційне наповнення, за винятком Вікіпедії, слабким (головним чином електронні версії наукових статей, книг, окремих першоджерел, які часто дублюються на різних сайтах), часто матеріали представлені у науково-популярній формі, а самі сайти тривалий час перебувають на стадії розробки та формування. Не втілені у життя також спроби створення окремих координаційних інтернет-порталів, які б об'єднали у мережі неофіційний інформаційний науковий простір, у тому числі й історичний.

Тематичні веб-ресурси, які присвячені проблематиці окремих подій, осіб, міст, регіонів, на сьогодні представлені окремими веб-сайтами, серед яких персональні та «меморіальні», а також інтернет-сайтами військово-історичної реконструкції, віртуальних музеїв та історичних форумів. Їх провідною проблематикою є історія козацтва; Голодомор 1932–1933 рр.; український національно-визвольний рух, перш за все часів Другої світової війни; набувають популярності та активно поширюються ресурси, які присвячені історії різних українських міст та регіонів. Популярними у межах цієї підгрупи ресурсів є сайти, окремі тематичні розділи та рубрики, присвячені певним особам, у першу чергу військовим та політичним діячам. Інша ж українська історична проблематика у межах тематичних веб-ресурсів представлена або

досить слабо, або практично відсутня. Водночас, варто відзначити, що іноді межа між офіційними та неофіційним українськими історичним веб-ресурсами в Інтернеті є досить умовною.

5. З'ясовано, що українська історична проблематика значною мірою представлена на світових спеціалізованих історичних інтернет-сайтах, веб-ресурсах електронних мережових енциклопедій, електронних ресурсах традиційних та онлайн бібліотек. На спеціалізованих світових історичних веб-сайтах – електронних інформаційних проектах та інтегральних веб-порталах електронних версій наукових видань – в основному представлені статті та окремі документальні матеріали, які стосуються історії України ХХ – початку ХХ ст., зокрема Голодомору 1932–1933 рр., аварії на Чорнобильській АЕС тощо. Широка довідково-енциклопедична інформація практично про усі основні події української історії міститься на веб-сторінках світових мережових онлайн енциклопедій, серед яких особливе значення має Вікіпедія. Адже категорія «Історія України» з відповідними категоріями та сторінками на сьогодні представлена на понад 40 мовних версіях ресурсу. Бібліографічні записи (в окремих випадках анотації) робіт, які стосуються української історичної проблематики і які присутні у відповідних бібліотечних фондах, представлені на веб-сайтах національних, державних та університетських бібліотек різних країн світу. Окрім того, веб-ресурси мережових світових бібліотек доповнені електронними версіями опублікованих робіт та ілюстративним матеріалом з історії України.

6. Встановлено, що російські інтернет-ресурси, на яких представлена проблематика історії України, умовно розділяються на дві підгрупи: мережові ресурси, які стосуються переважно питань російської історії, та веб-сайти, що присвячені всесвітній історії. Веб-сайти, які стосуються російської історії, і на яких у тому числі у силу різних причин присутня українська історична проблематика, мають як офіційний, так і неофіційний характер.

Інформаційне наповнення офіційних російських веб-ресурсів представлено окремими електронними версіями документів російських архівів,

у тому числі розсекречених матеріалів радянських органів державної безпеки, інших джерельних матеріалів, статтями з історії українського визвольного руху 40-х – 50-х рр. XX ст., голоду першої половини 1930-х рр., окремих історичних веб-проектів з історії великої Вітчизняної війни; різних аспектів українсько-російських відносин тощо (сайти деяких вищих органів влади РФ; наукових установ і організацій; бібліотечних й архівних установ; вищих навчальних закладів). Важливість офіційних російських веб-ресурсів пояснюється перш за все тим, що на них представлений офіційний російський погляд на українську історію (щодо Голодомору 1932 – 1933 рр., українського руху опору), який не завжди співпадає з висновками сучасної української історичної науки, і активно пропагується у глобальному інформаційному просторі.

Матеріали (наукові, публіцистичні, енциклопедично-довідкові статті, електронні версії ряду першоджерел тощо) неофіційних російських інтернет-ресурсів, які представлені, окрім інформаційних сайтів, веб-сайтами електронних бібліотек та персональними веб-сторінками, за винятком інтернет-порталу товариства «Меморіал» та деяких інших ресурсів, висвітлюють українську історичну проблематику у контексті розгляду окремих періодів історії Росії: Київської Русі IX–XII ст., Великої Вітчизняної війни, радянської доби. Незважаючи на чітко заявлену увагу щодо історії України у контексті світового історичного процесу, переважна більшість російських веб-ресурсів, присвячених всесвітній історії, за винятком російськомовного розділу багатомовної універсальної онлайн енциклопедії Вікіпедія, як і неофіційні інтернет-сайти, висвітлюють історію України крізь призму російської історії.

7. З'ясовано, що важливими у контексті представлення у мережі ресурсів української історії є веб-сайти української діаспори. Умовно їх можна диференціювати на три підгрупи: інтернет-сайти навчальних та наукових установ й організацій; інформаційно-аналітичні мережеві ресурси, серед яких тематичні історичні веб-сайти, електронні версії українських діаспорних періодичних видань, електронні інформаційні видання; та веб-сайти різних форм громадських об'єднань української діаспори. Їх першорядною

проблематикою є історія української еміграції, Голодомор 1932–1933 рр., питання українського самостійницького руху ХХ ст. Водночас, поряд зі спільним характером їх основної історичної проблематики, інформаційне наповнення ресурсів різниться залежно від належності до однієї із вищеназваних підгруп.

Інформаційне наповнення інтернет-сайтів навчальних й наукових установ та організацій української діаспори відзначається присутністю на них, поряд з електронними версіями наукових статей та книг, архівних матеріалів іноземних та українських архівних установ, приватних осіб, наявністю аудіовізуальних матеріалів, окремих інтернет-проектів. Самі ж наукові дослідження, представлені на ресурсах, належать авторству як українських діаспорних, іноземних, так і сучасних українських учених. На діаспорних веб-ресурсах цієї підгрупи також часто присутні бібліографічні записи та анотація робіт, які є результатом реалізації видавничих проектів, частина з яких присвячена історії України. Змістове наповнення інформаційно-аналітичних інтернет-ресурсів української діаспори, у тому числі тематичних історичних веб-сайтів, електронних версій діаспорних періодичних видань та електронних інформаційних видань, відзначається наявністю поряд з науковими працями, окремими документально-джерельними матеріалами та інтернет-проектами, значної кількості публіцистичних та науково-публіцистичних робіт. Мережеві ресурси різних форм громадських об'єднань української діаспори за кордоном є одними із найважливіших джерел з вивчення особливостей різних сторін життя сучасної української еміграції у різних країнах світу. Присутні на цій підгрупі інтернет-ресурсів й окремі історичні тематичні розділи і рубрики, матеріали яких, однак, часто є досить односторонніми, емоційно забарвленими та суб'єктивними, адже спрямовані вони, головним чином, на пересічного користувача, представника української діаспори.

Таким чином, можна стверджувати, що в умовах поширення комп'ютеризації та глобальної мережі Інтернет, активного використання комп'ютерних технологій в сфері суспільно-гуманітарних наук, архівній та

бібліотечній мережах, їх широке залучення до навчального процесу всіх рівнів, соціокультурної сфери України в цілому, сприятиме розвитку української складової історичної інформатики. А особливості формування, інформаційного наповнення та проблематики інтернет-ресурсів історії України в глобальній комп'ютерній мережі будуть однією із важливих складових цієї науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Інтернет-джерела

- 1.1. *Азербайджанская* национальная библиотека : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.anl.az/index_r.php?hash=921959574.
- 1.2. *Актуально* // Інститут російської історії Російської академії наук : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.iri-ran.ru/aktual-ru.html>.
- 1.3. *Акція «Вісла»* // Związek Ukraińców w Polsce : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.oup.ukraina.com.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=177&Itemid=113.
- 1.4. *Альянс* клубов реконструкції «Акра» : форум. – Режим доступу : <http://fight-club.org.ua>.
- 1.5. *Аннали, хроніки, історії.* – Режим доступу : <http://hbar.phys.msu.ru/gorm/chrons.htm>.
- 1.6. *Апостольська* Екзархів українців католиків Німеччини та Скандинавії. – Режим доступу : http://www.ukrainische-kirche.de/index.php?ua_info.
- 1.7. *Археологічні* дослідження Львівського університету // Історичний факультет Львівського національного університету ім. І. Франка : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.lnu.edu.ua/faculty/webhistory/byz/publ.html>.
- 1.8. *Археологія* : науковий журнал Інституту археології НАН України : електронна версія. – Режим доступу до журн. : <http://www.iananu.kiev.ua/archaeology/index.html>.

- 1.9. *Архіви* України : офіційний веб-портал Державного комітету архівів України. – Режим доступу : <http://www.archives.gov.ua>.
- 1.10. *Архивная* служба // Министерство иностранных дел Российской Федерации : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.mid.ru/bul_newsite.nsf/kartaflat/06.
- 1.11. *Архів* документів // Центр досліджень визвольного руху : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://cdvr.org.ua/archive>.
- 1.12. *Архів* радіопередач // Ukrainian world coordinating council : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.uvkr.com.ua/ua/arhiv.html>.
- 1.13. *Архів* світлин // Центр досліджень визвольного руху : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://cdvr.org.ua/photoarchive>.
- 1.14. *Архіви* у ЗМІ // Архіви України : офіційний веб-портал Державного комітету архівів України. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/A_u_ZMI.php.
- 1.15. *Асоціація* українців Португалії «Собор» : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://sobor.colocall.com>.
- 1.16. *Ассоциация* «История и компьютер» : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://kleio.asu.ru>.
- 1.17. *Бабий Яр* : память и беспамятство. – Режим доступу : <http://www.babiyar-diskus.narod.ru>.
- 1.18. *Библиотека* электронных ресурсов исторического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова // Исторический факультет Московского государственного университета им. М. В. Ломоносова : официальный веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.hist.msu.ru/ER/index.html>.
- 1.19. *Бібліотека* та архіви УВУ // Ukrainische Freie Universität : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.ukrainische-freie-universitaet.mhn.de/seiten_ukrainisch/Uk_seite_aktuelle_infos.htm.
- 1.20. *Бібліографія* : реєстр видань з теми Голодомору, здійснених у 2007–2008 роках в Україні та поза її межами // Український інститут національної

- пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу :
<http://www.memory.gov.ua/ua/267.htm>.
- 1.21. *Бібліотека* // Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу :
<http://www.ipiend.gov.ua/?mid=8>.
- 1.22. *Ваш Київ*. – Режим доступу : <http://www.oldkiev.info>.
- 1.23. *Введение* // Сталинские расстрельные списки. – Режим доступу :
<http://stalin.memo.ru/images/intro.htm>.
- 1.24. *Велика Вітчизняна війна*. – Режим доступу : <http://www.peremoga.gov.ua>.
- 1.25. *Великая Отечественная война 1941–1945 гг.* : приложение к официальному сайту Министерства обороны России. – Режим доступу :
<http://victory.mil.ru/war/index.html>.
- 1.26. *Верховна Рада України* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу :
<http://portal.rada.gov.ua>.
- 1.27. *Видання УВУ* // Ukrainische Freie Universität : офіційний веб-сайт. –
Режим доступу : http://www.ukrainische-freie-universitaet.mhn.de/seiten_ukrainisch/Uk_seite_aktuelle_infos.htm.
- 1.28. *Видання* // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/330.htm>.
- 1.29. *Видатні постаті України* // Український інститут національної пам'яті :
офіційний веб-сайт. – Режим доступу :
<http://www.memory.gov.ua/ua/274.htm>.
- 1.30. *Виртуальный музей ГУЛАГа*. – Режим доступу : <http://www.gulag-museum.org.ua>.
- 1.31. *Виртуальный музей декабристов*. – Режим доступу :
<http://decemb.hobby.ru>.
- 1.32. *Відеогалерея* // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/459.htm>.
- 1.33. *Відлуння Віків* : Український пам'яткоохоронний інтернет-ресурс. –
Режим доступу : <http://www.pamjatky.org.ua>.

- 1.34. *Військово-історичний клуб «Легіон Українських Січових Стрільців».* – Режим доступу : <http://усс.milua.org>.
- 1.35. *Вікіпедія : вибрані статті // Wikipedia.* – Режим доступу : http://www.uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Вибрані_статті.
- 1.36. *ВікіСховище // Wikipedia.* – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/ВікіСховище>.
- 1.37. *Віртуальний музей гетьмана І. Мазепи.* – Режим доступу : <http://mazepa.do.am>.
- 1.38. *Віртуальний музей гетьмана П. Скоропадського.* – Режим доступу : <http://getmanps.at.ua>.
- 1.39. *Віртуальний музей дисидентського руху в Україні.* – Режим доступу : <http://archive.khpg.org/index.php?r=0>.
- 1.40. *Віртуальний музей Симона Петлюри.* – Режим доступу : <http://symonpetlura.kiev.ua>.
- 1.41. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля : науковий журнал : електронне наукове фахове видання // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний веб-сайт.* – Режим доступу до журн. : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vsunud/index.html>.
- 1.42. *Вісник УВКР // Ukrainian world coordinating council : офіційний веб-сайт.* – Режим доступу : <http://www.uvkr.com.ua/ua/visnyk.html>.
- 1.43. *Вісник : хроніка життя української громади Латвії : офіційний веб-сайт.* – Режим доступу : <http://visnyk.ukr.lv>.
- 1.44. *Военная Энциклопедия // Министерство обороны Российской Федерации : офіційний веб-сайт.* – Режим доступу : <http://www.mil.ru/940/index.shtml>.
- 1.45. *Вооруженные силы // Великая Отечественная война 1941–1945 гг. : приложение к официальному сайту Министерства обороны России.* – Режим доступу : <http://victory.mil.ru/rkka/index.html>.
- 1.46. *Всемирная история.* – Режим доступу : <http://www.world-history.ru>.

- 1.47. *Всемирная* история: единое научно-образовательное пространство : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://worldhist.ru>.
- 1.48. *Всеукраїнська* акція «Людяність у нелюдяний час» // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/420.htm>.
- 1.49. *Всеукраїнський* конкурс мультимедійних проєктів, присвячених 90-річчю подій Української революції 1917–1921 років // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/460.htm>.
- 1.50. *Вшанування* пам'яті жертв геноциду : світлини пам'ятників і пам'ятних знаків // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/427.htm>.
- 1.51. *Вшанування* пам'яті жертв політичних репресій // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/276.htm>.
- 1.52. *Гайдамака* : незалежний інформаційно-освітній ресурс. – Режим доступу : <http://www.haidamaka.org.ua>.
- 1.53. *Галицька* Україна. – Режим доступу : <http://halychyna.ukrbiz.net>.
- 1.54. *Галузевий* державний архів СБ України // Служба безпеки України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article;jsessionid=52CA0B5D0287EA18803D3A22E870095D?art_id=48479&cat_id=39212.
- 1.55. *Геноцид* українського народу : Голодомор 1932–1933 рр. // Архіви України : офіційний веб-портал Державного комітету архівів України. – Режим доступу : <http://www.archives.gov.ua/Sections/Famine>.
- 1.56. *Географический* указатель // Сталинские расстрельные списки. – Режим доступу : <http://stalin.memo.ru/regions/indgeo.htm>.
- 1.57. *Геоінформаційна* система : Голодомор 1932–1933 років в Україні // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://194.44.219.55:8099/m?ls=Ground,Regions,Lakes,RegBounds->

33,CouBounds-

33,Roads2,Roads1,Cities,Points&fl=2&dl=12&x=0&y=0&w=759&h=513&z=7&s=56.

- 1.58. *Головна* // Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ipiend.gov.ua/?mid=1>.
- 1.59. *Голодомор 1932–1933 років в Україні* // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/262.htm>.
- 1.60. *Голодомор 1932–1933 рр. : Харківська область.* – Режим доступу : <http://www.golodomor.kharkov.ua>.
- 1.61. *Голодомор 1932–33* // Міністерство закордонних справ України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/14504.htm>.
- 1.62. *Голодомор 1932–33 років – геноцид українського народу.* – Режим доступу : <http://golodomor.kmv.gov.ua>.
- 1.63. *Голодомор в Україні 1932–1933.* – Режим доступу : <http://golodomor.ukrinform.com/index.php>.
- 1.64. *Государственный архив Российской Федерации : характеристика фондов // Портал «Архивы России».* – Режим доступу : <http://www.rusarchives.ru/federal/garf/character.shtml>.
- 1.65. *Государственный историко-культурный заповедник «Бабий Яр».* – Режим доступу : <http://babiyar-zaroved.livejournal.com>.
- 1.66. *ГУЛАГ* // Персональний сайт Вахтанга Кіпіані. – Режим доступу : <http://www.kipiani.org/gulag>.
- 1.67. *Державна історична бібліотека України* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.dibu.kiev.ua>.
- 1.68. *До 25-річчя Чорнобильської трагедії Президент України Віктор Янукович* : офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/content/chernobil_25.html.

- 1.69. *Документальні виставки on-line* // Архіви України : офіційний веб-портал Державного комітету архівів України. – Режим доступу : <http://www.archives.gov.ua/Sections>.
- 1.70. *Древнерусская література* : антологія. – Режим доступу : <http://old-rus.narod.ru>.
- 1.71. *Друга світова війна* // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/268.htm>.
- 1.72. *e-Архів голодомору в Україні 1932–1933 рр.* // Інститут історії України Національної академії наук України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/index.php?urlcrnt=projects/select.php&seriaName=golod&InProject=Holod>.
- 1.73. *e-Бібліотека* видань Інституту історії України // Інститут історії України Національної академії наук України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/index.php?urlcrnt=LiberUA/PDF.php>.
- 1.74. *Европа/Украина* // Historic.Ru : Всемирная история. – Режим доступу : http://historic.ru/news/c0036_1.shtml.
- 1.75. *e-Енциклопедія* України // Інститут історії України Національної академії наук України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/index.php?l=EHUs>.
- 1.76. *Електронна бібліотека* Українського центру. – Режим доступу : <http://www.ukrcenter.com/library/default.asp>.
- 1.77. *Електронні наукові фахові видання* // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals>.
- 1.78. *Енциклопедія* українського козацтва // Запорізький національний університет : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://web.znu.edu.ua/euk>.

- 1.79. *Жертвы* националистического террора в западных регионах СССР : общедоступная электронная база данных. – Режим доступа : <http://lists.historyfoundation.ru>.
- 1.80. Закон України «Про електронний цифровий підпис» № 852-IV від 22 травня 2003 р. // Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. – Режим доступа : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=852-15>.
- 1.81. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» № 851-IV від 22 травня 2003 р. // Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. – Режим доступа : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=851-15>.
- 1.82. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» № 537-V від 9 січня 2007 р. // Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. – Режим доступа : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16>.
- 1.83. *Звернення* міністра освіти і науки Івана Вакарчука до академічної спільноти України // Міністерство освіти і науки України : офіційний веб-сайт. – Режим доступа : http://www.mon.gov.ua/newstmp/2010_1/09_03/zvernennya_ministr_wikipedia.pdf.
- 1.84. *Злочини* Геноциду-Голодомору 1932–1933 рр. в Україні // Служба безпеки України : офіційний веб-сайт. – Режим доступа : http://ssu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/category?cat_id=89010.
- 1.85. *Знать* историю. – Режим доступа : <http://andyzipper.com/index.htm>.
- 1.86. *Из* реестра музеев Западной Украины // Виртуальный музей ГУЛАГа. – Режим доступа : <http://www.gulag-museum.org.ua/ru/index1.htm>.
- 1.87. *Именной* указатель // Сталинские расстрельные списки. – Режим доступа : <http://stalin.memo.ru/names/index.htm>.
- 1.88. *Институт* всеобщей истории Российской академии наук : офіційний веб-сайт. – Режим доступа : <http://www.igh.ru>.

- 1.89. *Институт* российской истории Российской академии наук : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.iri-ran.ru>.
- 1.90. *Информация* диссертационных советов ИРИ РАН // Институт российской истории Российской академии наук : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.iri-ran.ru/infodesert.html>.
- 1.91. *Историческая* память : фонд содействия актуальным историческим исследованиям : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://historyfoundation.ru>.
- 1.92. *История* российской/советской космонавтики. – Режим доступу : <http://space.hobby.ru>.
- 1.93. *История* Украины // Wikipedia. – Режим доступу : http://ru.wikipedia.org/wiki/История_Украины.
- 1.94. *История* : против лжи и фальсификаций // Министерство обороны Российской Федерации : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.mil.ru/940/25260/index.shtml>.
- 1.95. *Из* нашей історії : Українське Товариство в Швейцарії // Ukrainian Society of Switzerland : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrainian-helvetica.ch/ua/downloads/istoria03.pdf>.
- 1.96. *Изборник* – історія України IX – XVIII ст. : першоджерела та інтерпретації : електронна бібліотека. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua>.
- 1.97. *Им'я* Ивана Мазепи : минуле, сьогодні, майбутнє. – Режим доступу : <http://www.mazepa.name>.
- 1.98. *Институт* археології НАН України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.iananu.kiev.ua>.
- 1.99. *Институт* энциклопедических исследований НАН Украины : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://encyclopedia.kiev.ua>.
- 1.100. *Институт* исторических исследований Львовского национального университета ім. І. Франка : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.lnu.edu.ua/institutes/istoryky/index.htm>.

- 1.101. *Інститут історичної освіти Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.iio.npu.edu.ua>.
- 1.102. *Інститут історії України Національної академії наук України* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua>.
- 1.103. *Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ipiend.gov.ua>.
- 1.104. *Інститут трансформації суспільства* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://ist.osp-ua.info>.
- 1.105. *Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.inst-ukr.lviv.ua>.
- 1.106. *Інститут української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.gilan.uar.net/nasu/hiuass.html>.
- 1.107. *Інститут славістики Львівського національного університету ім. І. Франка* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.lnu.edu.ua/slavistyka>.
- 1.108. *Інтернет-проект «Національний банк даних жертв політичних репресій радянської доби в Україні»*. – Режим доступу : <http://www.reabit.org.ua>.
- 1.109. *Інформаційно-довідковий зал* : відкритий електронний архів // Служба безпеки України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=91862&cat_id=91854.
- 1.110. *Інформація щодо осіб, причетних до організації голодоморів в Україні* // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/449.htm>.
- 1.111. *Інші напрямки діяльності* // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/269.htm>.

- 1.112. *Історичний* факультет Запорізького національного університету : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.znu.edu.ua/ukr/university/departments/history>.
- 1.113. *Історичний* факультет Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.history.univ.kiev.ua>.
- 1.114. *Історичний* факультет Луганського національного університету ім. Т. Шевченка : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.luguniv.edu.ua/?z1=b,42>.
- 1.115. *Історичний* факультет Львівського національного університету ім. І. Франка : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.lnu.edu.ua/faculty/webhistory>.
- 1.116. *Історичний* факультет Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www-history.univer.kharkov.ua>.
- 1.117. *Історія* України : електронна бібліотека. – Режим доступу : <http://www.uahistory.kiev.ua>.
- 1.118. *Історія* України : історія та гуманітарні дисципліни. – Режим доступу : <http://ukrhist.at.ua/publ/34>.
- 1.119. *Історія* України. – Режим доступу : <http://historyua.narod.ru>.
- 1.120. *Історія* України. – Режим доступу : <http://uahistory.narod.ru>.
- 1.121. *Карта* сервера // Меморіал : міжнародное историко-просветительское, правозащитное и благотворительное общество. – Режим доступу : <http://www.memo.ru/map1.htm>.
- 1.122. *Каталог* авторефератів дисертацій // Російська державна бібліотека : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://aleph.rsl.ru/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=xref.
- 1.123. *Категорія* : Історія на Україна // Wikipedia. – Режим доступу : http://mk.wikipedia.org/wiki/Категорія:Історія_на_Україна.

- 1.124. *Категорија* : Историја Украјине // Wikipedia. – Режим доступу : http://sr.wikipedia.org/sr/Категорија:Историја_Украјине.
- 1.125. *Категория* : История на Украина // Wikipedia. – Режим доступу : http://bg.wikipedia.org/wiki/Категория:История_на_Украина.
- 1.126. *Категория* : история Украины // Wikipedia. – Режим доступу : http://ru.wikipedia.org/wiki/Категория:История_Украины.
- 1.127. *Категорія* : історія України // Wikipedia. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F:%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8&from=%D0%9F%D0%BB%D1%83%D0%B3.
- 1.128. *Катэгорыя* : Гісторыя Украіны // Wikipedia. – Режим доступу : http://be.wikipedia.org/wiki/Катэгорыя:Гісторыя_Украіны.
- 1.129. *Катэгорыя* : Гісторыя Ўкраіны // Wikipedia. – Режим доступу : http://be-x-old.wikipedia.org/wiki/Катэгорыя:Гісторыя_Ўкраіны.
- 1.130. *Київська* міська організація Всеукраїнське Товариства «Меморіал» ім. В. Стуса : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://memorial.kiev.ua>.
- 1.131. *Кіно* & відео студія // Товариство пошуку жертв війни «Пам'ять». – Режим доступу : http://www.memoria.com.ua/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=19&Itemid=50&lang=uk.
- 1.132. *Книга* пам'яті України. – Режим доступу : <http://www.tnt43.com/membook>.
- 1.133. *Книга* пам'яті учасників ліквідації аварії на ЧАЕС. – Режим доступу : <http://www.memory.chornobylmuseum.kiev.ua>.
- 1.134. *Книга* Памяти Украины : электронная база данных : 1941–1945. – Режим доступу : <http://www.memory-book.com.ua>.
- 1.135. *Козацтво* XV–XXI ст. – Режим доступу : <http://cossackdom.com>.

- 1.136. *Козацька доба* // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/271.htm>.
- 1.137. *Коллекция* документів ГАРФ, РГАЭ, РГАСПИ, ЦА ФСБ Росії по темі «Голод в ССРСР. 1930–1934 гг.» // Портал «Архивы России». – Режим доступу : <http://www.rusarchives.ru/publication/hunger-ussr/content.shtml>.
- 1.138. *Кондрашин В. В.* Был ли голод 1932–1933 в Украине «геноцидом украинского народа»? Ответ С. В. Кульчицкому / Виктор Викторович Кондрашин // Министерство иностранных дел Российской Федерации : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.mid.ru/ns-arch.nsf/932b471b7dc29104c32572ba00560533/eb1b6a54dfbb3637c32574bb003aaabee?OpenDocument>.
- 1.139. *Конференції, круглі столи* // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/406.htm>.
- 1.140. *Концепції* та програми викладання історії України в школі : проект : матеріали IV та V Робочих нарад з моніторингу шкільних підручників історії України // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/1357/1234321.doc>.
- 1.141. *Концепція* історичної освіти в Україні // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/436.htm>.
- 1.142. *Крим і кримські татари*. – Режим доступу : <http://www.kirimtatar.com>.
- 1.143. *Крути* : 1918. – Режим доступу : <http://kruty.org.ua>.
- 1.144. *Курган*. – Режим доступу : <http://www.kurgan.kiev.ua>.
- 1.145. *Ланцов Олег*. – Режим доступу : <http://lants.tellur.ru>.
- 1.146. *Літопис* : електронне видання Форуму дослідів історії УПА. – Режим доступу : <http://forum.ottawa-litopys.org>.

- 1.147. *Львівська* національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.lsl.lviv.ua>.
- 1.148. *Львівське* товариство «Пошук». – Режим доступу : <http://www.poshuk-lviv.org.ua>.
- 1.149. *Майдан* : пульс громадського спротиву України. – Режим доступу : <http://maidanua.org/index.shtml>.
- 1.150. *Международное* общество «Мемориал» : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www2.memo.ru/d/1417.html>.
- 1.151. *Мемориал* : международное историко-просветительское, правозащитное и благотворительное общество. – Режим доступу : <http://www.memo.ru>.
- 1.152. *Мемориал* : обобщенный банк данных. – Режим доступу : <http://www.obd-memorial.ru>.
- 1.153. *Меморіальний* комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років» : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://warmuseum.kiev.ua>.
- 1.154. *Ми* займаємось // Львівське товариство «Пошук». – Режим доступу : <http://www.poshuk-lviv.org.ua/pronas/index.htm>.
- 1.155. *Министерство* иностранных дел Российской Федерации : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.mid.ru>.
- 1.156. *Министерство* обороны Российской Федерации : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.mil.ru>.
- 1.157. *Министерство* связи и массовых коммуникаций Российской Федерации : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.minsvyaz.ru/index.shtml>.
- 1.158. *Міжнародна* асоціація українців : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.mau-nau.org.ua>.
- 1.159. *Міста і села* України // Who-is-Who : український видавничий портал. – Режим доступу : http://who-is-who.com.ua/book_addit_view/gorodakrim2006/51.html.
- 1.160. *МОО* Киевский клуб «Красная звезда». – Режим доступу : <http://rkka.kiev.ua>.

- 1.161. *Над Бугом і Нарвою* : український часопис Підляшшя : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://nadbuhom.free.ngo.pl>.
- 1.162. *Наказ* Вищої атестаційної комісії та Національної академії наук України № 436/311 від 07.07.2008 р. «Про затвердження Порядку передавання електронних копій періодичних друкованих наукових видань на зберігання до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/law/08_elkor.html.
- 1.163. *Наукова* періодика України : журнали та збірники наукових праць // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/portal>.
- 1.164. *Наукові* записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – Режим доступу до журн. : <http://www.ipiend.gov.ua/?mid=89>.
- 1.165. *Наукові* збірки // Інститут історичної освіти Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.iio.npu.edu.ua/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=12&Itemid=127.
- 1.166. *Наукові* праці та статті // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/300.htm>.
- 1.167. *Науково-дослідний* інститут історії, етнології і археології Карпат Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника : офіційний веб-сайт : – Режим доступу : <http://www.pu.if.ua/depart/InstituteHEA/ua/general>.
- 1.168. *Націонална* Библиотека на Република България : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nationallibrary.bg>.
- 1.169. *Націоналістичний* портал. – Режим доступу : <http://www.ukrnationalism.org.ua>.

- 1.170. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>.
- 1.171. *Національна книга пам'яті // Український інститут національної пам'яті* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/263.htm>.
- 1.172. *Національний банк репресованих // Інтернет-проект «Національний банк даних жертв політичних репресій радянської доби в Україні»*. – Режим доступу : <http://www.reabit.org.ua/nbr>.
- 1.173. *Національний інститут стратегічних досліджень* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>.
- 1.174. *Національний науково-дослідний інститут українознавства Міністерства освіти і науки України* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nrius.org.ua>.
- 1.175. *Національно-визвольний рух ХХ ст. // Український інститут національної пам'яті* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/366.htm>.
- 1.176. *Наша победа* : видеоархив воспоминаний боевых ветеранов Великой Отечественной войны. – Режим доступу : <http://41-45.su>.
- 1.177. *Наше издания // Историческая память* : фонд содействия актуальным историческим исследованиям : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://historyfoundation.ru/ru/publication.php>.
- 1.178. *Наші інтерв'ю // Відлуння Віків* : Український пам'яткоохоронний інтернет-ресурс. – Режим доступу : <http://www.pamjatky.org.ua/BrowseInterviews.aspx>.
- 1.179. *Незалежний сайт діаспори «Українці Росії «Кобза»*. – Режим доступу : <http://kobza.com.ua>.
- 1.180. *Незалежний сайт українців Італії «Лелеки»* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.leleky.org>.
- 1.181. *Незгасима свічка українського болю в Афінах* : пам'яті жертв голодомору // Українсько-грецька думка : товариство української діаспори в Греції :

- офіційний веб-сайт. – Режим доступу :
http://ukrgrdumka.ho.ua/actiones/2008_holodomor/index.htm.
- 1.182. *Незнаний Голод* // Щомісячник «Оттавський вісник» : офіційний веб-сайт.
– Режим доступу : <http://ov.ottawa-litopys.org/holodomor>.
- 1.183. *Нова доба* : Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін // Eustory : The History Network for Young Europeans. – Режим доступу : <http://eustory.org>.
- 1.184. *Новые публикации* // Министерство иностранных дел Российской Федерации : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.mid.ru/ns-arch.nsf/iddpubl>.
- 1.185. *О проекте* // 1941–1945 : Хроника Победы. – Режим доступу : <http://www.pobeda-info.ru/Pages/about.aspx>.
- 1.186. *О проекте* // Виртуальный музей ГУЛАГа. – Режим доступу : <http://www.gulagmuseum.org>.
- 1.187. *О проекте* // Подвиг народа в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг. : общедоступный электронный банк документов. – Режим доступу : <http://podvignaroda.mil.ru>.
- 1.188. *О проекте «Наша победа»* // Наша победа : видеоархив воспоминаний боевых ветеранов Великой Отечественной войны. – Режим доступу : <http://41-45.su/index.php?action=about>.
- 1.189. *О сайте* // Всемирная история : единое научно-образовательное пространство : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://worldhist.ru/about>.
- 1.190. *Образование Киевской Руси*. – Режим доступу : <http://oldru.narod.ru>.
- 1.191. *Общедоступная электронная база данных жертв «Жертвы националистического террора в западных регионах СССР»* // Всемирная история : единое научно-образовательное пространство : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://worldhist.ru/links/322/1514/?sphrase_id=772.
- 1.192. *Одессика* : энциклопедия об Одессе. – Режим доступу : <http://odessa.club.com.ua>.

- 1.193. *Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства* // E-ukraine. – Режим доступу : <http://www.e-ukraine.biz/ukraine7.html>.
- 1.194. *От Руси древней до Империи Российской.* – Режим доступу : <http://rushi.on.ufanet.ru>.
- 1.195. *ОУН-УПА : легенда спротиву.* – Режим доступу : <http://www.oun-upa.org.ua>.
- 1.196. *Пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні* // Президент України Віктор Янукович : офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/content/golodomor_75.html.
- 1.197. *Пам'яткознавчі дискусії // Відлуння Віків : Український пам'яткоохоронний інтернет-ресурс.* – Режим доступу : <http://www.pamjatky.org.ua/Discussions.aspx>.
- 1.198. *Періодичні та серійні видання* // Інститут історії України Національної академії наук України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/index.php?urlcrnt=JournALL/seria.php>.
- 1.199. *Персональний сайт Вахтанга Кіпіані.* – Режим доступу : <http://www.kipiani.org>.
- 1.200. *Пласт Канада* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.plast.ca>.
- 1.201. *Победа : 1941–1945.* – Режим доступу : <http://victory.rusarchives.ru/index.php?p=7>.
- 1.202. *Повстанець* : група військово-історичної реконструкції Української Повстанської Армії. – Режим доступу : <http://www.povstanets.kiev.ua>.
- 1.203. *Подвиг народа в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг. :* общедоступный электронный банк документов. – Режим доступу : <http://podvignaroda.mil.ru>.
- 1.204. *Події* // Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ipiend.gov.ua/?mid=9>.
- 1.205. *Подорож Гійома Левассера де Боплана.* – Режим доступу : <http://boplan.pereplut.net>.

- 1.206. *Положення* про електронні наукові фахові видання // Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1329-04&pass=4/UMfPEGznhha2y.ZitFkFUdHdlwYsFggkRbI1c>.
- 1.207. *Полтава* историческая. – Режим доступу : http://poltavahistory.org.ua/index_r.php.
- 1.208. *Портал* «Архивы России». – Режим доступу : <http://www.rusarchives.ru>.
- 1.209. *Портал* громадського об'єднання «Форум українців Чеської Республіки». – Режим доступу : <http://ukraine.cz>.
- 1.210. *Послання* Президента України Віктора Януковича до Українського народу // Президент України Віктор Янукович : офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/17307.html>.
- 1.211. *Послання* Президента України до Верховної Ради України «Україна : поступ у XXI століття. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000–2004 рр.» від 23 лютого 2000 р. // Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=276%E0%2F2000>.
- 1.212. *Постанова* Верховної Ради України «Про рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні» № 3175-IV від 1 грудня 2005 р. // Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3175-15>.
- 1.213. *Построение* информационного общества – глобальная задача в новом тысячелетии : Декларация принципов : Документ WSIS-03/GENEVA/DOC/4-R, 12 декабря 2003 года // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/law/03declar.html>.
- 1.214. *Пошук* книг Google. – Режим доступу : <http://books.google.com.ua/books>.

- 1.215. *Пошук у електронному каталозі* // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/db/opac.html>.
- 1.216. *Пошук у електронному фонді* // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/eb/ep.html>.
- 1.217. *Пошук у каталозі дисертацій і авторефератів дисертацій* // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/db/dis.html>.
- 1.218. *Пошук у реферативній базі даних «Україніка наукова»* // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/db/ref.html>.
- 1.219. *Правители России и Советского Союза*. – Режим доступу : <http://www.praviteli.org>.
- 1.220. *Правителі України* : портрети, життєписи, матеріали. – Режим доступу : <http://pravyteli.ua/web.org>.
- 1.221. *Предметний покажчик [Історія]* // Ucrainica : відкритий гуманітарний портал. – Режим доступу : http://www.ucrainica.com.ua/catalogue/subject_index/?cat=149.
- 1.222. *Президент України Віктор Ющенко* : офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>.
- 1.223. *Президент України Віктор Янукович* : офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>.
- 1.224. *Присоединение западных территорий к СССР* // Победа : 1941–1945. – Режим доступу : http://victory.rusarchives.ru/index.php?p=32&sec_id=56.
- 1.225. *Про Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського Національної академії наук України* // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/institutions/iuass/index.html>.

- 1.226. *Про* Київський «Меморіал» // Київська міська організація Всеукраїнське Товариства «Меморіал» ім. В. Стуса : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://memorial.kiev.ua/content/view/105/154>.
- 1.227. *Про* портал // Український національний портал «Аратта : Вікно в Україну». – Режим доступу : http://www.aratta-ukraine.com/about_ua.php.
- 1.228. *Про* проект // Гайдамака : незалежний інформаційно-освітній ресурс. – Режим доступу : http://www.haidamaka.org.ua/page_am.html.
- 1.229. *Про* проект // Український історичний портал. – Режим доступу : http://www.history.com.ua/pro_nas/pro_nas.shtml.
- 1.230. *Про* проект інтернет-ресурсу «Міжвузівський науково-координаційний центр історичних досліджень студентів, аспірантів і молодих викладачів педагогічних навчальних закладів України» // Інститут історичної освіти Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.iio.npu.edu.ua/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=14&Itemid=130.
- 1.231. *Про* УІНП // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/254.htm>.
- 1.232. *Про* Український інститут національної пам'яті // Інтернет-проект «Національний банк даних жертв політичних репресій радянської доби в Україні». – Режим доступу : http://www.reabit.org.ua/aboutus/about_memory.
- 1.233. *Проблеми* слов'янознавства // Інститут славістики Львівського національного університету ім. І. Франка : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.lnu.edu.ua/slavytyka/publ.html>.
- 1.234. *Проекти* // Інститут історії України Національної академії наук України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua/index.php?urlcrnt=projects/seria.php>.
- 1.235. *Пропозиції* до концепції історичної освіти в Україні : матеріали III Робочої наради з моніторингу шкільних підручників історії України (К.,

- 18 жовт. 2008 р.) // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/1148/102.pdf>.
- 1.236. *Публікації* на порталі // Архіви України : офіційний веб-портал Державного комітету архівів України. – Режим доступу : <http://www.archives.gov.ua/Publicat/>.
- 1.237. *Радіопрोगрама* «Відлуння пам'яті» // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/325.htm>.
- 1.238. *Реабілітовані* історією // Інтернет-проект «Національний банк даних жертв політичних репресій радянської доби в Україні». – Режим доступу : <http://www.reabit.org.ua/books>.
- 1.239. *Редакція* // Хата скраю : інтернет-часопис українців Німеччини : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://ukrajinciberlinu.wordpress.com/редакція>.
- 1.240. *Роберт* Конквест : жнива скорботи : радянська колективізація і голодомор. – Режим доступу : <http://zhnyva33.narod.ru>.
- 1.241. *Российская* академия наук : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ras.ru>.
- 1.242. *Российская* государственная библиотека : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://rsl.ru>.
- 1.243. *Российская* национальная библиотека : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nlr.ru>.
- 1.244. *Российские* социалисты и анархисты после Октября 1917 года : история, идеи, традиции демократического социализма и судьбы участников левого сопротивления большевистскому режиму. – Режим доступу : <http://socialist.memo.ru/index.htm>.
- 1.245. *Российский* государственный архив древних актов : характеристика фондов // Портал «Архивы России». – Режим доступу : <http://www.rusarchives.ru/federal/rgada/character.shtml>.

- 1.246. *Российский* государственный исторический архив : характеристика фондов // Портал «Архивы России». – Режим доступа : <http://www.rusarchives.ru/federal/rgia/character.shtml>.
- 1.247. *Российский* электронный журнал «Мир истории» : офіційний веб-сайт. – Режим доступа : <http://www.historia.ru>.
- 1.248. *Россия* // Всемирная история. – Режим доступа : <http://www.world-history.ru/countries/81.html>.
- 1.249. *Русский* город : архитектурно-краеведческая библиотека. – Режим доступа : <http://www.russiancity.ru/books/biblio.htm>.
- 1.250. *Русскоязычные* ресурсы Интернет по истории / [сост. О. Н. Калинова]. – Режим доступа : <http://iatp.projectharmony.ru/publications/RussianInternet.pdf>.
- 1.251. *Сайт* історії Києва. – Режим доступа : <http://www.oldkyiv.org.ua>.
- 1.252. *Сайт* про Степана Бандеру. – Режим доступа : <http://www.stepanbandera.org/index.htm>.
- 1.253. *Сайт*, присвячений пам'яті жертв терору та голодомору на Полтавщині. – Режим доступа : <http://www.poltava-repres.narod.ru>.
- 1.254. *Сводный* перечень документов ГАРФ, РГАЭ, РГАСПИ, ЦА ФСБ России по теме «Голод в СССР. 1930–1934 гг.» // Министерство иностранных дел Российской Федерации : офіційний веб-сайт. – Режим доступа : <http://www.ln.mid.ru/ns-arch.nsf/932b471b7dc29104c32572ba00560533/22fa7cb39af8e09ec32574bb003a7f8c?OpenDocument>.
- 1.255. *Семен* Петрович Самоненко // Наша победа : видеоархив воспоминаний боевых ветеранов Великой Отечественной войны. – Режим доступа : <http://41-45.su/video.php?action=show&id=1118>.
- 1.256. *Сергей* Павлович Леонов // Наша победа : видеоархив воспоминаний боевых ветеранов Великой Отечественной войны. – Режим доступа : <http://41-45.su/video.php?action=show&id=1905>.

- 1.257. *Сергійчук Володимир Іванович* : як нас морили голодом. – Режим доступу : <http://www.history.univ.kiev.ua/golodomor>.
- 1.258. *Симон Петлюра*. – Режим доступу : <http://petlura.poltava.ua>.
- 1.259. *Словник Українського Визвольного Руху* // Центр досліджень визвольного руху : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://cdvr.org.ua/projects/dictionary>.
- 1.260. *Слово о полку Игореве*. – Режим доступу : <http://old-rus2.chat.ru>.
- 1.261. *Служба безпеки України* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/index>.
- 1.262. *Сталинские расстрельные списки*. – Режим доступу : <http://stalin.memo.ru/index.htm>.
- 1.263. *Старий Херсон*. – Режим доступу : <http://unr.at.ua>.
- 1.264. *Статьи и исследования* // Древнерусская литература : антологія. – Режим доступу : <http://old-rus.narod.ru/paper.html>.
- 1.265. *Сучасна українська еміграція до Італії та зародження нової української діаспори* // Незалежний сайт українців Італії «Лелеки» : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.leleky.org/index.php?option=com_content&view=article&id=644:2010-06-09-13-49-35&catid=62:2010-06-10-13-02-32&Itemid=12.
- 1.266. *Східний інститут українознавства ім. Ковальських* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://keui.univer.kharkov.ua>.
- 1.267. *Тематичні видання* // Відлуння Віків : Український пам'яткоохоронний інтернет-ресурс. – Режим доступу : <http://www.pamjatky.org.ua/Books.aspx>.
- 1.268. *Тематичні та видові зібрання публікацій* // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/eb/library_col.html.
- 1.269. *1941–1945* : Хроника Победы. – Режим доступу : <http://www.pobeda-info.ru/Pages/Default.aspx>.
- 1.270. *ТОВ «Хостмайстер»* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.hostmaster.net.ua>.

- 1.271. *1000 років української культури* : персональний веб-сайт В. Лисенка. – Режим доступу : <http://1000years.uazone.net>.
- 1.272. *Товариство* пошуку жертв війни «Пам'ять». – Режим доступу : <http://www.memoria.com.ua>.
- 1.273. *Україна* // Всемирная история. – Режим доступу : <http://www.world-history.ru/countries/579.html>.
- 1.274. *Україна*. Евреи в независимой Украине : с 1991 г. // Электронная еврейская энциклопедия. – Режим доступу : <http://www.eleven.co.il/article/15414>.
- 1.275. *Українські* сторінки : історія національного руху України 1800–1920 гг. : електронна – Режим доступу : <http://ukrstor.com>.
- 1.276. *Україна* модерна // Інститут історичних досліджень Львівського національного університету ім. І. Франка : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.franko.lviv.ua/Subdivisions/um/indexu.html>.
- 1.277. *Україна* на шляху до волі : форум визвольних змагань України. – Режим доступу : <http://volia.uaforums.net>.
- 1.278. *Українознавство* : електронне наукове фахове видання. – Режим доступу до журн. : <http://www.ualogos.kiev.ua>.
- 1.279. *Українська* асоціація усної історії // Східний інститут українознавства ім. Ковальських : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://keui.univer.kharkov.ua/oral_hist.htm.
- 1.280. *Українська* газета : портал для українців в Італії : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.gazetaukrainska.com>.
- 1.281. *Українська* дивізія «Галичина». – Режим доступу : <http://www.galiciadivision.com/main>.
- 1.282. *Українська* історична бібліотека : електронна бібліотека. – Режим доступу : <http://www.ukrhistory.narod.ru>.
- 1.283. *Українська* історія. – Режим доступу : <http://www.ua-history.narod.ru>.
- 1.284. *Українська* Наукова Інтернет-Спільнота : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nauka-online.org>.

- 1.285. *Українська повстанська армія в поштових листівках // Щомісячник «Оттавський вісник»* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://ov.ottawa-litopys.org/poshtivkuura>.
- 1.286. *Українська Повстанська Армія*. – Режим доступу : <http://www.tim.net.ua/upa/upauk.htm>.
- 1.287. *Українське військо у ХХ–ХХІ сторіччі*. – Режим доступу : <http://vijsko.milua.org>.
- 1.288. *Українське життя в Севастополі : бібліотека ім. Марії Фішер-Слиж : електронна бібліотека*. – Режим доступу : <http://ukrlife.org/main/library.html>.
- 1.289. *Український інститут національної пам'яті* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua>.
- 1.290. *Український історичний портал*. – Режим доступу : <http://www.history.com.ua>.
- 1.291. *Український національний портал «Аратта : Вікно в Україну»*. – Режим доступу : <http://www.aratta-ukraine.com>.
- 1.292. *Український Портал у Польщі*. – Режим доступу : <http://www.harazd.net>.
- 1.293. *Український формат*. – Режим доступу : <http://format.ua>.
- 1.294. *Український часопис «Свобода» Українського Народного Союзу* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.svoboda-news.com>.
- 1.295. *Українські військовики в мініатюрі // Щомісячник «Оттавський вісник»* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://ov.ottawa-litopys.org/voyaku>.
- 1.296. *Українські історики ХХ століття : бібліографічний довідник // Інститут історії України Національної академії наук України* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://history.org.ua/index.php?urlcrnt=projects/select.php&seriaName=histo>.
- 1.297. *Українські міста в Інтернеті* : інтегральний веб-портал. – Режим доступу : <http://cityukraine.info>.
- 1.298. *Українсько-грецька думка* : товариство української діаспори в Греції : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://ukrgrdumka.ho.ua>.

- 1.299. *Українсько-німецький* портал. – Режим доступу : <http://ukrainians.de>.
- 1.300. *Українці* Аргентини : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ucrania.com>.
- 1.301. *Українці* в США. – Режим доступу : <http://uain.us>.
- 1.302. *Українці* у Скандинавії (Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія) : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://ukraina.nu>.
- 1.303. *Українці* Угорщини : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrajinci.hu>.
- 1.304. *Уроки* історії : Голодомор 1932–33 рр. – Режим доступу : <http://www.holodomor33.org.ua>.
- 1.305. *Урядовий* портал : єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control>.
- 1.306. *Факультет* історії та права Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.kspu.kr.ua/history>.
- 1.307. *Федеральный* государственный образовательный стандарт высшего профессионального образования по направлению подготовки 030600 «История» (квалификация (степень) «бакалавр») // Министерство образования и науки Российской Федерации : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.edu.ru/db-mon/mo/Data/d_09/prm732-1.pdf.
- 1.308. *Фотогалерея* // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/279.htm>.
- 1.309. *Хата* скраю : інтернет-часопис українців Німеччини : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://ukrajinciberlinu.wordpress.com>.
- 1.310. *Ход* войны // Великая Отечественная война 1941–1945 гг. : приложение к официальному сайту Министерства обороны России. – Режим доступу : <http://victory.mil.ru/war/index.html>.
- 1.311. *Хронос* : всемирная история в Интернете. – Режим доступу : <http://www.hrono.info>.

- 1.312. *Центр* досліджень визвольного руху : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://cdvr.org.ua/>.
- 1.313. «*Чорні дошки*» // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/283.htm>.
- 1.314. *Шкільна історія* очима істориків-науковців : матеріали Робочої наради з моніторингу шкільних підручників історії України // Український інститут національної пам'яті : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/ua/publication/content/1147.htm>.
- 1.315. *Щомісячник* «Оттавський вісник» : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://ov.ottawa-litopys.org>.
- 1.316. *Електронная библиотека* // Исторический факультет Санкт-Петербургского государственного университета : официальный веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.history.spb.ru/elbib/Russia/index.php>.
- 1.317. *Електронная библиотека* РНБ : фонд авторефератов // Российская национальная библиотека : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://ft.nlr.ru/table.jsp?f3=20&t3=1&v3=07.00.&s=2&st=0&i18n=ru&cc=3&se=6>.
- 1.318. *Електронная еврейская энциклопедия*. – Режим доступу : <http://www.eleven.co.il>.
- 1.319. *About UNESCO Libraries Portal* // UNESCO Libraries Portal. – Режим доступу : http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=6513&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- 1.320. *Archives* // Shevchenko Scientific Society : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.shevchenko.org/holodomor/index.htm>.
- 1.321. *Archontology*. – Режим доступу : <http://www.archontology.org>.
- 1.322. *ArtUkraine.com*. – Режим доступу : <http://www.artukraine.com>.
- 1.323. *Asociación Juvenil en la República Argentina* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.cym.org/ar>.
- 1.324. *Associação dos ucranianos em Portugal* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://spilka.pt>.

- 1.325. *Association of Ukrainians in Great Britain* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.augb.co.uk>.
- 1.326. *Best of History Web Sites*. – Режим доступу : <http://besthistorysites.net>.
- 1.327. *Biblioteca Nacional de la Republica Argentina* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.bn.gov.ar>.
- 1.328. *Bibliothek der Friedrich Ebert Stiftung*. – Режим доступу : <http://library.fes.de>.
- 1.329. *Bibliothèque nationale de France* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.bnf.fr/fr/acc/x.accueil.html>.
- 1.330. *Bodleian Library* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.bodleian.ox.ac.uk/bodley>.
- 1.331. *Books for sale // Shevchenko Scientific Society* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.shevchenko.org/bookstore/catalog.php>.
- 1.332. *Brama* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : www.brama.com.
- 1.333. *Britannica*. – The Online Encyclopedia. – Режим доступу : <http://www.britannica.com>.
- 1.334. «*Building a Home Abroad*» – A Comparative Study of Ukrainian Migration, Immigration Policy and Diaspora Formation in Canada and Germany after the Second World War // *Deutsche National Bibliothek* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.sub.uni-hamburg.de/opus/volltexte/2007/3265/pdf/Lalande_Dissertation_2006.pdf.
- 1.335. *Cambridge University Library* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.lib.cam.ac.uk>.
- 1.336. *Canadian Institute of Ukrainian Studies* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ualberta.ca/CIUS>.
- 1.337. *Categori* : Hanes Wcráin // Wikipedia. – Режим доступу : http://cy.wikipedia.org/wiki/Categori:Hanes_Wcráin.
- 1.338. *Categoria* : História da Ucrânia // Wikipedia. – Режим доступу : http://pt.wikipedia.org/wiki/Categoria:História_da_Ucrânia.

- 1.339. *Categoría* : Historia de Ucraína // Wikipedia. – Режим доступу : http://gl.wikipedia.org/wiki/Categoría:Historia_de_Ucraína.
- 1.340. *Categoría* : Historia de Ucrania // Wikipedia. – Режим доступу : http://es.wikipedia.org/wiki/Categoría:Historia_de_Ucrania.
- 1.341. *Categoria* : Història d'Ucraïna // Wikipedia. – Режим доступу : http://ca.wikipedia.org/wiki/Categoria:Història_d'Ucraïna.
- 1.342. *Categoria* : Historia Ucrainae // Wikipedia. – Режим доступу : http://la.wikipedia.org/wiki/Categoria:Historia_Ucrainae.
- 1.343. *Categoria* : Storia dell'Ucraina // Wikipedia. – Режим доступу : http://it.wikipedia.org/wiki/Categoria:Storia_dell'Ucraina.
- 1.344. *Categorie* : Geschiedenis van Oekraïne // Wikipedia. – Режим доступу : http://nl.wikipedia.org/wiki/Categorie:Geschiedenis_van_Oekraïne.
- 1.345. *Catégorie* : Histoire de l'Ukraine // Wikipedia. – Режим доступу : http://fr.wikipedia.org/wiki/Catégorie:Histoire_de_l'Ukraine.
- 1.346. *Categorie* : Istoria Ucrainei // Wikipedia. – Режим доступу : http://ro.wikipedia.org/wiki/Categorie:Istoria_Ucrainei.
- 1.347. *Category* : History of Ukraine // Wikimedia Commons. – Режим доступу : http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:History_of_Ukraine?uselang=uk
- 1.348. *Category* : History of Ukraine // Wikipedia. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Category:History_of_Ukraine.
- 1.349. *Category* : 乌克兰历史 // Wikipedia. – Режим доступу : <http://zh.wikipedia.org/zh/Category:乌克兰历史>.
- 1.350. *Center for Demographic and Socio-economic Research of Ukrainians in the United States* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.inform-decisions.com/ukrstat>.
- 1.351. *Center for Holocaust & Genocide Studies* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://chgs.umn.edu>.
- 1.352. *Centres and Programs // Canadian Institute of Ukrainian Studies* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ualberta.ca/CIUS/cius-centres.htm>.

- 1.353. *Chernobyl* // Ukemonde. – Режим доступу :
<http://www.ukemonde.com/chornobyl/index.html>.
- 1.354. *Chernobyl Disaster* // Questia. – Режим доступу :
<http://www.questia.com/library/chernobyl-disaster.jsp>.
- 1.355. *Chicago Journals*. – Режим доступу : <http://www.journals.uchicago.edu>.
- 1.356. *CIUS Press* // Canadian Institute of Ukrainian Studies : офіційний веб-сайт. –
Режим доступу : <http://www.ciuspress.com>.
- 1.357. *Den Kongelige Bibliotek* : офіційний інтернет-сайт. – Режим доступу :
<http://www.kb.dk/da/index.html>.
- 1.358. *Den Ukrainske forening på vestlandet*. – Режим доступу :
<http://www.ukrspilka.no>.
- 1.359. *Deutsche National Bibliothek* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу :
<http://www.d-nb.de>.
- 1.360. *Die Bayerische Staatsbibliothek* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу :
<http://www.bsb-muenchen.de>.
- 1.361. *EuroDocs* : Online Sources for European History. – Режим доступу :
http://eudocs.lib.byu.edu/index.php/Main_Page.
- 1.362. *European Journal of American Studies*. – Режим доступу :
<http://ejas.revues.org>.
- 1.363. *Europeana*. – Режим доступу : <http://www.europeana.eu/portal>.
- 1.364. *Eustory* : The History Network for Young Europeans. – Режим доступу :
<http://eustory.org>.
- 1.365. *Exlibris* : українська електронна бібліотека : історія, публіцистика,
художня література. – Режим доступу : <http://www.exlibris.org.ua>.
- 1.366. *Famine Exposure Newspaper Articles relating to Gareth Jones' trips to the
Soviet Union (1930–35)* // The home page of Colley.co.uk. – Режим доступу :
http://colley.co.uk/garethjones/soviet_articles/soviet_articles.htm.
- 1.367. *Famine-Genocide in Ukraine 1932–1933*. – Режим доступу :
<http://www.faminegenocide.com>.

- 1.368. *Former Soviet Republics* // Questia. – Режим доступу : <http://www.questia.com/library/history/european-history/russia/former-soviet-republics.jsp>.
- 1.369. *Gallica*. – Режим доступу : <http://gallica.bnf.fr>.
- 1.370. *Genocide Gallery* // ArtUkraine.com. – Режим доступу : <http://www.artukraine.com/index.php?do=cat&category=genocide>.
- 1.371. *Grande Fome da Ucrânia de 1932–1933* // Associação dos ucranianos em Portugal : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://spilka.pt/index.php?option=com_content&view=article&id=68%3Agran-de-fome-da-ucrania-de-1932-1933&catid=3%3A2009-05-11-20-11-02&Itemid=50&lang=pt.
- 1.372. *Guia Geografico Curitiba* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.curitiba-parana.net>.
- 1.373. *Harvard Ukrainian Research Institute* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.huri.harvard.edu>.
- 1.374. *Heroes of Ukraine* // Ukemonde. – Режим доступу : http://www.ukemonde.com/heroes_ua/index.html.
- 1.375. *Historic.Ru* : Всемирная история. – Режим доступу : <http://historic.ru>.
- 1.376. *Historical Atlas of the Twentieth Century*. – Режим доступу : <http://users.erols.com/mwhite28/20centry.htm>.
- 1.377. *History* // Canadian Institute of Ukrainian Studies : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ciuspress.com/catalogue/5/history>.
- 1.378. *History* // InfoUkes. – Режим доступу : <http://www.infoukes.com/history>.
- 1.379. *History Link 101* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.historylink101.com>.
- 1.380. *History of the Soviet Union (1917–1991)* // Questia. – Режим доступу : <http://www.questia.com/library/soviet-history.jsp>.
- 1.381. *History of Ukraine* // Britannica – The Online Encyclopedia. – Режим доступу :

- <http://www.britannica.com/bps/search?query=history+of+Ukraine&blacklist=612995>.
- 1.382. *History of Ukraine : Primary Documents // EuroDocs : Online Sources for European History.* – Режим доступу : http://eudocs.lib.byu.edu/index.php/History_of_Ukraine:_Primary_Documents
- 1.383. *History.com.* – Режим доступу : <http://www.history.com>.
- 1.384. *Holodomor // Ukemonde.* – Режим доступу : <http://www.ukemonde.com/holodomor/index.html>.
- 1.385. *Holodomor 1932–33, the campaign for recognition // Association of Ukrainians in Great Britain : офіційний веб-сайт.* – Режим доступу : <http://www.augb.co.uk/holodomor-1932-33-the-campaign-for-recognition.php>.
- 1.386. *Holodomor : Genocide by Famine.* – Режим доступу : <http://www.holodomoreducation.org>.
- 1.387. *Holodomor. Ukrainian Famine Education // League of Ukrainian Canadians : офіційний веб-сайт.* – Режим доступу : http://www.lucorg.com/holodomor_170.htm.
- 1.388. *Ihor Sevcenko's web site.* – Режим доступу : <https://sites.google.com/site/ihorsevcenko/home>.
- 1.389. *In 20th Century History : Ukraine // 20th Century History.* – Режим доступу : <http://history1900s.about.com/sitesearch.htm?terms=ukraine&SUName=history1900s&TopNode=99>.
- 1.390. *Info.cern.ch : the website of the world's first-ever server.* – Режим доступу : <http://info.cern.ch>.
- 1.391. *InfoUkes.* – Режим доступу : <http://www.infoukes.com>.
- 1.392. *Inmigracion Ucrania // Українці Аргентини : офіційний веб-сайт.* – Режим доступу : <http://d4738493.t220.netserverdns.com/Articulos/tabid/57/ctl/Details/mid/388/ItemID/9/Default.aspx>.
- 1.393. *International Committee of Historical Sciences : офіційний веб-сайт.* – Режим доступу : <http://cish.org>.

- 1.394. *International Institute of Social History* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.iisg.nl>.
- 1.395. *International Review of Social History*. – Режим доступу : <http://journals.cambridge.org/action/displayJournal?jid=ISH>.
- 1.396. *Internet Archive*. – Режим доступу : <http://www.archive.org>.
- 1.397. *Internet Encyclopedia of Ukraine*. – Режим доступу : <http://www.encyclopediaofukraine.com>.
- 1.398. *Internet Society ISOC* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.isoc.org>.
- 1.399. *Journal of Ukrainian Studies // Canadian Institute of Ukrainian Studies* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ciuspress.com/journal-of-ukrainian-studies>.
- 1.400. *Kategooria : Ukraina ajalugu // Wikipedia*. – Режим доступу : http://et.wikipedia.org/wiki/Kategooria:Ukraina_ajalugu.
- 1.401. *Kategori : Ukrainas historia // Wikipedia*. – Режим доступу : http://sv.wikipedia.org/wiki/Kategori:Ukrainas_historia.
- 1.402. *Kategori : Ukraines historie // Wikipedia*. – Режим доступу : http://da.wikipedia.org/wiki/Kategori:Ukraines_historie.
- 1.403. *Kategori : Ukrainsk historie // Wikipedia*. – Режим доступу : http://nn.wikipedia.org/wiki/Kategori:Ukrainsk_historie.
- 1.404. *Kategori : Ukrayna tarihi // Wikipedia*. – Режим доступу : http://tr.wikipedia.org/wiki/Kategori:Ukrayna_tarihi.
- 1.405. *Kategória : Dejiny Ukrajiny // Wikipedia*. – Режим доступу : http://sk.wikipedia.org/wiki/Kategória:Dejiny_Ukrajiny.
- 1.406. *Kategoria : Historia Ukrainy // Wikipedia*. – Режим доступу : http://pl.wikipedia.org/wiki/Kategoria:Historia_Ukrainy.
- 1.407. *Kategoria : Ukrainako historia // Wikipedia*. – Режим доступу : http://eu.wikipedia.org/wiki/Kategoria:Ukrainako_historia.
- 1.408. *Kategória : Ukrajna történelme // Wikipedia*. – Режим доступу : http://hu.wikipedia.org/wiki/Kategória:Ukrajna_történelme.

- 1.409. *Kategorie* : Dějiny Ukrajiny // Wikipedia. – Режим доступу : http://cs.wikipedia.org/wiki/Kategorie:Dějiny_Ukrajiny.
- 1.410. *Kategorie* : Ukrainische Geschichte // Wikipedia. – Режим доступу : http://de.wikipedia.org/wiki/Kategorie:Ukrainische_Geschichte.
- 1.411. *Kategorija* : Historija Ukrajine // Wikipedia. – Режим доступу : http://bs.wikipedia.org/wiki/Kategorija:Historija_Ukrajine.
- 1.412. *Kategorija* : Povijest Ukrajine // Wikipedia. – Режим доступу : http://hr.wikipedia.org/wiki/Kategorija:Povijest_Ukrajine.
- 1.413. *Kategorija* : Ukrainas vēsture // Wikipedia. – Режим доступу : http://lv.wikipedia.org/wiki/Kategorija:Ukrainas_vēsture.
- 1.414. *Kategorija* : Ukrainos istorija // Wikipedia. – Режим доступу : http://lt.wikipedia.org/wiki/Kategorija:Ukrainos_istorija.
- 1.415. *Kategorija* : Zgodovina Ukrajine // Wikipedia. – Режим доступу : http://sl.wikipedia.org/wiki/Kategorija:Zgodovina_Ukrajine.
- 1.416. *Koninklijke* Bibliotheek : Nationale bibliotheek van Nederland : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.kb.nl>.
- 1.417. *League* of Ukrainian Canadians : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://lucorg.com>.
- 1.418. *Library* and Archives Canada website. – Режим доступу : <http://www.collectionscanada.gc.ca>.
- 1.419. *Library* of Congress Online Catalog [History of France] // The Library of Congress : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://catalog.loc.gov/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?DB=local&Search_Arg=History+of+France&Search_Code=GKEY%5E%2A&CNT=100&hist=1&type=quick.
- 1.420. *Library* of Congress Online Catalog [History of Germany] // The Library of Congress : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://catalog.loc.gov/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?DB=local&Search_Arg=History+of+Germany&Search_Code=GKEY%5E%2A&CNT=100&hist=1&type=quick.
- 1.421. *Library* of Congress Online Catalog [History of Russia] // The Library of Congress : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://catalog.loc.gov/cgi->

- bin/Pwebrecon.cgi?DB=local&Search_Arg=history+of+Russia&Search_Code=GKEY%5E%2A&CNT=100&hist=1&type=quick.
- 1.422. *Library of Congress Online Catalog [History of Ukraine]* // The Library of Congress : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://catalog.loc.gov/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?DB=local&Search_Arg=history+of+ukraine&Search_Code=GKEY%5E%2A&CNT=100&hist=1&type=quick.
- 1.423. *Litopys UPA online* : The website of the chronicles of the Ukrainian Insurgent Army. – Режим доступу : <http://www.litopysupa.com/main.php?pg=0>.
- 1.424. *Litopys UPA : Chronicle of Ukrainian Insurgent Army*. – Режим доступу : <http://www.infoukes.com/upa>.
- 1.425. *Luokka* : Ukrainian historia // Wikipedia. – Режим доступу : http://fi.wikipedia.org/wiki/Luokka:Ukrainan_historia.
- 1.426. *Map of Eastern Europe // 20th Century History*. – Режим доступу : <http://goeasturope.about.com/od/introtoeasteuropetravel/ig/Maps-of-Eastern-Europe/Map-of-Eastern-Europe.htm>.
- 1.427. *Memorial da Imigração Ucrâniana // Guia Geografico Curitiba* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.curitiba-parana.net/parques/memorial-ucraniano.htm>.
- 1.428. *Military Ukraine* : воєнно-історичний форум. – Режим доступу : <http://forum.milua.org>.
- 1.429. *Modern World History*. – Режим доступу : <http://www.johndclare.net>.
- 1.430. *Multicultural Canada* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.multiculturalcanada.ca>.
- 1.431. *National Library of Australia* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nla.gov.au>.
- 1.432. *National Library of China* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nlc.gov.cn>.
- 1.433. *News and events // Canadian Institute of Ukrainian Studies* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ualberta.ca/CIUS/announce/CIUSNews.htm>.

- 1.434. *Newsletters* // Shevchenko Scientific Society : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.shevchenko.org/users/shevchenko-cgi/webdata_news.cgi?cgifunction=Search.
- 1.435. *Online Periodicals and Books* // Shevchenko Scientific Society : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.shevchenko.org/online.html>.
- 1.436. *Open Library*. – Режим доступу : <http://openlibrary.org>.
- 1.437. *Pompignan N. Ecocide / Nathalie de Pompignan* // The Online Encyclopedia of Mass Violence. – Режим доступу : <http://www.massviolence.org/Ecocide?>
- 1.438. *Portail ukrainien d'information au Quйбес* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://quebec-ukraine.com>.
- 1.439. *Project MUSE*. – Режим доступу : <http://muse.jhu.edu>.
- 1.440. *Publications* // Ukrainian Academy of Arts and Science in the US : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.uvan.us/publications.html>.
- 1.441. *Questia*. – Режим доступу : <http://www.questia.com/Index.jsp>.
- 1.442. *Research Program on Religion and Cultural* // Canadian Institute of Ukrainian Studies : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ualberta.ca/CIUS/religion-culture/index.htm>.
- 1.443. *Revelations from the Russian Archives : Ukrainian Famine The Library of Congress* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.loc.gov/exhibits/archives/ukra.html>.
- 1.444. *Russia 1917–1941* // Modern World History. – Режим доступу : <http://www.johndclare.net/Russ1.htm>.
- 1.445. *Shevchenko Scientific Society* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.shevchenko.org>.
- 1.446. *Staatsbibliothek zu Berlin* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://staatsbibliothek-berlin.de>.
- 1.447. *Subject «Ukraine – History»* // National Library of Australia : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://catalogue.nla.gov.au/Search/Home?lookfor=subject:%22Ukraine%20-%20History.%22&iknowwhatimean=1>.

- 1.448. *Subject* «World War, 1939–1945 – Ukraine – Congresses» // National Library of Australia : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://catalogue.nla.gov.au/Search/Home?lookfor=subject:%22World%20War%2C%201939-1945%20-%20Ukraine%20-%20Congresses.%22&iknowwhatimean=1>.
- 1.449. *The American Historical Review* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.americanhistoricalreview.org>.
- 1.450. *The Annual AHC Conferences*. – Режим доступу : <http://odur.let.rug.nl/ahc/confer/index.html>.
- 1.451. *The Association for History and Computing* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://odur.let.rug.nl/ahc>.
- 1.452. *The British Library* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.bl.uk>.
- 1.453. *The European Library* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://search.theeuropeanlibrary.org/portal/en/index.html>.
- 1.454. *The Harriman Review*. – 2008. – Vol. 16, № 2. – Режим доступу до журн. : http://www.harrimaninstitute.org/research/harriman_review.html.
- 1.455. *The History of Ukrayina* // World History Archives. – Режим доступу : <http://www.hartford-hwp.com/archives/63/index-f.html>.
- 1.456. *The Library of Congress* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.loc.gov/index.html>.
- 1.457. *Thế loại : Lịch sử Ukraina* // Wikipedia. – Режим доступу : http://vi.wikipedia.org/wiki/Thế_loại:Lịch_sử_Ukraina.
- 1.458. *The National Library of Korea* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nl.go.kr/index.php>.
- 1.459. *The Online Encyclopedia of Mass Violence*. – Режим доступу : <http://www.massviolence.org>.
- 1.460. *The Ukrainian Famine (Holodomor) of 1932–1933, and Aspects of Stalinism : an annotated bibliography-in-progress in the English language* // Shevchenko

- Scientific Society : офіційний веб-сайт. – Режим доступу :
<http://www.shevchenko.org/famine/index.htm>.
- 1.461. *The Ukrainian Weekly* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу :
<http://www.ukrweekly.com>.
- 1.462. *The Ukrainian World Congress* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу :
<http://ukrainianworldcongress.org>.
- 1.463. *20th Century History*. – Режим доступу : <http://history1900s.about.com>.
- 1.464. *Ukemonde*. – Режим доступу : <http://www.ukemonde.com>.
- 1.465. *UkieTalks.com*. – Режим доступу : <http://ukietalks.com/site/news.php>.
- 1.466. *Ukraine – History // Den Kongelige Bibliotek* : офіційний інтернет-сайт. –
 Режим доступу : [http://primo-7.kb.dk/primo_library/libweb/action/search.do?v1\(freeText0\)=%20Ukraine%20+-+%20History%20&v1\(153099341UI0\)=sub&v1\(132594644UI1\)=all_items&v1\(1UI0\)=exact&fn=search&tab=default_tab&mode=Basic&vid=KGL&scp.scps=scope%3a\(KGL\)](http://primo-7.kb.dk/primo_library/libweb/action/search.do?v1(freeText0)=%20Ukraine%20+-+%20History%20&v1(153099341UI0)=sub&v1(132594644UI1)=all_items&v1(1UI0)=exact&fn=search&tab=default_tab&mode=Basic&vid=KGL&scp.scps=scope%3a(KGL)).
- 1.467. *Ukraine // The British Library* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу :
<http://www.bl.uk/reshelp/findhelpregion/europe/ukraine/ukraine.html>.
- 1.468. *Ukraine // World digital library*. – Режим доступу :
<http://www.wdl.org/en/search/?ql=eng&c=UA>.
- 1.469. *Ukrainian // The British Library* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу :
<http://www.bl.uk/reshelp/findhelplang/ukrainian/ukrainianhub.html>.
- 1.470. *Ukrainian Academy of Arts and Science in the US* : офіційний веб-сайт. –
 Режим доступу : <http://www.uvan.us>.
- 1.471. *Ukrainian Canadian Civil Liberties Association*. – Режим доступу :
<http://www.uccla.ca>.
- 1.472. *Ukrainian Canadian Congress* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу :
<http://www.ucc.ca>.
- 1.473. *Ukrainian Echo* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу :
<http://www.homin.ca>.

- 1.474. *Ukrainian History* // Questia. – Режим доступу : <http://www.questia.com/library/history/european-history/eastern-europe/ukrainian-history.jsp>.
- 1.475. *Ukrainian National Association* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.unamember.com>.
- 1.476. *Ukrainian Society of Switzerland* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrainian-helvetica.ch/>
- 1.477. *Ukrainian Studies Fund Holodomor Series* // Harvard Ukrainian Research Institute : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.huri.harvard.edu/pubs/holodomor_series.html.
- 1.478. *Ukrainian Weekly Newspaper «New Pathway»* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.infoukes.com/newpathway>.
- 1.479. *Ukrainian world coordinating council* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.uvkr.com.ua>.
- 1.480. *Ukrainian Youth Association in Great Britain* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.cym.org/uk>.
- 1.481. *Ukrainian Youth Association of Australia* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.cym.org/au>.
- 1.482. *Ukrainian Youth Association of Canada* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.cym.org/ca>.
- 1.483. *Ukrainian Youth Association of USA* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.cym.org/us>.
- 1.484. *Ukrainians.ca* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrainians.ca>.
- 1.485. *Ukrainische Freie Universität* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrainische-freie-universitaet.mhn.de>.
- 1.486. *UNESCO Libraries Portal*. – Режим доступу : <http://www.unesco-ci.org/cgi-bin/portals/libraries/page.cgi?d=1>.
- 1.487. *UPA – (Ukrainian Insurgent Army) Heroes of Ukraine* // Ukemonde. – Режим доступу : <http://www.ukemonde.com/upa/index.html>.

- 1.488. *Vereinigung der Ukrainischen Jugend in Deutschland* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.cym.org/de>.
- 1.489. *ViFaOst* : Virtuelle Fachbibliothek Osteuropa. – Режим доступу : <http://www.vifaost.de/ru>.
- 1.490. *Website for Prudentopolis*. – Режим доступу : <http://www.prudentopolis.pr.gov.br>.
- 1.491. *Werth N. The Great Ukrainian Famine of 1932–33 / Nicolas Werth // The Online Encyclopedia of Mass Violence*. – Режим доступу : <http://www.massviolence.org/The-1932-1933-Great-Famine-in-Ukraine?>
- 1.492. *Who-is-Who* : український видавничий портал. – Режим доступу : <http://who-is-who.com.ua>.
- 1.493. *World digital library*. – Режим доступу : <http://www.wdl.org/en>.
- 1.494. *World History Archives*. – Режим доступу : <http://www.hartford-hwp.com/archives>.
- 1.495. *WWW-VL History : Ukraine // The World Wide Web Virtual Library : WWW-VL History Central Catalogue*. – Режим доступу : <http://vlib.iue.it/history/europe/ukraine.html>.
- 1.496. *XVIth International Conference of the Association for History and Computing (Amsterdam, 14-17th September 2005)*. – Режим доступу : <http://www.ahc2005.org/en>.
- 1.497. *Związek Ukraińców w Polsce* : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.oup.ukrainia.com.pl>.
- 1.498. *კატეგორია : უკრაინის ისტორია // Wikipedia*. – Режим доступу : http://ka.wikipedia.org/wiki/კატეგორია:უკრაინის_ისტორია.
- 1.499. *ウクライナの歴史 // Wikipedia*. – Режим доступу : <http://ja.wikipedia.org/wiki/Category:ウクライナの歴史>.
- 1.500. *היסטוריה : אוקראינה:קטגוריה // Wikipedia*. – Режим доступу : <http://he.wikipedia.org/wiki/היסטוריה:אוקראינה:קטגוריה>.

- 1.501. *يوكرين_تاريخ: زمره* // Wikipedia. – Режим доступу : http://ur.wikipedia.org/wiki/يوكرين_تاريخ:زمره.
- 1.502. *분류: 우크라이나의 역사* // Wikipedia. – Режим доступу : http://ko.wikipedia.org/wiki/분류:우크라이나의_역사.

Література

2. Монографії, брошури, статті, електронні ресурси

- 2.503. 22 липня у Верховній Раді відбулася урочиста презентація інформаційного сайту Книги Пам'яті України // Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://portal.rada.gov.ua/control/uk/publish/article/news_left?art_id=50195&cat_id=37486.
- 2.504. *I конференция Ассоциации «История и компьютер» // Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер». – 1993. – № 9. – С. 61–62.*
- 2.505. *Авторское право в сети Интернет // Патентное агентство «Томас» : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.copyright.com.ua/inet.html>.*
- 2.506. *Баловсяк Н. Домен «.УКР» : вперед у майбутнє чи повернення в минуле? / Надія Баловсяк // tochka.net. – Режим доступу : <http://hi-tech.tochka.net/3022-domen-ukr-vpered-v-budushchee-ili-vozvrat-v-proshloe>.*
- 2.507. *Башкатова О. П. Представлення рукописів і стародруків НБУВ в мережі Internet / О. П. Башкатова // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність : Проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів Міжн. наук.-практ. конф., (Київ, 25–26 трав. 2004 р.). – К., 2004. – С. 158–159.*

- 2.508. *Бородкин Л.* Историческая информатика за рубежом / Л. Бородкин // Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер». – 1993. – № 8. – С. 62–63.
- 2.509. *Бородкин Л. И.* IX Международная конференция «History and Computing» / Л. И. Бородкин, С. Г. Кащенко // Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер». – 1995. – № 13. – С. 24–27.
- 2.510. *Бородкин Л. И.* Образы истории : X Международная конференция Ассоциации «HISTORY and COMPUTING» / Л. И. Бородкин // Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер». – 1995. – № 15. – С. 13–15.
- 2.511. *Бородкин Л. И.* XI Международная конференция «History and Computing» : форум в Москве // Ассоциация «История и компьютер» : офіційний веб-сайт. – Режим доступа : <http://kleio.asu.ru/aik/prof.shtml>.
- 2.512. *Боряк Г. В.* Документальные архивные информационные ресурсы : интеллектуальный доступ и интеграционные подходы (Из опыта создания Национальной архивной информационной системы Украины) / Г. В. Борьяк // Новые информационные ресурсы и технологии в исторических исследованиях и образовании. Сборник тезисов докладов и сообщений Всероссийской конференции / [отв. ред. : Л. И. Бородкин, В. Н. Владимиров, И. М. Гарскова, Ю. Ю. Юмашева]. – М., 2000. – С. 33–34. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kleio.asu.ru/aik/bullet/26/13.html>.
- 2.513. *Боряк Г. В.* Електронні архівні публікації в Інтернеті : проблеми репрезентації інформаційних ресурсів / Г. В. Борьяк // Архіви України. – 2002. – Вип. 4-6. – С. 141–169.
- 2.514. *Боряк Г.* Интернет-ресурси документально-публіцистичних матеріалів з проблеми Голодомору / Геннадій Борьяк // Архіви України : офіційний веб-портал Державного комітету архівів України. – Режим доступа : <http://www.archives.gov.ua/Sections/Famine/Resources.php>.

- 2.515. В Интернете появилась база данных жертв националистического террора в западных регионах СССР // Историческая память : фонд содействия актуальным историческим исследованиям : офіційний веб-сайт. – Режим доступа : http://historyfoundation.ru/ru/fund_item.php?id=74.
- 2.516. В Украине появятся кириллические домены .Укр и .Блог // Корреспондент.net. – Режим доступа : <http://korrespondent.net/tech/technews/672993>.
- 2.517. «Википедия» по-украински «перешагнула» за 200 тыс. // Internetua. – Режим доступа : <http://www.internetua.com/vikipediya--po-ukrainski--pereshagnula--za-200-tis>.
- 2.518. Виртуальный музей // Wikipedia. – Режим доступа : <http://www.ru.wikipedia.org/wiki/Сайт-музей>.
- 2.519. Вікіпедія // Wikipedia. – Режим доступа : <http://www.uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія>.
- 2.520. Владимиров В. Н. Интернет для историка : утверждение новой парадигмы / В. Н. Владимиров // Интернет – новая информационная среда исторической науки. Тезисы международной конференции / [ред. В. Н. Владимиров]. – Барнаул, 1998. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kleio.asu.ru/aik/internet/4.shtml>.
- 2.521. Владимиров В. Н. Интернет для историка : еще не парадигма, но уже не игрушка (Отчет о конференции «Интернет – новая информационная среда исторической науки». Барнаул, май 1998 г.) / В. Н. Владимиров // Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер». – 1999. – № 24. – С. 62–64.
- 2.522. Владимиров В. Н. Интернет для историка : глобальная информационная игрушка или новая парадигма? / В. Н. Владимиров // Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер». – 1996. – № 17. – С. 139–141.

- 2.523. *Глобальная статистика украинского интернета за декабрь 2009 г.* // Bigmir.net. – Режим доступа : http://i.bigmir.net/index/UAnet_global_report_122009.pdf.
- 2.524. *Глобальная статистика украинского интернета за февраль 2010 г.* // Bigmir.net. – Режим доступа : http://i.bigmir.net/index/UAnet_global_report_022010.pdf.
- 2.525. *Горбачев Ф. В.* Плюсы и минусы современного Internet глазами будущего историка / Ф. В. Горбачев // Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер». – 1998. – № 23. – С. 178–180.
- 2.526. *Гура М. В.* Право інтелектуальної власності в Інтернеті. Правова охорона Інтернет-сайту в Україні / М. В. Гура // Український юрист. – 2004. – № 10. – С. 34–35.
- 2.527. *Гура М. В.* Правова охорона Інтернет-сайту в Україні / М. В. Гура // Юрист України. – 2004. – № 3. – С. 47–48.
- 2.528. *Даньшина Е.* Интернет для историка : сетевые проблемы / Е. Даньшина // Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер». – 2004. – № 32. – С. 70–71.
- 2.529. *9-я Международная конференция «Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире : новые технологии и новые формы сотрудничества» – «Крым–2002»* // Государственная публичная научно-техническая библиотека России : офіційний веб-сайт. – Режим доступа : <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2002/inter5.htm>.
- 2.530. *Домени на національних мовах* // Wikipedia. – Режим доступа : http://uk.wikipedia.org/wiki/Домени_на_національних_мовах.
- 2.531. *Егорова Е. Д.* Архивы в Интернет : современное положение и перспективы развития / Е. Д. Егорова // Интернет – новая информационная среда исторической науки. Тезисы международной конференции / [ред. В. Н. Владимиров]. – Барнаул, 1998. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kleio.asu.ru/aik/internet/6.shtml>.

- 2.532. *Жабін О. І.* Web-вузол НБУВ / О. І. Жабін // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація : Наукові праці НБУВ. – 1998. – Вип. 1. – С. 314–317. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/articles/1999/98zoiwvn.html>.
- 2.533. *Задорожна Н. Т.* Аналіз сучасного стану електронних наукових фахових видань / Н. Т. Задорожна, Т. Г. Омельченко // Інститут інформаційних технологій і засобів навчання Академії педагогічних наук України : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ime.edu.ua.net/em3/content/07znteps.htm>.
- 2.534. *Злобин Е. В.* Internet как источник информации для изучения военных проблем новейшей российской истории / Е. В. Злобин // Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер». – 1998. – № 23. – С. 180–182.
- 2.535. *История* Интернет : достижения и ошибки // История Интернет. – Режим доступу : <http://www.internet-history.org.ru>.
- 2.536. *История* Интернета // Rin.ru. – Режим доступу : <http://connect.rin.ru/cgi-bin/print.pl?id=2&s=internet>.
- 2.537. *История* Интернета : с чего все начиналось // Школа 550. – Режим доступу : <http://school.ort.spb.ru/library/informatica/compmarket/internet/history.htm>.
- 2.538. *Интернет* // Wikipedia. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Internet>.
- 2.539. *Интернет* у 50-ти країнах світу (кількість користувачів і чисельність населення за даними «The World Factbook 2002») // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/polit/02ciaint.htm>.
- 2.540. *Інформаційно-довідковий* зал СБУ : відкритий електронний архів // ForUm. – Режим доступу : <http://forum.for-ua.com/read.php?1,1558218,1558282>.

- 2.541. *Історія розвитку Інтернету та мереж : 1958–2002 pp.* // Internet. – Режим доступу : <http://inet-zhaskiv.narod.ru/istor.html>.
- 2.542. *Історія української Вікіпедії* // Wikipedia. – Режим доступу : http://www.uk.wikipedia.org/wiki/Історія_української_Вікіпедії.
- 2.543. *Казакова Н. В.* До проблеми створення електронної версії публікацій з історії бібліотечної справи в Україні / Н. В. Казакова // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/articles/crimea/1998/doc2/doc21.html>.
- 2.544. *Калашникова Л. В.* Интернет и Интернет-сайты как перспективные каналы трансляции и формирования общественного мнения / Л. В. Калашникова // Вісник Міжнародного слов'янського університету. Серія «Соціологічні науки». – 2004. – № 2. – С. 26–30.
- 2.545. *Киселев И. Н.* Архивные информационные ресурсы и Интернет / И. Н. Киселев // Новые информационные ресурсы и технологии в исторических исследованиях и образовании. Сборник тезисов докладов и сообщений Всероссийской конференции / [отв. ред. : Л. И. Бородкин, В. Н. Владимиров, И. М. Гарскова, Ю. Ю. Юмашева]. – М., 2000. – С. 20–22. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kleio.asu.ru/aik/bullet/26/7.html>.
- 2.546. *Киселев И. Н.* Интернет и архивы : оборотная сторона модели / И. Н. Киселев // Интернет – новая информационная среда исторической науки. Тезисы международной конференции / [ред. В. Н. Владимиров]. – Барнаул, 1998. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kleio.asu.ru/aik/internet/10.shtml>.
- 2.547. *Кисельова А.* Веб-сайт Державного комітету архівів України : історія, реалії, перспективи / А. Кисельова // Архіви України. – 2003. – № 4-6. – С. 122–129.

- 2.548. *Кисельова А.* Відкриті інформаційні ресурси архівного порталу України : структура, наповнення, моніторинг / А. Кисельова // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2004. – Т. 11. – С. 58–70.
- 2.549. *Коваль С.* Використання мережі Інтернет у бібліотечній справі / С. Коваль // Наукові праці НБУВ. – 2002. – Вип. 8. – С. 288–298. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2002/02sskvmi.zip>.
- 2.550. *Костенко Л. І.* Компьютерные технологии в Национальной библиотеке Украины имени В. И. Вернадского / Л. И. Костенко // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/articles/crimea/2003/tom1/sec/Doc57.HTML>.
- 2.551. *Костенко Л. Й.* Бібліотека інформаційного суспільства / Л. Й. Костенко, М. Б. Сорока // Бібліотечний вісник. – 2002. – № 3. – С. 33–38.
- 2.552. *Костенко Л. Й.* Використання Internet у бібліотеках / Л. Й. Костенко // Бібліотечний вісник. – 1999. – № 2. – С. 6–10.
- 2.553. *Костенко Л. Й.* Онлайнві ресурси бібліотеки : створення, використання / Л. Й. Костенко // Бібліотечний вісник. – 2003. – № 1. – С. 13–17.
- 2.554. *Костенко Л. Й.* Проблеми формування електронних бібліотек в Україні / Л. Й. Костенко // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація : наук. пр. НБУВ. – 1998. – Вип. 1. – С. 220–228 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/articles/1999/98kliebu.html>.
- 2.555. *Кутузова О. А.* Електронна Лівадія : контент-моніторинг англomовних веб-сайтів наукових бібліотек / О. А. Кутузова // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/knp_spez1/pdf/specvypusk_12-15.pdf.
- 2.556. *Кушакова Н.* Законодавче регулювання Інтернет в Україні : проблемні питання й перспективи розвитку / Наталія Кушакова // Юридичний

- журнал. – 2003. – № 3. – Режим доступу до журн. : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=104>.
- 2.557. *Лингвистическая география мира и Интернета* // Languages-study. – Режим доступу : <http://www.languages-study.com/statistics.html>.
- 2.558. *Маленко Л.* Научно-исследовательский проект «Казачество XV–XX вв. / Л. Маленко, А. Рошин // Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер». – 2002. – № 30. – С. 31–33.
- 2.559. *Медиа XXI*: характеристика нового пространства: общий обзор // Crazyshots. – Режим доступу : <http://crazyshots.narod.ru/01/03.htm>.
- 2.560. *Нефедотов С. А.* О проекте «Всемирная история в Интернете» / С. А. Нефедотов // Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер». – 2004. – № 32. – С. 34–36.
- 2.561. *Огірко І.* До відома : Вікіпедія – феномен колективного знання / Ігор Огірко, Ольга Моцяк // Українська академія друкарства : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.uad.lviv.ua/modules/news/article.php?storyid=50>.
- 2.562. *Пастухов О. М.* Особливості розміщених в Інтернеті творів як предмета авторського права та проблеми їхньої правової охорони / О. М. Пастухов // Адвокат. – 2001. – № 1-2. – С. 15–16.
- 2.563. *Пашкова В. С.* Доступ до Інтернету як бібліотечна послуга : рекомендації Української бібліотечної асоціації / В. С.Пашкова // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/articles/crimea/2001/tom/sem2/Doc65.html>.
- 2.564. *Пелагеша Н.* Європейська цифрова бібліотека : проект створення / Наталя Пелагеша // Бібліотечний вісник. – 2008. – № 5. – С. 3–8.
- 2.565. *Переяславець М.* Учені все ще сподіваються, що їх почують / Михайло Переяславець // Дзеркало тижня. – 2010. – 20–26 лютого. – С. 17.
- 2.566. *Приймак А.* Сети Ethernet / Александр Приймак // 3dnews. – Режим доступу : <http://www.3dnews.ru/communication/ethernet>.

- 2.567. *Присяжнюк О. А.* До питання про необхідність правового регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку з використанням всесвітньої комп'ютерної мережі «Інтернет» / О. А. Присяжнюк // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2005. – Вип. 30 – С.142–146.
- 2.568. *Про «національні образи минулого»*: звернення Міжнародного Товариства «Меморіал» // Західна аналітична група. – Режим доступу : <http://zgroup.com.ua/article.php?articleid=329>.
- 2.569. *Про компанію* // Центр інтернет-имени України. – Режим доступу : <http://ukrnames.com/domains/about.jsp>.
- 2.570. *Проблеми втрачених та переміщених архівів, бібліотек, музеїв* / [Боряк Г. В., Кисельова А. А., Одинока Л. П. та ін.] // ПОРТАЛ . – Режим доступу : <http://www.archives.gov.ua/Archives/index.php?displaced>.
- 2.571. *Прохоров А.* Цензура в Інтернеті : «за» и «против» / Александр Прохоров // КомпьютерПресс. – 2007. – № 2. – Режим доступу до журн. : <http://www.compress.ru/article.aspx?id=17261&iid=799#>.
- 2.572. *Разгон Н. И.* Архивы в сети Интернет / Н. И. Разгон, В. Н. Владимиров // Интернет – новая информационная среда исторической науки. Тезисы международной конференции / [ред. В. Н. Владимиров]. – Барнаул, 1998. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kleio.asu.ru/aik/internet/13.shtml>.
- 2.573. *Ревинский Д. О.* Архивы и архивное дело в Интернете : опыт создания каталога ссылок / Д. О. Ревинский // Новые информационные ресурсы и технологии в исторических исследованиях и образовании. Сборник тезисов докладов и сообщений Всероссийской конференции / [отв. ред. : Л. И. Бородкин, В. Н. Владимиров, И. М. Гарскова, Ю. Ю. Юмашева]. – М., 2000. – С. 52–53. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kleio.asu.ru/aik/bullet/26/23.html>.
- 2.574. *Рейтинг популярности сайтов Украины 2009 : ТОП-100* // Лаборатория социального маркетинга «Сарафанное радио». – Режим доступу :

- <http://www.sarafannoeradio.org/analitika/289-top-100-saitov-ukrainy-2009.html>.
- 2.575. «Репортери без кордонів» опублікувала чергову доповідь «Вороги Інтернету» // Право Знати. – Режим доступу : <http://stop-x-files-ua.org/?p=1289>.
- 2.576. «Репортеры без границ» опубликовали доклад «Враги интернета» // Interfax. – Режим доступу : <http://www.interfax.ru/news.asp?id=67957>.
- 2.577. Робачевский А. М. Глобальная сеть Internet / А. М. Робачевский // Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер». – 1995. – № 13. – С. 127–134.
- 2.578. Святец Ю. А. Геральдика в Интернет : дидактико-гносеологический аспект / Ю. А. Святец, В. И. Воронов // Новые информационные ресурсы и технологии в исторических исследованиях и образовании. Сборник тезисов докладов и сообщений Всероссийской конференции / [отв. ред. : Л. И. Бородкин, В. Н. Владимиров, И. М. Гарскова, Ю. Ю. Юмашева]. – М., 2000. – С. 54–55. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://kleio.asu.ru/aik/bullet/26/24.html>
- 2.579. Силин Н. Н. Пороговый уровень развития Internet и перспективы глобальных сетей / Н. Н. Силин // Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер». – 1998. – № 23. – С. 9–11.
- 2.580. Силин Н. Н. Источниковедческие аспекты использования электронных документов, размещенных в глобальных сетях / Н. Н. Силин // Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер». – 1998. – № 23. – С. 191–192.
- 2.581. Соловяненко Д. В. Статистика использования интернет-технологий в библиотеках Украины / Д. В. Соловяненко // Культура народов Причерноморья. – 2006. – № 77. – С. 96–115.
- 2.582. Сьогодні день заступника Інтернету // Інтернет-репортер. – Режим доступу : <http://rep-ua.com/30066.html>.

- 2.583. *Техан Р.* Плетя «всемирную паутину»: история и структура сети Интернет / Рита Техан // Info USA. – Режим доступа : <http://www.infousa.ru/information/rl30987.htm#hist>.
- 2.584. *Тихонов С. С.* Internet и исторические исследования / С. С. Тихонов // Интернет – новая информационная среда исторической науки. Тезисы международной конференции / [ред. В. Н. Владимиров]. – Барнаул, 1998. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kleio.asu.ru/aik/internet/16.shtml>.
- 2.585. *Токарев В. В.* Специфика представления исторической информации в Интернете или советы самому себе / В. В. Токарев // Интернет – новая информационная среда исторической науки. Тезисы международной конференции / [ред. В. Н. Владимиров]. – Барнаул, 1998. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kleio.asu.ru/aik/internet/17.shtml>
- 2.586. *Харитонов М. Ю.* Интернет и историографические исследования / М. Ю. Харитонов // Новые информационные ресурсы и технологии в исторических исследованиях и образовании. Сборник тезисов докладов и сообщений Всероссийской конференции / [отв. ред. : Л. И. Бородкин, В. Н. Владимиров, И. М. Гарскова, Ю. Ю. Юмашева]. – М., 2000. – С. 60–61. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kleio.asu.ru/aik/bullet/26/28.html>.
- 2.587. *Холюшкин Ю. П.* Интернет – новая информационная среда и технология археологии и этнографии / Ю. П. Холюшкин, В. Т. Воронин // Интернет – новая информационная среда исторической науки. Тезисы международной конференции / [ред. В. Н. Владимиров]. – Барнаул, 1998. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kleio.asu.ru/aik/internet/19.shtml>.
- 2.588. *Холюшкин Ю. П.* Использование археологических ресурсов в сети Internet / Ю. П. Холюшкин, Д. В. Екимов // Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер». – 1996. – № 17. – С. 160–162.

- 2.589. *Чемеркін С. Г.* Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси / С. Г. Чемеркін. – К., 2009. – 240 с.
- 2.590. *Члены Ассоциации «История и компьютер»* (или «кадры решают все...») // Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер». – 1999. – № 24. – С. 3–20.
- 2.591. *Шевченко І. О.* Проект «Європейська бібліотека» та перспективи для України / І. О. Шевченко // Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. – Режим доступу : <http://www.dakkkim.kiev.ua/tekstu-publicacij/38-proect-evropejska-bibliotka>.
- 2.592. *Що таке Інтернет* // Портал знань. – Режим доступу : http://www.znannya.org/?view=web_tech_opening_net_info.
- 2.593. *Энциклопедия «Британника»* открывает бесплатный доступ // EPLUS – новости высоких технологий. – Режим доступу : http://eplus.com.ua/news/_2008-04-20-16-40-07.html.
- 2.594. *Юшин И. Ф.* Открытые архивы в открытом обществе или у богатых свои причуды / И. Ф. Юшин // Интернет – новая информационная среда исторической науки. Тезисы международной конференции / [ред. В. Н. Владимиров]. – Барнаул, 1998. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://kleio.asu.ru/aik/internet/20.shtml>.
- 2.595. *Юшин И. Ф.* Regards sur «History and Computing» Montreal'95 / И. Ф. Юшин // Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер». – 1995. – № 15. – С. 15–19.
- 2.596. *Янукович* отказывается заниматься Голодомором // Обозреватель. – Режим доступу : <http://obozrevatel.com/news/2010/3/16/356588.htm>.
- 2.597. *Berners-Lee T.* Weaving the Web : The Original Design and Ultimate Destiny of the World Wide Web / Tim Berners-Lee. – New York : HarperCollins Business, 2000. – 256 p.
- 2.598. *Europeana* // Wikipedia. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Europeana>.

- 2.599. *ICANN* официально утвердила национальный домен России на кириллице // РИА Новости. – Режим доступа : <http://rian.ru/science/20100122/205810710.html>.
- 2.600. *Internet History*. – Режим доступа : <http://www.elook.org/internet/57.html>.
- 2.601. *Open Content Alliance* // Wikipedia. – Режим доступа : http://uk.wikipedia.org/wiki/Open_Content_Alliance.

3. Збірники матеріалів конференцій

- 3.602. *Интернет* – новая информационная среда исторической науки. Тезисы международной конференции / [ред. В. Н. Владимиров]. – Барнаул, 1998. – 56 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kleio.asu.ru/aik/internet>.
- 3.603. *Круг идей* : алгоритмы и технологии исторической информатики. Труды IX конференции АИК / [ред. : Л. И. Бородкин, В. Н. Владимиров]. – М., 2005. – 600 с.
- 3.604. *Круг идей* : историческая информатика в информационном обществе. Труды VII конференции АИК / [ред. : Л. И. Бородкин, В. Н. Владимиров, И. Ф. Юшин]. – М., 2001. – 512 с.
- 3.605. *Круг идей* : историческая информатика на пороге XXI века. Труды VI конференции АИК / [ред. : Л. И. Бородкин, Ю. П. Смирнов, И. Ф. Юшин]. – М. – Чебоксары, 1999. – 456 с.
- 3.606. *Круг идей* : макро- и микроподходы в исторической информатике. Труды V конференции АИК / [ред. : Л. И. Бородкин, В. Н. Сидорцов, И. Ф. Юшин]. – Мн., 1998. – 352 с.
- 3.607. *Круг идей* : модели и технологии исторической информатики. Труды III конференции АИК / [ред. : Л. И. Бородкин, В. С. Тяжельникова]. – М., 1996. – 345 с.
- 3.608. *Круг идей* : новое в исторической информатике. Труды I конференции АИК / [ред. : Л. И. Бородкин, В. С. Тяжельникова]. – М., 1994. – 170 с.

- 3.609. *Круг* идей : развитие исторической информатики. Труды II конференции АИК / [ред. : Л. И. Бородкин, В. С. Тяжельникова]. – М., 1995. – 485 с.
- 3.610. *Круг* идей : традиции и тенденции в исторической информатике. Труды IV конференции АИК / [ред. : Л. И. Бородкин, И. Ф. Юшин]. – М., 1997. – 339 с.
- 3.611. *Круг* идей : электронные ресурсы исторической информатики. Труды VIII конференции АИК / [ред. : Л. И. Бородкин, В. Н. Владимиров]. – М., 2003. – 588 с.
- 3.612. *Новые* информационные ресурсы и технологии в исторических исследованиях и образовании. Сборник тезисов докладов и сообщений Всероссийской конференции / [отв. ред. : Л. И. Бородкин, В. Н. Владимиров, И. М. Гарскова, Ю. Ю. Юмашева]. – М., 2000. – 296 с.
[Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kleio.asu.ru/aik/bullet/26/bullet26.html>.

4. Дисертації та автореферати дисертацій

- 4.613. *Гура М. В.* Цивільно-правова охорона Інтернет-сайту в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / М. В. Гура. – К., 2006. – 20 с.
- 4.614. *Калашнікова Л. В.* Інтернет-сайти вищих навчальних закладів як інноваційні канали комунікації умовах формування інформаційного суспільства в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.04 «Спеціальні і галузеві соціології» / О. А. Калашнікова. – Харків, 2005. – 20 с.
- 4.615. *Кисельова А. А.* Архівні ресурси України в глобальній інформаційній мережі : види, доступ, перспективи : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.10 «Документознавство, архівознавство» / Кисельова Алла Анатоліївна. – К., 2005. – 190 с.+дод.

- 4.616. *Пастухов О. М.* Авторське право у сфері функціонування всесвітньої інформаційної мережі Інтернет : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. М. Пастухов. – К., 2002. – 18 с.
- 4.617. *Присяжнюк О. А.* Основи концепції правового регулювання інтернет-відносин в Україні (загальнотеоретичні аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / О. А. Присяжнюк. – Харків, 2007. – 18 с.
- 4.618. *Соловяненко Д. В.* Інтернет-технології бібліотечного сервісу в Україні : становлення і розвиток (1990-ті рр. – початок XXI ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Д. В. Соловяненко. – К., 2008. – 20 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Основні діаспорні веб-ресурси української історії

Назва сайту	Адреса сайту	Країна	Головні мови
Апостольська Екзархів українців католиків Німеччини та Скандинавії	http://www.ukrainische-kirche.de/index.php?ua_info	Німеччина	українська
Асоціація українців Португалії «Собор»	http://sobor.colocall.com/	Португалія	українська, португальська
Вісник: хроніка життя української громади Латвії	http://visnyk.ukr.lv/	Латвія	українська
Інтернет-часопис українців Німеччини «Хата скраю»	http://ukrajinciberlinu.wordpress.com/	Німеччина	українська, німецька
Літопис: електронне видання Форуму дослідів історії УПА	http://forum.ottawa-litopys.org/	Канада	українська, англійська
Незалежний сайт діаспори «Українці Росії «Кобза»	http://kobza.com.ua/	Росія	українська, російська
Незалежний сайт українців Італії «Лелеки»	http://www.leleky.org/	Італія	українська
Пласт Канада	http://www.plast.ca/	Канада	українська
Портал громадського об'єднання «Форум українців Чеської Республіки»	http://ukraine.cz/	Чехія	чеська, українська
Українська газета: портал для українців в	http://www.gazetaukrainaska.com/	Італія	українська

Італії			
Український Портал у Польщі	http://www.harazd.net/	Польща	українська, польська
Український часопис «Свобода» Українського Народного Союзу	http://www.svoboda-news.com	США	українська
Український часопис Підляшшя «Над Бугом і Нарвою»	http://nadbuhom.free.ngo.pl/	Польща	українська, польська
Українсько-грецька думка. Товариство української діаспори в Греції	http://ukrgrdumka.ho.ua/	Греція	українська
Українсько-німецький портал	http://ukrainians.de/	Німеччина	німецька, українська
Українці Аргентини	http://www.ucrania.com/	Аргентина	іспанська, англійська
Українці в США	http://uain.us/	США	українська
Українці у Скандинавії (Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія)	http://ukraina.nu/	Норвегія	українська
Українці Угорщини	http://www.ukrajinci.hu/	Угорщина	українська
Щомісячник «Оттавський вісник»	http://ov.ottawa-litopys.org/	Канада	українська
ArtUkraine.com	http://www.artukraine.com/		англійська
Associação dos ucranianos em Portugal (Спілка українців у Португалії)	http://spilka.pt/	Португалія	українська, португальська
Association of Ukrainians in Great Britain (Союз українців у Великій Британії)	http://www.augb.co.uk/	Великобританія	англійська

Brama (Брама)	www.brama.com	США	англійська, українська
Canadian Institute of Ukrainian Studies (Канадський інститут українських студій)	http://www.ualberta.ca/CIUS/	Канада	англійська
Center for Demographic and Socio-economic Research of Ukrainians in the United States	http://www.inform-decisions.com/ukrstat/	США	англійська
Den Ukrainske forening på vestlandet (Українська спілка Західної Норвегії)	http://www.ukrspilka.no/	Норвегія	норвезька, українська
Famine-Genocide in Ukraine 1932–1933	http://faminegenocide.com/	Канада	англійська
Harvard Ukrainian Research Institute (Український науковий інститут Гарвардського університету)	http://www.huri.harvard.edu/	США	англійська
Holodomor: Genocide by Famine	http://www.holodomor-education.org/		українська, англійська
Ihor Sevcenko's web site	https://sites.google.com/site/ihorsevcenko/home	США	англійська
InfoUkes	http://www.infoukes.com/	Канада	англійська
Internet Encyclopedia of Ukraine	http://www.encyclopediiaofukraine.com/	Канада	англійська
League of Ukrainian Canadians (Ліга Українців Канади)	http://lucorg.com	Канада	англійська, українська
Litopys UPA online: The website of the chronicles of the Ukrainian Insurgent	http://www.litopysupa.com/main.php?pg=0	Канада	англійська, українська

Army			
Portail ukrainien d'information au Quidbec (Український інформаційний портал провінції Квебек)	http://quebec-ukraine.com/	Канада	французька, українська, англійська
Shevchenko Scientific Society (Наукове товариство ім. Шевченка)	http://www.shevchenko.org/	США	англійська, українська
«The Ukrainian Weekly»	http://www.ukrweekly.com/	США	англійська
The Ukrainian World Congress (Світовий Конгрес Українців в Торонто)	http://ukrainianworldcongress.org/	Канада	англійська, іспанська, українська
Ukemonde	http://www.ukemonde.com/	Канада	англійська
UkieTalks.com	http://ukietalks.com/site/news.php	Канада	англійська, українська
Ukrainian Academy of Arts and Science in the US (Українська вільна академія наук)	http://www.uvan.us/	США	англійська, українська
Ukrainian Canadian Civil Liberties Association (Українсько-канадська асоціація громадянських свобод)	http://www.uccla.ca/	Канада	англійська
Ukrainian Canadian Congress (Конгрес Українців Канади)	http://www.ucc.ca/	Канада	англійська
Ukrainian Echo (Тижневик «Гомін України»)	http://www.homin.ca/	Канада	українська, англійська
Ukrainian National	http://www.unamember	США	англійська

Association (Український Народний Союз)	.com/		
Ukrainian Society of Switzerland (Українське товариство в Швейцарії)	http://www.ukrainian-helvetica.ch/	Швейцарія	українська, німецька, англійська, французька
Ukrainian Weekly Newspaper «New Pathway» (Український тижневик «Новий шлях»)	http://www.infoukes.com/newpathway/	Канада	англійська, українська
Ukrainian world coordinating council (Українська всесвітня координаційна рада)	http://www.uvkr.com.ua/		Українська
Ukrainian Youth Association (Спілка української молоді)	http://www.cym.org/au/	Австралія	англійська, українська
	http://www.cym.org/ar/	Аргентина	
	http://www.cym.org/uk/	Великобри танія	англійська, українська
	http://www.cym.org/ca/	Канада	англійська, українська
	http://www.cym.org/de/	Німеччина	німецька, українська
	http://www.cym.org/us/	США	англійська, українська
Ukrainians.ca	http://www.ukrainians.ca/	Канада	англійська, українська
Związek Ukraińców w Polsce (Об'єднання українців у Польщі)	http://www.oup.ukraina.com.pl/	Польща	польська, українська

Веб-сторінка сайту Українського інституту національної пам'яті

Офіційний веб-сайт Українського інституту національної пам'яті - Новини - Окрега

Файл Правка Вид Закладки Виджети Інструменти Справка

Офіційний веб-сайт У...

http://www.memory.gov.ua/

Офіційний веб-сайт Українського інституту національної пам'яті

Українська English Карта сайту Зворотній зв'язок

Український інститут національної пам'яті

Пошук

Про УІНП

- Голодомор 1932 - 1933 років в Україні
- Друга світова війна
- Національно-визвольний рух ХХ ст.
- Концепція історичної освіти в Україні
- Інші напрямки діяльності
- Фотогалерея
- Відеогалерея

Історичний календар

Новини

16-07-2010 09:23
Нагороджено переможців Всеукраїнського конкурсу мультимедійних проєктів "Петро Калнишевський та його доба" [читати далі...](#)

14-07-2010 18:02
Проведено міжнародний круглий стіл "Школа толерантності. Історична освіта в полікультурному суспільстві: виклики та перспективи для України" [читати далі...](#)

07-07-2010 12:12
УІНП проаналізував стан виконання урядового Плану заходів з відзначення подій Української революції 1917 - 1921 років та вшанування пам'яті її учасників [читати далі...](#)

01-07-2010 19:15
Відбувся круглий стіл з нагоди 20-ї річниці проголошення Декларації про державний суверенітет України [читати далі...](#)

Анонси

- Меморіали, музеї
- Радіопрोगрама "Відлуння пам'яті"
- Питання національної пам'яті в ЗМІ

Геоінформаційна система: "Голодомор 1932-1933 років в Україні"

Веб-сторінка сайту Інституту історії України НАН України

Історія України - History of Ukraine (Інститут історії України) - Орега

Файл Певка Вид Закладки Виджеты Инструменты Справка

Історія України - Hist... http://www.history.org.ua/ Google

Новини анонси Оголошення Про Інститут Структура Інституту Вчена рада Аспірантура Спеціалізована рада Контакти

На порталі удоступнено 24299 бібліографічних позицій та 8026 повнотекстових статей, розділів монографій, збірників, окремих книг

Пошук по сайту Знайти

Складний пошук

Национальна академія наук України
Український національний комітет істориків
Українська наукова Інтернет-спільнота
Архів України
Национальна бібліотека України імені В.І.Вернадського
Український інститут національної пам'яті

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Цей день в історії: Одеська губерньська ЧК викрила контрреволюційну змову на чолі з колишнім прапорщи

← НА ГОЛОВНУ →

ПЕРИОДИЧНІ ТА СЕРІЙНІ ВИДАННЯ

Український історичний журнал

Ейдос: альманах теорії та історії історичної науки

З історії повсякденного життя в Україні

Запорозька старовина

Історико-географічні дослідження в Україні

Історіографічні дослідження в Україні

Усна історія Степової України / Голов. редактор Павло Сохань. НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Інститут історії України; Міжнародна громадська організація "Інститут української історії"; Інститут усної історії

е-Бібліотека останні оновлення

2010-06-24 - 24 червня 2010 р. відійшов у вічність Ярослав Ісасвич – видатний український історик, громадський діяч, академік Национальної Академії наук України, директор Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, голова Национального комітету істориків України

Новини. Інформація

2010-01-01 - IV Конкурс імені Єжи Ґедройця на дипломні, магістерські та кандидатські роботи 2009/2010

Проекты пев

ПРОЕКТИ

Дискусії

е-Енциклопедія історії України

е-Архів голодомору в Україні 1932-1933 рр.

е-Бібліотека видань Інституту історії України

Бібліографія основних видань з 1936 р.

Історичні зошити

з останніх видань інституту 2008-2010

За алфавітом За часом розміщення на сайті

О Н О В И Т И

1 2 3 ... 27 →

Моця А. Южная "Русская земля" / НАН України. Інститут археології, Інститут історії України; Міністерство освіти і науки України; Сумський державний університет. -

Веб-сторінка сайту Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

Веб-сторінка сайту Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

Інститут Українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України - Орега

Файл Правка Вид Закладки Виджети Інструменти Справка

Інститут Українознав...

http://www.inst-ukr.lviv.ua/ Google

ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА
ІМЕНІ ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА НАН УКРАЇНИ

[Домашня](#)

Новини
Історія
Керівництво
Відділи
Аспірантура
Наші видання
Український національний комітет істориків при НАН України
Корисні лінки
Контакти

Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України – єдина в Україні академічна науково-дослідна установа, в якій спільно працюють відділи історичного, соціокультурного та літературно-мовознавчого спрямування. Така багатогранність сприяє реалізації інтердисциплінарних досліджень, полегшує залучення представників різних гуманітарних наук для вирішення актуальних комплексних проблем.

В Інституті є бібліотека, архів, унікальні бази даних, в т.ч. картотеки словника української мови ХІV-ХVІ ст., джерелознавчі картотеки Івана Крип'якевича та Мирона Кордуби. Експозиція та фонди археологічного музею завдяки щорічним експозиціям поповнюються цінними експонатами з пам'яток археології земель Галичини і Волині.

Володарем Гран-прі ХVІ Форуму видавців стала книга Наталі Хобзей, Оксани Сімович, Тетяни Ястремської, Ганни Дидик-Меуш "Лексикон львівський: поважно і на жарт", видана Інститутом українознавства імені І. Крип'якевича НАН України у 2009 році.

Щороку Інститут Українознавства видає Бюлетені про наукову діяльність, нові видання, конференції та інші новини, які відбулися протягом року.

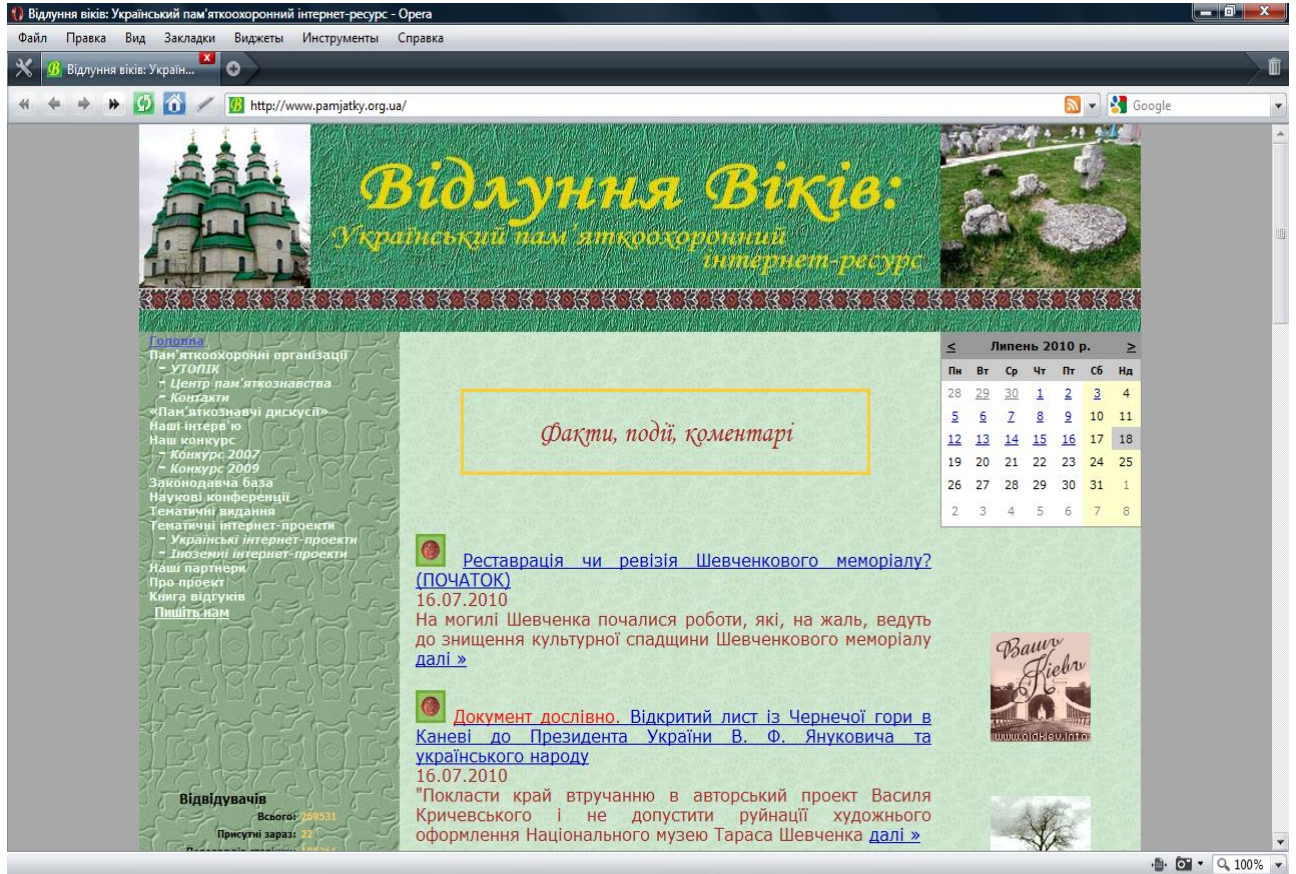
Відійшов у вічність Ярослав Дмитрович Ісаєвич
2010-06-24

24 червня 2010 року відійшов у вічність Ярослав Дмитрович Ісаєвич – видатний український історик, громадський діяч, академік Національної Академії наук України, директор Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, голова Національного комітету істориків України

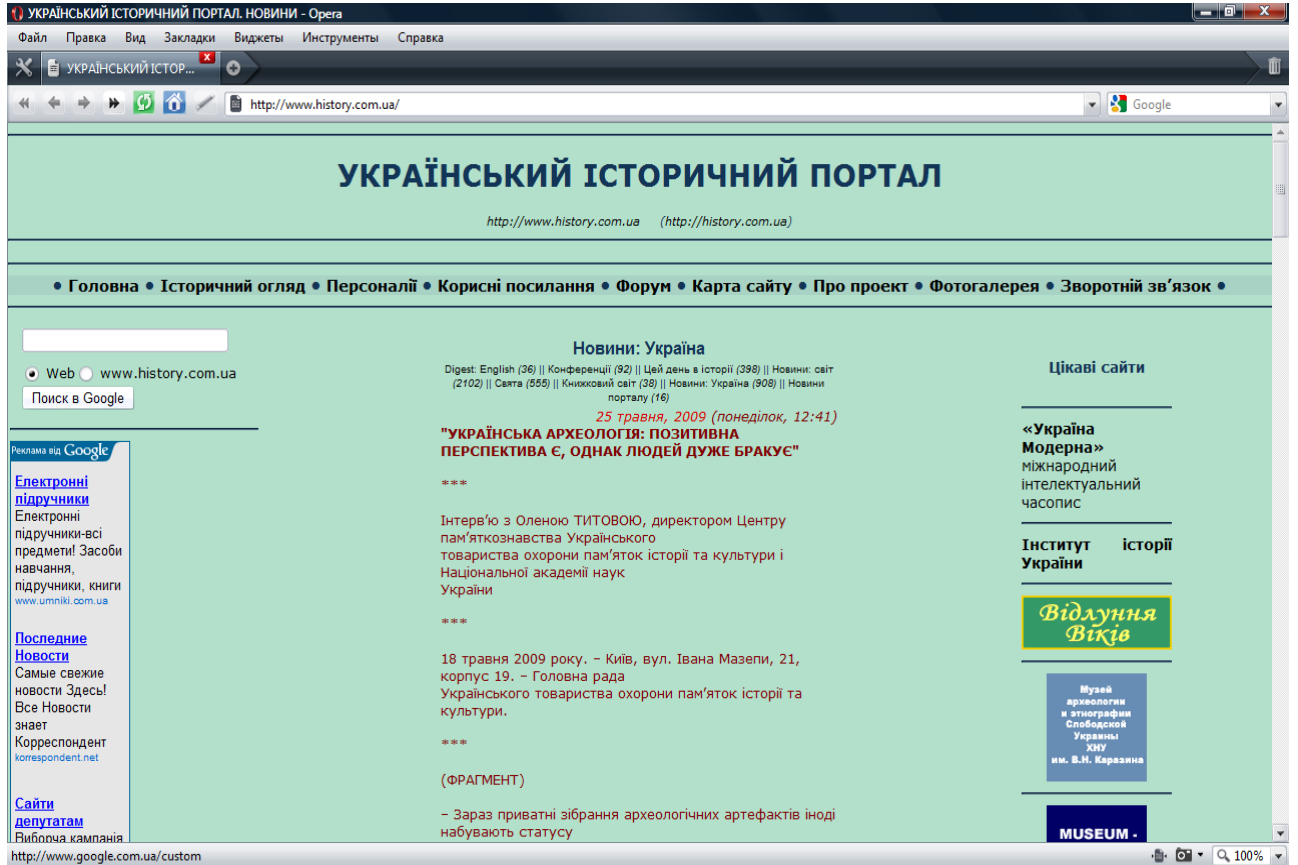
[Читати далі](#)

100%

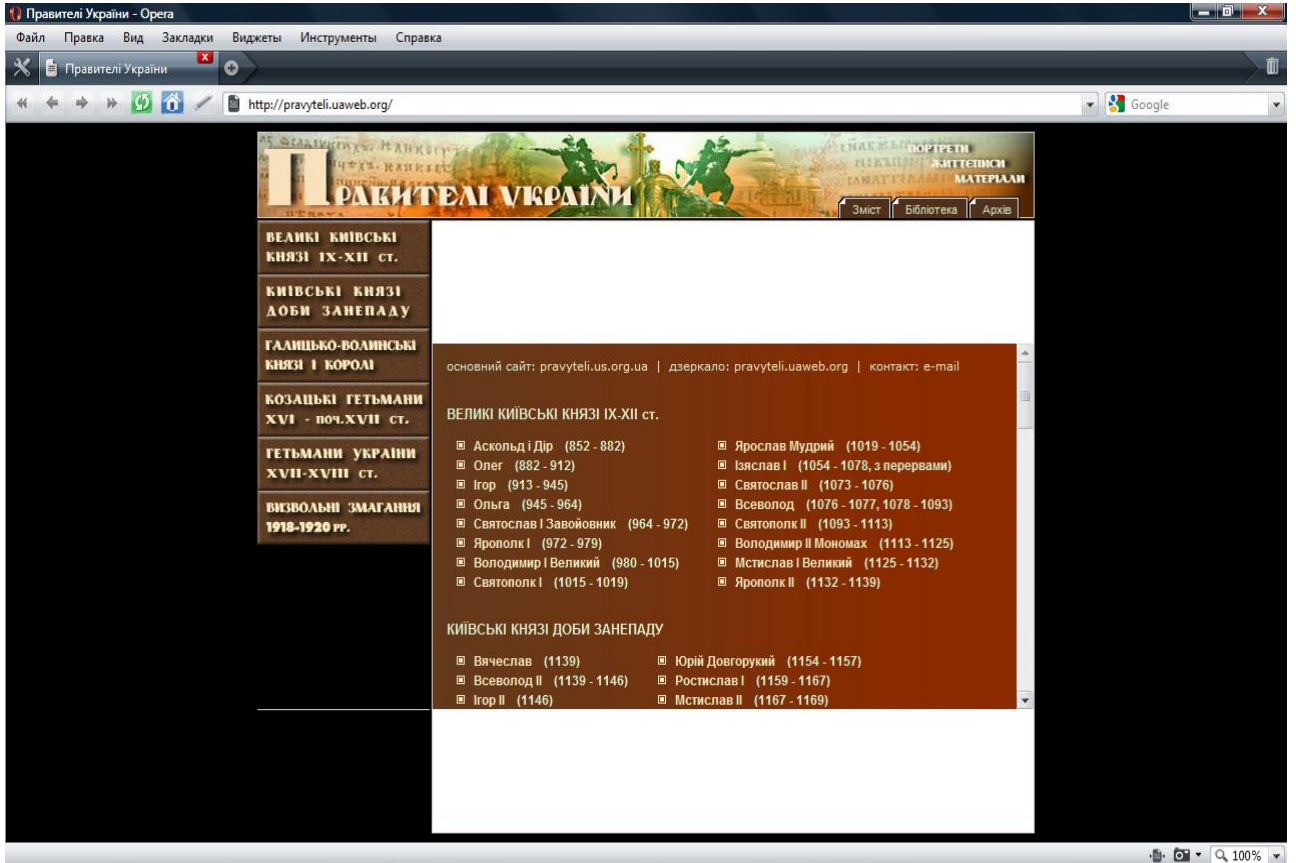
**Веб-сторінка сайту Центру пам'яткознавства НАН України та
Українського товариства охорони пам'яток історії та культури
«Відлуння віків»**

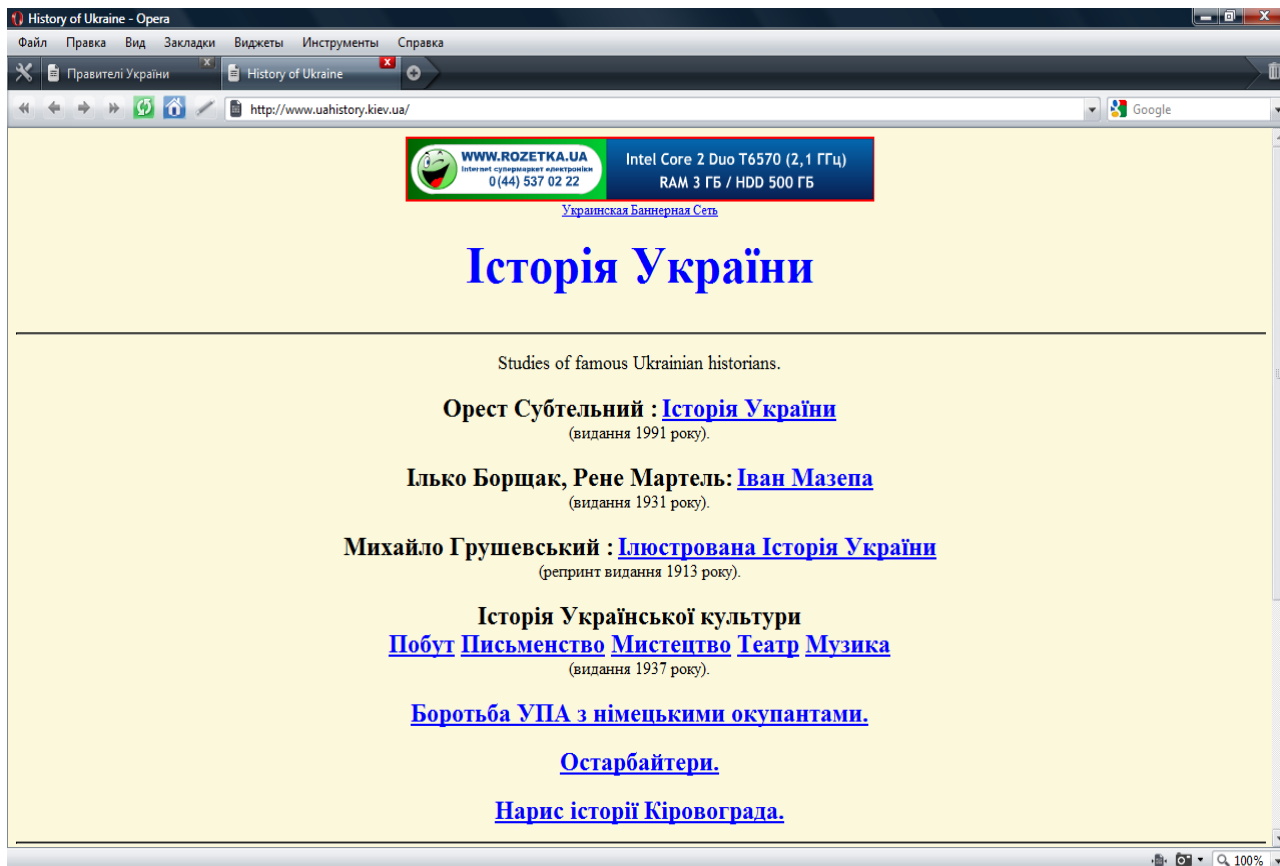
Веб-сторінка «Українського історичного порталу»

Веб-сторінка сайту «Правителі України: портрети, життєписи, матеріали»

Веб-сторінка сайту електронної бібліотеки «Історія України»

Веб-сторінка сайту електронної бібліотеки «Ізборник – історія України IX–XVIII ст.: першоджерела та інтерпретації»

ІЗБОРНИК
litopys.org.ua

Історія України IX-XVIII ст.
Першоджерела та інтерпретації.

ІЗБОРНИК-2002 >
ІЗБОРНИК-2003 >
ІЗБОРНИК-2004 >
ІЗБОРНИК-2005 >

> тематичні розділи <

КІМНАТА НОВИН

ДОДАТКИ

ФОРУМ

ПОСИЛАННЯ

ПРО САЙТ

КНИГА ВІДГУКІВ

ДЗЕРКАЛО

Головна
74214
633
ALPHA
Розширення
3101 24222413
з 21 серпня 2001 року

ПРО САЙТ ФОРУМ КІМНАТА НОВИН ДОДАТКИ ЛІНКИ ГОСТЬОВА ДЗЕРКАЛО

Літописи
Літопис руський (Іпатський список)
Новгородський перший літопис.
Лаврентівський літопис.
Литовсько-білоруські літописи.
Літопис Самовидця. [далі...](#)

Давня українська література
Тексти XI-XIII ст.
Тексти XIV-XVI ст.
Українська поезія XVI-XVII ст.
Тексти XVII ст.
Тексти XVIII ст. [далі...](#)

Літературознавство
Михайло Грушевський. Історія української літератури.
Дмитро Чижевський. Історія української літератури.
Іван Огієнко. Історія українського друкарства. [далі...](#)

Мовознавство
Юрій Шевельов. Історична фонологія української мови.
Віталій Русанівський. Історія української літературної мови.
Василь Німчук. Мовознавство на Україні в XIV–XVII ст.
Енциклопедія «Українська мова». [далі...](#)

Тарас Григорович Шевченко
Тарас Шевченко. Повне зібрання творів.
Художні твори Тараса Шевченка.
Літопис життя і творчості Шевченка.
Спогади про Шевченка.
Біографія Т. Г. Шевченка за спогадами сучасників. [далі...](#)

Граматика та лексикони
Іван Федорович. Буквар (1574).
Лаврентій Зизаній. Лексис (1596).
Мелетій Смотрицький. Граматика славенския правилное синтаґма (1619).
Павло Беринда. Лексикон словенороський (1627). [далі...](#)

Історія
Михайло Грушевський. Історія України-Руси в десяти томах.
Леонтій Войтович. Князівські династії Східної Європи.
Олександр Оглоблин. Гетьман Іван Мазепа та його доба. [далі...](#)

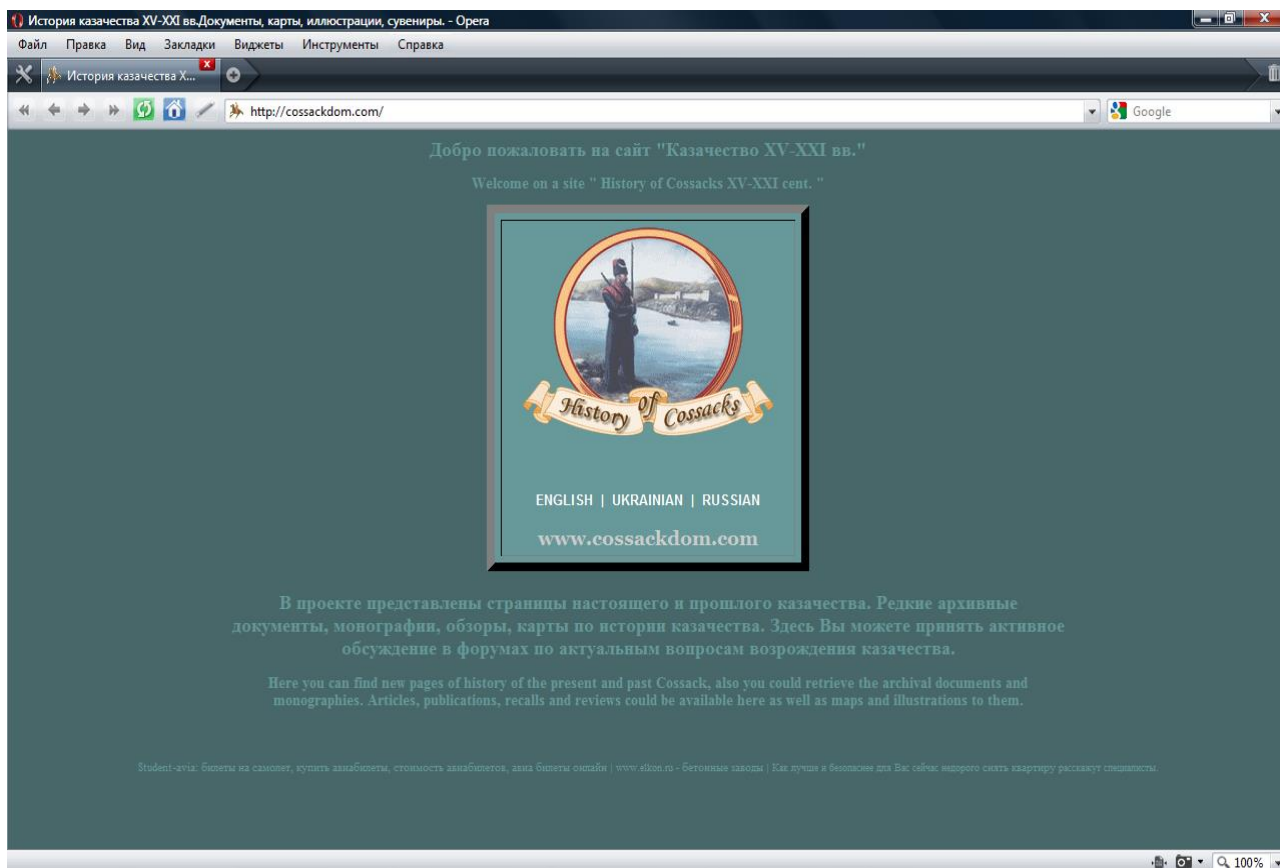
Політологія
Політологія посткомунізму.
Георгій Касьянов. Теорії нації та націоналізму.
Домінік Шнапфер. Спільнота громадян.
Михайло Драгоманов. Вибрані праці. [далі...](#)

Історичні мапи
Східні слов'яни (VIII-IX ст.)
Київська держава (1054-1132 pp.)
Руська земля за Б.Рибаківим
Руська земля за А.Насоновим
Руська земля та суміжні землі (1220-1240 pp.) [далі...](#)

> тематичні розділи <

Опитування «Найвідатніші українці»

Веб-сторінка сайту «Козацтво XV–XXI ст.»

Веб-сторінка сайту «Уроки історії : Голодомор 1932–33 рр.»

Голодомор 1932-33 рр. - Орега

Файл Правка Вид Закладки Виджети Інструменти Справка

Голодомор 1932-33 рр.

http://www.holodomor33.org.ua/

Google

голова контакти про сайт

Програма «Уроки історії: Голодомор 1932-33 рр.»

ГОЛОДОМОР 1932-33 РР.

Не дамо згасити свічу пам'яті

минуло 75 років...

Не дамо згасити свічу пам'яті

План головних заходів до 75- річниці Голодомору

Меморіал жертв Голодомору у м. Києві

Свідчення очевидців

Міжнародна акція «Незгасима свічка»

НЕ ДАМО ЗГАСИТИ СВІЧУ ПАМ'ЯТІ!

1922 1933

НЕ ДАМО ЗГАСИТИ СВІЧУ ПАМ'ЯТІ

В Україні стартувала кампанія «Не дамо згасити свічу пам'яті», присвячена Голодомору 1932-1933 років.

Мета кампанії - вшанування пам'яті мільйонів жертв Голодомору 1932-1933 років, недопущення замовчування справжніх причин, наслідків та організаторів геноциду.

19 червня у Києві відслужили панахиду за невинно вбитих, після якої Свічки Пам'яті поїдуть у міста України та по всьому світу. У кожній країні, яка підтримала кампанію, - а це Аргентина, Австралія, Бельгія, Бразилія, Велика Британія, Вірменія, Греція, Грузія, Естонія, Іспанія, Італія, Казахстан, Канада, Латвія, Литва, Молдова, Німеччина, Норвегія, Парагвай, Польща, Португалія, Російська Федерація, Румунія, Сербія, Словаччина, США, Швеція, Швейцарія, Франція, Чехія, Чилі, Швейцарія, Японія.

Закон України «Про Голодомор 1932-1933 рр. в Україні»

Офіційне визнання міжнародною спільнотою

Новини

2010-07-16 09:07:10
Тернопільська обл. Україна
Пам'ять жертв Голодомору-Геноциду пом'януть в Зарваниці

2010-07-05 10:07:49
ФРН
Міжнародна служба розшуку відкрила свої архіви для українців

2010-07-01 12:07:23
Україна Київ
В Києві презентували карту Голодомору

2010-06-30 11:06:34
Україна Черніве
На Чернівецьщині відбулись поминальні богослужіння в рамках кампанії «Не дамо згасити свічу

http://www.holodomor33.org.ua/

100%

Веб-сторінка сайту Центру досліджень визвольного руху

Новини | Центр досліджень визвольного руху - Opera

Файл Правка Вид Закладки Виджети Інструменти Справка

Новини | Центр дослі... x

http://cdvr.org.ua/ Google

ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ

архів світлин

словник УВР

архів документів

про центр діяльність події бібліотека посилання

Про центр

Центр досліджень визвольного руху – незалежна наукова громадська організація, що вивчає найрізноманітніші аспекти українського визвольного руху у ХХ ст. Зокрема: історію державних утворень (УНР та ЗУНР), громадсько-політичних рухів (УВО, ОУН, УНДО, дисидентський рух та ін.) та військових формацій (Легіон УСС, УГА, УПА та ін.), також карально-репресивну політику окупаційних режимів на українських землях у ХХ ст. [читати більше »](#)

Новини

ЦДВР висловлює співчуття родичам і друзям покійного Ярослава Ісаєвича

Працівники Центру досліджень визвольного руху висловлюють щире співчуття родичам, близьким, друзям та колегам по роботі з приводу смерті видатного українського історика, академіка Національної Академії Наук України, директора Інституту Українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, голови Національного комітету істориків України Ярослава Ісаєвича. [читати повністю »](#)

Україна хоче створити мартиролог жертв II Світової війни

Пошук

Найближчі події

Найближчі події відсутні

липень						
п	в	с	ч	п	с	н
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	

Веб-сторінка сайту Товариства пошуку жертв війни «Пам'ять»

Товариство пошуку жертв війни "ПАМ'ЯТЬ" - Головна - Орега

Файл Правка Вид Закладки Виджети Інструменти Справка

Товариство пошуку ...

http://www.memoria.com.ua/

Google

Товариство пошуку жертв війни "ПАМ'ЯТЬ"

Долі без білих плям

Клацніть мишкою щ

Сьогодні: 18.07.2010

Пошук...

Про нас || Контакти || Гостьова книга || Translate Online || Карта сайту

ФОТОФАКТ

Головна

Новини

Експедиції

Статті (історичні джерела)

Військово-історична реконструкція

Кіно & відео студія

Фотогалерея

Довідкова інформація

ОСТАННІ НОВИНИ

- 11 липня на Сколівщині відбудеться вшанування пам'яті загиблих у роки Першої Світової війни
- Не дай згасити свічу пам'яті
- Товариство "Пам'ять" приєдналося до вшанування героїв у с.Кореличі
- У пошуках кісток героїв
- 22 червня презентують фільм "Золотий вересень. Хроніки Галичини. 1939-1941"
- Анонс заходів з вшанування пам'яті полеглих у "Бродівському котлі"
- У Луцьку відтворено бойові події літа 1916 року
- Звіт про проведення пошуково-ексгумаційних досліджень у с.Скварява Золочівського р-ну Львівської об
- Українська дивізія зброї СС "Галичина"

Кожен повинен знати де спочили його рідні !

Прослідкуючи історію України за останні сто років, ми зіптовхуємося із жахливими фактами винищення одних

Веб-сторінка сайту МОО Київський клуб «Красная звезда»

The screenshot shows a web browser window displaying the website 'МОО Київський клуб «Красная звезда»'. The browser's address bar shows the URL 'http://rkka.kiev.ua/'. The website's navigation menu includes links for 'Главная', 'Календарь', 'О клубе', 'Фотогалерея', 'Энциклопедия РККА', and 'Реконструкция'. The main banner features a historical battle scene with soldiers and a large red star with a white emblem in the center, with the text 'МОО КИЕВСКИЙ КЛУБ' and 'КРАСНАЯ ЗВЕЗДА' overlaid. Below the banner, there are two columns of content. The left column is titled 'НОВОСТИ' (News) and contains two news items: 'Военно-патриотическая акция "Михайловская батарея"' (Military-patriotic action "Mikhailovskaya Battery") dated 26 июня, and 'Открытие Военно-морского музея. Михайловская батарея, Севастополь.' (Opening of the Naval Museum. Mikhailovskaya Battery, Sevastopol). The right column is titled 'АНОНСЫ' (Announcements) and contains an announcement for '«Бой на р.Сейм. Лето 1941-го»' (Battle on the R. Seim. Summer 1941) with a 'календарь >>' button. Below the announcements is a 'КОМЕНТАРИИ' (Comments) section with three comments, each with an author name: 'Александр', 'справедливый', and another partially visible name. The browser window also shows standard navigation buttons and a search bar.

Веб-сторінка віртуального музею гетьмана І. Мазепи

Музей Івана Мазепи - Главная страница - Opera

Музей Івана Мазепи - ...

http://mazepa.do.am/

Гетьман Іван Мазепа

Неділя, 18.07.2010, 21:45

Привітствую Вас Гість | RSS

Головна сторінка
 Про нас
 Статті, новини
 Форум
 Фотоальбом
 Відгуки
 Дневник

Туристичний ринок:
 хто покарав Карію

Янукович підписав закон про ринок природного газу

Як народжувалася Декларація про державний суверенітет: поіменне голосування

[24.06.2010] [Мои статьи]
 Портрет Мазепи у подарунок Президенту України? (0)

[30.05.2010] [Мои статьи]
 Вистачить однієї лопати! Скарби з Новим каналом (0)

[30.05.2010] [Мои статьи]
 Вистачить однієї лопати! Пошук скарбів з Новим каналом (0)

[27.05.2010] [Мои статьи]
 Полігон: Військова історія. (0)

[26.05.2010] [Мои статьи]

Матеріалів немає [Добавить новость]

Гетьман Іван Мазепа.
Віртуальний музей

Запрошуємо Вас до сайту-музею Гетьмана Івана Мазепи!
 Кілька років журналісти часописів "Музеї України" і "Нова Січ", спільно з отаманом Американського козацтва Сергієм Цепенком, досліджують таємниці Гетьмана. Ми знайшли реконструкцію шаблі Мазепи в Канаді, довели існування подібної зброї в спецхрані ФСБ №99, розташованого в Ермітажі. Роздобули фотографії. Написали книгу. Наша команда виїхала на 234 нерозпаковані скрині з матеріалами "Мазепинського дела". Теж спецхран Ермітажу. Знайшли кілька невідомих портретів Гетьмана у різних країнах світу. Довели існування тайника Мазепи в Софії Київській, де зберігався перстень Ярослава Мудрого і частина його бібліотеки. Нині вона - в секретних підвалах Пітерського

Форма входу
 E-mail:
 Пароль:
 запам'ятати
[Збув пароль](#) | [Реєстрація](#)

Календарь новостей
 < Липень 2010 >

Пн	Вт	Ср	Чт	Пт	Сб	Нд
				1	2	3 4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	

Наш опрос
Гетьман Іван Мазепа для України -
 Національний герой
 Історична особа
 Зрадник
 Не знаю

 [Результати * Аноні опитувань]
 Усього відповідей: **210**

Поиск

Веб-сторінка сайту «20th Century History»

Веб-сторінка сайту «The Online Encyclopedia of Mass Violence»

The screenshot shows the website 'The Online Encyclopedia of Mass Violence' in a browser window. The browser's address bar displays 'http://www.massviolence.org/'. The website header includes the title 'Online Encyclopedia of Mass Violence' and logos for 'SciencesPo.' and 'CERI CNRS'. A search bar is located in the top right corner. Below the header, a navigation menu contains tabs for 'THE PROJECT', 'CHRONOLOGICAL INDEXES', 'CASE STUDIES', 'SCHOLARLY REVIEWS', 'THEORETICAL PAPERS', and 'GLOSSARY'. The main content area features a world map with labels for 'NORTH AMERICA', 'EUROPE', 'MIDDLE EAST', 'ASIA', 'AFRICA', 'SOUTH AMERICA', and 'OCEANIA'. To the right of the map, the text reads: 'A Unique Project', 'A Team of International Scholars', 'Online Reference in Genocide Studies', and 'Peer Reviewed'. Below this text are four buttons: 'Our scientific approach', 'Thematic Issues', 'Donate', and 'Partners'. The page is divided into three columns: 'LATEST CONTRIBUTIONS', 'EVENTS', and 'RESOURCES'. The 'LATEST CONTRIBUTIONS' column lists items such as 'The Srebrenica Massacre (July 11-16, 1995)', 'The Last Military Dictatorship in Argentina (1976-1983): the Mechanism of State Terrorism', and 'Massacres in Dismembered Yugoslavia, 1941-1945'. The 'EVENTS' column lists 'OEMV POUR LA LIBERTÉ DE LA RECHERCHE', 'Kingston University, The Wiener Library CONFERENCE: THE HOLOCAUST AND MODERN GENOCIDE', and 'EXPOSITION: TÉMOIN S-21, FACE AU GÉNOCIDE DES'. The 'RESOURCES' column features a video player for 'F. Sironi' and a 'New web' announcement. The browser's status bar at the bottom shows 'Получение данных с sm.g.doubleclick.net' and a zoom level of 100%.

Веб-сторінка загальнодоступного електронного банку документів «Подвиг народа в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.»

The screenshot shows the website interface for the 'Подвиг Народа' (Heroes of the Motherland) database. The browser window title is 'Общедоступный электронный банк документов "Подвиг народа" - Омега'. The address bar shows the URL 'http://podvignaroda.mil.ru/'. The website has a red and gold color scheme with a large banner at the top featuring the text 'ПОДВИГ НАРОДА 1941-1945' and a star emblem. A navigation menu includes 'Главная', 'О проекте', 'Как работать?', 'Отзывы', 'Частые вопросы', 'Обратная связь', and 'Избранное'. A search sidebar on the left lists categories like 'Герои войны', 'Документы войны', and 'География боевых операций'. The main content area features a timeline from 1941 to 1945 with a red bar indicating document activity. Statistics show 310,127 documents entered and 787,534 awards, with 2.6% processed. Two featured operations are 'Московская операция' and 'Берлинская операция'. A testimonial on the right reads: 'Огромное Вам спасибо! Нашел своего деду. Теперь знаю, что он был награжден медалью "За отвагу". Знаю, за что. Дед погиб в 1942 году. А вот где он погиб, как он погиб, где похоронен, я не знаю. Еремин Александр Юрьевич'.

Общедоступный электронный банк документов «Подвиг Народа в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.»

Введено документов: 310 127

Награждений: 787 534

Обработано награждений: 2.6%

9 Мая

Московская операция

Берлинская операция

Министерство обороны Российской Федерации представляет уникальный информационный ресурс открытого доступа, наполняемый всеми имеющимися в военных архивах документами о ходе и итогах основных боевых операций, подвигах и наградах всех воинов Великой Отечественной. Основными целями проекта являются увековечение памяти всех героев Победы, независимо от звания, масштабов подвига, статуса награды, военно-патриотическое воспитание молодежи на примере военных подвигов отцов, а также создание фактографической основы для противодействия попыткам фальсификации истории Войны.

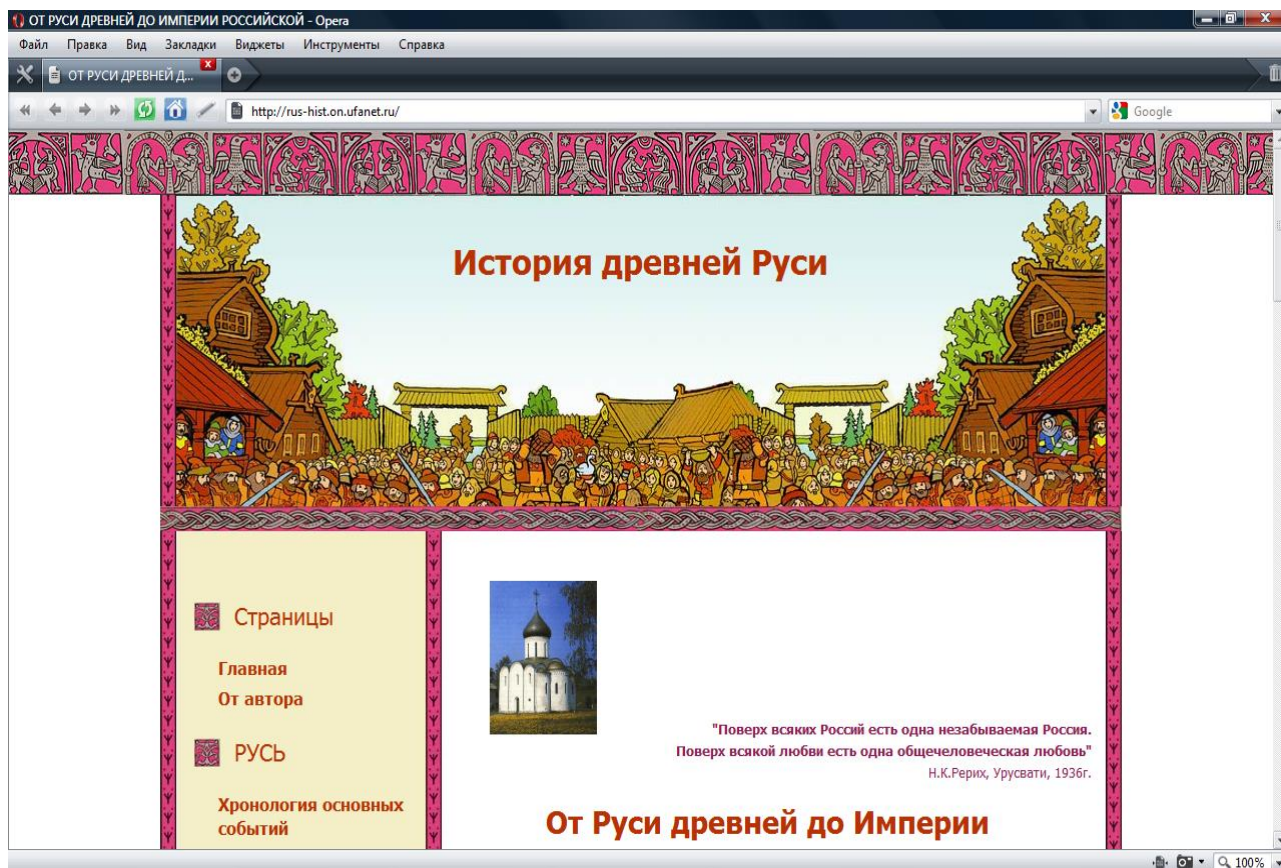
Отзывы

Огромное Вам спасибо! Нашел своего деду. Теперь знаю, что он был награжден медалью "За отвагу". Знаю, за что.

Дед погиб в 1942 году. А вот где он погиб, как он погиб, где похоронен, я не знаю.

Еремин Александр Юрьевич

Веб-сторінка сайту «От Руси древней до Империи Российской»

Веб-сторінка сайту «Наша победа»

41-45 - Opera

Файл Правка Вид Закладки Виджеты Инструменты Справка

41-45

http://41-45.su/ Google

ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ВОЙНА

Телефон горячей линии с 10:00 до 20:00 (по Москве)
8 800 555-62-44
 Кроме выходных и праздничных дней

[О проекте](#) * [Новости](#) * [Архив](#) * [Анонс событий](#) * [Статистика](#)

Регистрация [Вход](#)

Отправить ссылку другу

1 Скачай опросник и инструкцию как сделать фильм

2 Получи адрес ветерана

3 Договорись о встрече и сними фильм

4 Залей фильм на сайт

5 Приезжай в кино

132 457

ЭТО ЧИСЛО УМЕНЬШАЕТСЯ КАЖДЫЕ 30 МИНУТ

Это означает, что где-то далеко умер

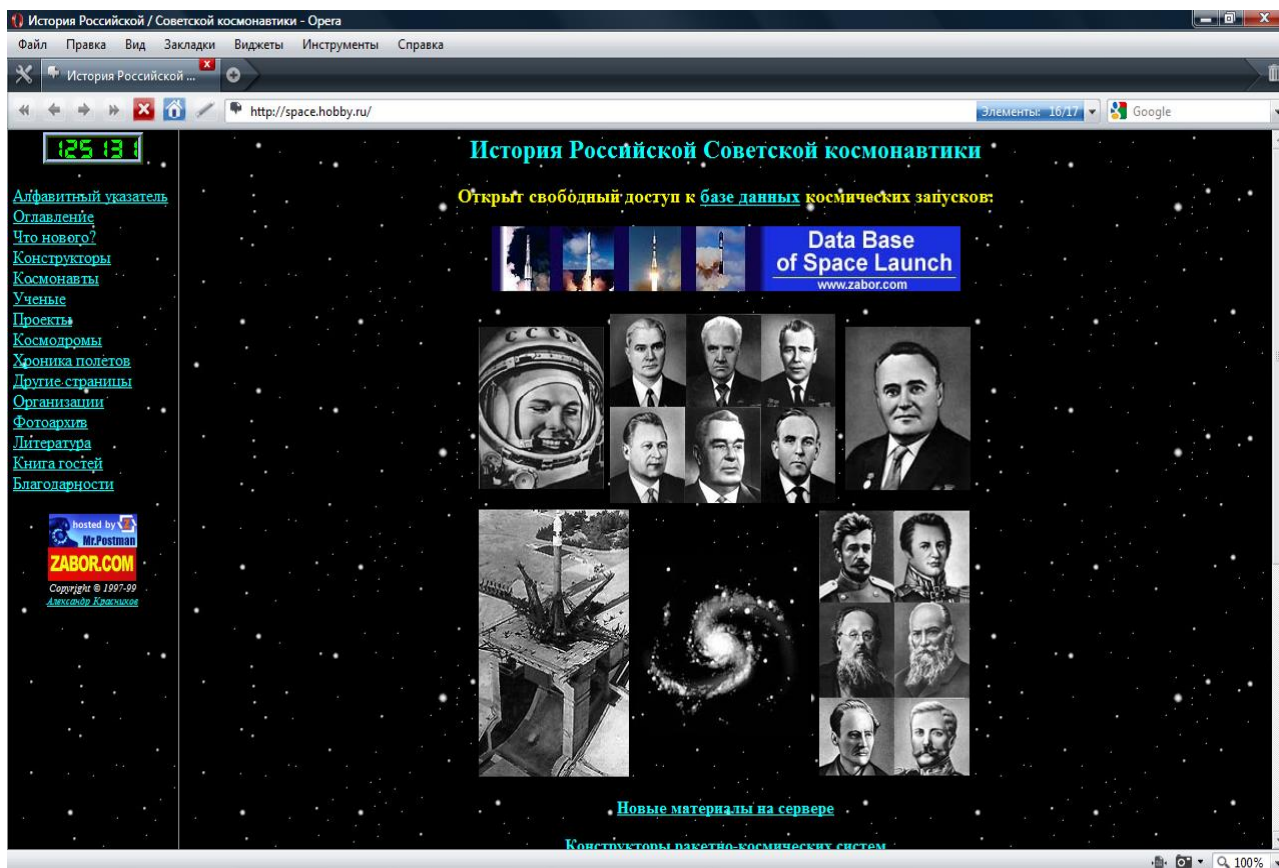
7299

Это число увеличивается каждый день – это улыбка, воспоминания, история жизни и подвига, сохраненные вашими фильмами навсегда

[Добавить фильм](#)

100%

Веб-сторінка сайту «История российской/советской космонавтики»

Веб-сторінка сайту «Хронос: всемирная история в Интернете»

ХРОНОС. ВСЕМИРНАЯ ИСТОРИЯ В ИНТЕРНЕТЕ - Opera

Файл Правка Вид Закладки Виджеты Инструменты Справка

ХРОНОС, ВСЕМИРНА...

http://www.hrono.info/ Google

Российская Федерация
Республика Абхазия
Черное море
Грузия

Всероссийский конкурс на лучшую работу по русской истории

ХРОНОС

Historia est magistra vitae

► ИСТОРИЯ РОССИИ:

ХРОНОС

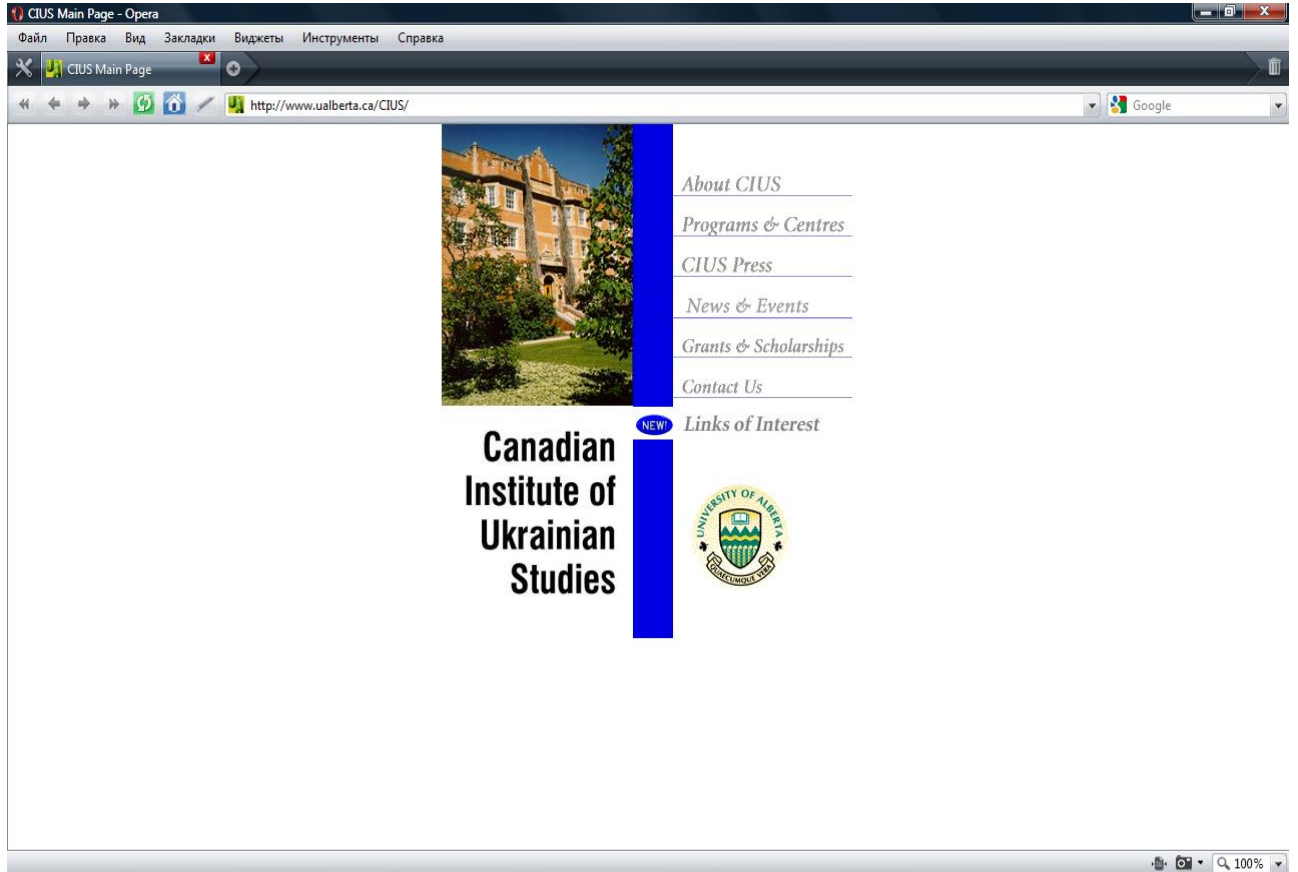
всемирная история в интернете

ЛЕНТА НОВОСТЕЙ

Катынь: подложное письмо
Берии. Выявлен исполнитель

100%

Веб-сторінка сайту Канадського інституту українських студій

Веб-сторінка сайту Наукового товариства ім. Шевченка у США

The screenshot shows the homepage of the Shevchenko Scientific Society (SSS) in the United States. The browser window is titled "Shevchenko Scientific Society Homepage - Opera" and the address bar shows "http://www.shevchenko.org/".

Navigation Menu (Left):

- Calendar
- Newsletters
- Library Catalog
- Archives
- Periodicals & Books Online
- Ukrainian Literature in Translation
- Fauna 1892-33 Bibliography
- Chernobyl in Literature
- US Diaspora Research Center
- Sponsored Programs
- GRANTS: Society's & International
- International Conferences
- Math Phys Tech
- Books for Sale
- Other chapters and links

Header:

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА
SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY, INC.
63 Fourth Avenue - New York, NY 10003, USA · (tel) 212-254-5130 · (fax) 212-254-5239

Main Text:

The Shevchenko Scientific Society (SSS) is an organization of learned men and women dedicated to scholarship. It is the oldest Ukrainian academy of arts and sciences whose activities have been the mainstay of Ukrainian cultural life for over a century. Founded in 1873 in the city of Lviv, Ukraine, the Society was liquidated by the Soviet regime in 1939; however, it was reestablished in 1947 in Western Europe and in the United States, and in 1989 in Ukraine. The headquarters of the Society in the US is located in New York City; besides offices and lecture halls, it contains a specialized library, a depository of archives pertaining to Ukraine and the Ukrainian diaspora, and an art collection. The Society has chapters in Washington, DC, Philadelphia, PA, Chicago, IL, Detroit, MI, and Cleveland, OH. National Shevchenko Scientific Societies exist also in Australia, Canada, Poland, Slovakia, and one headquartered in Sarcelles, France, for members in Western Europe. The work of all Shevchenko Scientific Societies is coordinated by a quadrennially elected World Council with offices in Lviv, New York, and Toronto.

The scope of the Society is international. Its membership, past and present, includes many distinguished foreign scholars, among them the physicists Albert Einstein and Max Planck, and the French scholar André Mazon. Starting in 1892, the Society has published over 230 volumes of The Memoirs of the Shevchenko Scientific Society (each volume contains articles on a particular topic or discipline), a considerable number of scholarly works in various languages, e.g., three multi-volume encyclopedias of Ukraine, and is now publishing an Encyclopedia of Ukrainian Diaspora. The Society has also published over 120 scholarly volumes (some jointly with other scholarly presses), among them Ukraine and Ukrainians in the World (1994), Towards An Intellectual History of Ukraine: An Anthology of Ukrainian Thought from 1710 to 1995 (1995, in Ukrainian), and a 2-vol. Ukrainian-Czech Dictionary (1994-96). Members receive a 20% discount on books published by the Society.

In the United States, the Society organizes and sponsors scholarly conferences, colloquia, symposia, and weekly public lectures. It is an affiliate member of the American Association for the Advancement of Slavic Studies (AAASS), the Association for the Study of Nationalities (ASN), and a consortium of the greater New York scholarly institutions involved with Ukrainian Studies. The Society participates in national and international scholarly conferences and congresses on Ukrainian and/or Slavic Studies. It also provides research grants for scholars and stipends for qualified students.

While the main function of the Shevchenko Scientific Society in the United States lies in the areas of scholarship and education, at its headquarters in New York, it also provides for the general public: information for students on institutions of higher learning; facilities for neighborhood educational programs, and poetry readings.

Image: A black and white photograph of the Shevchenko Scientific Society building at 63 Fourth Avenue, New York City. A man in a suit is standing in front of the building.

Caption: Taras Shevchenko Shevchenko Scientific Society 63 Fourth Avenue New York City